

**Програма
вступного фахового випробування
з історії та методики її навчання**

при вступі на навчання
для здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня
“Магістр” на базі освітньо-кваліфікаційних рівнів “Бакалавр”, “Спеціаліст”

спеціальність 8.030301 - історія

Київ – 2011

Програма вступного фахового випробування з історії та методики її навчання при вступі на навчання для здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня “Магістр” на базі освітньо-кваліфікаційних рівнів “Бакалавр”, “Спеціаліст”. Навчально-методичний посібник / Укл. Борисенко В.Й., Журба М.А., Ладиченко Т.В., Осмолівський С.О., Потильчак О.В., Чернега П.М.: Заг. ред. О.О. Сушко. – К.: Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, 2011. – 232 с.

Укладачі:

Борисенко Володимир Йосипович, доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри історії України Інституту історичної освіти НПУ імені М.П. Драгоманова;

Журба Михайло Анатолійович, доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри історії та археології слов’ян НПУ імені М.П. Драгоманова;

Ладиченко Тетяна В’ячеславівна, кандидат історичних наук, професор, завідувач кафедри методики викладання історії і суспільно-політичних дисциплін НПУ імені М.П. Драгоманова;

Осмолівський Сергій Олександрович, кандидат економічних наук, професор, завідувач кафедри всесвітньої історії НПУ імені М.П. Драгоманова;

Потильчак Олександр Валентинович, доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри джерелознавства та спеціальних історичних дисциплін НПУ імені М.П. Драгоманова;

Чернега Петро Макарович, доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри етнології НПУ імені М.П. Драгоманова.

Загальна редакція:

Сушко Олександр Олександрович, доктор історичних наук, професор, директор Інституту історичної освіти НПУ імені М.П. Драгоманова.

Рецензенти:

Король Віктор Юхимович, доктор історичних наук;

Пометун Олена Іванівна, доктор педагогічних наук;

Ричка Володимир Михайлович, доктор історичних наук;

Лисенко Олександр Євгенович, доктор історичних наук;

Чухліб Тарас Васильович, доктор історичних наук.

Навчально-методичний посібник

Розглянуто та затверджено на засіданні Вченої ради Інституту історичної освіти (протокол № 7 від 15 лютого 2011 р.).

Затверджено та рекомендовано до друку на засіданні Приймальної комісії НПУ імені М.П. Драгоманова (протокол № від квітня 2011 р.)

© Інститут історичної освіти НПУ
імені М.П. Драгоманова, 2011 р.

© Видавництво НПУ імені М.П. Драгоманова,
2011 р.

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Вступне випробування з історії та методики її навчання має на меті виявити теоретичні знання, уміння та практичні навички абітурієнтів, які вступають до магістратури Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова на спеціальність 8.030301 – історія.

Програма вступного випробування з історії та методики її навчання вміщує повний змістовий компонент базових навчальних курсів: історія України, всесвітня історія та методика навчання історії, що складає основу фахових знань передбачених для вивчення та засвоєння відповідно до вимог освітньо-професійної програми ОКР “магістр” із спеціальності 8.030301 – історія.

Вимоги до знань і умінь абітурієнта. Основними цілями вивчення курсу історії є формування у студентів основ історичного мислення, універсальних і глибоких знань з вітчизняної та всесвітньої історії, умінь професійно використовувати їх у навчально-педагогічній і суспільно-політичній діяльності, а також виховання патріотизму й активної позиції у справі формування громадянського суспільства в Україні, утвердження у їх свідомості загальнолюдських цінностей гуманізму та демократизму.

Учасник вступного випробування з історії та методики її навчання для здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня “магістр” на базі освітньо-кваліфікаційних рівнів “бакалавр”, “спеціаліст” повинен **знати**:

- основні процеси, явища та факти вітчизняної і всесвітньої історії;
- проблеми етногенезу українського народу та інших провідних етнічних груп та народів світу;
- витоки становлення й розвитку державності як історичної форми організації суспільства, зокрема, вітчизняної державності;
- особливості соціально-економічних і політичних процесів в Україні та світі в різні періоди історичного розвитку;
- характерні риси становлення політичної системи суспільства;
- культурологічні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії, взаємовплив культур;
- місце історичних особистостей в суспільстві та їх вплив на історичний процес;
- передумови, причини та характер впливу зовнішньополітичного фактору на внутрішні процеси в Україні та країнах світу, їх міжнародний статус;
- основні тенденції розвитку країн на сучасному етапі;
- концептуальні підходи вітчизняної та зарубіжної історіографії до вивчення проблем історії України та всесвітньої історії.

Учасник вступного випробування з історії та методики її навчання для здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня “магістр” на базі освітньо-кваліфікаційних рівнів “бакалавр”, “спеціаліст” повинен **вміти**:

- застосовувати отримані теоретичні знання про методологію та методи історичних досліджень, володіти та вільно використовувати методи історичних досліджень;
- вільно оперувати категоріально-понятійним апаратом історії;

- розкривати суть та закономірності історичних суспільно-політичних та економічних явищ, виокремлювати їх складові частини та ознаки, аналізувати причини та наслідки;
- встановлювати зв'язки між історичними подіями;
- давати обґрунтовану об'єктивну оцінку історичним діячам та явищам;
- визначати та характеризувати основні тенденції розвитку історичного процесу;
- працювати з історичними документами;
- розкривати суть та закономірності соціально-економічних та педагогічних явищ, природу та психологічну структуру особистості, теорію виховання особистості;
- надавати можливість оволодіння експериментальними методиками історичних та історико-методичних досліджень та методами обробки і аналізу експериментального матеріалу із застосуванням комп'ютерної техніки;
- допомагати в оволодінні методами історично-педагогічного дослідження;
- забезпечувати психолого-педагогічну підготовку до навчальної роботи: оволодіння методами навчання в середній школі, знання принципів навчання та виховання, методики навчання конкретних дисциплін, а також уміння розробляти навчально-методичну документацію.

Структура вступного випробування. Вступне випробування з історії та методики її навчання проводиться у формі усного екзамену. Екзаменаційні білети вміщують чотири питання, що охоплюють теоретичний зміст і повний навчальний компонент курсів історії України, історії слов'янських народів, всесвітньої історії, методики навчання історії.

Критерії оцінювання теоретичних знань та практичних умінь і навичок. Оцінювання відповідей абітурієнтів на усному вступному випробуванні з історії та методики її навчання проводиться за шкалою оцінювання, затвердженою Українським центром оцінювання якості освіти (УЦОЯО) у межах від 100 до 200 балів. Кількісна та якісна характеристика виявлених теоретичних знань та практичних умінь і навичок вступників передбачає чотири рівні: низький (100-123 бали); задовільний (124-149 балів); достатній (150-174 бали) та високий рівень (175-200 балів). Оцінка знань проводиться за наступною шкалою:

Рівень	Кількісна характеристика рівня	Характеристика відповідей абітурієнта
Низький	100-123 бали	Відповідь на питання білету не повністю відповідає змісту програмного матеріалу і свідчить про нерозуміння абітурієнтом основних його положень. Наявна повна відсутність уміння міркувати.

Задовільний	124-149 балів	Відповідь на питання білету вірна, але неповна. Абитурієнт в цілому володіє фактичним матеріалом, але не у повному програмному обсязі, не вміє аналізувати події і явища, робити обґрунтовані висновки. Відповідь не має узагальнюючого характеру, допускаються окремі помилки і неточні формулювання.
Достатній	150-174 балів	Відповідь на питання білету вірна і ґрунтовна (але не максимально повна) відповідь на запитання, у якій абитурієнт використав відомі йому фактичні знання, базові історичні поняття, виявив здібність до аналізу історичних подій, вміння робити необхідні висновки. При цьому, відповідь не носить узагальнюючого характеру, містить окремі неточності і несуттєві помилки.
Високий	175-200 балів	Відповідь на питання білету є повна, вірна, ґрунтовна і аргументована. Теоретично правильний і логічно обґрунтований виклад матеріалу, при якому абитурієнт повно і глибоко використав відомі йому фактичні знання, виявив здібність аналізувати історичні події і факти, давати оцінку історичним постатям, робити висновки і узагальнення з чітким їх формулюванням. Обов'язковим елементом відповіді є знання базового категоріального апарату і вміння оперувати основними історичними поняттями.

Голова фахової атестаційної комісії

О.О. Сушко

ПРОГРАМА ВСТУПНОГО ВИПРОБУВАННЯ

Розділ 1. Історія України

1.1. Давня та середньовічна історія України

1.1.1. Вступ до курсу історії України. Еволюція людини і найдавніших суспільств на території України. Поява людини на території України. Кліматичні умови. Збиральництво і мисливство. Зародження первісних стад людей. Знаряддя праці. Найдавніші стоянки і житла первісних людей поблизу Лука-Райковецької, Амвросіївки тощо. Залюднення території України. Вплив похолодання на флору і фауну. Неандертальці. Знаряддя праці. Житла. Винайдення вогню. Елементи абстрактного мислення. Поділ праці. Стоянки первісних людей у Кіік-Коба, Антонівці та інші.

Умови життя у пізньому палеоліті. Поява сучасного типу людини – кроманьйонця. Зміни у господарстві. Рід. Стоянки первісних людей – Радомишльська, Мізинська, Гінцівська та інші. Відступ льодовика, зміна флори і фауни. Поява мікролітів і металевих знарядь праці. Удосконалення первісних форм співжиття і господарювання в мезолітичну і неолітичну епоху. Родоплемінний устрій суспільства. Початок тваринництва і рослинництва. Неолітична виробнича революція. Поступова зміна мисливства, рибальства і збиральництва відтворюючими формами господарювання – землеробством і скотарством. Поява шліфування, свердління і розпилювання виробів. Стоянки неолітичної людини поблизу Саврані, Торського, Нізвиська та інші.

Трипільські енеолітичні племена та їх сусіди. Походження і розселення трипільських племен. Теорії походження трипільців. Трипільці попередники індоєвропейської сім'ї народів. Поетапне освоєння трипільцями території України. Поселення трипільців “міського” типу у регіонах Поділля та Середнього Придніпров'я, зокрема, біля сучасних населених пунктів Доброводи, Тальянки, Сушківці та інші.

Господарство трипільських племен. Землеробська система. Перехід до рільництва. Сільськогосподарські знаряддя праці. Зернові культури. Присадибне тваринництво. Допоміжні види господарювання.

Культура: мальована кераміка, житлобудування і духовний світ трипільських племен. Трипільські культурогенетичні корені українців.

Сусідні племена трипільців: їх розселення, заняття, господарство.

Суспільний поділ племен на скотарські й скотарсько-землеробські. Основні регіони існування племен. Особливості господарства і життя. Вплив продуктивності праці на суспільні відносини. Загострення суперечностей. Зародження елементів ранньоконфлексного суспільства. Бронзоліварне виробництво. Зародження ремесла.

Розселення і заняття племен ямної, катакомбної, шнурової кераміки та інших археологічних культур.

Відносини Скіфії з античними містами-полісами Північного Причорномор'я, Фракією та іншими. Занепад Великої Скіфії. Господарство племен Скіфії:

скотарство, землеробство і ремесло. Кочові і землеробські племена Скіфії та їх етнічна приналежність Мала Скіфія у Криму і Північному Причорномор'ї III ст. до н.е. – III ст. н.е. Побут і культура скіфських племен.

Сармати та їх походження. Сарматська експансія на територію Північного Причорномор'я. Вихід на Правобережжя. Роксолани. Алани. Автохтонні племена. Взаємовідносини Сарматії з сусідніми державами. Господарство, культура і побут племен Сарматії.

1.1.2. Ранньодержавні утворення скіфів, сарматів на території України (VI ст. до н.е.-III ст. н.е.). Скотарські і землеробські племена. Розселення кіммерійців у X-VII ст. до н.е. і їх війни з Ассірією, Урарту, Фрігією та іншими країнами. Господарство кіммерійців: кочове скотарство і землеробство. Поширення виробів із заліза. Племена чорноліської археологічної культури. Господарство. Майнове і соціальне розшарування. Духовний світ племен.

Легенди про походження скіфів. Поява скіфів у Північному Причорномор'ї в VII ст. до н.е. Війни у Передній Азії. Повернення у Північне Причорномор'я і розселення. Велика Скіфія V-IV ст. до н.е. Скіфо-перська війна 512 р. до н.е.

1.1.3. Грецька колонізація Північного Причорномор'я і Криму. Боспорське царство. Виникнення античних міст-полісів на території Північного Причорномор'я і в Тавриді - Криму. Періодизація історії міст-держав. Державний і соціальний лад Ольвії, Херсонеса, Тіри та інших. Господарство міст-полісів. Побут, культура, вірування.

Боспорське царство: утворення і державний устрій. Боротьба з Римом і перетворення в його автономію. Господарство і торгівля. Культура і духовне життя.

1.1.4. Праслов'яни, слов'яни та праукраїнці (III ст. до н.е.-VII ст. н.е.) Праслов'яни і слов'яни. Концепції походження східних слов'ян. Етнічні елементи в племен пшеворської культури і венедів.

Початок етногенетичного процесу зародження праукраїнства в племенах зарубинецької культури. Територія, розселення, заняття, побут, культура. Антропологічні риси праукраїнців та їх близькість з південними слов'янами.

Праукраїнське антське державне об'єднання. Державний устрій. Економічна, побутова і духовна близькість антських племен черняхівської і київської культур (II - V ст. н.е.) з племенами попередньої зарубинецької культури. Аварський каганат. Елементи праукраїнства в племенах пеньківської, празької, колочинської культур (V - VII ст.н.е.).

1.1.5. Походження українського народу. Теорії походження українців вчених XIX - початку XX ст. Сучасні погляди на походження українського народу В.Борисенка, Л.Залізняка, В.Барана, В.Пономарьова та інших вчених. Праукраїнські племена і давність їх походження. Господарство. Побут і культура. Еволюційні етногенетичні процеси розвитку. Трипільці, черняхівці. Культурогенетичні процеси і їх відображення в землеробстві, домобудуванні, віруванні і побуті українців. Археологічні пам'ятки. Особливість об'єднаного процесу руських племен. Утворення Середньодніпровської Русі з центром у Києві. Автохтонні основи держави. Духовний світ. Зовнішні загрози та інтеграційні процеси.

1.1.6. Утворення Праукраїнської держави Руська земля (Середньодніпровська Русь) (VIII-початок 80-х років IX ст.). Племена дулібів, волинян, полян, древлян, сіверян, уличів, тиверців тощо. Літописні племінні княжіння. Господарська і культурна консолідація племен лука-райковецької, волинцівської, роменської археологічних культур. Протодержавні процеси на Волині й Середньому Подніпров'ї: племінно-територіальні об'єднання полян, древлян і сіверян. Походження етноніму “русь” і держави “Русь”. Праукраїнська династія князів Києвичів. Київ – центр федеративного об'єднання племінних княжінь. Посилення Середньодніпровської Русі за князювання Аскольда і Діра. Активізація етнічних процесів. Християнізація праукраїнських князів. Язичницькі вірування. Мова. Література.

Русь і кочовий світ. Відносини із Хазарією, Візантією, болгарськими та іншими племенами.

1.1.7. Київська Русь в період політичної єдності (80-ті рр. IX-перша третина XII ст.). Державно-політична історія Русі-України за варязької династії Рюриковичів. Захоплення Києва Олегом і поступове перетворення Русі в імперію. Князювання Ігоря, Ольги, Святослава, Володимира, Ярослава Мудрого, Володимира Мономаха. Державний устрій: влада князя, боярська дума, віче, феодалні снєми (з'їзди). Зовнішня політика київських князів. Боротьба з печенігами і половцями. Походи на Візантію і Болгарію. Дипломатія Русі. Звичаєве право і кодекси законів (Руська правда, Правда Ярославичів).

Утвердження державної релігії-християнства. Роль церкви у розвитку ранньофеодальних суспільних відносин: опозиція патріархальному рабству, запровадження церковної реєстрації шлюбу, контролю міри і ваги тощо. Вплив Візантії на Русь.

Сільське господарство. Становище різних суспільних верств населення. Утворення сільської общини. Виникнення князівського, боярського і церковного землеволодіння та їх еволюція. Зрушення в зерновому землеробстві і тваринництві. Соціальне становище селян.

Розвиток міст, ремесел, промислів, металургії, залізобудовного, деревообробного, склоробного, керамічного та інших виробництв. Внутрішня і зовнішня торгівля та її торгові шляхи.

Національні риси Київської Русі.

1.1.8. Русь-Україна в період роздробленості і монголо-татарської навали. Місце Києва і Київської землі в системі удільних князівств. Боротьба з кочівниками. Мономаховичі та Ольговичі. Спроба відновити провідну роль Києва як політичного центру Русі. Святослав Всеволодович та Рюрик Ростиславович. Великокнязівський стіл і боротьба двох принципів престолонаслідування. Дуумвірати.

Чернігівське князівство. Посилення політичної ролі й розширення території князівства. Орієнтація династії Давидовичів на Київ. Боротьба з Новгород-сіверськими князями і половцями. Подрібнення князівства.

Удільні Галицьке і Волинське князівства. Утворення Галицько-Волинської держави в 1199 р. Поширення влади князя Романа Мстиславовича на Київ і Київську землю та перетворення його в консолідуєчий політичний центр Русі-

України. Боротьба Данила і Василька за батьківську спадщину. Утвердження влади Данила Романовича у Галицько-Волинському князівстві та в Києві напередодні монголо-татарського нападу 1238-1239 рр.

Місце Переяславського князівства в консолідації українських земель в боротьбі з кочівниками. Переяславське князівство як остання сходинка на великокнязівський престол.

Відокремлення Володимиро-Суздальського князівства від Києва і утвердження окремої державності і етнічного центру.

Вторгнення Чингісхана і Батия на українські землі. Битва на р. Калці 1223 р. Розгром північно-східних князівств у 1237-1238 рр. Захоплення завойовниками в 1239 р. Переяслава, Чернігова та інших міст.

Героїчний захист Києва, Вишгорода та інших міст в 1240-навесні 1241 рр. Наслідки погрому Русі – України монголо-татарськими ордами хана Батия.

1.1.9. Етнічні процеси. Культура. Історичне значення Київської Русі. Завершення формування українського етносу. Побут русів-українців. Житло. Одяг. Сімейні відносини. Складання етнічної території. Поширення топоніму “Русь” на всі регіони Київської Русі. Мова. Поширення топоніму “Україна”. Освіта. Школа. Бібліотеки. Література. Наукові знання. Музика. Архітектура. Живопис. Прикладне мистецтво. Історичне значення Київської Русі.

1.1.10. Галицько-Волинська держава (князівство)-спадкоємниця Київської Русі (1238-1264 рр.). Становлення Галицько-Волинської держави як спадкоємниці першої Давньоукраїнської держави. Діяльність Д.Галицького щодо збирання земель Галицько-Волинського князівства та боротьба за остаточне об’єднання держави. Перемоги під Дорогочином і Ярославом. Внутрішня політика Д. Галицького: розбудова і заснування міст, реформа армії, церковна політика. Європейське визнання Українського королівства: дипломатичне діяльність з Римом, відносини з Угорським королівством, малопольськими князями, участь у боротьбі за австрійську спадщину.

Характер залежності від монголо-татар. Боротьба за незалежнення від Золотої Орди: Куремсина війна, погром Бурундая.

Соціально-економічне та духовно-культурне життя в Галицько-Волинському князівстві.

1.1.11. Галицько-Волинська держава за спадкоємців Галицького (1264-1325 рр.). Шварно Данилович. Дуумвірат Шварно та Войшелка в Литві. Поразка української партії князя Шварно на литовському престолі.

Лев Данилович. Подальші взаємовідносини із Золотою Ордою. Особливості відносин з Литвою та Польщею. Зміцнення королівства за Юрія Львовича та його синів у боротьбі з Золотою Ордою. Королівство за Юрія II Болеслава. Розпад Галицько-Волинської держави. Її місце в утвердженні української державницької ідеї.

1.1.12. Боротьба за “галицьку спадщину” Литви, Польщі та Угорщини (1325-1350 ті рр.) Боротьба Польщі, Литви і Угорщини за галицький стіл. Об’єднання сил Польщі і Угорщини та вступ в Галичину, на Волинь і Поділля (1340-1350-ті рр.). Польсько-католицька експансія на західні українські землі.

Поширення влади польської корони на Галичину і Західне Поділля. Утворення Руського воєводства.

Роздроблення Золотої Орди і посягання литовських князів на Київ і Київську землю. Формування Гедиміном ідеології права Литви “на руську спадщину” та боротьба за неї (1325-1350-ті рр.). Утвердження на Волині князя Любарта – Дмитра. Польсько-литовсько-українська війна 1349-1352 р. Перший поділ західноукраїнських земель між Польщею і Литвою.

1.1.13. Визволення України з-під влади Золотої Орди та відновлення в ній удільного устрою династією Ольгердовичів (1362-1470 рр.). Похід литовсько-руських військ під проводом Великого князя Литовського Ольгерда (Альгердаса) проти Золотої Орди. Вигнання ординців з Лівобережжя та розгром трьох орд на р. Синюсі в 1362 р. Історичне значення переможної Синьоводської битви. Утворення Литовсько-руської держави (Великого князівства Литовського, Руського та Жемайтійського. Відновлення удільного устрою в Україні. Надання руським містам і землям-князівствам традиційних прав. Привілеї нової династії князів Ольгердовичів та їх сприйняття українських, руських звичаїв, культури та мови.

Київське князівство за Володимира Ольгердовича (1362-1394). Зовнішня та внутрішня політика Київського князівства. Відбудова православних церков, монастирів, поширення влади київського князя на південь та північ, оборона земель від кочовиків. Чеканка своєї монети. Автономізація князівства.

Кревська унія 1385 р. Передумови крутого повороту політики Ольгердовичів від православ'я до католицизму, від Русі до Польщі. Ягайло - король Польщі і Великий князь Литовський. Незадоволення литовської знаті на чолі з Кейстутовичами інкорпорацією Литви до складу Польщі. Домагання Вітовта відновлення цілісності влади литовського князя у Великому князівстві Литовському. Спроби українських князівств добитись дальшої державної автономізації. Ліквідація удільного устрою в 1399 р.

Поразка Вітовта на р. Ворсклі (1399) від Золотої Орди. Віленська угода 1401 р. Боротьба Литви і Польщі з Тевтонським орденом. Грюнвальдська битва 1410 р. Городельська унія (1413) і наступ на православну шляхту.

Поширення кордонів Великого князівства Литовського до Чорного моря в умовах розпаду Золотої Орди. Колонізація півдня України.

Союзні стосунки Литви з династією Менглі-Гіреїв. Заснування татарської державності в Криму 1428-1430-х рр. Останні спроби Вітовта усамостійнити князівство від королівської влади Польщі. Невдале коронування та смерть великого князя.

Свидригайло Ольгердович – Великий князь Литовський (1430-1432). Опора на визвольні настрої руських православних князів і бояр. Спроби незалежнення руських земель від Польщі. Боротьба проти військового проникнення влади польської корони на Волинь та Поділля. Визвольна боротьба в князівстві (1432-1440). Поразка Свидригайла і руських сил під Вилкомиром.

Перемога патріотичних сил України. Відновлення удільного устрою. Волинське удільне князівство Свидригайла (1440-1452) та Київське удільне

князівство Олельковичів (1435-1470). Остаточна ліквідація удільного устрою в 1471 р. Спроба Михайла Олельковича повернути Київське князівство. Боротьба Михайла Глинського за утворення “київської держави”. Втеча М.Глинського в Москву. Люблінська унія 1569 р.: передумови, укладення та наслідки.

1.1.14. Соціально-економічне становище українських земель у складі Польщі та Литви (XIV-XVI ст.). Політико-адміністративний устрій в Україні. Удільні князівства, намісництва, воєводства. Влада великого князя литовського, повноваження пан-ради, особливості запровадження та функціонування сеймового інституту влади. Місцева організація влади, сеймики.

Українська магнатурія та її роль в суспільстві. Процес формування шляхетського стану в Україні. “Боярин”, “землянин”, “пан”, “шляхтич”. Реформи 60-х рр. XVI ст. і боротьба шляхти за правову рівність з магнатами. Земельна власність і землеволодіння.

Розвиток сільського господарства. Земельна реформа “Устава на волоки” 1557 р. Запровадження фільварків, панщини і кріпацтва.

Зовнішня і внутрішня торгівля. Експлуатація природних ресурсів України: вивіз зерна, лісу, худоби і виробів із них.

Розвиток міст: магдебурзьке право, ремесло, цехи, їх особливості в українських землях. Литовські Статути і соціально-правове становище різних станів.

1.1.15. Слобожанщина, Галичина, Північна Буковина і Закарпаття в XVI-XVII ст. Слобожанщина. Слобідські землі – буферна зона між Московською державою і Кримським ханством. Колонізація слобідських земель московитами і українцями.

Становище Галичини. Поступова ліквідація Польщею адміністративної автономії Галичини. Судова система. Сеймики. Конфесійна обстановка.

Становище Північної Буковини. Перехід Північної Буковини (Шипинської землі) в 1359 р. до складу Молдавського князівства на правах автономії. Збільшення населення і населених пунктів. Землеробство, скотарство, мисливство, залізобудівництво. Земельна власність і землеволодіння. Хотин та інші міста. Торгівля. Руська мова в діловодстві.

Закарпаття. Посилення позицій місцевих феодалів. Фільварки. Розвиток рільництва, тваринництва, виноградарства і садівництва. Розвиток Ужгорода, Мукачеве та інших міст. Ремесла і промисли. Перехід з 1543 р. однієї частини Закарпаття під владу Австрії, а другої – Трансільванії.

1.1.16. Крим та Північне Причорномор'я у XIV-XVI ст. Італійські колонії держави-поліси і їх становище в умовах агресії татар і турків в Крим та Північне Причорномор'я. Утворення Кримського ханства. Зовнішня політика Криму в часи заснування держави. Заняття, землеробство, торгівля Криму. Агресія Османської Порти в Крим та визнання ханством залежності від Туреччини. Політика ханства після втрати самостійності. Напади татар на українські землі наприкінці XV-першій половині XVI ст. Кафа і Стамбул – невольничі ринки слов'ян. Політика Литви, Польщі і Московії щодо Криму і Османської Порти.

1.1.17. Козацтво України: походження, становлення і формування в окремий суспільний стан (середина XV-кінець XVI ст.). Час і причини появи козацтва. Перша документальна згадка 1489 р. про козаків на Поділлі. Причини появи та джерела формування козацтва. Поширення козацької території. Колонізаційний наступ шляхти на освоєні козаками землі й відступ їх до Канева, Черкас. Роль перших козаків у захисті українських земель від татарських вторгнень під проводом прикордонних старост Остафія Дашкевича, Предслава Лянцкоронського, Бернарда Претвича та інших.

Заснування Запорозької Січі. Освоєння козаками території за дніпровськими порогами й заснування Запорозької Січі. Дмитро Вишневецький та його роль у розбудові Січі й активізації боротьби з Кримським ханством. Томаківська Січ. Державний устрій Запорозької Січі. Демократично-республіканська форма організації. Формування командно-адміністративного апарату. Територія. Чисельність. Елементи державотворення.

Створення реєстрового війська у 1568-1572 рр. Його завдання, організація, права, територія, участь у війнах Польщі. Реформування реєстрового війська в 1578 р. королем Стефаном Баторієм.

Боротьба козацтва проти татарсько-турецької агресії в 70-90-х рр. XVI ст. Допомога Коша Запорозького молдавському народові у повстанні проти турецьких поневолювачів у 1574 р. Оволодіння запорожцями на чолі з Іваном Підковою в 1577-1578 рр. Молдавією. Створення козаками Чорноморського флоту й морські експедиції на Крим та Анатолійське узбережжя Чорного моря у 70-90-х рр.

Повстання козаків проти польсько-шляхетської влади у 1591-1593 рр. під проводом Криштофа Косинського. Причини і початок повстання у грудні 1591 р. Дії повсталих на території Київського і Брацлавського воєводств. Поразка козаків 23-30 січня 1593 р. під П'яткою. Загибель Косинського влітку 1593 р. і даліше продовження повстання.

Залучення українських козаків до анти турецької коаліції європейських держав. Діяльність М. Вакера, О. Комуловича, Хлопицького, Е. Лясоти. Новорічний похід козаків Г. Лободи на Юргіїв. Підготовка українських воєводств до захисту від можливого нападу татар навесні 1594 р. Семерій Наливайко.

Молдавські походи запорожців та наливайківців 1594-першій половині 1595 рр. Зміна обстановки в Молдавії влітку 1595 р.

Козацько-селянське повстання Семерія Наливайка. Конфлікти з подільською шляхтою в 1594 р. Рейд С. Наливайка по Волині та Білорусії взимку 1595-1596 рр. Дії запорожців Григорія Лободи і Матвія Шаули. Наступ польської армії і відступ повстанців Наливайка на Середнє Подніпров'я в лютому – березні 1596 р. Оборона в урочищі Солониця і капітуляція 28 травня 1596 р. Державотворчі елементи в діяльності Наливайка. Баніція козацтва.

1.1.18. Конфесійна ситуація в XIV-XVI ст. Роль церкви в житті українського народу. Поділ Київської митрополії. Українське православ'я у Великому князівстві Литовському. Організація та діяльність українських єпархій у 1458-1595 рр. Криза української православної церкви наприкінці XVI ст. Митрополит

М.Рогоза. Боротьба Львівського братства за зміцнення ролі православ'я в суспільному житті. Поширення та діяльність братств в Україні. Братські школи.

Католицька церква в Україні XIV-XVI ст. Проникнення реформаційних ідей в Україну. Діяльність кальвіністів, антитринітаріїв, соціан. Контрреформація в Речі Посполитій. Єзуїти.

Усвідомлення прогресивними колами українського суспільства необхідності реформування православної церкви за зразком західної церкви. Утвердження ідеї унії на території України. Унійна діяльність православних ієрархів. Єпископи К. Терлецький, І. Потій. Собори 1591-1595 рр. Підготовка укладення унії української православної церкви з католицькою церквою. Артикули унії. Унійна та антиуніатська діяльність князя К.Острозького.

Підготовка і хід Берестейського церковного собору 1596 р. Утворення уніатської церкви. Посилення унійного руху і репресії проти православної церкви. Митрополит уніатської митрополії І.Потій (1597-1613). Історичні наслідки поділу православ'я.

Найвидатніші діячі конфесійної полеміки та їх основні праці: П.Скарга, Г.Смотрицький, І. Потій, І. Вишенський та інші.

1.1.19. Відродження та піднесення культури в XIV-XVI ст. Національно-культурні традиції Київської Русі. Населення і територія. Переборення наслідків золотоординського панування. Збільшення кількості і національний склад населення України. Розширення територіальних меж українського етносу. Формування в Середньому Подніпров'ї етнічного центру українського народу.

Уніфікація матеріальної культури. Зміни у сільськогосподарських знаряддях праці, транспорті, народній архітектурі, одязі, їжі тощо.

Кристалізація нової національної свідомості. Територіальне поширення назви "Мала Русь" як ознаки належності різних українських земель до колишньої Київської Русі. Відновлення і утвердження топоніму "Україна". Еволюція етнімів «русь», «русини», «черкаси», «козаки», «українці». Вплив козацтва на свідомість народу.

Зміни в національній мові. Перетворення давньоруської мови в староукраїнську. "Руська" мова-офіційна мова Великого князівства Литовського, Руського і Жемантійського. Самостійний розвиток староукраїнської мови і перетворення її на визначальний фактор етнічного розвитку народу (з середини XVI ст.).

Поширення освіти в Україні. Початкова школа. Українські студенти і професори у Західній Європі XV-XVI ст. Острозька школа-колегіум. Найвизначніші діячі цієї школи та їх діяльність. Г.Смотрицький, К. Лукарис. Наукова підготовка до видання "Острозької Біблії" (1581). Поширення гуманістичної школи в Україні: єзуїтські колегії, протестанські протогімназії.

Зародження кириличного друкування. Український першодрукар С. Дропан (1460) і друкарня при Грушівському монастирі на Закарпатті (сучасні погляди і трактування). Кириличні видання Ш.Фіоля (1491). Перші видання Ф. Скорини (1519). Друкарське мистецтво І.Федоровича (І. Федорова). "Буквар" та "Апостол" (1574).

Зародження староукраїнської літератури. Полемічна література. Г. Смотрицький, П. Скарга, Х. Філалет, І. Потій, І. Вишенський. Зміни в літописанні. Густинський, Львівський та інші літописи.

“Пересопницьке Євангеліє” (1556-1561) – писемна пам’ятка української розмовної мови XVI ст. і духовна святиня українського народу.

Українські гуманісти. Основні гуманістичні ідеї та їх втілення в творах поезії, художніх, полемічних, історичних і наукових слов’яномовних й латиномовних працях. С.Оріховський, П.Русин, Ю.Дрогобич, Г.Смотрицький, І. Потій та інші.

Дерев’яні та кам’яні архітектурні пам’ятки: фортеці, монастирські будови, церкви. Народна хата. Музична освіта і музичні осередки. Поява музичних цехів. Поява шкільного та вертепного театру. Образотворче мистецтво: вишивки, малюнки. Козацькі Мамаї. Іконописна традиція. Гравюра та орнамент.

Зародження національного епосу. Зміст історичних пісень і дум. Епічні герої. Україна в уявленні іноземців.

1.2. Історія України в період раннього нового часу

1.2.1. Участь козаків у війнах за межами України та становлення національних збройних сил в першій половині XVII ст. Участь козаків у воєнних діях на території Лівонії в 1601-1602 рр.: Війна Речі Посполитої з Швецією на початку XVII ст. і запрошення козаків до участі в ній. Часткове скасування сеймом у січні 1601р. баніції козацтва. Похід чотирьох козацьких полків у 1601 р. у Лівонію і участь у воєнних діях на її території. Самійло Кішка. Воєнні дії 4 тис. козаків у 1602 р.

Участь козаків у воєнних діях на території Московської держави: Участь козаків отамана Белешка та інших у поході Лжедмитрія I на Москву в 1604-1606 рр. Участь запорожців у селянській війні під проводом Івана Болотникова 1606-1607 рр. Участь козаків у поході Лжедмитрія II на Московщину в 1607-1609 рр. Дії 13-тисячного козацького війська під Москвою влітку 1608 р. Дії козаків під Торжком, Твер’ю, Новгородом та іншими містами. Польсько – московська війна 1609-1613 рр. Участь 30-тисячного козацького війська в облозі Смоленська восени 1609 р. Визволення козацькими загонами взимку–навесні 1610 р. Чернігова, Стародуба, Почепа, Брянська та інших міст Чернігово-Сіверщини. Дії козацького війська на території Московщини в 1611-1613 рр. Похід 20–тисячного козацького війська Петра Сагайдачного на Москву в 1618 р. Участь козаків у польсько-російській війні 1632-1634 рр.

Участь козаків у Тридцятилітній війні (1618-1648): Розгром 10–тисячним козацьким військом полковників Кличковського і Русиновського військ семигородського князя Юрія Ракоція на Закарпатті в 1619 р. Дії 20-тисячного козацького війська у північно-східній Італії в 1625 р. Дії кількатисячного козацького загону у складі австрійських військ на території Люксембургу і Франції в 1635-1636 рр. Участь запорожців у воєнних діях 1645 р. у Франції.

Значення участі козаків у війнах за межами України для становлення національних збройних сил.

1.2.2. Запорозька Січ, Кримське ханство і Туреччина у першій половині XVII ст. Участь козаків у Хотинській війні 1620-1621 рр. Воєнні походи запорожців на Кримське ханство і Туреччину: Активізація воєнних дій у 1600-1605 рр. Взяття Варни і штурми Кілії та Акермана (1606), перемоги над турецькими ескадрами (1606—1607). Захоплення Перекопу (1608). Здобуття Синопу (1614). Похід на Царгород (1615). Захоплення Кафи і Трапезунда (1616). Воєнні походи у 20-30-х роках.

Причини війни між Туреччиною та Річчю Посполитою в 1620 р. Поразка польської армії під Цецорою. Наступ турецької армії навесні-влітку 1621 р. Дії запорожців Яцька Бородавки у Молдавії та посольства П.Сагайдачного у Варшаві. Козацтво у воєнних діях під Хотином. Умови Хотинського миру.

Міждержавне зближення Запорозької Січі з Кримським ханством у 20-30-х роках: Військова допомога Січі хану Мехмет-Гірею у 1624 р. Союзницький договір з Кримським ханством у грудні 1624 р. Позиція Січі в акції Олександра Яхії. Три морські походи запорожців на Царгород у 1625 р. Розрив українсько-кримського союзу. Допомога запорожців кримським ханам у боротьбі за владу в другій половині 20-30-х роках.

1.2.3. Козацько-селянські рухи в 20-30-х рр. XVII ст. Причини відміни баніції козацтва і повернення йому деяких прав і привілеїв на початку XVII ст. Самійло Кішка. Показачення селян і боротьба проти нього уряду Речі Посполитої. Козацький рух у 1616-1619 р. та договір 7 жовтня 1619 р. Скиннення Сагайдачного з гетьманства.

Селянсько-козацьке повстання 1625 р. під проводом Марка Жмайла: Початок. Хід. Умови Куруківської угоди. Козацько-селянське повстання 1630-1631 рр. під проводом Тараса Федоровича (Трясила): Реакція українського населення на умови Куруківської угоди. Виступ запорожців у березні 1630 р. на “волость”. Повстанські лідери Андрій Діденко, Данило Білоцерківець, Іван Гиря та інші. Бої під Переяславом наприкінці травня - на початку червня 1630 р. Підписання і умови Переяславської угоди 29 травня 1630 р. Наслідки повстання. Продовження повстання в 1631 р.

Козацьке повстання 1635 р. під проводом Івана Сулими.

Козацько-селянське повстання 1637 р. під проводом Павла Бута (Павлюка): Початок і розгортання повстання навесні-влітку 1637 р. Карпо Скидан, Семен Биховець, Дмитро Гуня. Бої на Черкащині восени - взимку 1637 р. Поразка повстанців під Кумейками (6 грудня) і капітуляція 14 грудня. Наслідки повстання.

Козацько-селянське повстання 1638 р. під проводом Якова Острянина і Карпа Скидана: Початок і хід повстання у березні-травні. Оборонні бої повстанців у гирлі р. Старець у червні-липні.

Умови “Ординації Війська Запорозького” 1638 р.

Причини поразки і значення національного соціального руху першої половини XVII ст.

1.2.4. Посилення влади Польщі, суспільна думка і культура в першій половині XVII ст. Посилення польсько-шляхетської влади в Україні у першій половині XVII ст.: Адміністративний устрій. Судова система. Шляхетське всевладдя.

Хижацьке використання природних багатств України магнатами і шляхтою: Захоплення орних земель і угідь. Магнатські латифундії. Характер господарства. Розширення земельної власності католицьких костелів. Засилля польських магнатів і шляхти в дохідних промислах і торгівлі.

Посилення експлуатації селян, міщан і козаків: Наступ можновладців на дрібне землеволодіння. Зростання панщини та інших повинностей. Правове безправ'я. Становище невизнаного урядом козацтва. Погіршення становища міського населення. Опір селян і міщан.

Загострення релігійних протиріч. Посилення позицій уніатської і католицької церков в Україні. Боротьба за віру православних духовенства, аристократії, козацтва. Відновлення православної ієрархії в 1620 р. “Статті для заспокоєння руського народу” 1632 р. Митрополит Петро Могила. Невдалі спроби об'єднання українських церков.

Культура: шкільна освіта, київська братська школа. Заснування Київської колегії. Полемічна література: «Пересторога», «Тренос» М.Смотрицького, «Палінодія» З.Копистенського. Літописання, мемуарна проза, поезія. Архітектура. Образотворче мистецтво. Музика і театр.

1.2.5. Революційний 1648 р. і створення нової Української держави

Підготовка до збройного виступу: Рушійні сили повстання. Б.Хмельницький, М.Кривоніс, Д.Нечай, Ф.Джеджалій, С.Мужиловський та інші. Арешт Б.Хмельницького. Відхід керівників повстання на Січ. Захоплення повсталими Базавлуцької Січі. Початок повстання. Обрання Б.Хмельницького гетьманом. Організація всенародного виступу проти польської шляхти.

Революційний вибух навесні 1648 р.: Битви під Жовтими Водами (5-6 травня) і Корсунем (16 травня). Успіхи повстанців на Лівобережній та Правобережній Україні влітку 1648 р.

Розгром польської армії під Пилявцями (11-13 вересня). Визвольний похід у Західну Україну й визволення етнічної української території. Відступ революційної армії – причини і наслідки.

Створення нової Української держави: Революційні зміни в суспільстві. Нові органи влади і адміністративно-територіальний устрій. Республіканська форма управління. Судова система. Селянське і міщанське самоврядування. Створення національної армії.

Буржуазний характер соціально-економічних завоювань.

1.2.6. Продовження війни за незалежність молоді республіки (1649-1654 рр.)
Дипломатичні переговори з Польщею взимку 1649 р. Підготовка воюючих сторін до війни. Початок воєнних дій влітку 1649 р. Війна на два фронти. Поразки під Загаллям і Лоевом. Зборівська битва. Зборівський договір та реакція на нього народних мас. Повернення в Україну польської шляхти і спроби відновлення старих порядків.

Нейтралізація союзника Польщі Молдавського князівства в 1650 р. Козацька дипломатія в пошуках надійного союзника. Підготовка Польщі до остаточного розгрому революційної армії й встановлення влади над всією Україною. Воєнні дії в 1651 р.: Вторгнення польських військ в Україну. Битва під Берестечком.

Успішний наступ литовських військ на Україну і захоплення Києва. Піднесення народної боротьби проти загарбників. Білоцерківський договір 1651 р.

Опір народу виконанню умов Білоцерківського договору в 1652 р. Відмови населення коритися польським панам. Відходи на Слобожанщину. Підготовка козацьких полковників до самостійних дій проти польських військ. Активізація пошуків козацькою дипломатією союзників.

Батозька битва 22-23 травня 1652 р. і ліквідація умов Білоцерківського договору. Визволення України. Встановлення династичного союзу з Молдавією.

Воєнні дії в 1653-1654 рр.: Відсіч ворожих вторгнень на початку 1653 р. Молдавські походи революційної армії в 1653 р. Успішні дії козацької армії в грудні 1653 р. на Поділлі. Жванецьке протистояння.

Дипломатія незалежної держави. Зближення України з Росією. Переяславська рада 8 січня 1654 р. Рішення про об'єднання України з Росією. Умови союзу. "Березневі статті". Характер дипломатичної угоди України з Росією.

1.2.7. Соціально-економічні зміни у перші роки національно-визвольної війни (1648-1654 рр.) Зміни в економічному, соціальному та політичному становищі шляхти. Феодально-буржуазний статус.

Перетворення козацтва в привілейований стан суспільства. Місце козацької старшини в соціальній структурі населення країни. Капіталістичний характер господарства.

Посилення ролі православного духовенства в житті країни.

Соціально-економічні завоювання селянства: Ліквідація кріпацтва, завоювання особистої свободи і права земельної власності. Передумови для капіталістичного розвитку господарства. Форми ренти.

Розширення прав і привілеїв міщанства і купецтва.

1.2.8. Війни за незалежність молоді республіки (1654-1660 рр.) Приведення українського населення до присяги на вірність царю.

Вступ російських військ у війну України з Польщею. Успіхи українсько-російських військ в Україні, Білорусії та Литві в 1654-1655 рр. Поширення влади українського гетьмана на білоруські землі. Перші непорозуміння між Україною і Росією.

Відхід Росії від зобов'язань, взятих на Переяславській раді. Прагнення до союзу з Польщею і припинення воєнних дій. Віленське перемир'я 1656 р.

Продовження Україною війни з Польщею власними силами. Пошуки нових союзників і загострення відносин з Росією. Поразка Польщі.

Смерть Б.Хмельницького. Гетьманування І.Виговського (1657-1659): Спроба групи козацької старшини добитися незалежності України від Росії. Ставлення до цього Запорозької Січі.

Українсько-московитська війна 1658-1659 рр. Варіанти Гадяцької угоди 1658 р. і 1659 р. та її наслідки. Місце конотопської битви 1658 р. у східноєвропейській історії. Падіння уряду І.Виговського.

Обрання гетьманом Ю.Хмельницького (1659-1663). Переяславські статті 1659 р. Обмеження прав України та реакція на нього козацької старшини. Розкол України на два військові табори. Слободищенський трактат 1660 р.

1.2.9. Геополітичні вектори діяльності козацької старшини. Руїна (1660-1676 рр.) Відхід Правобережної України до Польщі. Спроби гетьманів Ю.Хмельницького і П.Тетері поширити свою владу на Лівобережну Україну в 1660-1663 рр.

Міжстаршинська боротьба за владу і обрання гетьманом Лівобережної України І.Брюховецького (1663-1668 рр.). Московські статті 1665 р. і далі обмеження прав України.

Гетьманування П.Тетері на Правобережжі (1663-1665 рр.). Повстання на Правобережжі у 1664-1665 рр.

Боротьба гетьмана Петра Дорошенка за відновлення незалежної Української держави (1665-1676): Остаточний відхід Росії від зобов'язань 1654 р. і укладення Андрусівського перемир'я з Польщею 1667 р. Повстання 1667 р. на Лівобережжі та повалення проросійського уряду І.Брюховецького. Об'єднання двох частин України під булавою П. Дорошенка. Угода П. Дорошенка з Туреччиною 1669 р.

Гетьманування Д.Многгрішного (1667-1672). Глухівські статті 1669 р. і поступки царського уряду Україні. Намагання відновити колишні права України. Загострення відносин з Росією. Арешт і заслання. Обрання гетьманом І.Самойловича (1672-1687). Походи російсько-українських військ на Правобережну Україну в 1674-1676 рр. Падіння уряду П.Дорошенка.

1.2.10. Відсіч турецько-татарської агресії і боротьба за визволення південних українських земель в останній чверті XVII ст. Наступ Туреччини і Криму на правобережні землі в першій половині 70-х років XVII ст. Позиція П.Дорошенка.

Відсіч першого Чигиринського походу турецької армії в 1677 р.: Ю.Хмельницький - ставленик Туреччини. Героїчна оборона Чигирини. Участь Запорозької Січі у воєнних діях. Відступ турецької армії.

Тривожна зима 1677-1678 рр. Другий Чигиринський похід турецької армії у 1678 р.: Героїчна оборона Чигирини. Дії запорозьких козаків. Підготовка Києва до оборони. Відступ російсько-української армії. Гетьманування Ю.Хмельницького на Правобережжі. Передача Росією частини українських земель Туреччині за умовами Бахчисарайського мирного договору 1681 р.

Уступка Росією українських земель Польщі за Трактатом про "вічний мир" 1686 р. Опір патріотичних сил України розчленуванню країни. Спроби України та Росії відвоювати південноукраїнські землі у 80-х роках. Усунення з гетьманства І.Самойловича. Обрання І.Мазепи гетьманом (1687-1708). Коломацькі статті 1687 р.

Акція Петрика. Перехід України і Росії у масований наступ на Кримське ханство у 90-х роках. Дніпровсько-азовські походи. Зміцнення позицій Росії на українських землях. Будівництво фортець.

1.2.11. Державний устрій і соціально-економічний розвиток в другій половині XVII ст. Державний устрій. Наступ царизму на державний устрій України. Міграція населення. Його кількість у різних регіонах.

Російський уряд – опора відродження феодального землеволодіння у Гетьманщині: Монополізація царем функцій верховного власника українських

земель. Привласнення старшиною, шляхтою і духовенством земельних угідь. Еволюція феодальних форм землеволодіння. Поступове позбавлення селян права власності на землю.

Елементи буржуазних відносин у сільському господарстві, промисловості та торгівлі: Дрібнотоварне виробництво, капіталістичні мануфактури, договірні відносини.

Еволюція соціальної структури населення: Формування козацької старшини. Українська шляхта - права і привілеї, місце в суспільстві. Наступ на права і привілеї козацтва. Еволюція соціальних груп селянства. Початок "повторного закріпачення". Боротьба міщанства за свої права. Українське духовенство. Нові соціальні групи населення. Підпорядкування Київської митрополії московському патріархату.

1.2.12. Культура другої половини XVII ст. Освіта. Наукові знання. Книгодрукування: Л.Баранович. І.Гізель. С.Яворський. Ф.Сафонович.

Фольклор. Література. Мова. Театр. Музика: І.Галатовський. Д.Туптало. І.Величковський. Суспільно-політична думка. Знання праці. Житло. Одяг. Їжа. Сімейний побут. Звичаї та обряди.

1.2.13. Становище України наприкінці XVII-на початку XVIII ст. Історіографія. І. Мазепа та його державна політика. Використання Росією господарського та людського потенціалу України у перші роки Північної війни (1700-1703).

Національно-визвольний рух на Правобережній Україні наприкінці XVII ст. – 1702 - 1704 рр.: С.Палій, С.Самусь, З.Іскра, А.Абазин. Позиція лівобережного гетьмана і російського царя щодо боротьби правобережного козацтва проти польсько-шляхетського панування. Вступ лівобережних козацьких полків на Правобережжя. Арешт і заслання С.Палія. Встановлення влади лівобережного гетьмана на Правобережжі.

1.2.14. Спроба гетьмана І.Мазепи відновити державну незалежність Гетьманщини. Воєнні дії козацьких полків у 1704 р.- першій половині 1708 р. Плани Петра I щодо реорганізації українських полків. Реакція старшини на політику російського уряду. Позиція гетьмана І.Мазепи.

Повстання під проводом Кіндрата Булавина (1707-1708 рр.) і Україна.

Вступ шведських військ на Лівобережну Україну. Перехід І.Мазепи з одностороннім біком Карла XII. Реакція українського суспільства на цей крок гетьмана.

Репресивні дії командування російських військ. Зруйнування Батурина. Розправа з родичами і родинами прихильників І.Мазепи. Обрання гетьманом І.Скоропадського.

Воєнні дії в Гетьманщині у листопаді 1708-червні 1709 рр.

Просування шведських військ по Україні. Партизанська війна. Зруйнування російськими військами Запорозької Січі. Облога Полтави. Позиція українського населення. Полтавська баталія 27 червня 1709 р. Крах останніх надій мазепинців. Причини невдачі акції І.Мазепи. Смерть гетьмана. Роль І.Мазепи в історії України. Політико-правова оцінка зміни гетьманом І.Мазепою зовнішньо-політичного курсу України.

1.2.15. Діяльність уряду П.Орлика в екзилі (1710-1714 рр.) Обрання гетьманом України П.Орлика. Спроби українського уряду в екзилі визволити Україну від влади Росії. Намагання української еміграції створити антиросійську коаліцію держав. Реакція російського царя. Законодавча діяльність українського уряду в екзилі. Конституція П.Орлика. Місце українського питання у відносинах європейських країн, Туреччини і Криму з Росією та Польщею в 1712-1714 рр.

1.2.16. Посилення наступу царизму на права Гетьманщини в 1708-1727 рр. Обмеження влади лівобережного гетьмана. Перенесення гетьманської резиденції до Глухова. Призначення до гетьмана царського резидента. Перебрання царизмом на себе функцій призначення козацької старшини. Введення російського адміністративного устрою в 1708-1709 рр.

Ліквідація гетьманства в 1722 р. П.Полуботок. Перша Малоросійська колегія (1722-1727): склад, функції, місце в системі місцевого адміністративного управління. Експлуатація людських ресурсів України. Різноманітні роботи за межами України. Участь козаків у воєнних діях російської армії.

1.2.17. Останні успіхи старшини у збереженні автономії України (1727-1764 рр.) Причини відновлення гетьманства. Реформаторські зусилля новообраного гетьмана Д.Апостола (1727-1734). Друга ліквідація гетьманства. «Правління гетьманського уряду» (1734-1750). Посилення русифікації українського населення. Наступ на права міст. Проект кодексу законів «Права, за якими судиться малоросійський народ» (1744).

Заснування Олешківської Січі, ізоляція її від України. Життя козаків. Внутрішня боротьба. Зв'язки з П.Орликом. Повернення козаків на Середнє Подніпров'я. Територія Запорожжя. Паланковий устрій. Управлінський апарат.

Використання людських і природних ресурсів України в ході російсько-турецької війни 1735-1739 рр.

Пожвавлення автономістичних настроїв козацької старшини у 40-х роках XVIII ст. Обрання гетьманом України К.Розумовського. Гетьманщина за часів гетьманування К.Розумовського (1750-1764).

1.2.18. Зведення Гетьманщини і Слобожанщини до стану окраїн Російської держави. Остаточна відміна гетьманства. Створення другої Малоросійської колегії (1764) та її діяльність. Ліквідація полково-сотенного устрою Слобожанщини і запровадження губернсько-провінційного адміністративно-територіального поділу. Перетворення слобідських полків у регулярні частини російської армії. Створення в 1780 р. Харківського намісництва.

Поділ Гетьманщини на намісництва (1781). Нова структура адміністративного управління. Ліквідація національних збройних сил України і створення регулярних кавалерійських полків. Запровадження рекрутських наборів.

Спроби патріотичних сил відновити автономію Гетьманщини і Слобожанщини під час роботи Комісії по складанню нового Уложення законів (1767-1774).

1.2.19. Нова Запорозька Січ 1734-1775 рр. Нові козацькі військово-політичні утворення наприкінці XVIII ст. Створення Нової Січі. Особливості

внутрішнього устрою і господарського життя запорозького козацтва. Обмеження царизмом самоврядування, прав і привілеїв запорозького козацтва.

Роль запорозьких козаків у російсько-турецькій війні 1768-1774 рр. Передумови, причини і ліквідація в 1775 р. Запорозької Січі. Доля запорожців. Значення феномену козацтва у вітчизняній історії.

Чорноморське козацьке військо. Задунайська Січ. Переселення запорожців на Кубань і створення Кубанського козацького війська.

1.2.20. Історична доля Криму, Північного Причорномор'я, Приазов'я, Правобережної України і Західної Волині. Анексія Росією Криму. Інкорпорація Північного Причорномор'я і Приазов'я Росією. Російсько-турецька війна 1787-1791 рр. та місце в ній України. Політика Росії на здобутих землях.

Включення Правобережної України і Західної Волині до складу Російської імперії. Підготовка Росії до військового вторгнення на Правобережну Україну. Хід воєнних дій. Встановлення влади Росії на Правобережній Україні і Західній Волині. Другий і третій поділи Речі Посполитої.

Перші політико-адміністративні й соціально-економічні нововведення російського уряду на правобережних українських землях.

1.2.21. Соціально-економічний розвиток у XVIII ст. Зрушення у сільському господарстві: зміни у ранговій, приватній, церковній, селянській і козацькій земельній власності та землеволодінні. Поширення земельної власності російських вельмож на Лівобережжі, Слобожанщині та Півдні. Зміцнення земельної власності польської шляхти на Правобережній Україні. Пауперизація основної маси селянства. Специфіка розвитку зернового господарства в різних регіонах України. Розвиток тваринництва.

Поширення мануфактурного виробництва. Переростання ремесла у дрібнотоварне виробництво. Перетворення дрібних майстерень і децентралізованих мануфактур у мануфактури централізовані, їх феодально-буржуазний характер. Розвиток міст.

Формування ринку робочої сили: збільшення кількості наймитів у сільському господарстві, промисловості, на річковому і візницькому транспорту. Економічні зв'язки: збільшення кількості ринків, базарів, ярмарків. Торгівля купців, торговців, скупників, баришників, перекупників. Товари і торгові шляхи.

Соціальна структура населення. Зрівняння козацької старшини у правах з російським дворянством. Жалувана грамота 1785 р. Наступ царизму на соціальні права козаків. Зменшення кількості селян «вільних» військових сіл. Поширення панщини. Обмеження особистих прав селян і остаточне їх закріпачення у 1783 р. Етнічний склад населення. Співвідношення українців з представниками інших народностей. Етнічні зміни в Північному Причорномор'ї та в Криму.

Формування національної буржуазії: причини, соціальні джерела і особливості росту рядів буржуазії.

1.2.22. Соціальні та національні рухи у XVIII ст. Участь закарпатців у визвольній війні угорського народу 1703-1711 рр.: причини і початок визвольної війни угорського народу за своє визволення. Розгортання народного руху на

Закарпатті в 1703-1704 рр. Ференц Ракоці II та його політика. Закон 13 червня 1707 р. про повалення влади Габсбургів і утворення Угорського королівства. Політика угорського уряду і загострення соціальних суперечностей у країні. Маніфест угорського уряду 1709 р. про звільнення з кріпацтва учасників війни та реакція на нього різних політичних сил. Поразка повстанців під Ромханами у 1710 р. і відступ на Закарпаття. Капітуляція повстанської армії 1 травня 1711 р. під м. Сатмара. Сатмарський мир та значення війни для історичної долі Закарпаття.

Гайдамацький рух у першій половині XVIII ст.: причини і характер гайдамацького руху. Гайдамацьке повстання 1734 р. на Правобережній Україні. Ватажки Грива, Медвідь, Рудь, Харко, Чалий та ін. Розгром польськими військами загонів гайдамаків у 1736 р. Хід, мета і значення повстання 1750 р.

Коліївщина: причина, характер, учасники. Підготовка і початок повстання у травні 1768 р. Поширення повстанського руху і взяття гайдамаками Жаботина, Медведівки, Черкас, Корсуня, Умані та інших міст і містечок. М.Залізник, І.Гонта. Ставлення російського уряду до подій Коліївщини. Розгром основних загонів. Придушення виступу і розправа над повстанцями. Значення повстання.

Виступи селян і робітників Лівобережної України, Слобожанщини і Закарпаття.

Рух опришків: причини, особливості. Дії опришківських ватаг Івана Пискливого, Івана Панчишина, Пинті та інших ватажків на початку XVIII ст. Дії загону Олекси Довбуша в 1733-1743 рр. Вплив опришківського руху на соціально-політичну ситуацію в Західній Україні.

1.2.23. Еволюція суспільно-політичної думки у XVIII ст. Суспільно-політичні погляди різних верств українського суспільства у першій половині XVIII ст.: селянство, козацтво, старшина, міщанство, підприємці.

Еволюція державницької ідеї у другій половині XVIII ст. Суспільно-політичні погляди різних станових груп населення під час роботи Комісії по складанню нового Уложення 1767-1774 рр.

Ідеї Просвітництва. Їх особливості та еволюція. Вплив Великої французької буржуазної революції на суспільно-політичну думку України.

1.2.24. Культура України XVIII ст. Становище освіти і науки. Наступ російського царизму на культурно-освітні здобутки українського народу. Початкова, середня і вища освіта. Філософська та історична думка. Г.Сковорода. Природничі науки. Математика та книгодрукування.

Фольклор. Література. Театр. Музика. Нові явища в усній народній творчості, літературі, поезії, драматургії, мові. Іван Котляревський.

Зрушення в архітектурі й образотворчому мистецтві.

1.3. Україна в період капіталізму

1.3.1. Криза кріпосницьких і розвиток нових соціально-економічних відносин у першій половині XIX ст. Наслідки нових політико-адміністративних введень: уніфікація управлінської системи. Засилля російського чиновництва. Насадження військових поселень.

Зменшення кількості поміщицьких і зростання чисельності державних селян: стихійне зменшення кількості кріпаків. Уніфікація царизмом вільних груп сільського населення.

Суперечливий характер сільського господарства: розширення посівних площ, занепад господарств селян і поміщиків центральних районів. Погіршення становища державних селян. Криза виробничих відносин між поміщиками і селянами.

Переростання середньовічної промисловості в індустріальну: занепад старого виробництва. Проникнення купецького капіталу у виробництво. Зародження національного машинобудування та інших галузей промисловості й засобів торгівлі. Початок технічної революції.

Торгівля: торги, базари, ярмарки. Тенденція до перетворення України у сировинний придаток Росії. Формування національного ринку.

Дальше формування буржуазії та робітництва: джерела формування буржуазії. Характер відносин з працівниками та соціальний склад буржуазії. Соціальне джерело формування робітництва. Одноденні, сезонні та постійні наймити. Чисельність і національний склад робітників.

Формування національної інтелігенції: одержання інтелектуалами окремого соціального статусу. Формування кадрів інтелігенції. Її соціальна позиція.

1.3.2. Національне відродження у першій половині XIX ст. Україна у війні 1812 р. Французької імперії проти Російської: Україна в планах Наполеона. Ставлення населення України до вторгнення французької армії в межі Російської імперії. Военні дії на території України. Українці в партизанських загонах. Вплив війни на соціальну психологію українського населення.

Становлення українознавства як науки. Причини відродження. Історична заслуга української інтелігенції у відновленні національної свідомості народу. Роль історичних, етнографічних, фольклорних та інших праць у пробудженні свідомості людей.

Формування наукових центрів в українознавстві: складання місцевих, регіональних і національного центру українознавства.

Популяризація минулого України в працях російських і українсько-російських літераторів: О.Пушкіна, Ф.Глінки, К.Рилєєва, М.Гнідича, М.Гоголя та інших.

Національно-духовне піднесення на західноукраїнських землях: пробудження серед західноукраїнської інтелігенції інтересу до національної історії та мови. Діяльність І.Могильницького, Д.Зубрицького. “Руська трійця”.

1.3.3. Рух декабристів в Україні. Опозиційність масонських лож. Створення й діяльність масонських лож в Одесі, Києві, Полтаві та інших містах.

Причини виникнення дворянського опозиційного руху. Діяльність перших декабристських організацій “Залізні персні”, “Союз порятунку”, “Союз благоденства”. “Північне товариство”. Утворення, склад, діяльність, програмні документи “Південного товариства”. Повстання в Петербурзі. Виступ Чернігівського полку.

1.3.4. Політизація українського національного руху в першій половині XIX ст. Політичний гурток у Харкові й політизоване вільнодумство в Ніжинській

гімназії: декабристські ідеї в діяльності політичного гуртка харківської інтелігенції 1826-1827 рр. Поширення волелюбних ідей в Ніжинській гімназії.

Спроби об'єднання польського і українського визвольних рухів у 30-х роках: польський визвольний рух. Польське визвольне повстання 1830 р., його мета і плани стосовно України. Повстанський рух на Поділлі в березні-травні 1831 р. Повстання на Волині у квітні - травні. Виступ у травні - червні польської шляхти на Житомирщині. Придушення повстання та його наслідки.

Вплив революції 1848 р. на суспільну думку центральних українських земель: поширення ідей європейської революції 1848 р. на українську громадськість. Їх відображення у діяльності української інтелігенції.

Політизація західноукраїнського національно-визвольного руху під час революції 1848 р.: вимога 19 квітня львівських українців до австрійського цісаря. Створення 2 травня Руської ради, місцевих рад та їх завдання. Діяльність польської Ради Народової. Створення 23 квітня Руського собору та його завдання. Слов'янський з'їзд у Празі. Представництво українського населення у першому австрійському парламенті. Створення "Галицько-Руської матиці". Перехід реакції у наступ проти революційних здобутків 1848 р. Листопадове повстання у Львові. Селянський рух.

1.3.5. Кирило-Мефодіївське товариство Кирило-Мефодіївське товариство: причини похваллення національного руху. Створення товариства і його склад.

Зміст програмних документів "Статут" і "Книга буття українського народу" ("Закон божий").

Діяльність членів товариства. Розгром товариства. Тарас Шевченко в українському національному русі.

1.3.6. Українська культура першої половини XIX ст. Особливості розвитку освіти і національної культури: розправа царизму з національною українською школою і нав'язування Україні своєї. Стан природничих і точних наук. Книговидавнича справа. Становлення нової української літератури. І.Котляревський, Т.Шевченко, М.Вовчок, інші літератори. Архітектура, образотворче мистецтво. Театр і музика.

1.3.7. Відміна кріпацтва та буржуазні реформи в другій половині XIX ст.

Україна у Кримській війні 1854-1856 рр. Причини і початок війни. Бомбардування Одеси. Висадка союзницьких військ у Криму на початку вересня та початок облоги Севастополя. Оборона Севастополя. Героїзм і мужність захисників. Воєнна експедиція флоту інтервентів в Азовське море у травні 1855 р. Погіршення становища українського населення. Припинення оборони Севастополя і умови Паризького мирного договору 1856 р.

Відміна кріпацтва: причини. Підготовка проведення реформи та боротьба різних політичних сил у її ході. Основні положення царського маніфесту від 19 лютого 1861 р. і "Загального положення". Особливості реформи стосовно різних соціальних груп селянства.

Проведення реформи 1861 р. у життя: звільнення кріпаків і вплив реформи на становище удільних, державних та інших селян. Вплив реформи на економіку селянського господарства: забезпеченість селян землею у різних регіонах. Втягування селянських господарств у товарно-грошові відносини.

Використання удосконалених знарядь праці і систем землеробства. Підвищення врожайності зернових культур і збільшення надлишків хліба. Наростання виробництва технічних культур. Розвиток тваринництва.

Зміни в політико-правовому становищі селянства: залежність селянина від громади. Створення в 1861 р. волосного устрою, нерівноправність у ньому різних людей. Фізичні розправи над селянами. Обмеження в праці, сімейній самостійності.

Конфлікти між селянами і поміщиками: соціальні конфлікти на селі в ході проведення реформи 1861 р. Хвилювання селян у 70-х роках. Селянські виступи у 80-90-х роках.

Буржуазні реформи 60-70-х років. Земська реформа 1864 р. Судова реформа 1864 р. Реформування освіти за “Положенням про народні школи” 1864 р. Реформа вищої школи 1868 р. Міська реформа 1870 р. Військова реформа 1874 р.

1.3.8. Індустріалізація промисловості в другій половині XIX ст. Розвиток залізничного та іншого транспорту: створення і розширення залізничної мережі. Річковий транспорт. Морський транспорт. Гужовий транспорт.

Бум у гірничодобувній промисловості: завершення в 60-70-х роках промислового перевороту. Перетворення Донбасу в основний район вуглевидобутку Російської імперії. Промислова розробка залізних, марганцевих та інших руд, а також ртуті, солі, соди тощо.

Становлення металургійної та металообробної індустрії: будівництво металургійних заводів і нарощування виплавки чавуну, сталі та продукції з них.

Розвиток машинобудування: будівництво машинобудівних заводів. Транспортне машинобудування.

Капіталізація харчової та легкої промисловостей. Розвиток цукрової, борошномельної і винокурної промисловостей. Становище в легкій промисловості.

Збільшення кількості і розвиток міст та зростання чисельності міського населення. Характер забудови. Комунальне господарство.

Особливості торгівлі: розвиток кредитної і банківської систем. Структура внутрішньої торгівлі. Масове вивезення товарів у Росію й пограбування природних багатств України. Зовнішня торгівля.

1.3.9. Суспільно-політичний та національний рухи у другій половині XIX ст. Місце української громади Петербурга в загальногромадівському русі. Журнал “Основа”. Склад української громади Петербурга та її діяльність. Заснування і напрям роботи журналу “Основа” (1861-1862 рр.).

Перший етап громадівського руху (рубіж 50-60-х - друга половина 60-х років): початок громадівського руху. “Хлопомани”. Арешти братів Рильських, Чубинського та інших громадівців. Валуєвський циркуляр 1863 р. про переслідування української мови. Спад громадівського руху.

Другий етап громадівського руху (кінець 60 -х-поч. 90 -х років): відновлення і характер громадівського руху. Участь громадівців у відкритті колегії Г.Галагана, створенні історичного товариства Нестора-літописця, відкритті Південно-західного відділу Російського географічного товариства та в інших

громадсько-політичних акціях. Діяльність М. Драгоманова. Заборона українського слова Емським указом 1876 р. Переслідування громадівців.

Активізація громадівського студентського руху в 90 -х роках: створення і діяльність “Братства тарасівців”. Діяльність українських студентських громад у другій половині 90 -х років. Загальноукраїнський нелегальний з’їзд студентських громад 1898 р.

Опозиційна діяльність земств: опозиційна діяльність чернігівських земців до 1878 р. Земська опозиція у 80 -х роках.

1.3.10. Політична діяльність тасмних організацій, гуртків і груп у другій половині XIX ст. Народолюбство. Народницький рух у 1871-1878 рр.: гуртки “чайківців”. Ходіння “у народ”. Діяльність “Землі і волі”. Діяльність “південних бунтарів” та “чигиринська змова” 1877 р. Перехід землевольців до політичного терору та масовий наступ на них уряду.

Рух радикалів-демократів (народників) у 1879-1889 рр.: розпад організації “Земля і воля” на “Народну волю” і “Чорний переділ”. Діяльність народовольських та чорнопередільських організацій.

Зв’язки громадівських і народницьких організацій: співпраця громадівців і народників Києва, Одеси, Єлисаветграда, Харкова та інших міст.

Поширення марксизму і зародження соціал-демократизму: поширення в Україні праць К.Маркса і Ф.Енгельса. Створення та роль групи “Визволення праці” у поширенні марксистської літератури. Соціал-демократичні гуртки у Києві, Одесі, Харкові та інших містах. Їх програмні цілі й діяльність.

1.3.11. Зміни у соціальній та національній структурі української нації другої половини XIX ст. Загальна чисельність і соціальний склад населення: формування та вплив національної буржуазії на економіку України. Формування інтелігенції. Національні меншини: чисельний склад, розташування, соціальне місце в суспільстві росіян, поляків, євреїв, білорусів, німців та інших меншин.

Міграція українського населення в межах Російської імперії: причини міграцій. Переселення українців у Північне Причорномор’я, Поволжя, Північний Кавказ, Казахстан, Середню Азію. Освоєння українцями Сибіру і Далекого Сходу. “Зелений клин”. Кількість переселенців.

Трудова еміграція українців на американський континент: переселення українців у Бразилію, Аргентину, Уругвай, Венесуелу та інші країни Латинської Америки. Українські емігранти у США і Канаді. Чисельність і заняття переселенців у Америці.

1.3.12. Західноукраїнські землі в другій половині XIX ст. Еволюція державного устрою Австрійської імперії: скасування конституції 1849р. Становище Галичини в складі Австрійської імперії до 60-х років. Становище Галичини згідно “Федеративної конституції” 1860 р. Державний устрій імперії за Конституцією 1867 р. та місце у ній Галичини.

Економічне становище Галичини, Буковини і Закарпаття: відміна панщини, зміни у землеволодінні, землеробстві й характері робочої сили. Становище на транспорті. Промислова відсталість Західної України.

Соціальні конфлікти: страйки друкарів Львова у 1870 р. і 1871 р. та робітників швейних майстерень. Страйк нафтовиків у 1884 р. та інші виступи. Селянські виступи. Віча - як форма боротьби селян за економічні і політичні права.

Суспільно-політичний рух: зміст і форми діяльності москвофілів. Зміст і форми діяльності народовців. Русько-українська радикальна партія (1890). Українська соціал-демократична (1899) та інші партії. Перенесення центру національного руху на західноукраїнські землі в другій половині XIX ст.

1.3.13. Українська культура другої половини XIX ст. Антиукраїнська політика царизму. Освітній рух народних мас. Відкриття народними масами недільних шкіл, інших навчальних закладів. Вимоги введення української мови, нових методів викладання, розширення програм. Початкова освіта: "Положення про початкові народні училища" 1864 р. та система шкільної й позашкільної освіти. Середня і вища освіта.

Наука. Природничі науки. Суспільні науки.

Література: Т.Шевченко, П.Куліш, М.Вовчок, І.Нечуй-Левицький та інші літератори. Піднесення драматургії, театру, музики, образотворчого мистецтва.

Народна творчість, побут і звичаї.

1.3.14. Україна на початку XX ст. (1900-1914 рр.) Україна у 1900-1904 рр. Соціально-економічний розвиток України на початку XX ст.: монополізація промисловості. Головні галузі господарства. Роль іноземного капіталу. Розвиток аграрного капіталізму. Економічна криза 1900-1903 рр. Умови життя і праці людей. Робітничі організації.

Українські політичні партії. Їх програмні вимоги та боротьба за національне визволення українського народу. Діяльність в Україні загальноросійських політичних партій.

Опозиційний рух інтелігенції, студентської та учнівської молоді. Виступи робітників і селянства. Опозиція ліберальної інтелігенції. Вчительський, студентський і учнівський рухи. Революція 1905-1907 рр. та її вплив на Україну. Наростання революційних настроїв серед народних мас.

Революційні події в 1905-1907 рр.: виступи солдатів, моряків, робітників, селян, інтелігенції, студентів, учнівської молоді. Зубатівські організації. Утворення перших проросійських організацій.

Вплив революції на активізацію національно-визвольного руху: зародження масової української преси. Видавнича діяльність. Створення «Просвіти», українських клубів тощо.

Українська думська громада у I та II Державних думах: її політична платформа – автономія України.

Суспільно-політична думка: обґрунтування ідеї української національної державності. Боротьба проти великодержавного шовінізму.

Становище України після поразки революції 1905-1907 рр.: наступ реакції на революційні завоювання народних мас.

Столипінський політичний режим і зміни в економіці та суспільних відносинах у 1911-1914 рр.

Столипінські реформи. Кардинальні зміни в суспільстві. Аграрна політика Столипіна. Її економічні і політичні наслідки. Масове переселення українських селян на Далекий Схід, у Сибір, Середню Азію, Казахстан.

Застій у промисловості. Становище робітників.

Стратегія і тактика різних політичних партій в 1907-1914 рр.

Піднесення революційного руху в 1910-1914 рр.

Посилення національного гноблення: обмеження демократичних тенденцій у розвитку культури.

Активізація національно-визвольного руху в 1910-1914 рр.: боротьба проти великодержавного шовінізму. Українське питання у IV Державній думі. Шевченківський ювілей 1914 р. та його заборона. Українські політичні партії напередодні Першої світової війни.

Назрівання революційної кризи в країні напередодні Першої світової війни.

1.3.15. Україна в роки Першої світової війни (1914-початок 1917 рр.)
Причини, початок і характер Першої світової війни: Україна в планах різних військово-державних блоків. Головні воєнні дії на Південно-Західному фронті у 1914 р. Хід воєнних дій у 1915-1916 рр. на території України. Участь у воєнних діях легіону українських січових стрільців.

Розстановка суспільно-політичних сил в українському національному русі: діяльність революційної соціал-демократії в роки війни. Переслідування царизмом українського національно-визвольного руху. Спілка Визволення України. Головна Українська рада. Репресії російського та австро-угорського урядів проти українського населення західноукраїнських земель.

Вплив війни на господарство і становище народних мас України: господарська розруха. Кризові тенденції в аграрному секторі економіки. Загострення суперечностей у промисловості і торгівлі. Наростання страйкової боротьби робітників. Селянський рух. Виступи солдатів. Опозиційний рух учнівської молоді. Політичні та соціально-економічні процеси на етнічних українських землях у складі Австро-Угорщини. Назрівання системної кризи в Російській імперії як прелюдії до революції.

1.4. Новітня історія України

1.4.1. Революційний рух і державне будівництво в Україні у добу Центральної Ради (березень 1917-квітень 1918 рр.)
Лютнева революція в Росії та її вплив на Україну. Піднесення українського національно-визвольного руху після повалення самодержавства. Соціально-економічне і політичне становище України після повалення самодержавства. Політичні партії, їх програмні вимоги.

Розбіжності між українською і російською революційною демократією. Національна ідея і федералізм. Утворення Української Центральної Ради, її національний, соціальний та партійний склад. М. Грушевський.

Утворення та діяльність Рад: більшовізація Рад як спосіб їх протиставлення парламентській республіці. Наростання революційного руху навесні – влітку 1917 р.: профспілки, фабзавкоми та їх діяльність. Боротьба робітників за 8-

годинний робочий день, підвищення зарплати, робітничий контроль на підприємстві.

Боротьба селян за землю. Боротьба за автономію України і політика загальноросійських партій.

Формування української державності. Всеукраїнський національний конгрес. Піднесення національно-визвольного руху: природа, характер, рушійні сили. Початок українізації армії. I Український військовий з'їзд. Створення Генерального військового комітету. I Універсал Центральної Ради (10 червня 1917 р.).

Створення Генерального секретаріату. Його склад, функції. В.Винниченко. Комітет Центральної Ради (Мала Рада). Поглиблення процесу українського державотворення. Фактична легітимізація української автономії. II Універсал Центральної Ради (3 липня 1917 р.).

Україна в період назрівання революційної кризи в країні: Липнева політична криза. Формування збройних сил Української Центральної Ради. Спроба проголосити повну державну самостійність України українськими націоналістами-самостійниками. Поразка самостійників-націоналістів.

Більшовики і український національно-визвольний рух. Корніловський заколот і його політичні наслідки.

З'їзд "поневолевих народів" Росії у Києві (21-28 вересня 1917 р.).

Жовтневий переворот у Петрограді. Утворення Комітету для охорони революції в Україні. Боротьба за владу в Києві. Більшовики і Українська Центральна Рада.

Завершення боротьби українських патріотичних сил за державний статус України. III Універсал (7 листопада 1917 р.). Проголошення Української Народної Республіки (УНР).

Зародження конфлікту Української Центральної Ради з Раднаркомом Росії. Вибори до Всеросійських установчих зборів в Україні. Підготовка Центральною Радою виборів до Українських установчих зборів.

Ультиматум Раднаркомом Росії Українській Центральній Раді. Війна Радянської Росії проти УНР. Наступ радянських військ на Лівобережжі. Робота I Всеукраїнського з'їзду Рад у Києві.

I Всеукраїнський з'їзд Рад у Харкові. Проголошення радянської влади в Україні. Народний секретаріат. Його склад. Є.Бош. Радянська державність. ЦВК Рад України. Ю.Медведев.

Перехід Української революції на самостійницький курс. Проголошення Українською Центральною Радою державної самостійності УНР. IV Універсал (22 січня 1918 р.). Законотворча діяльність Центральної Ради. Пошуки шляхів відмежування від процесів соціалістичної революції в Росії.

Активізація більшовиками збройної боротьби проти УНР. Становище на Лівобережній Україні. Хід бойових дій. Героїка і трагедія під Крутами. Більшовицьке повстання в Києві та його придушення українськими військами. Взяття міста радянськими військами. Погром міста.

Вихід УНР на міжнародну арену. Брестський мир і Україна: українське питання на переговорах Четвертого союзу і Радянської Росії. Участь делегацій

Української Центральної Ради і радянського уряду України у переговорах у Брест-Литовську. Підписання Брест-Литовської угоди УНР з Німеччиною, Австро-Угорщиною, Туреччиною і Болгарією.

Мирний договір РРФСР з країнами німецько-австрійського блоку. Початок наступу німецьких та австро-угорських військ на Україну. II Всеукраїнський з'їзд Рад (березень 1918 р.) та його рішення. Створення ЦВК Рад України Надзвичайного комітету оборони. Донецько-Криворізька республіка (ДКР).

Повернення Української Центральної Ради до Києва: її взаємовідносини з окупантами. Соціально-економічна політика українського уряду. Статут про державний устрій, права і вольності УНР. Конституція УНР (29. 04. 1918 р.). Кінець Центральної Ради. Місце і роль Української Центральної Ради в модерній історії України.

1.4.2. Українська держава за гетьманування Павла Скоропадського (квітень - грудень 1918 р.) Утворення "Української народної громади". З'їзд Земельних власників України. Проголошення П. Скоропадського гетьманом України.

Відмінність Української держави від УНР. В.Липинський. Внутрішня політика П. Скоропадського. Політичні партії і гетьманський режим.

I з'їзд КП(б)У у Москві. Позиції УПСС, УДХП, УПСФ. Кадети і гетьманщина. З'їзд торговельно-промислових кіл.

Збройні сили Української держави. Плани створення регулярної армії. Проблема Чорноморського флоту.

Соціально-економічна політика уряду. Відновлення права приватної власності на землю. Поміщицьке та селянське землеволодіння. Господарська розруха у промисловості. Умови праці робітників. Становище профспілок. Безробіття.

Повстансько-партизанська боротьба проти окупантів і гетьманського режиму. Національно-культурна політика.

Спроба створення Української автокефальної православної церкви (УАПЦ).

Зовнішньо-політичний курс Української держави. Відносини з РРФСР. Проблема українських кордонів. Бесарабське питання. Стосунки України і Румунії. Кримське питання та його врегулювання. Дипломатична боротьба з Польщею за Холмщину і Підляшшя.

Міжнародні зв'язки України: Визнання Української держави. Взаємовідносини з Четвертим союзом. Позиція Антанти щодо Української держави.

Білогвардійці й українська державність: розстановка політичних сил влітку 1918 р. Утворення міжпартійного опозиційного блоку «Український національний союз» (УНС).

Відречення гетьмана від гасла самостійності України. Крах гетьманського режиму.

1.4.3. Відродження Української Народної Республіки під проводом Директорії. Утворення Директорії, її склад. Початок антигетьманського повстання. Бій під Мотовилівкою. Перехід основних сил гетьманської армії на бік Директорії. Офіційне відновлення УНР. С. Петлюра, В. Винниченко.

Відносини Директорії з Антантою. Інтервенція країн Антанти на півдні України. Боротьба проти антантівських інтервентів.

Внутрішня політика Директорії. Директорія і українські політичні партії.

Спроба запровадження автокефалії Української православної церкви.

Проголошення Акту соборності українських земель. Трудовий конгрес України. Трудові ради селянських і робітничих депутатів. «Збільшовичення» військ Директорії. Січові стрільці.

Друга війна Радянської Росії проти УНР. Проголошення Тимчасового робітничо-селянського уряду України 28 листопада 1918 р. Оголошення Директорією війни Радянській Росії 16 січня 1919 р. Наступ радянських військ. Захоплення ними Києва 5 лютого 1919 р.

Союз Директорії з Антантою. Реорганізація Директорії.

Війна українських армій на два фронти – проти денікінців і більшовиків на Правобережжі. Об'єднання Армії УНР і УГА. Взяття Києва.

Війна армії УНР з Денікіним. Махновці в денікінському тилу. «Чотирикутник смерті». Наростання внутрішньої нестабільності УНР. Ліквідація українсько-білогвардійського фронту. Листопадова катастрофа 1919 р. Союз С.Петлюри і Ю.Пілсудського. Варшавська угода 1920 р. Перший зимовий похід Армії УНР по тилах більшовицьких військ і денікінців. Дії петлюрівських військ під час радянсько-польської війни (1920 р.). Ліквідація опору патріотичних сил на Правобережжі. Перехід армії УНР через Збруч на територію Польської держави. Продовження партизанської боротьби. Завершення Української революції.

Ризький мирний договір Польщі з РРФСР і УСРР 18.03.1921 р. Другий зимовий похід (листопадовий рейд) 1921 р.

Місце Директорії УНР в національній історії.

1.4.4. Західноукраїнська Народна Республіка (ЗУНР) Національно-визвольний рух на західноукраїнських землях. Утворення ЗУНР. Розпад Австро-Угорщини. Листопадова (1918 р.) національно-демократична революція. Створення у Східній Галичині Української Національної Ради 18 жовтня 1918 р. Проголошення ЗУНР 13 листопада 1918 р. Є. Петрушевич. Створення Української Галицької Армії (УГА). Війна з Польщею. Окупація нею українських земель. Загарбання Буковини і Хотинщини Румунією. Хотинське повстання 28 січня 1919 р. у Північній Буковині. Включення Закарпаття до Чехословаччини. Західноукраїнське питання на міжнародній арені.

Проголошення акту злуки УНР та ЗУНР 22 січня 1919 р. у Києві. Відносини між УНР і Західною областю УНР (ЗоУНР).

Державний лад ЗУНР: вищі органи влади і управління, місцеві органи влади. Законодавча діяльність ЗУНР. Причини падіння ЗУНР.

1.4.5. Встановлення радянської влади (кінець 1918-1921 рр.) Становище в Україні наприкінці 1918 р. Відновлення радянської влади в Україні в 1919 р. Головні напрями державотворення. Утворення Раднаркому. Х.Раковський. Ревкоми. Комбіді. Ради. III Всеукраїнський з'їзд Рад та його рішення. Г.Петровський, Л.П'ятаков. Прийняття Конституції УСРР. Конституційне оформлення радянської влади в Україні.

Політика воєнного комунізму. Червоний терор на Україні. Аграрна програма більшовиків. Продовольча розкладка. Підходи до вирішення національного питання. Соціально-економічні перетворення в промисловості.

Селянські повстання проти більшовицького режиму. Н.Махно, М.Григор'єв, Зелений (Д.Терпило). Розклад Червоної армії, падіння радянської влади. Причини поразки більшовиків в Україні в 1919 р.

Боротьба радянських військ з білогвардійськими арміями Денікіна в Україні. Денікінський окупаційний режим в Україні. Ліквідація національно-культурних завоювань українського народу.

Боротьба проти білогвардійських окупантів. Революційна повстантська армія України в денікінському тилу. Розгром білогвардійських військ і визволення України.

Відновлення УСРР у 1920 р. Державне і господарське будівництво. Більшовицький тоталітарний режим. Партія більшовиків і ради та профспілки.

Незалежність Радянської України: форма і суть. Резолюція VIII Всеросійської партконференції «Про Радянську владу на Україні».

“Радянське” будівництво. Діяльність Всеукрревкому і його органів на місцях. Утворення Раднаркому УСРР і ВУЦВК.

Ліквідація багатопартійності та встановлення однопартійності в Україні. Поглинення боротьбистів. В.Блакитний, О.Шумський. КП(б)У та інші політичні партії.

Політика більшовиків у галузі економіки. Посилення воєнно-комуністичних тенденцій. Створення Української трудової армії.

Аграрна політика більшовиків. Закон про землю від 5.02.1920 р. Продрозкладка 1920 р. Боротьба селян проти конфіскації хліба. Утворення комітетів незаможних селян (КНС) та їх функції.

Радянсько-польська війна та участь в ній українців. Наступ радянських військ на Варшаву. Діяльність Галревкому. Галицька Соціалістична Радянська Республіка (1920 р.).

Розгром Врангеля.

Підсумки та уроки національно-демократичної революції і громадянської війни в Україні.

1.4.5. УСРР в роки нової економічної політики (1921-1928 рр.) Міжнародне становище УСРР на початку 20-х років. Зовнішня політика УСРР. Міжнародні угоди Української СРР.

Внутрішнє становище УСРР. Соціально-економічний розвиток республіки. Україна в плані ГОЕЛРО. Голод 1921-1923 рр. Міжнародна допомога голодуючим. Господарча політична криза в Україні на початку 20-х років. Селянські повстання та боротьба з ними.

Запровадження нової економічної політики. Суть і значення НЕПу. Відбудова господарства республіки на засадах НЕПу. Відродження ринку. Ринок праці і проблема безробіття. Економічні методи управління. Пожвавлення економічного життя у промисловості.

Відбудова сільського господарства. Створення єдиної системи кооперації. Соціальні наслідки аграрних перетворень. Хлібозаготівельна криза 1928 р.

Згортання НЕПу в 1927-1928 рр.

Взаємовідносини Української СРР з РРФСР та іншими радянськими республіками. Договірна федерація. Договір між РСФРР та УСРР від 28 грудня 1920 р.

Боротьба в партії і суспільстві стосовно шляхів національно-державного будівництва. Позиція українських партій щодо створення єдиної радянської держави. Позиція КП(б)У з питання створення СРСР.

Утворення СРСР і подальше обмеження суверенітету УСРР. Всеукраїнський з'їзд Рад та його рішення (14 грудня 1922 р.). Перший з'їзд Рад СРСР (30 грудня 1922 р.). Союзний договір від 30 грудня 1922 р. Затвердження першої Конституції СРСР (січень 1924 р.). IX Всеукраїнський з'їзд Рад (3-10 травня 1925 р.). Затвердження нового тексту Конституції УРСР.

Політичне життя в республіці в 20-х роках. Політичні партії, їх еволюція. Встановлення політичної монополії КП(б)У. Сприяння керівництва України у досягненні Й. Сталіним лідерства в партії і державі. Бюрократизація партійно-державних та господарсько-управлінських структур.

Українізація. Її суть, причини, наслідки. Створення умов для національно-культурного розвитку національних меншин. Проведення Л. Кагановичем сталінської національної політики в Україні.

Націонал-комунізм. Поява міфу про націонал-ухильництво. Розправа з О. Шумським. Кампанія проти М. Хвильового та М. Волобуєва. С. Косіор, В. Балицький.

Проблема народної освіти. Будівництво радянської школи. Ліквідація масової неписьменності і перехід до загальної обов'язкової початкової освіти. Створення передумов для здійснення семирічного навчання. А. Макаренко. Вища, середня спеціальна, професійно-технічна освіта. Формування нової інтелігенції. Репресії проти інтелігентів дореволюційної формації.

Всеукраїнська академія наук (ВУАН). Повернення М. Грушевського. Приїзд з еміграції інших діячів культури. Партійний і державний контроль в сфері науки. О. Богомолець, М. Василенко, М. Гамалій, Д. Заболотний, Ю. Кондратюк, М. Стражеско, Д. Яворницький та інші.

Особливості відродження української літератури і мистецтва. Уніфікація творчих організацій, спілок, угруповань і мистецьких течій. Ідеологізація художньої творчості. М. Вороний, П. Тичина, М. Хвильовий, Г. Верьовка, І. Їжакевич, М. Бойчук, Л. Курбас, Д. Ревуцький, Б. Лятошинський та ін.

Становище церкви. Створення УАПЦ (жовтень 1921 р.). Митрополит Василь Липківський.

Загальні підсумки розвитку республіки в роки НЕПу.

1.4.6. Україна на етапі утвердження тоталітарного режиму (1929-1939 рр.). Голодомор 1932-1933 рр. Господарська і суспільно-політична криза кінця 20-х років. Відмова від НЕПу і перехід до адміністративно-командних методів управління.

Політична боротьба щодо шляхів і методів здійснення індустріалізації. Основні завдання першої п'ятирічки в галузі індустріального розвитку України. Місце УРСР у створенні індустріального потенціалу СРСР. Формування

жорсткої централізації управління економікою. Створення монопольно-державної економіки СРСР. Напівколоніальний характер економіки України.

Репресії проти господарників і спеціалістів. “Шахтинська справа”. Причини репресій.

Виробничі змагання. Ізотовський рух. Стаханівський рух. Будови перших п’ятирічок в Україні. Кінець національної економіки республіки.

Підсумки індустріального зростання. Галузева структура промисловості. Співвідношення між промисловістю групи “А” і групи “Б”.

Соціальна ціна технічної реконструкції 20-30-х років.

Українське село наприкінці 20-х років. Поворот до соціальної колективізації. Хлібозаготівельна криза 1929 р. Позбавлення селян власності. Ставлення селянських мас до колективізації. Розселянювання України в процесі колективізації. Створення так званої кооперативно-колгоспної власності.

Проблема “куркуля”. Перша хвиля експропріації селянських господарств. “Ліквідація куркульства як класу”. Масові репресії на селі. Доля розкуркулених селян. Деградація сільськогосподарського виробництва. Завершення колективізації. Отримання коштів для індустріалізації. Командні методи управління. Продрозкладка з колгоспів та індивідуальних господарств. Трагічні наслідки колективізації.

Голодомор 1933-1933 рр. Зимові хлібозаготівлі 1931-1932 рр. Замовчування становища в сільському господарстві. Поставки хліба за кордон. Голодомор в Наддніпрянщині і Західна Україна. Позиція країн Заходу стосовно голодомору в УРСР.

Національно-політичні аспекти голодомору. Соціально-демографічні наслідки голодомору. Колгоспи в системі командної економіки. Припинення політики комуністичного штурму. Скасування продрозкладки. Політвідділи МТС, колгоспів і радгоспів. Хлібопостачання колгоспного селянства у роки другої п’ятирічки. Підсумки і наслідки.

Соціальна структура населення УРСР. Ув’язнені в таборах як соціальна група. Національний склад населення України. Політична структура. Демократизація суспільства: міфи і реальність. Завершальний етап формування тоталітарно-бюрократичної системи. Наростання централізаторських тенденцій в СРСР і обмеження політичних прав УРСР. Згубний вплив адміністративно-командної системи на суспільно-політичне і духовне життя. Обмеження влади Рад. Нова Конституція СРСР і УРСР. Конституційно-правове оформлення тоталітаризації державного ладу України. Проголошені і реальні права і свободи громадян. Бюрократизація всіх сторін життя суспільства. Тріумф апаратної номенклатури. Деформація правоохоронних структур і перетворення їх на каральні органи. Квазіправові форми і засоби карального механізму держави. Ідеологічні конструкції сталінського режиму.

Централізаторська лінія в національному житті. Злочини Сталіна проти українського народу. Кампанія проти М.Скрипника. Удар по політиці коренізації. Репресії проти інтелігенції, серед партійних, комсомольських, радянських і воєнних кадрів.

Проблема життєвого рівня народу. Встановлення жорсткого режиму економії. Ліквідація безробіття. Зрушення у виконанні соціальних програм. Гарантування мінімуму благополуччя. Негативний вплив культу особи на морально-психологічну атмосферу в республіці. Ідеологізація й одержавлення сфери культури, науки і освіти.

«Наступ на культурному фронті». Кінець українізації. Запровадження в школах України обов'язкової російської мови. Уніфікація навчальних програм. Новий український правопис.

Діяльність культпросвітних установ. Утвердження тоталітаризму в галузі культурного будівництва.

Підготовка дипломованих спеціалістів. Недовіра до інтелігенції старої і нової генерацій. Масові репресії проти діячів науки і культури, судові процеси над міфічними організаціями “Спілка визволення України” (СВУ), “Український національний центр” (УНЦ), “Українська військова організація” (УВО), “Блок Українських націоналістичних партій” та іншими.

Зростання чисельності наукових кадрів. Репресії проти вчених. Розгром школи М. Грушевського.

Особливості розвитку літератури, мистецтва, музики та театру. “Розстріляне відродження”: М.Хвильовий, М.Яловий, Г.Косинка, М.Куліш, Л.Курбас, Є.Плужник, О.Бургард, І.Багряний, В.Підмогильний, Б.Антоненко-Давидович, У.Самчук, І.Ірчак, О.Досвітній та інші.

Суперечності у мистецтві. Новий етап у музичному житті. Театр. Образотворче мистецтво і кіномистецтво.

Деформуючий вплив культу особи на розвиток ідеології і культури. Держава і релігійні об'єднання. “Антирелігійний фронт класової боротьби”. Становище церкви в Україні. Заборона УАПЦ.

1.4.7. Західноукраїнські землі під владою іноземних держав (20-30-ті рр.)
Політико-правовий статус Західної України, Північної Буковини і Закарпаття під владою Польщі, Румунії та Чехословаччини.

Соціально-економічне становище Західної України в умовах окупації. Масове безробіття. Страйкова боротьба в селах і містах. Становище української інтелігенції. Демонстрації протесту. Пацифікація 1930 р. Режим санації. Друга хвиля еміграції українців в Америку, Африку та Австралію.

Суспільно-політичне життя. Діяльність політичних партій та їх програми. Представництво політичних партій у парламенті.

Створення Української військової організації (УВО) (1920 р.). Є. Коновалець. I Конгрес українських націоналістів (28 січня-3 лютого 1929р.). Створення Організації українських націоналістів (ОУН). Її програма та організаційна структура. Інтегральний націоналізм. Д. Донцов. Основні ідеї праці “Націоналізм” (1926 р.). ОУН і революційно-визвольний рух на західноукраїнських землях (В.Тимчий-Лопатинський, Б. Кравців, Ю. Голованівський, Б. Гнаткович, Б.Кордюк, С. Бандера, Л.Реберт, І.Тураш). Політичні процеси проти членів ОУН.

Еміграція провідних представників західноукраїнської інтелігенції до УРСР в період українізації та їх загибель (М.Лозинський, А.Крушельницький, С.Рудницький).

Культурно-просвітницький рух. Економічні, профспілкові, спортивні і дитячі товариства (“Сокіл”, “Луг”). Їх діяльність. Освіта. Товариство “Просвіта”.

Греко-католицька церква на західноукраїнських землях. Митрополит А. Шептицький.

Українські землі під Румунією. Розселення. Румунізація українського національно-культурного життя. Націоналістичний рух (І. Григорович, О. Зибачинський, Д. Квітковський).

Українські землі під владою Чехословаччини. Розстановка політичних сил. Мюнхенська змова чотирьох держав (1938 р.) і доля Закарпаття. Спроба розбудови карпатсько-української держави (А. Бродій, А. Волошин). “Карпатська Січ”. Воєнна окупація Закарпаття Угорщиною. Проголошення самостійності Карпатської України.

Західнокарпатська література. Письменники: С. Тудор, П. Козанюк, І. Вільде, Тарін.

Музика. Композитори: С. Людкевич, М. Колесса, А. Кос-Антольський та інші.
1.4.8. Україна в перші роки Другої світової війни (1939-1941 рр.)

Загострення міжнародних відносин. Характер дипломатії Сталіна та Гітлера. Українське питання в міжнародній політиці напередодні війни.

Початок Другої світової війни. Україна в геополітичних планах Сталіна і Гітлера. Карпатська Україна. Возз’єднання західноукраїнських земель з Україною. Сталінський режим на західноукраїнських землях. Ставлення населення західно-українських земель до радянської влади. Міжнародне значення об’єднання українських земель в одній державі.

Напад гітлерівської Німеччини на СРСР. Оборонні бої Південно-Західного і Південного фронтів. Оборона Києва.

Мобілізація сил і засобів республіки на відсіч гітлерівської агресії.

Розгром німецьких військ під Москвою.

Діяльність організації українських націоналістів (1939-1941 рр.). Розкол в ОУН та продовження боротьби з окупаційним режимом. Проголошення ОУН відновлення української державності (30 червня 1941 р.) та її ліквідація гітлерівцями. Початок підпілля та боротьба ОУН проти німців.

Військово-політичні уроки поразки Червоної Армії в перший період Великої Вітчизняної війни.

1.4.9. Воєнні дії, окупаційний режим та рух опору в Україні (1942-1943 рр.)
Воєнні дії взимку, навесні і влітку 1942 р. Катастрофи радянських військ під Харковом та в Криму. Невиправдані втрати Червоної Армії. Героїчна оборона Севастополя.

Нацистський окупаційний режим в Україні: адміністративний устрій окупованих територій. Розграбування гітлерівцями національних багатств України. Політика геноциду. Примусове вивезення українців на роботу до Німеччини.

Радянський партизанський рух.

Підпілля в тилу німецьких військ. Партизанські краї і зони. Створення радянського українського штабу партизанського руху. Рейди партизанських загонів і з'єднань. Взаємодія підпілля і партизанських загонів з регулярними військами. С.А.Ковпак, М.І.Наумов, О.М.Сабуров, О.Ф.Федоров.

Характер діяльність ОУН.

Створення та діяльність Української повстанської армії (УПА): А.Мельник, С.Бандера.

1.4.10. Визволення України від гітлерівських окупантів. Завершення Другої світової війни (1943-1945 рр.) Корінний перелом у ході війни. Початок визволення українських земель. Звільнення Донбасу і Лівобережної України. Битва за Київ. Корсунь-Шевченківська операція.

Завершення визволення України в 1944 р. Визволення західних областей України і Закарпаття.

Початок відбудови господарства республіки. Реевакуація виробничих і людських ресурсів в Україні. Відбудова промисловості, транспорту, сільського господарства, закладів культури та освіти. Наука і культура у воєнні роки.

Українська РСР на міжнародній арені: участь України у заснуванні і роботі ООН. Політичний і економічний статус республіки в світовому співтоваристві.

Вирішення питання кордонів УРСР: входження Закарпатської області до складу Української республіки.

Боротьба УПА проти Червоної Армії. Ідейно-політичне та воєнне протистояння на західноукраїнських землях.

Завершення Другої світової війни. Всесвітньо-історичне значення перемоги держав антигітлерівської коаліції в Другій світовій війні.

1.4.11. Українська РСР у повоєнні роки (1946-1950 рр.) Україна на міжнародній арені: врегулювання територіальних проблем. Операція "Вісла". Розвиток економічних і культурних зв'язків з сусідніми країнами.

Відбудова промисловості і транспорту: відродження індустріальних кадрів. Реконструкція промисловості. Нове будівництво. Співробітництво і взаємодопомога радянських республік.

Інтеграція західних областей в систему економіки республіки: гальмівний вплив командно-адміністративної системи на творчу активність людей.

Стан сільського господарства на кінець війни: екстенсивні методи аграрного виробництва. Згубна цінова політика центру. Адміністративні реформи в галузі управління сільським господарством республіки та їх наслідки.

Відновлення матеріально-технічної бази сільського господарства: господарське зміцнення колгоспів, радгоспів та МТС; забезпечення їх кадрами механізаторів та фахівців аграрного виробництва; нееквівалентний обмін між містом і селом.

Матеріальний рівень життя населення: голод 1946-1947 рр. Скасування карткової системи постачання. Збільшення суспільних фондів споживання. Умови життя робітників і колгоспників. Відбудова житлового фонду та комунального господарства. Розширення державної та кооперативної торгівлі.

Встановлення тоталітарного режиму у західних областях УРСР.

Боротьба ОУН – УПА проти Радянської влади: репресивні дії державних каральних органів. Депортації населення західних областей. Львівський церковний собор 1946 р. і ліквідація греко-католицької церкви. Остаточний розгром УПА на початку 50-х років. Р. Шухевич (генерал Чупринка). Втрати українського народу в ході визвольних змагань з тоталітарною системою.

Культура: проблеми відновлення вищої і середньої освіти. Наука: відновлення репресій проти діячів культури і науки. Кампанії проти “націоналізму” та “космополітизму”.

1.4.12. Політичні, економічні та національно-культурні зміни в Україні в 50-х-першій половині 60-х рр. Політична боротьба після смерті Й. Сталіна: невдала спроба Л. Берії використати Україну в своїх політичних планах. Початок десталінізації. Участь українських політв'язнів у повстаннях в радянських концентраційних таборах (1953-1954 рр.)

Спроби демократизації суспільного життя республіки. Реабілітаційні процеси. О. І. Кириченко. XX з'їзд КПРС. Заходи по подоланню культу особи Сталіна. Політична “відлига”. Пошук подальших шляхів демократизації суспільства, соціально-політичного і економічного прогресу.

Святкування 300-річчя Переяславської ради 1654 р. та інтерпретація “возз'єднання України з Росією”. Передача Криму до складу Української РСР.

Аграрні реформи та їх незавершеність: участь української молоді в освоєнні цілинних земель. Перебудова систем управління господарським комплексом. Раднаргоспи. Індустріальний розвиток західноукраїнських земель. Зростання на початку 60-х років невідповідності між потребами виробництва і методами планування та управління господарством. Вплив екстенсивних факторів у господарському механізмі. Семирічний план розвитку України. Досягнення і проблеми. Причини спаду сільськогосподарського виробництва в УРСР. Протиріччя між госпрозрахунковими виробничими відносинами і командно-адміністративною системою. Історичні уроки.

Суперечливий характер суспільного життя: антицерковна політика. Реалізація культурно-національних прагнень українського народу. Заповнення “білих плям” в історичній науці, літературі, театрі (М. Куліш, Л. Курбас і театр “Березіль”), боротьба за чистоту української мови. Дозована “українізація”. П. Шелест. Мовні проблеми в Україні у 50-ті рр.

Роль і місце “шестидесятників” в суспільно-політичному житті УРСР: клуби творчої молоді. Л. Танюк, М. Косів, А. Агарська, Л. Костенко, І. Драч, В. Симоненко, І. Світличний та ін.

1.4.13. Наростання застійних явищ та криза тоталітарної системи (друга половина 60-х-середина 80-х рр.) Українська РСР на міжнародній арені: характерні особливості планової і ринкової економіки країн світу в умовах третього (технологічного) етапу науково-технічної революції (НТР).

Об'єктивна необхідність переходу економіки республіки на інтенсивний шлях розвитку економіки і соціальної сфери: недовершеність економічних (1965-1967 рр.) і адміністративно-господарських (1979 р.) реформ. Спроби комп'ютеризації управління економікою як крок до НТР. В. М. Глушков.

Наростання застійних явищ в соціальному і політичному розвитку республіки: формування механізму гальмування, посилення кризових тенденцій у суспільстві. Відставання і нерішучість у розробці заходів по подоланню негативних явищ в економіці, соціально-політичному житті суспільства, розвитку науки і культури, вирішення міжнародних проблем В. Щербицький, В. Маланчук. Визрівання в суспільстві розуміння необхідності радикальних змін.

Деформований розвиток сільського господарства: створення міжколгоспного і агропромислового комплексів. Хімізація. Шефська допомога міста селу. Продовольча програма. Зниження темпів приросту сільськогосподарської продукції.

Зміни в соціальній структурі суспільства: зміни чисельності і соціальної структури населення. Зменшення темпів приросту національного доходу. Збільшення дефіциту державного бюджету і зростання інфляції. Життєвий рівень народу.

Внесок економіки УРСР в загальносоюзний господарський комплекс: участь громадян України в створенні сибірського енергетичного комплексу та будівництві Байкало-Амурської магістралі. Міграційні процеси в Україні.

Суспільно-політичне життя: Конституція СРСР (1977 р.) та Конституція УРСР (1978 р.). Невідповідність реального життя принципам комуністичної ідеології та моралі. Підпорядкування Рад, партійних, профспілкових та комсомольських організацій диктату партійно-бюрократичного апарату. Неосталінізм.

Визрівання опозиції авторитарно-комуністичній державності: переслідування владою неорганізованої опозиції, “дисидентів”-носіїв ідеї створення української суверенної державності.

“Українська Гельсінська Група” (УГГ): М. Руденко, О. Тихий, Л. Лук’яненко, М. Матусевич. Закордонне представництво УГГ. П. Григоренко, Л. Плющ, Н. Строката. Репресії проти інтелігенції. Г. Снігерьев, В. Івасюк, Ю. Бадзьо, Ю. Литвин, З. Красівський, В. Стус, В. Чорновіл, О. Шевченко, М. Горинь. Боротьба з “українським націоналізмом”. Кризові явища в галузі законності і правопорядку.

Суперечливість духовного життя суспільства: реформа системи освіти та проблеми її реалізації. Наука, література і мистецтво. Здобутки української діаспори. Вчені, художники, музиканти та презентація ними української культури в світовому процесі.

1.4.14. Українська РСР в роки “перебудови” (квітень 1985-серпень 1991 рр.)
Об’єктивна необхідність перебудови суспільства. Курс на оновлення соціалізму в СРСР. Особливості процесу “перебудови” в Україні.

Українська РСР на міжнародній арені: нове політичне мислення в міжнародних відносинах. Визнання пріоритету загальнолюдських цінностей. УРСР в ООН. Розширення зв’язків України з зарубіжними країнами. Взаємозв’язки і співробітництво між УРСР і українською діаспорою. Створення Міжнародної асоціації українців (МАУ) і Республіканської асоціації українців (РАУ) та їх діяльність.

Соціально-економічне становище республіки: економічна реформа та її реалізація. Реформа ціноутворення. Перехід до ринкової економіки. Чорнобильська катастрофа (квітень 1986 р.), її причини, наслідки та уроки.

Нові напрямки аграрної політики. Розвиток нових форм господарювання на селі. Загострення продовольчої проблеми.

Декларативність пріоритетності розвитку соціальної сфери. Розбалансування споживчого ринку. Дефіцит державного бюджету. Ріст цін та інфляція. Зниження життєвого рівня населення.

Розвиток демократії і гласності. Зростання політичної активності трудящих. Створення і діяльність нових громадських організацій, товариств. Народний Рух України – виникнення, діяльність, трансформація. Початок формування багатопартійності. Лідери партій, програми та друковані органи.

Політична реформа. Курс на підвищення ролі Рад у суспільстві. Вибори Верховної Ради УРСР та місцевих Рад народних депутатів (березень 1990 р.). Діяльність Верховної Ради нового скликання. Парламентська боротьба: “Група 239” та “Народна Рада”. Параліч виконавчої влади. Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 року. Урядова криза. УСС-СУС. СНУМ. Жовтневий страйк 1991 р. студентської молоді в Києві.

Зростання національної самосвідомості людей. Посилення почуття національної гідності і любові до свого краю. Заходи по вдосконаленню міжнародних відносин. Реставрація Кримської РСР та проблеми півострова. Проблема українізації та визначення статусу української мови. “Закон про мови Української РСР” та його реалізація. Зміни в ставленні держави до церкви. Міжконфесійний конфлікт.

Спроба державного перевороту 19-21 серпня 1991 р. у СРСР та його наслідки.

Акт проголошення незалежності України (24 серпня 1991 р.). Його історичне значення.

1.4.15. Україна в умовах незалежності (серпень 1991-2008 рр.) Крах тоталітарної держави СРСР: реформа виконавчої влади України. Введення інституту президентства. Референдум народу на підтримку Акту проголошення незалежності України та обрання Президента республіки 1 грудня 1991 р. Л. М. Кравчук.

Динаміка політичного життя. Диференціація Народного Руху та політичних партій: від опозиції до підтримки стратегічної лінії президентської влади на консолідацію суспільства під гаслом побудови суверенної держави. Політичний плюралізм як основа діалектичного розвитку України. Створення інституту Адміністрації президента та його трансформація від Державної думи до Соціально-економічної ради Президента України. Ефективність його роботи у структурі державної влади республіки.

Нова Україна та її погляди на перспективи розвитку республіки. Жовтнева 1992 р. криза уряду. Кабінет міністрів Л. Кучми, його концепція реформування України. Підсумки діяльності Верховної Ради. І. Плющ.

Суспільно-політичне та культурне життя республіки: всесвітній форум українців у Києві. Робота уряду УНР в екзилі та передача повноважень своєї

президентської влади М. Плав'юком Президенту України Л. Кравчуку. Історичне значення консолідації української діаспори з народом республіки. Вибори до Верховної Ради України 27 березня та органів місцевої влади 26 червня 1994 р. Нові органи законодавчої та виконавчої влади республіки, їх структура і діяльність.

Політичні групи і фракції. Обрання президентом України Леоніда Кучми. Спроби проведення реформ. Конституційний процес в Україні.

Прийняття Конституції України 28 червня 1996 р. Святкування 5-ї річниці незалежної України.

Особливості виборчих кампаній в Україні. Розвиток державної та політичної системи в Україні (1998-2008 рр.). Особливі тенденції трансформування багатопартійності в Україні. Реформування системи управління. Соціально-економічний розвиток: досягнення та прорахунки.

Місце та роль України в сучасному геополітичному просторі. Зовнішня політика України на сучасному етапі та її роль в світовому процесі. Набуття без'ядерного статусу. Вхідження України до Ради Європи.

Суспільно-політичні трансформації в Україні. Проблеми становлення громадянського суспільства в Україні.

Становище культури за умов незалежності.

Розділ 2. Всесвітня історія

2.1. Історія Стародавнього світу.

2.1.1. Виникнення людини і людського суспільства. Місце людини в живій природі. Історіографі виникнення первісних людей (релігійна ідеалістична і матеріалістична) основні питання антропогенезу. Рушійні сили антропогенезу. Питання про праатьківщину людини. Теорії моноцентризму і поліцентризму.

Знахідки викопних предків людини і сучасних людиноподібних мавп. Теорії двох стрибків. Три етапи антропогенезу. Викопні антропоїди. Найдавніші і давні гомініди. Завершення процесу антропогенезу і формування людини сучасного типу. Виникнення рас. Теорія расогенезу. Теорія моногенізму. Теорія полігенізму. Розвиток мови і мислення у первісних людей.

2.1.2. Виникнення родового суспільства. Характеристика материнського роду. Поява родового суспільства в історіографії (Л. Моргай, Ю. І. Семенов, О. І. Першиць, Л. А. Файберг та М. О. Бутінов). Розвиток виробничих відносин в період верхнього палеоліту, мезоліту і неоліту. Прогрес в галузі обробки каміння. Господарчі заняття людей. Перехід до відтворюючих форм господарства в епоху неоліту. Виникнення нових галузей господарства.

Суспільні відносини в період материнського родового ладу. Основні риси материнського ладу. Материнська родова община. Співвідношення роду з родовою общиною. Форми сім'ї і системи спорідненості.

2.1.3. Розпад родового ладу. Перехід до патріархату. Відкриття і застосування металів у виробництві. Підйом виробничих відносин. Нові види господарської діяльності. Пахотне землеробство. Розвиток скотарства. Історіографія першого поділу праці в науці (Ф. Енгельс, І. Н. Хлопін, А. М. Хазанов і І. М. Дьяконов) і його соціально-економічні наслідки. Розвиток обміну. Домонетні форми обігу. Рабство.

Основні риси патріархального роду. Велика патріархальна сім'я як економічний осередок суспільства. Майнова диференціація. Патронімія. Гетерогенна община. Агнатне право. Перехід до батьківського права.

Розкладання первіснообщинного ладу. Застосування заліза у виробництві і новий підйом продуктивних сил. Другий суспільний поділ праці і його соціально-економічні наслідки. Розвиток приватної власності. Соціальна диференціація. Розвиток боргового рабства. Розпад патріархального роду і великої патріархальної сім'ї. Моногамна сім'я. Формування сусідської общини. Шляхи і форми розкладання первіснообщинного ладу: пізній матриархат, патріархат.

Військова демократія. Виникнення публічної влади і становлення держави. Виникнення держави. Основні ознаки і функції державної організації.

2.1.4. Первісне людське стадо. Матеріальна культура нижнього і середнього палеоліту. Знаряддя праці: (поява нових знарядь праці—макро- і мікролітів,

лука і стріл, рибальських човнів і тенетів, шліфованих кам'яних знарядь праці, гончарства, ткацтва, без ткацьких верстатів). Привласнюючі форми господарства. Засоби харчування. Суспільні відносини в період нижнього і середнього палеоліту. Колективні форми виробництва і розподілення. Проблеми соціогенезу.

2.1.5. Первісна культура. Накопичення і розвиток первісними людьми корисних знань. Розвиток народної медицини. Зачатки наукових знань. Виникнення ранніх форм писемності. Піктографія.

Виникнення мистецтва. Печерний живопис. Зображення на скелях. Початки скульптури. Музика і танці в житті первісного суспільства.

2.1.6. Первісна релігія. Розвиток релігійних уявлень. Культ сил природи. Солярний і астральні культу. Тотемізм. Фетишизм. Анімізм. Культ предків. Культ вождя. Первісна магія. Міфологія. Виникнення жрецтва.

2.1.7. Первісне суспільство на території Європи. Знахідки кістяків давніх людей на території Франції, Німеччини, України тощо. Особливості заселення території Європи найдавнішими людьми. Історіографія питання. Особливості матеріальної культури первісних людей на території Європи.

2.1.8. Первісне суспільство в Азії. Знахідки кістяків давніх людей на території Середньої Азії, Далекого Сходу, Китаю тощо. Теорії заселення Азії найдавнішими людьми. Особливості матеріальної культури первісних людей на території Азії.

2.1.9. Вступ до історії Стародавнього Сходу. Значення історії Стародавнього Сходу в курсі загальної історії. Географічний огляд і хронологічні рамки курсу. Мовна характеристика населення давнього Сходу. Роль природних умов для розвитку країн Давнього Сходу. Рабство в стародавньому Сході. Форми держав Стародавнього Сходу. Давньосхідна деспотія. Військові монархії Міста-держави. Система управління.

2.1.10. Джерела древнього Єгипту. Джерела. Пам'ятки стародавнього Єгипетської писемності (літописи, життєписи вельмож, повчання, господарські документи). Дипломатичні джерела. Релігійна література. Твори античних авторів. Праця Манефона. Археологічні пам'ятники. Відкриття Ж. Ф. Шампольона і його продовжувачі. Внесок російських вчених у єгиптологію (В. С. Голенищев, Б. А. Тураєв і ін.). Значення робіт радянських єгиптологів (В. В. Струве, М. А. Коростовцев, В. І. Авдієв, Ю. Я. Перепелкін, М. Е. Матьє, О. Д. Берлев, Т. М. Савельєва, І. А. Стучевский, І. С. Кацнельсон і ін.). Хронологія і періодизація історії Древнього Єгипту.

2.1.11. Виникнення держави в Давньому Єгипті. Природні умови Нільської долини. Населення. Неолітичні і енеолітичні поселення. Сільські общини. Виникнення рабовласництва і його роль. Пережитки матрилінійності. Номи і їх об'єднання. Відміни у економіці Верхнього і Нижнього Єгипту. Особливості виникнення держави в Єгипті. Об'єднання країни під владою Менеса. Раннє царство (I і II династії).

Форми виробничої діяльності в сільському господарстві, ремеслі, будівництві, рибальстві. Змінах в сільському господарстві, зокрема, в зрошувальній системі, в ремеслі і торгівлі в період Середнього царства.

Освоєння нових земель. Тип держави і форма правління в період Середнього царства. Ускладнення соціальної структури суспільства. Повстання рабів і бідноти. Завоювання Єгипту гіксосами.

Вигнання гіксосів і нове об'єднання країни. Зростання виробничих сил (поширення бронзових і поява залізних знарядь. Досягнення в сільському господарстві і ремеслі. Використання коня. Організація державного управління, армії і військової справи. Завойовницька політика фараонів XVIII династії. Походи Тутмоса III в Палестину, Сирію, Куш. Збагачення жрецтва. Релігійна реформа Ехнатона і її причини. Програма діяльності реформатора, та хід реформи. Соціальна опора та наслідки реформи. Відновлення попередньої релігійної системи.

2.1.12. *Єгипет в часи Пізнього царства (Лівійсько-Саїсський період)*. Розвиток економіки. Поширення заліза. Роль жрецтва і найманих воїнів. Лівійське завоювання. Розпад Єгипту на номи. Вторгнення ефіопів. Розвиток торгівлі, лихварства і боргового рабства. Спроби реформи (Бокхорис).

Ассирійське панування. XXVI Саїсська династія. Псамметіх і його спадкоємці. Розвиток мореплавання. Захоплення Кіпру. Грецькі колонії в Єгипті і їх роль. Боротьба з Нововавилонським царством. Завоювання Єгипту персами

2.1.13. *Культура Давнього Єгипту*. Пам'ятники літератури. Релігійно-філософські твори. Історичні тексти. Художня, література, її жанри (казки, повчання, релігійна і світська лірика). Науково-практичні знання в математиці, медицині, географії, астрономії, хімії. Календар. Єгипетська архітектура (піраміди, мастаби, скельні гробниці, храми). Скульптура і живопис. Єгипетський канон. Криза образотворчого мистецтва Єгипту в епоху пізнього часу. Значення староегипетської культури.

2.1.14. *Єгипетська релігія*. Етапи розвитку єгипетської писемності (ієрогліфіка, ієратика, демотика). Особливості єгипетської релігії (пережитки тотемізму й ін.), її вплив на життя староегипетського суспільства. Міфологія. Найважливіші культу. Культ сонця. Заупокійний культ. Організація культу. Храми і роль жрецтва в ідеологічній в політичному житті.

2.1.15. *Джерела та історіографія Давньої Месопотамії*. Закони, дипломатичне листування, господарські документи, написи, релігійні тексти. Пам'ятники матеріальної культури. Повідомлення античних авторів і Бероса.

Роль російської науки у вивченні Дворіччя (М. В. Нікольський, Б. А. Тураєв і ін.). Вітчизняна історіографія (В. В. Струве, А. І. Тюменев, М. М. Нікольський, І.М. Дьяконов, М.Д. Флітнер, М. А. Дандамаєв і ін.). Праці закордонних дослідників (С.Н. Крамер і ін.).

2.1.16. *Держави Шумера та Аккаду*. Природні умови Межиріччя. Населення (шумери, аккадці, хуррити й ін.). Розвиток сільського господарства в період неоліту й енеоліту. Іригаційні роботи. Майнова нерівність. Виникнення рабства. Поява перших держав (міста-держави Киш, Урук, Ур і ін.). їх політичний устрій. Правителі (енси) і царі. Посилення знаті. Общинне, храмове і царське землеволодіння. Майнове розшарування в середовищі общинників. Міжусобні сутички і війни із сусідніми племенами.

Звеличення Лагаша. Реформи Урупімгіні, їх соціальна основа. Поразка Лагаша в боротьбі з Уммою. Об'єднання Межиріччя під владою Аккада. Зовнішня і внутрішня політика Саргона і його спадкоємців. Експлуатація рабів і общинників. Поденники. Посилення царської влади.

Проникнення в Сирію, Елам, на Аравійський півострів, узбережжя Перської затоки (у Маган і Мелухху). Вторгнення кутіїв і спад Аккадського царства. Третя династія Ура. Посилення централізації і деспотичної влади царів. Бюрократичний апарат. Деспотія III династії Ура. Розвиток рабовласництва. Поява рабів-боржників. Внутрішня і зовнішня торгівля. Завойовницькі походи. Напад амореїв і еламитів. Падіння III династії Ура.

2.1.17. Економіка і соціально-політичний лад Старовавилонського царства за законами Хаммурапі. Перша Вавилонська династія. Об'єднання дворіччя під владою Хаммурапі. Війни з Еламом і Марі. Закони царя Хаммурапі. Заняття населення у Вавилоні. Стан зрошувальної системи. Види землеробських і садових культур. Особливості скотарства. Знаряддя праці. Форми земельної власності (орендні відносини). Види ремесел. Умови праці вільних ремісників і їх оплата. Внутрішня і зовнішня торгівля купці-тамкари і шамалуми. Кредитні відносини. Історіографія цього питання. Рабовласництво. Рівень його розвитку (джерела рабства, використання праці рабів та їх становище). Вільні категорії населення (мушкену), погляди істориків на це питання. Розкриваються функції і риси вавилонської держави та подається аналіз її державного апарату та армії. Розпад держави Хаммурапі. Нашестя хетів. Завоювання Вавилону кассітами. Особливості економічних і соціальних відносин кассітського періоду. Боротьба общинного і приварного землеволодіння. Зовнішня політика кассітських царів.

2.1.18. Ново-Вавилонське царство. Джерела. Пам'ятники матеріальної культури. Царські написи. Хроніки. Праця Бероса. Біблія, перські джерела, повідомлення античних авторів. Вивчення історії Нововавилонського царства в радянській науці (М.А. Дандамаєв і ін.).

Звільнення Вавилону з-під влади Ассирії. Халдейська династія. Завойовницька політика. Походи Навуходоносора II. Особливості економіки. Сільське господарство. Розвиток ремесел, торгівлі, лихварства. Аграрні відносини. Община і приватні господарства. Царське і храмове землеволодіння. Соціальна структура. Форми експлуатації рабів і вільних бідняків. Релігійна політика Набоніда. Загострення соціальних протиріч. Захоплення Вавилону персами. Культура халдейського Вавилону (архітектура, скульптура).

2.1.19. Культура Шумеру і Вавилону. Внесок шумерів у культуру древньої Месопотамії. Виникнення клинопису, її значення для населення Передньої Азії. Релігія, основні культу. Оформлення пантеону богів на чолі з Мардуком. Міфологія і найважливіші цикли міфів. Етапи розвитку літератури в Месопотамії, її жанри. Епос про Гільгамеша. Народна творчість. Релігійно-філософські твори. Розвиток наукових знань (математика, астрономія, медицина, географія, філологія). Школи, архіви, бібліотеки. Розвиток права.

Образотворче мистецтво. Архітектура (палаці, зіккурати і т.д.). Скульптура і живопис. Вплив вавилонської культури на сусідні народи.

2.1.20. *Джерела та історіографія історії Східного Середземномор'я у давнину.* Джерела. Матеріали розкопок у Палестині. Письмові джерела. Біблія її структура, проблема датування. Єгипетські, хетські й ассирійські історичні документи, повідомлення античних авторів.

Вивчення історії Палестини в вітчизняній історіографії. Біблійна критика (Б. Спіноза, Ж. Астркж, Ю. Вельгаузен). Дослідження (М. М. Нікольського, В. В. Струве, О. Б. Рановича, І. Д. Амусіна та ін.).

2.1.21. *Палестина.* Природні умови Палестини. Етнічний склад населення. Зміна племен і їхнє змішання (хуррити, ханаанеї, хети, філістимляни й ін.). Закріплення філістимлян на морському узбережжі, їх економічна і культурна роль.

Вторгнення староеврейських кочових племен. Війни з ханаанеями і філістимлянами. Розкладання родоплемінного ладу і розвиток рабства. Утворення Ізраїльсько-іудейської держави. Внутрішня і зовнішня політика при Давидові, і Соломонові. Спроба встановлення централізованої деспотії. Розпад на два царства (Ізраїльське й Іудейське).

Розвиток боргового рабства і руйнування общин. Пророчі рухи і їх соціальна роль. Соціальні і релігійні реформи Іосії. Розгром Ізраїльського царства ассирійцями й Іудейського царства вавілонянами. Староеврейська культура і релігія. Переробка народної поезії жерцями. Шумеро-вавілонський і єгипетський вплив. Розвиток образотворчого мистецтва.

2.1.22. *Сирія.* Природні умови. Спроби об'єднання в III тис. (Ебла) і в II тис. до н.е. (Ямхад), гиксосський союз племен. Походження арамеїв. Дамаське царство, його економічна і політична роль. Арамейська культура і її вплив у різноманітних країнах Древнього Сходу.

2.1.23. *Фінікія.* Природа і населення древньої Фінікії. Міста-держави (Угарит, Бібл, Сидон, Тір). Розвиток ремесел і торгівлі. Рабовласництво і работоргівля. Мореплавання і колонізація. Географічні відкриття. Утворення Тіро-Сидонського царства. Заснування Карфагена. Взаємовідносини з давньосхідними державами (Єгиптом, Вавилоном, Ассирією).

Фінікійська культура і релігія. Виникнення алфавітних систем на півночі (Угарит) і на півдні країни. Вплив Фінікії на античний світ.

2.1.24. *Давня Ассирія.* Джерела. Пам'ятники матеріальної культури. Письмові джерела. Ассирійські закони. Царські написи. Біблія, повідомлення античних авторів.

Природа і населення. Давньоассирійський період (місто-держава Ашшур). Соціальна структура і політичний лад Ассирії в період першого піднесення. Участь у торговій колонізації сходу Малої Азії. Занепад Ассирії й піднесення Мітанні.

Середньоассирійський період. Перетворення Ассирії у військову державу. Ассирійські закони. Сільська община і приватне землеволодіння. Соціальна структура. Рабство екзогенне й ендогенне. Сімейне право. Посилення царської влади. Вторгнення арамейських племен і спад Ассирії.

2.1.25. Ассирія в 8-7 ст. до н.е. Новоассирійський період. Економічні зміни. Підйом Ассирійської держави. Походи в Урарту, Сирію, Мідію. Повстання підкорених народів і військові невдачі ассирійців у першій половині VIII в. до н.е. Нове піднесення Ассирії в другій половині VIII і першій половині VII в. до н.е. Реформи Тиглатпаласара III. Військові походи царів династії Саргонідів.

Завоювання ряду країн Передньої Азії і Єгипту. Внутрішня політика. Посилення жрецтва і військової знаті. Привілеї храмів і міст. Царське землеволодіння. Політика в завойованих областях. Податі і повинності. Переселення жителів завойованих областей. Політика лякання. Ослаблення Ассирійської держави. Причини розпаду ассирійського військово-адміністративного об'єднання. Спілка Вавилону з Мідією. Падіння Ассирії.

Культура Ассирії. Бібліотека Ашурбаніпала. Архітектура, скульптура. Своєрідність рельєфних зображень.

2.1.25. Урарту. Джерела. Пам'ятники матеріальної культури. Урартські написи. Господарські документи. Ассирійські джерела по історії Урарту. Досягнення радянських археологів і істориків у вивченні Урарту (Б. Б. Піотровський, Г. А. Мелікішвілі, М. В. Арутюнян і ін.).

Природні умови. Населення. Розвиток сільського господарства. Металургія. Міста (Тушпа, Тейшебаїні й ін.). Розвиток торгівлі. Соціальна структура. Політичний устрій. Система управління.

Зовнішня політика. Походи в північні області. Етапи боротьби з Ассирією. Пересування кіммерійців і скіфів. Падіння Урарту.

Культура Урарту. Релігія, пантеон. Системи писемності. Архітектура, фортифікація. Скульптура, рельєф. Художнє ремесло. Урартські традиції на Близькому Сході.

2.1.26. Стародавній Іран в середині I тис. до н.е. Джерела по історії Ірану. Господарчі документи. Царські написи і укази. Літературні і релігійні твори. Авеста. Свідчення античних авторів. Пам'ятки матеріальної культури.

Природні умови Ірану. Населення. Проникнення іраномовних племен на територію Ірану. Падіння Мідії. Персія за правління династії Ахеменідів.

Походи Кіра II проти Лідійського царства і захоплення Вавилону. Підкорення Фінікії. Палестини. Сирії і невдалий його похід проти середньоазіатських племен масагетів. Політика Камбіза., Похід проти Єгипту та його наслідки. Повстання Гаумати. Внутрішня і зовнішня політика Дарія I. Його адміністративно-політична і фінансова реформи. Невдача скіфського походу. Економіка і система управління в Персії 6-4 ст. до н.е.

2.1.27. Хетське суспільство і держава. Джерела (клинописні й ієрогліфічні тексти). Літописи, закони, царські автобіографії і т.д. Розкопки хетських років і селищ. Значення праць Б. Грозного по хеттології. Вітчизняна хеттологія (В. В. Іванов, В. В. Струве, М. Кольський, Г. І. Довгяло, Е. О. Менабде, Г. Г. Гіоргадзе, В. М. Хачатрян і ін.). Своєрідність природних умов Малої Азії.

Структурність етнічного складу населення і значні мовні розходження. Питання про походження і переселення хетів. Ассирійсько-аморейські торгові колонії і їхня історична роль.

Утворення хетської держави. Період Давньохетського царства. Своєрідні риси хетської монархії (роль народних зборів і ради старійшин). Боротьба матрилінійної і патрилінійної систем престолонаслідування. Походи в Сирії і Межиріччя. Занепад Давньохетського царства.

Відродження Хетського царства в новохетській період. Економіка. Аграрні відносини. Ремесло. Торгівля. Особливості соціальної структури хетського суспільства. Розвиток рабовласництва. Хетські закони. Еволюція політичного ладу. Зовнішня політика в новохетській період. Війни з Єгиптом, Ассирією. Проникнення на захід Малої Азії. Навала “народів моря” і падіння Хетського царства.

Хетська культура. Релігія, культури. Міфологія. Архітектура, скульптура.

2.1.28. *Стародавня Індія*. Джерела та їх особливості. Пам'ятки матеріальної культури та епіграфіка. Письмові джерела індійські (епос, ведична література, буддійський канон тощо) і іноземна (відомості античних та китайських авторів) Вітчизняна та зарубіжна історіографія виникнення індійської цивілізації.

Природні умови. Населення і мови. Сільське господарство, ремесло, торгівля, міста.

Індія в I тис. до н.е. Суспільний і політичний лад. Варни і касты. Рабовласництво. Магадха. Держава Маур'їв. Чандранипта. Зовнішня і внутрішня політика Ашоки. Поширення буддизму.

Індія при куштунах. Створення імперії Гуптів. “Золотий вік Гуптів”. Боротьба з гунами-ефталітами. Розпад імперії Гуптів.

2.1.29. *Стародавній Китай*. Проблема періодизації стародавнього Китаю. Джерела та їх особливості. Пам'ятки матеріальної культури та епіграфіка. Письмові джерела

Вітчизняна та зарубіжна історіографія виникнення китайської цивілізації. Природні умови. Населення і мови. Сільське господарство, ремесло, торгівля, міста. Особливості іригаційного землеробства.

Період Шан-інь. Розклад родоплемінного ладу. Період Чжоу. Поширення заліза. Поява монети. Ріст централізації. Боротьба з кочівниками. Сепаратизм. Епоха Чжаньго. Розвиток землеробства і ремесла. Зміни в системі землеволодіння і землекористування.

Князівство Цинь. Реформи Шан Яна. Об'єднання Китаю. Китайська стіна. Наступ в південному напрямку. Селянські повстання. Падіння династії Цинь.

Китай за Династії Хань. Роль великого землеволодіння. Внутрішня і зовнішня політика. Процес феодалізації в стародавньому Китаї.

2.1.30. *Культура Індії та Китаю*. Культура стародавньої Індії. Релігійні системи. Ведійська релігія. Брахманізм і брахманська релігійна література. Виникнення джайнізму, буддизм і його еволюція, буддійська література. Художня література. Політичні трактати. Філософські системи. Наука. Архітектура. Живопис і Скульптура. Художнє ремесло.

Китайська ієрогліфічна писемність. Наука. Релігійно-філософські теорії. Наука. Архітектура. Живопис і Скульптура. Художнє ремесло.

2.1.31. *Вступ до історії Давньої Греції*. Поняття “історія античності”. Порівняння античного і давньосхідного шляхів розвитку рабовласницької формації. Історія Древньої Греції як частина історії античного суспільства. Географічні і хронологічні рамки курсу. Періодизація історії Древньої Греції. Природні умови і їх вплив на хід історичний процес.

2.1.32. *Джерела з історії Давньої Греції*. Грецька історіографія, її основні риси, особливості, напрямки. Історіографія VII-V ст. до н.е. Геродот, Фулідід, Ксенофонт. Теоретичні роботи Аристотеля. Історіографія елліністичного і римського часу. Полібій і його роль у розвитку історичної думки. Діодор. Страбон. Плутарх. Павсаній. Судові і політичні промови (Лісіп, Ісократ, Демосфен).

Написи. Значення епіграфічних джерел, порівняння даних епіграфіки і нарративних джерел. Папіруси, особливості даної категорії джерел. Монети.

Міфологія. Епос. Художня література. Трагедії. Комедії Аристофана і Менандра.

Археологічні матеріали, їх значення. Стисла історія археологічного вивчення Греції.

2.1.33. *Історіографія історії Давньої Греції*. Ранні етапи вивчення історії Древньої Греції. Відродження. Період первинного освоєння джерел. Видання творів античних авторів, збирання написів, монет. Перші наукові подорожі в Грецію. Бентлі, Вінкельман. Критичний метод Г. Нібура.

Історіографія першої половини XIX ст. Корпус грецьких написів. Наукова діяльність А. Бека. Перші розкопки на території Греції. Праці російських учених (Т.М. Грановський, М. С. Куторга).

Розвиток зарубіжної історіографії Древньої Греції наприкінці XIX -початку XX ст. Розширення джерельної бази (розкопки Г. Шлімана, А. Еванса, народження папірології, наукові методи дослідження монет). Циклізм, модернізм, гіперкритицизм. Боротьба “модерністів” (школа Е. Мейера) і “примітивістів” (школа К. Бюхера). Сучасна буржуазна історіографія античності. Проблеми економіки і соціальної структури. Критика модернізаторських побудов (М.Фінлі, Е. Білль). Дослідження проблем рабства (школа І. Фогта).

Російська історіографія, античності (Ф. Ф. Соколов, В. В. Латишев). Праці Р. Ю. Віппера, М. М. Хвостова, В. П. Бузескула, М. І. Ростовцева, Ф. Ф. Зелінського. Археологічні дослідження в Північному Причорномор'ї. Діяльність Б. В. Фармаковського.

Радянське антикознавство (А. І. Тюменєв, С. І. Ковальов. С. О. Жебельов, В. С. Сергєєв).

Проблеми поліса, рабства, культури. Археологічні розкопки. Діяльність А. В. Мішуліна, К. М. Колобової, О. Б. Рановича, К. К. Зельїна.

2.1.34. *Крит у III-II тис. до н.е.* Джерела. Археологічні відкриття в Егейському басейні. Критська писемність. Дешифрування лінійного письма Б. Населення Криту.

Виникнення держави на Криті. Періодизація історії Криту. Джерела по історії Криту. Палацеві комплекси. Кносс у першій половині II тис. до н.е. Критська

морська держава XVIII-XV ст. до н.е. Зовнішні зв'язки Криту. Соціально-економічний лад. Проблема теократії на Криті. Особливості критського мистецтва. Захоплення Криту ахейцями. Падіння могутності Криту.

2.1.35. *Мікенська культура*. Сучасний стан проблеми загибелі цивілізації бронзового віку в Греції. Різноманітні концепції. Падіння мікенських держав. Відродження родових відношень.

Значення крито-мікенської епохи в історії Середземномор'я. Культура крито-мікенського світу. Прогрес і регрес в історії.

2.1.36. *Ахейські держави в III-II тис. до н.е.* Балканська Греція в III тис. до н.е. Населення материкової Греції і Криту. Поселення в Лерні. Ахейське вторгнення. Ахейська писемність.

Ахейська Греція в II тис. до н.е. Періодизація. Ахейські держави: Мікени, Тірінф, Пілос, Фіви. Соціально-економічний і політичний лад Криту й ахейських держав по новим даним археології й епіграфіки. Палацове господарство, його роль. Розвиток рабства і його особливості. Питання про державу Ахіява. Проблема мікенської колонізації. Зв'язки Балканський Греції. Ахейські держави і Троя. Питання про історичність Троянської війни. Спад Балканський Греції в XII-XI ст. до н.е. Дорійське завоювання.

2.1.37. *Господарський і суспільно-політичний лад Стародавньої Греції за даними "Іліади" та "Одіссеї"*. Поеми Гомера як історичне джерело. Археологічні пам'ятки Греції 11-9 ст. до н.е. "Гомерівське питання". Економіка грецького суспільства гомерівського часу: землеробство, городництво, садівництво, скотарство. Особливості сільськогосподарських знарядь праці. Форми земельного володіння. Види ремесел та стан розвитку ремесла. Зовнішня і внутрішня торгівля та лихварство. Роль мікенського населення. Формування соціальної нерівності на останньому етапі первіснообщинного ладу. Рабства, форми та джерела рабства. Використання рабської праці. Вільні стани (метанасті, фети, клерники, безклерники). Статус басилеїв. Ступінь суспільного розвитку греків гомерівського часу. «Гомерівський поліс». Розпад родового ладу і формування держави. Розселення грецьких племен. Колонізація Малої Азії.

2.1.38. *Виникнення "полісу"*. Антична форма власності. Поліс як колектив землевласників. Політична і військова організація поліса. Поняття громадянства. Поліс і місто, поліс і держава. Полісна мораль. Поліс як одна з форм суспільно-політичної організації в історії. Типи полісів. Сучасні концепції виникнення поліса.

2.1.39. *Архаїчна Греція у VIII-VII ст. до н.е.* Основні риси розвитку старогрецького суспільства архаїчної епохи. Джерела по історії Греції VIII-VI ст. до н.е. Поема Гесіода "Праці і дні" як джерело для характеристики соціально-економічних відносин у Беотії. Археологічні джерела. Економічний розвиток Греції. Широке поширення заліза, його наслідки. Сільське господарство, його особливості. Розвиток ремесла. Народження міста, поява місцевих ринків. Поява монет. Вихід Греції з господарської ізоляції. Зв'язку Греції зі Сходом, їхнє значення.

Соціальна структура старогрецького суспільства ранньоархаїчної епохи. Аристократія, її роль. Розвиток нерівності. Формування класового товариства. Боротьба аристократії і демосу. Рання грецька тиранія, її роль у боротьбі аристократії і демосу. Типи тиранії. Історична приреченість ранньої грецької тиранії.

2.1.40. *Грецька колонізація у VIII-VII ст. до н.е.* Причини, основні напрямки, характер. Сучасні дискусії про природу колонізації. Взаємовідносини колоній із місцевим населенням і метрополіями. Вплив колонізації на розвиток економіки Греції, рабовласницьких відносин політики та культури.

2.1.41. *Грецькі поліси в Причорномор'ї.* Причини колонізації Північного Причорномор'я. Природні умови та зв'язки з місцевим населенням. Виникнення грецьких колоній у даному регіоні. Соціально-політичний лад та економіка. Зв'язки з метрополіями. Стосунки між колоніями Північного Причорномор'я. Відносини зі скіфами. Політична роль Ольвії, Херсонеса, Тіри.

2.1.42. *Грецькі колонії в Італії і Сицилії.* Просування грецьких колоністів в західному напрямку. Спартанські та Ахайські колонії в Південній Італії: Тарент, Сібаріс, Кротон, Куми, Неаполь. Колонізація Сицилії. Особливості політичного і економічного ладу західних грецьких колоній і їх зв'язки з метрополіями.

2.1.43. *Політичний лад Стародавніх Афін і Спарти.* Джерела (праці Аристотеля, Плутарха і Геродота). Характеристика соціально-економічного і політичного становища Греції, напередодні реформ Солона. Причини реформ, та особливості їх проведення (сисахфія, стимулювання розвитку сільського господарства, ремесла, торгівлі, право заповідання майна, грошова реформа тощо). Політичні реформи (тимократія, рада 400, суд присяжних). Правління Пісистрата. Реформи Клісфена. Рада п'ятисот і гелієя. Колегії 10 стратегів, та запровадження "остракізму". Реформи Ефіальта і Перікла та наслідки їх реформаторської діяльності. Система магістратур. Охорона конституції. Зовнішня політика Перікла, Організація Афінської держави. Протириччя усередині Афінського морського союзу. Відмінність Афінської держави від Пелопоннеського союзу. Афіни - центр культурного життя Греції.

Антична демократія в Афінах і олігархії у Спарті у оцінках істориків нового і новітнього періоду.

2.1.44. *Греко-Перські війни і виникнення Афінського морського флоту.* Держава Ахеменідів наприкінці VI в. до н.е. Греція напередодні греко-перських війн. Скіфи і Дарій I. Причини греко-перських війн, їх початок. Іонійське повстання. Причини його поразки. Перший і другий походи персів проти Балканський Греції. Марафонська битва і її значення. Персія і Греція після другого походу персів. Боротьба політичних угруповань в Аттиці, їх соціальний склад і політичні позиції. Діяльність Фемістокла. Похід Ксеркса. Фермопіл, Саламін, Платеї, Мікале - найважливіші битви 480-479 р. до н.е. Зміна характеру війни. Утворення Деллоського морського союзу на чолі з Афінах. Зміцнення позицій Афін у союзі. Закінчення греко-перських війн.

Причини перемоги Греції, її значення для соціально-економічного, політичного і культурного розвитку Греції.

2.1.45. *Пелопоннеська війна*. Загальний характер війни, її особливості, значення для історії грецьких полісів. Військово-політичні протиріччя між Пелопоннеським союзом й Афіньською державою. Експансія Афін на захід. Суперництво з Коринфом. Економічні і політичні причини війни. Приводи до війни. Розстановка політичних і соціальних сил перед початком війни. Плани воюючих сторін. Періодизація Пелопоннеської війни. Архідамова війна. Нікійський мир. Загострення соціальної боротьби в Афінах. Сицилійська експедиція. Декелейська війна. Роль Персії у війні. Початок падіння афінської держави. Розпад афінського морського союзу. Останні роки війни. Поразка Афін і її причини. Тиранія тридцяти в Афінах. Відновлення демократії. Пелопоннеська війна і початок кризи.

2.1.46. *Правління Перикла в Афінах*. Соціально-економічні зрушення в Афінах в 5 ст. до н.е. Прихід до влади Перикла. Політична боротьба в Афінах. Політичні заходи Перикла. Діяльність Перикла в рамках Афінського морського союзу.

2.1.47. *Соціально-економічний лад Стародавньої Греції у V-IV ст. до н.е.* Джерела: свідчення авторів, дані археологічних розкопок, написів, нумізматики. Економічний розвиток грецьких полісів. Основні варіанти розвитку економіки Древньої Греції (спартанський і афінський). Економічна політика поліса. Інтенсивний розвиток рабовласницької економіки в Афінах. Характер сільського господарства Греції.

Розвиток сільського господарства, ремесла, торгівлі, лихварства. Вплив природних умов Стародавньої Греції на розвиток господарства. Рівень розвитку землеробства (види зернових культур, розвиток знарядь праці). Зрушення в садівництві (виращення маслин і винограду) та скотарстві. Проблема форм земельної власності та земельної оренди в історіографії. Стан економіки в IV ст. до н. е. та причини концентрації земельних володінь і розорення дрібних земельних господарств. Організація виробничого процесу у ремісничих майстернях: поділ праці в ремеслі, знаряддя праці та темп їх розвиток. Форми торгівлі і лихварства та зрушення у внутрішній торгівлі. Форми кредиту. Роль Причорномор'я. Типи грецьких кораблів. Монетна справа класичної епохи

Розвиток рабства в Греції в 5-4 ст. до н.е., його риси. Становище та ціни на рабів. Застосування рабської праці в ремеслі та сільському господарстві, та її форми (безпосередня експлуатація, відпущення рабів на побічні заробітки та на волю). Становище вільних верств стародавнього суспільства (права і свободи, стани). Подається історіографія категорії «люмпен-пролетаріат». Причини розорення дрібних селян і ремісників та поширення «метеків», «періеків», «вільновідпущеників», їх правове положення і роль в економіці поліса. Поліс як форма організації суспільства. Історіографія проблеми соціально-економічної історії Греції.

2.1.48. *Греція в першій половині IV ст. до н.е.* Економічні і соціальні наслідки Пелопоннеської війни. Концепції кризи полісу. Стан сільського господарства, ремесла, обміну, кредитно-грошових відносин. Розвиток рабовласницьких відносин. Прояв кризи в Афінах. Криза демократії. Політичні течії в Афінах. Характеристика кризи в Спарті. Закон Ептадея. Еміграція греків. Нові риси в військовій організації греків. Пізньогрецька тиранія. Встановлення гегемонії Спарті. Коринфська війна. Сицилійська держава в кінці V-на початку IV ст. до н.е.

2.1.49. *Криза полісної системи в Греції.* Причини виникнення кризи. Вітчизняна і зарубіжна історіографія проблеми. Прояв кризи в економіці, соціальних відносинах, політичних інститутах, військовій організації, ідеології. Наслідки кризи полісної системи для античності.

2.1.50. *Грецька армія.* Характеристика писемних і археологічних джерел. Основні риси організації грецького ополчення. Грецьке військо гомерівського часу. Грецька фаланга, особливості її тактики. Організація війська в Спарті. Афінське військо. Гопліти, легкоозброєна піхота, кіннота. Грецький флот. Типи бойових суден та їх характеристика.

2.1.51. *Культура Давньої Греції.* Філософія античної Греції: філософські погляди VII-VI ст. до н. е. Характеристика філософських поглядів: Фалеса, Анаксимандра, Анаксімена, Геракліта, Піфагора та “елейської школи”. Розвиток філософської думки в V-IV ст. до н. е.: філософія Демокріта, софістів, Сократа, Платона і Аристотеля. Подаються погляди давніх філософів Греції не лише на матеріальний світ і людину (з її душею), але і на релігію, походження держави і форму правління, а також появи права і законів.

Становлення та розвиток античної грецької літератури. Грецькі трагедії Есхіла, Софокла і Еврипіда та їх твори “Перси”, “Прометей прикутий”, “Орестея”, “Антигона”, “Цар Едіп”, “Медея”, “Іпполіт”. Комедії Аристофана “Мир”, “Ахарняни”, “Лісістрата”, “Тишипа”, “Вершники”, “Оси” “Жаби”; “Хмари”, “Жінки законодавці”, “Плутос”. Визначається головна ідея цих творів і дається короткий зміст деяких трагедій і комедій.

Образотворче мистецтво Давньої Греції. Архітектура і її стилі (дорійський, іонійський, та коринфський). Особливості Афінського акрополя: храми та зображення на метопах фронтона Парфенону. Діяльність грецьких скульпторів (Фідія, Мирона, Поліклета, Праксителя, Лісіпа, Скопаса). Полотна Полігнота.

Стародавня релігія і міфологія Греції. Перше, друге і третє покоління богів та їх функції. Світогляд давніх греків про походження богів, всесвіту, людини і людського суспільства.

Стан давньогрецької історичної науки (Геродот, Фулідід, Аристотель, Ксенофонт), їх погляди і праці. Твори Анаксагора, Евдокса, Гіппократа з Хіосу, а також Гіппократа - представника Коської школи лікарів, Метона.

2.1.52. *Грецька міфологія і релігія.* Витоки Грецької міфології. Олімпійська релігія. Сім'я олімпійських богів. Функції богів. Зміна старих міфів і поява нових сказань.

Культури олімпійських богів. Жерці та їх функції. Релігійні свята еллінів. Місце релігії в суспільному житті греків.

2.1.53. *Грецька поезія*. Характеристика “гомерівських гімнів”. Твори Гесіода. Святкові хороводні пісні, обрядові пісні, професійні пісні (женців, пахарів тощо). Становлення ліричної поезії. Творчість Калліна, Тіртея, Солона, Феогніда і її соціальна направленість. Лірика Сапфо та Анакреонта.

2.1.54. *Древня Лаконіка*. Природні умови. Господарство. Етнічний склад населення Лаконіки. Лаконіка у складі Критської держави. Бронзовий вік на території Лаконіки. Проблема вторгнення аріїв на територію Пелопоннесу. Вітчизняна і зарубіжна історіографія проблеми.

2.1.55. *Древня Фесалія*. Природні умови. Господарство. Етнічний склад населення Фесалії. Виникнення майнової і соціальної нерівності. Проблема переселення племен. Вітчизняна і зарубіжна історіографія проблеми.

2.1.56. *Похід Олександра Македонського на Схід*. Соціально-економічні і політичні причини походу греко-македонців на Схід (становище у Греції - криза полісної системи; у Македонії - розвиток рабовласницького суспільства; у Перській державі - перешкоди в розвитку економіки). Стратегічні плани обох сторін, їх здійснення, кількість матеріальних і військових ресурсів. Основні етапи битв (при Граніку, при Іссі, при Гавгамелах, в середній Азії і на р. Гідасп). Боротьба середньоазійських народів з греко-македонськими загарбниками і змова проти Олександра в його армії. Причини успіху походу Олександра на Схід та його наслідки. Історіографія походу Олександра на Схід. Апологетична оцінка діяльності македонського царя: (Плутарх, Арріан, Діодор Сіцилійський). Критична (Курцій Руф, Помпей, Трог, Юстин). Погляди на дане питання вчених істориків нового і новітнього часу (Дройзена, Мейєра, Вількена, Шахермайєра, Уйлера, Робінсона, Нібура, Белоха, Цацоса, Кордатоса, Цібукідіса, Шофмана).

2.1.57. *Культура Еллінізму*. Загальні риси культури еллінізму. Взаємодія культури Греції і Сходу. Криза полісного світогляду. Міста - центри елліністичної культури. Космополітизм індивідуалізм, фаталізм, індивідуалізм. Філософсько-політичні погляди Епікура, Зенона і стоїків, Піррона і скептиків, Антісфена і кініків, їх головні ідеї в “фізиці”, “етиці”, “логіці” і погляди на питання виникнення людини, держави, права, законів, приватної власності, сім'ї, освіти, науки.

Відмінність їх поглядів від філософів попереднього часу, і що вони запозичали для сформування своїх поглядів.

Література. Комедії Менандра “Відлюдник” та “Полюбовний суд” та комедії Аристофана. Поезія: творчість Калімаха, Аполлонія Родоського, Теокріта, Ямбула, Евгемера.

Видатні пам'ятки архітектури: Фароський маяк, Галікарнаський мавзолей, Мілетський булеутерій, їх архітектори і стилі. Загальні особливості архітектури епохи еллінізму і відмінність від архітектури класичної Греції.

Скульптурне мистецтво елліністичної епохи (Колос Родоський, Венера Мілоська, Лаокоон, Ніка Самофракійська, Демосфен і скульптурні портрети Олександра Македонського). Особливості скульптури еллінізму.

Успіхи природничих наук. Наукова діяльність Ератосфена, Евкліда, Феофраста, Арістарха Самоського, Архімед, Герон Олександрійський, Гіпарх Нікейський. Значення діяльності Олександрійської бібліотеки і Мусейону.

Релігія елліністичного періоду. Царський культ. Його особливості в Єгипті і в царстві селевкидів. Поширення Східних культів в Греції.

2.1.58. *Елліністичні держави.* Царство Селевкидів. Територія і населення. Основні господарсько-економічні зони. Містобудівна політика Селевкидів. Економіка. Роль полісів. Вавилонські общини. Інші типи міст. Сільська територія. Складність соціальної структури. Організація держави. Основні напрямки політики. Криза в середині III в. до н.е. Відпадання Греко-Бактрії і Парфії. Основні факти ранньої історії цих держав. Боротьба Селевкидів і Птолемеїв за фінікійське узбережжя. Антиох III. Спроба відновлення могутності держави. Сутичка з Римом. Занепад держави Селевкидів. Боротьба з Парфією і втрата східних територій. Загибель царства Селевкидів.

Царство Пергам - значний торгівельно-ремісничий і культурний центр елліністичного світу. Пергам і Селевкиди. Римське проникнення в Пергам. Соціально-економічний і політичний лад Македонії в період еллінізму. Балканська Греція в елліністичну епоху. Переміщення торгових шляхів на схід. Економічний занепад Греції. Становище полісів. Ахейський і Етолійський союзи, їхня організація і зовнішня політика. Боротьба Македонії за гегемонію в Греції. Класова боротьба в Греції. Становище в Спарті. Особливості соціальної боротьби в Спарті. Законодавство царів Агіса і Клемена. Тиранія Набіса. Війни Рима з Македонією. Встановлення римського панування в Греції і Македонії. Родос. Велика Греція і Сіракуз.

Завоювання елліністичних держав Парфією, Римом. Причини втрати незалежності елліністичними державами.

2.1.58. *Елліністичний Єгипет.* Елліністичний Єгипет. Територія. Особливості економічного і соціального ладу. Рабовласництво. На основі античних джерел “Інструкція економому”, “Податковий статут” Птолемея Філадельфа приводяться форми організації сільського господарства, ремесла, торгівлі у елліністичному Єгипті.

Сучасна історіографія суті поняття “еллінізму” (Дройзен, Тарн, Ранович, Зельїн) Показується характер взаємовпливу Грецької та Східної цивілізації в соціально-економічному та політико-культурному аспектах.

Форми земельної власності та поліси в Елліністичному Єгипті. Положення “лаой”. Різноманітні категорії населення. Економічна роль держави. Монополії. Дуалізм права. Тенденції до політичної централізації. Особливості соціальних конфліктів у птолемеївському Єгипті. Грецьке місто Олександрія - столиця елліністичного Єгипту. Занепад птолемеївського Єгипту, його причини.

2.1.59. *Вступ до історії Риму.* Основні проблеми римської історії і її значення у всесвітньому-історичному процесі. Умовність терміна “Древній Рим”, Хронологічні і територіальні рамки Римської рабовласницької держави в різноманітні періоди його історії. Типи періодизації римської історії.

2.1.60. *Джерела по історії Древнього Риму.* Пам'ятники матеріальної культури. Найважливіші археологічні відкриття ХУІІІ-ХХІ ст. Значення даних

археології для вивчення найдавнішої історії республіки й імперії. Розкопки Помпеї, Геркуланума, Тімгада, Пальміри, Аквінка. Археологічні пам'ятники Рима. Римський лі мес. Дані епіграфіки (найважливіші збірники написів), нумізматики і папірології. Пізня традиція, легенди про ранню історію Рима.

Римські літописи. Старші анналісти. Історичні твори. “Загальна історія” Полібія. Молодші анналісти. Історіографія кінця республіки: твори Цицерона, Цезаря, Саллюстія, Діодора Сицилійського. Римська історіографія ранньої імперії: праці Лівія, Тацита, Светонія, Плутарха, Аппіана, Діона Кассія. “Географія” Страбона. Трактати Катона, Варрона, Колумелли як джерела для вивчення рабовласницького господарства Італії. Історіографія пізньої Римської імперії: збірник “Письменники історії Августів”, Амміан Марцеллін як останній представник античної історіографії.

Розвиток історичної думки у творах християнських письменників - Євсевій, Августин. Пам'ятники римського права: “Дігести”, кодекс імператора Феодосія II, кодекс імператора Юстиніана. Основні риси античної історіографії.

2.1.61. Історіографія історії Стародавнього Риму. Збирання письмових і матеріальних пам'ятників у XIV-XVII ст. Історична концепція Віко. Праці істориків-просвітителів. Початок наукового вивчення історії Древнього Рима.

Вивчення історії Рима в XIX ст. Історико-критичний метод Б. Нібура і початок наукової історіографії. Праці Т. Моммзена і їхнє значення. Діяльність М. Фюстель де Куланжа, проблема поліса. “Історія рабства в античному світі” А. Валлона. Вивчення історії Рима в Росії: Д. Л. Крижов, Т. М. Грановський, С. В. Єшевський.

“Ойкосна теорія” К. Бюхера. Модернізаторські теорії Е. Мейера. Діяльність Г.Ферреро. Російська наука про історію Рима (Р. Ю. Віппер, М. І. Ростовцев, В.І. Модестов, І. М. Гревс). Вивчення економічної історії Рима (Ж. Тутен, М. І. Ростовцев, Т. Франк). Історіографія Рима в період фашистського режиму в Німеччині й Італії. Фальсифікація історії.

Сучасні концепції економіки Риму (М. Фінлі, Р. Мартен). Дослідження рабства (У. Вестерман, школа Фогта). Соціальна структура Риму (К. Ніколе).

Радянська історіографія Древнього Рима (В. С. Сергєєв, С. І. Ковальов, А.В. Мішулін, М. А. Машкін). Наукова діяльність С. Л. Утченко й Е. М. Штаерман. Сучасна історіографія. Вивчення проблем економіки, класової структури, рабовласництва, історії провінцій, культури.

2.1.62. Ранні суспільства на території Італії у II тис. до н.е. Природні умови Апеннінського півострова. Клімат, ландшафт, ріки, природні багатства. Основна область Італії. Розселення італійських племен на початку I тис. до н.е. Етруски. Пам'ятники матеріальної культури етрусків. Проблеми дешифрування їхньої писемності. Питання про походження етрусків. Соціально-економічний і політичний лад етрусського суспільства. Зовнішня політика етрусських міст. Етруски і Рим. Спад політичного значення етрусських міст. Культура етрусків, її вплив на розвиток італійських племен. Грецькі поліси на півдні Італії й у Сицилії. Специфіка їх соціальної і політичної структури. Основні факти політичної історії. Вплив грецьких рабовласницьких полісів на процес історичного розвитку в Сицилії й Італії.

2.1.63. Рим “царського періоду”. Виникнення міста Рима і найдавніший період римської історії у світлі римської традиції і новітніх даних археології. Географічне положення і природні умови Рима. Розпад родових відносин і формування полісу.

Патриції і плебеї. Патрони і клієнти. Патріархальне рабство. Початок політичної організації римського суспільства. Царська влада в Римі. Сучасні дані про римських царів. Етруська династія. Реформи Сервія Туллія. Становлення римської рабовласницької республіки.

2.1.64. *Культура Риму архаїчного періоду*. Історичні передумови розвитку римської культури в епоху республіки. Вплив культури етрусків, греків і елліністичних країн. Основні риси ідеології римського громадянина. Пантеон римських богів і його особливості: сімейні, родові, землеробські культури, абстрактні божества. Своєрідність римської міфології. Вплив грецької релігії. Культурні і їх організація. Жрецькі колегії. Храми. Релігійні святи і їх характер. Гладіаторські бої.

2.1.65. *Боротьба плебеїв з патриціями в Давньому Римі*. Характеристика “Історії Риму” Тита Лівія і його повідомлення про реформи Сервія Туллія. Закони XII таблиць. Відображення в них залишків суспільних відносин “царського періоду”, тобто Останнього етапу родового ладу, із новими інститутами періоду ранньої республіки. Походження патриціїв, плебеїв, клієнтів їх політичні та юридичні права і обов'язки. Історіографія появи патриціографії питання про причини боротьби плебеїв з патриціями, про реформу Сервія Туллія та її наслідки.

Виникнення магістрату - посади народних трибунів (їх функції), законопроект Спурія Кассія, Іцілія, Валерія і Горація, Канулея. Закони XII таблиць про форми земельної власності про купівлю-продаж товарів, про приватну власність, боргове рабство, про патронат і клієнтелу, про шлюби плебеїв з патриціями, про право заповідання майна, про судочинство. Інститут агнатів і когнатів і їх права за законами XII таблиць.

Останній етап боротьби плебеїв з патриціями: закони Ліцінія і Секстія, Петелія братів Огульнійв та Гортензія, цензорська діяльність Аппія Клавдія. Оцінку цієї боротьби в історіографії.

2.1.66. *Утворення Римської конфедерації*. Взаємозв'язок внутрішньої і зовнішньої політики в Римі. Відносини римської общини із сусідніми племенами. Панування Рима в Лації. Війна з етрусками. Навала кельтів (галлів). Завоювання Центральної Італії Римом. Самнітські війни. Посилення римської військової організації. Завоювання римлянами Південної Італії. Війна з Тарентом. Пірр в Італії. Закономірність і причини успіхів римської експансії. Створення римсько-італійської конфедерації. Її організація і структура. Виведення колоній, їхній статус і типологія. “Суспільні землі” і їх використання. Розвиток рабовласницьких відносин і перехід від патріархального рабства до класичного.

2.1.67. *Перша Пунічна війна*. Міжнародні відносини в Західному Середземномор'я в першій половині III в. до н.е. Соціально-економічний і політичний лад Карфагена перед першою Пунічною війною. Римсько-

карфагенські протиріччя. Експансія карфагенських рабовласників у Західному Середземномор'я. Утворення перших римських провінцій.

2.1.68. *Друга Пунічна війна.* Карфаген і Рим після першої Пунічної війни. Повстання найманців, рабів і пригноблених племен проти Карфагена. Соціальні протиріччя в Римі. Демократичні реформи Фламінія. Завоювання і колонізація Північної Італії. Проникнення Рима на Балканський півострів. Завоювання Карфагеном Піренейського півострова. Баркіди. Ганнібал. Міжнародні відносини рабовласницьких держав Середземномор'я наприкінці III в. до н.е. Друга Пунічна війна. Причини і привід. Плани військових дій воюючих сторін. Похід Ганнібала. Соціальна боротьба в Римі. Диктатура Фабія Максима. Битва при Каннах. Втручання Македонії в римсько-карфагенський конфлікт.

2.1.69. *Третя Пунічна війна.* Військові дії в Італії, на Піренейському півострові, в Африці. Битва при Замі, мир і його умови. Причини перемоги Рима. Економічні, соціальні і політичні наслідки Пунічних війн.

2.1.70. *Завоювання Східного Середземномор'я римлянами.* Рим і елліністичні держави наприкінці III ст. до н.е. Політика "розділяй і пануй". Римські союзники в Східному Середземномор'ї. Друга Македонська війна. Війна Рима проти Антіоха III. Третя Македонська війна і розгром Македонії.

Антиримські повстання в Греції і Македонії і перетворення їх у римські провінції. Розпад держави Селевкідів. Криза елліністичних держав у II ст. до н.е. Причини римської експансії в Східне Середземномор'я. Роль римсько-італійських торговців і лихварів. Соціальна політика Рима в Східному Середземномор'я. Агресивні війни Рима на Піренейському півострові. Створення залежних царств і римських провінцій на Сході. Система їх керування й експлуатації. Створення Римської середземноморської рабовласницької держави.

2.1.71. *Соціально-економічний лад Римської республіки у II-I ст. до н.е.* Погляди Плутарха на діяльність Катона. Дані Аппіана про концентрацію земельних володінь та розорення дрібних селянських господарств у Італії; Діодора Сицилійського про становище рабів та їх повстання. Праця Катона «Про землеробство»: його поради про умови купівлі землі, інструкцію про зрощування маслин, «шкала прибутковості у трактаті Катона». Історіографію цього питання. Типи сільського господарства (дрібне сільське господарство, вілла, латифундія). Застосування робочої сили у віллах в трактатах Катона і Варрона. Відмінність в практиці сільського господарства у Варрона порівняно з Катonom. Форма земельної власності. Варрон про скотарство і приміські господарства. Зовнішня і внутрішня торгівля, ринки збуту, лихварство. Особливість римського ремесла і торгівлі. Організація виробничого процесу у ремісничих майстернях і гірничій справі. Розвиток техніки у ремеслі. Продуктивність у сільському господарстві і ремеслі. Розвиток економіки у різних частинах держави.

Характеристика рабства: форма рабства в римському суспільстві (історіографія), джерела рабства, застосування праці рабів, їх ціна. Свідчення Катона і Варрона про працю рабів та їх утримання (відпускання

рабів на сторонні заробітки на волю. Форми експлуатації рабів. Становище лібертинів та їх місце в римському суспільстві. Характеристика люмпен-пролетаріату, плебсу, вершників. Історіографія соціально-економічного ладу Римської республіки II - I ст. до н. е.

2.1.72. *Реформи Гракхів.* Свідчення античних істориків (Плутарха, Аппіана, Веллея Патеркула) їх оцінки і виклад подій. Аппіан про причини реформ Гракхів і його оцінка. Діяльність братів Гракхів у “Порівняльних життєписах” Плутарха. Негативна оцінка реформаторської діяльності Гракхів Веллеєм Патеркулом.

Причини реформи Гракхів. Спроби Тіберія провести свої законопроекти через Сенат і народні збори. Дострокове позбавлення трибунату Марка Октавія. Порушення законів Тіберієм у боротьбі з Сенатом. Умови обрання народним трибуном Гая Гракха. Перший рік його трибунату і законопроекти які він провів і які прагнув провести через народні збори. Відмінність у діяльності Гая Гракха від реформ Тіберія. Соціальна опора реформаторів, інтереси італіків. Реформи Гая під час другого трибунату. Тактика боротьби Сенату з Гаєм Гракхом. Наслідки реформ.

Оцінка реформ Гракхів в історичній науці (Утченко, Моммзен, Мейер, Леонтьєв, Грімм, Запольський, Віппер, Протасов)

2.1.73. *Повстання рабів у Римській республіці в II-I ст. до н.е.* Характеристика письмових джерел (Діодор Сіцилійський, Секст Юлія Фронтін про військові хитрощі Спартака, Гал Саллюстій Крісп і Плутарх про високу оцінку особи Спартака). Причини і привід повстання рабів у Сицилії, його характер та програма повсталих. Створення рабської держави та адміністративного апарату. Відносини повсталих до рабовласників, сільських і міських верств. Армія і суд. Хід повстання та його наслідки. Повстання рабів під керівництвом Спартака: причини і привід повстання, програма і плани повсталих. Похід в повсталих в Південну Італію та в Цизальпійську Галію. Битви з римськими військами. Тактика Красса. Причини поразки, значення та наслідки повстання. Оцінка повстань істориками.

2.1.74. *Падіння Римської республіки.* Письмові джерела. Сучасники подій (Цезар, Цицерон, Саллюстій Крісп, Горацій і Катулл). Історики епохи імперії: Плутарх, Светоній Транквілл, Діон Кассій. Перший тріумвірат: причини його утворення та соціально-політична суть. Клодій і його політика. Завоювання цезарем Галії і його соціальне і економічне значення. Армія Цезаря. Римська політика на Сході. Парфянське царство. Похід Красса на Схід і його поразка. Розпад першого тріумвірату. Політична анархія в Римі. Союз Помпея з Сенатом. Громадянська війна Цезаря з Помпеєм. Битва при Фарсалі. Диктатура Цезаря: його законодавство і соціальна політика. Оцінка діяльності Цезаря в історіографії позитивна (Моммзен, Друман, Ростовцев, Віппер, Уїлкін), критична (Ферреро, Мейер), вітчизняна історіографія (Утченко, Кузицин, Мішулін, Машин).

Громадянські війни кінця 40-30 рр. I ст. до н.е. Боротьба цезаріанців і республіканців. Другий тріумвірат, його особливості. Проскрипції. Причина і привід до громадянської війни Антонія з Октавіаном. Політичні плани обох

сторін. Причини падіння популярності Антонія в Римі. Боротьба Октавіана з Секстом Помпеєм. Зближення Октавіана з сенатом. Битва при Акції. Приєднання Єгипту. Падіння республіканського ладу в Римі і встановлення імперії.

2.1.75. *Культура Стародавнього Риму.* Театр і римська література в III-II ст. до н.е. Комедії Плавта і Теренція, поезія Катулла, Горація, Вергілія, Овідія Назона, проза Цезаря, Лукана і Петронія, Саллюстія.

Римська культура кінця Республіки. Освіта. Поширення елліністичних філософських ідей: стоїцизм, епікурейство. Філософська поема Лукреція Карра “Про природу речей”. Римські стоїки: Сенека, Епіктет, Марк Аврелій. Ораторське мистецтво. Цицерон і його твори. Римська архітектура. Вплив на римлян архітектури етрусків та греків. Архітектурні споруди римлян: інженерні, цивільні, громадські і монументальні споруди. Розвиток техніки будівництва. Скульптури стародавнього Риму, їх характеристика. Наукові знання. Антична римська історіографія: Аппіан, Тіт Лівій, Діодор Сіцилійський, Пдutarх, Діон Кассій, Гай Светоній Транквілл, Тацит, Веллей Патеркул, Саллюстій Крісп. Агрономічна наука: Варрон. Катон, Колумелла, Пліній Старший. Технічні досягнення. Пліній Секунд. Клавдій Птолемей. Трактат Вітрувія “Про архітектуру”. Праця Фронтіна “Про акведуки”. Освіта в римській державі. Римське право.

2.1.76. *Виникнення християнства.* Історичні передумови і причини виникнення християнства. Джерела по історії раннього християнства: християнські (канонічні і не канонічні) та язичні. Причини виникнення християнства. Історіографія виникнення християнства (Віппер, Ранович, Ленцман, Хривильов, Кубланов, Свенцицька). Елементи запозичені християнами з попередніх релігійних і філософських вчень античного світу. “Книга одкровення” Іоанна Богослова. Час і мета його створення. Ставлення ранніх християн до багатства, Римської імперії та імператорської влади. Взаємовідносини християн до юдаїзму. Гуманістичні принципи цього християнського догмату. Послання апостолів: автори та хронологічна послідовність послань. Послання апостолів про рабів і рабовласників. Відомості про життя Ісуса Христа. Євангелії, їх оцінка. Ранні християнські секти (монтаністи, гностики, докети, аріанці). Боротьба в середині церкви. Виникнення церковного кліру: “пророки”, “апостоли”, “пресвітери” і “диякони”, “єпископи”, “архієпископи”, “митрополити”, “патріархи” і “папи”. Гоніння на християн. Перетворення християнства у державну релігію. Імператори Костянтин, Юліан і Феодосій. Історична роль християнства.

2.1.77. *Принципат Августа.* Виникнення монархії - закономірне явище в розвитку римської держави, результат громадянських воєн. Оформлення монархічної системи у формі принципату. Юридичне обґрунтування влади Августа. Влада принцепса, положення сенату, падіння ролі народних зборів. Тенденції до централізації керування, формування бюрократичного апарата. Зберігання зовнішньої видимості республіканського ладу.

2.1.78. *Римське суспільство і держава в період ранньої Римської імперії.* Нове в керуванні провінціями. Податкова система. Соціальна політика Августа. Зміцнення влади рабовласників. Політика Августа в області культури. Спроби реставрації древніх релігійних вірувань і моралі. Римська армія. Преторіанська гвардія і легіони в провінціях. Створення флоту. Зовнішня політика Августа. Боротьба з германцями й утворення провінції Німеччина. Нові провінції на Дунаї. Повстання в Паннонії і битва в Тевтобургському лісі. Відносини з Парфією. Договори з парфянами. Загальні результати правління Августа.

2.1.79. *Римська імперія у I-II ст. н.е.* Зміцнення системи принципату при спадкоємцях Августа. Правлячі династії I-II ст. н. е. (Юлії-Клавдії, Флавії, Антоніни). Централізація і розвиток бюрократичного апарата. Абсолютистські початки в політику римських імператорів. Сенат і імператорська влада.

Внутрішнє становище імперії в I-II ст. н. е. Повстання в Іудеї, Британії, Галії. Парфія і її боротьба з Римом. Політична криза і громадянська війна 68-69 рр. Розширення соціальної опори імператорської влади. Економічний розквіт Середземномор'я. Романізація провінцій і соціальні основи цього процесу. Роль римської армії в процесі романізації. Значне і дрібне землеволодіння в Італії і провінціях. Ріст ремесла, торгівлі, грошового обігу. Переміщення ремісничих центрів. Розвиток товарного виробництва в сільському господарстві і ремеслі. Характер торгівлі, торгові шляхи. Купецькі об'єднання. Контроль імператорської влади. Створення елементів економічної єдності Середземномор'я. Зовнішня торгівля Рима. Торгівля з варварами, торгівля зі Сходом (Парфія, Індія, Аравія). Розходження в характері внутрішньої і зовнішньої торгівлі

Розвиток міст у провінціях. Муніципальний устрій. Сполучення муніципальної автономії й імператорського контролю.

2.1.80. *Римська імперія в III ст. н.е.* Політична криза і громадянська війна 193-197 рр. Династія Северів. Правління Септимія Севера. Військові й адміністративні реформи. Посилення ролі армії. Зовнішня політика. Спадкоємці Септимія Севера. Едикт Каракалі. Ослаблення центральної влади. Загострення політичної кризи. «Солдатські» і «сенаторські» імператори. Сепаратизм і тимчасове відділення провінцій. Політика реставрації єдності імперії. Правління Авреліана.

Соціально-економічна криза як причина політичної кризи. Загальний спад господарського життя. Занепад рабовласницьких вілл. Запустіння міст. Фінансова криза. Псування монети. Натуралізація господарства

Криза рабовласництва. Зменшення числа рабів, зайнятих у продуктивній праці. Пекулій. Ріст колонату й інших форм залежної праці. Формування класу значних землевласників, що експлуатують працю залежних селян. Ускладнення класової структури. Загострення соціальних протиріч. Народні повстання. багауди, агонистики. Вторгнення варварів і поселення їхній па римських землях. Питання про кризу III в. н.е. у історіографії.

2.1.81. *Пізня Римська імперія. Домінат*. Вихід із кризи в III ст. н.е. Діоклетіан і початок створення системи доміната (римського абсолютизму). Нові риси державного керування. Реорганізація адміністративного апарата керування провінціями. Армія і її організація. Едикт про ціни. Грошові, податкова реформи. Релігійна політика. Правління Костянтина. Розвиток і остаточне оформлення доміната. Завершення політичних і воєнно-адміністративних реформ. Релігійна політика.

2.1.82. *Падіння Західної Римської імперії*. Економічні і соціально-політичні причини падіння античного рабовласницького ладу. Падіння Римської імперії в сучасній історіографії.

Історичне значення рабовласницької суспільно-економічної формації як важливого етапу всесвітньої історії. Досягнення народів древнього світу.

2.2. Історія Середніх віків

2.2.1. *Предмет історії середніх віків та раннього нового часу*. Зміст термінів “середні віки” та „феодалізм” в історичній науці. Періодизація Середньовіччя. Історичне місце західноєвропейського феодалізму та цивілізаційні особливості регіону.

Метрологічні проблеми історії середніх віків та раннього нового часу. Основні підходи до трактування поняття „цивілізація”. Метрологічні принципи стадіальності, полі лінійності та соціокультурної дискретності історичного процесу. Середньовічний Захід та Схід в загальній типології цивілізацій людства. Цивілізації, що визначають обличчя середньовічної доби: Східнохристиянська, Західнохристиянська, Ісламська, Китайська та Індійська.

“Нова історична наука” та новий образ Західноєвропейського Середньовіччя. Історичне минуле як єдність ідеального (системи світобачення), матеріальних умов життя та соціальної практики людей.

Найважливіші джерела з історії середньовічної цивілізації Заходу, їх класифікація.

2.2.2. *Раннє Середньовіччя (V-середина XI ст.). Передісторія Середньовіччя*. Римська церква та поширення християнства. Концепція церкви Аврелія Августина (354-430). Його роль в формуванні світоглядної системи Середньовіччя. Періодизація історії за Августином. Останні століття Римської імперії.

2.2.3. *Цивілізація середньовічного Заходу та її витоки*. Особливості географічного становища регіону. Основні кліматичні зони. Сировинні ресурси. Етнічно-демографічні процеси в Європі. Велике переселення народів в IV-VII ст. Вплив кельтів на топоніміку Європи. Міграції германців. Роль солв’ян в сім’ї індоєвропейських етномовних груп.

Злиття двох світів (романського та германського). Народження західноєвропейської середньовічної цивілізації. Утворення варварських королівств. Франкська держава доби Меровінгів. Імперія Карла Великого. Каролінське Відродження. Розпад імперії. Верденський поділ. Римська церква та процес християнізації Європи. Раннє чернецтво.

Англосаксонські королівства в Британії та особливості процесу феодалізації. Боротьба з норманнами. Датське панування в Англії.

Мусульманське завоювання Іспанії. Виникнення іспано-християнських держав і початок Реконкісти.

Італія та Німеччина у IX – XI ст. Італійські походи Оттона I. “Римська імперія” Оттонів. Оттонівське Відродження.

Франція в IX – XI ст. Раннє завершення процесу феодалізації та його особливості. Політична роздробленість і королівська влада при перших Капетінгах. Матеріальна культура. Фортифікаційне будівництво. Побут. Замок феодала та його військова атрибутика.

Початок формування середньовічної культури. С. Боецій (480-525), Ісидор Севільський (570-636). Беда Достопоштивий (кін. VII-поч. VIII ст.), Іоан Скот Еріугена (810-877). Особливості культурно-історичного розвитку західноєвропейської цивілізації в раннє середньовіччя. Архітектура. Живопис. Художні ремесла в V-XI ст.

2.2.4. *Східнохристиянська (візантійська) цивілізація.* Природнокліматичні умови Візантійської імперії. Етнічний склад населення. Внутрішня та зовнішня політика Юстиніана. “Кодекс” Юстиніана. Феодалізація Візантії. Християнська церква. Характер візантійської культури. Зміни в становищі Візантії в VII-VIII ст. Іконоборницький рух. Імператори Македонської династії (867-1057). Заснування університету в Константинополі (1045 р.). Михайло Пселл “Хронографія”.

2.2.5. *Арабська (Ісламська) цивілізація.* Природнокліматичні умови Аравії. До ісламська Аравія. Середньовічний арабський етнос. Зародження ісламу. Муха мед. Арабо-мусульманський халіфат за правління “праведних халіфів”. Халіфат Омейядів. Халіфат Аббасидів. Вплив Ісламу на Західну Європу. Культура країн халіфату. Ібн-Сіна (380-137) та його „Канон лікарської науки”.

2.2.6. *Специфіка цивілізаційного розвитку Китаю.* Імперія Суей. Всекитайська імперія Тан (618-907). “Золотий вік” танської культури і науки. бібліотеки. Історіописання. Лю Чжицзі “Проникнення в історію”. Архітектура. Палацове будівництво. Живопис, поезія, музика доби Тан.

Імперія Сун (960-1279). “Суннський економічний бум”. Розквіт науки та культури. Неоконфуціанство. Поезія. Медицина. Реформи Ван Аньши (1021-1086).

2.2.6. *Індійська цивілізація.* Природнокліматичні умови. Етноси середньовічного Індостану. Північна Індія в епоху Гуптів та Харші. Криза індійського буддизму. Південна Індія в до ісламську епоху. Реформування брахманізму і узаконення індуїзму як синкретичної релігійної системи. Архітектура. Живопис.

2.2.7. *Розквіт Середньовіччя (XI-XV ст.) Місто в середньовічній цивілізації Західної Європи.* Витоки і процес формування середньовічних міст. Етапи середньовічного урбанізму. Місто і ландшафт. Демографічні характеристики міста. Соціально-професійний склад населення. Монастирі в місті. Топографія міського замку. Політична організація середньовічного міста. Комунальні рухи і „феномен вільного міста”. Місто і держава. Міське право. Світ ремесла і

ремісників. Організація торгівлі і купецтво. Ярмарки. Інтелектуальна і духовна діяльність в містах. Університетські корпорації XII – XIII ст. Болонський (1158 р.) та Паризький (1200 р.) університети. Статус інтелектуала. Повсякденне життя міста і цінності городян. Видовища і свята в містах.

2.2.8. *Феодална експансія середньовічного християнського світу*. Хрестові походи (1096-1270). Причини хрестових походів на Схід. Склад хрестоносців. Перші хрестові походи. Латино-Єрусалимське королівство та етапи його становлення. Королівська влада. Королі Єрусалимські. Латинська церква Єрусалима. Духовно-лицарські ордени госпітальєрів, тамплієрів, їх структура та діяльність на Сході. Замки-цитаделі: Крак-де-Шевальє, Маргат та ін. Річард I Левове Серце та Саладін. Четвертий хрестовий похід та роль в ньому Венеції. Розгром Константинополя хрестоносцями і створення Латинської імперії. Останні хрестові походи. Підсумки латинського панування на Сході. Наслідки хрестових походів для Заходу і Сходу.

2.2.9. *Ментальність населення середньовічної Європи*. Загальні вірування. Уявлення про простір, час, природу. Соціальні „втілення” людей доби Середньовіччя: „ті, що моляться”, „ті, що воюють”, „ті, що працюють”, „інтелектуали”. Середньовічна шкала цінностей. Ставлення до багатства, бідності. Світ емоцій. Форми поведінки.

2.2.10. *Політична карта Західної Європи в XI-XIII ст.* Боротьба монархів з крупними феодалами. Спроби централізації держав. Протистояння світської влади і церкви.

2.2.11. *“Збирання Франції”*. Посилення королівської влади в XII – XIII ст. Боротьба Капетингів з Плантагенетами. Філіп II Август (1180-1223). Альбігойські війни та приєднання Лангедоку. Реформи Людовіка IX Святого (1226-1270).

“Нормандське завоювання” Англії. Політика централізації Вільгельма I. Соціальна структура Англії за даними книги “Страшного суду” (1086) та “Сотенних свитків” (серед. XIII ст.). Держава Плантагенетів. Реформи Генріха II Плантагенета (1154-1189). Річард I Левове Серце. Загострення політичної боротьби в Англії при Іоанні Безземельному. “Велика хартія вольностей” (1215). Громадянська війна. виникнення англійського парламенту (1265).

2.2.12. *Особливості економічного та політичного розвитку Німеччини в XI-XIII ст.* Італійська політика германських імператорів. Боротьба Фрідріха I Барбароси з ломбардськими містами. Битва при Леньяно (1176). Фрідріх II Сіцилійський (1220-1250) та особливості правової системи. Мельфійські конституції (1231). Посилення самостійності територіальних князівств у Німеччині.

2.2.13. *Становлення міських комун на Півночі Італії*. Флоренція, Генуя, Падуя, Кремона та ін. Перетворення міст-комун в самостійні міські республіки (кін. XII ст.). Соціальна структура міст-республік: крупні, середні і дрібні феодали; торгово-ремісниче населення (пополо); „жирний народ” і „тощий народ” та плебс. Імперія, папство і міста-комуні. Боротьба гвельфів та гіббелінів.

2.2.14. *Успіхи Реконквісти на Піренейському півострові в XI-XIII ст.* Економічний розвиток півострова. “Места” (1273). Вплив Реконквісти на

політичну організацію піренейських країн. Кортеси Кастилії, Каталонії, Арагону, Валенсії.

2.2.15. *Зміни в житті західноєвропейської цивілізації в XIV-XV ст.* Ускладнення екологічної, демографічної ситуації. Епідемія чуми в Європі в XIV ст. Зростання цін на продукти харчування і сировину. Використання вогнепальної зброї і зміни у військовій справі. Поява нових форм організації праці: пайові товариства (гірнична справа, книгодрукування), зародження мануфактури (сукноробство, ткацтво). Вплив товарно-грошових відносин на перебудову феодальної суспільної системи. Розвиток комунікацій. Матеріальна культура та побут, сім'я.

2.2.16. *Франція в XI- XV ст.* Комутація ренти. Селяни та феодала. Успіхи процесу централізації на поч. XIV ст. Боротьба з папством та виникнення Генеральних штатів, їх склад та компетенція.

Причини і початок Столітньої війни. Поразки при Кресі та Пуатьє. Генеральні Штати 1356 р. Повстання в Парижі. Жакерія. Карл V та його реформи. Відновлення Столітньої війни. Жанна д'Арк. Політичне об'єднання Франції у другій половині XV ст. Людовік XI (1461-1483).

2.2.17. *Англія в XIV-XV ст.* Антицерковна опозиція та рух за реформу католицької церкви. Джон Віклеф (1320-1384). Повстання Уота Тайлера. Англія в роки Столітньої війни. Особливості соціально-політичного розвитку Англії в XV ст. Війна Червоної та Білої троянди. Початок династії Тюдорів.

2.2.17. *Німеччина в XIV-XV ст.* Міста і союзи міст в XIV – XV ст. Ганза. Швабський та Рейнський союзи міст. Аграрний лад німецького села. Імператори та територіальні князі. “Золота булла” (1356) Карла IV. Станово-представницькі органи. Рейхстаг. Ландтаги.

2.2.18. *Італія в XIV-XV ст.* Кризові явища в аграрному розвитку Італії в XIV. Демографічний спад. Перехід від феодальної аренди до капіталістичної. Міське ремесло і торгівля. Зародження мануфактури. Повстання „чомпі” у Флоренції (1378). Флорентійська республіка. Розквіт посполанської демократії в XIV ст. Синьорія. Лоренцо Медичі (1469-1492). Переродження демократії в олігархічно-синьоріальний режим. Міланське герцогство. Генуезька республіка. Венеціанська республіка. Неаполітанське королівство.

2.2.19. *Іспанія та Португалія в XIV-XV ст.* Особливості соціально-економічного розвитку Іспанії та Португалії. Відток мавританського населення в Гранаді і Північну Африку. Наслідки епідемії чуми. Ослаблення колонізаційного процесу. Законодавче оформлення особистої залежності в Каталонії та Арагоні. Початок колоніальної експансії Португалії в Атлантиці. Об'єднання Кастилії та Арагону (1479). “Католицькі королі” Фердинанд та Ізабелла. Завершення Реконквісти і об'єднання Іспанії в єдину державу.

2.2.20. *Східнохристиянська (візантійська) цивілізація після хрестових походів.* Занепад міст. Проникнення генуезьких та венеціанських купців в систему товарообміну. Завоювання турків на Балканах. (1352-1402). Ідейно-богословська боротьба в імперії. Григорій Палама. Ісихазм. Флорентійська унія 1439 року. Взяття Константинополя турками (1453). Причини та наслідки падіння Візантійської імперії. Пізньовізантійська республіка.

2.2.21. *Церква в XIV-XV ст.* “Авіньйонський полон” пап. Велика схизма та соборний рух (14378-1417). Троє папство. Ферраро-флорентійський собор (1438-1445). Унія з грецькою церквою. Визнання православною церквою верховенства папи. Папство в другій половині XV ст.

2.2.22. *Середньовічна культура Західної Європи (XI-XV ст.)*. Християнський стрижень культури і всього духовного життя середньовіччя. Теологія. Схоластика. Містика. „Інтелектуальне відродження XII ст.” П’єр Абеляр та Бернар Клервонський. Міська культура. Лицарська культура. Трубадури. Міннезінгери. Ваганти. Героїчний епос.

Вчення Фоми Аквінського. Ортодоксальна схоластика XIV ст. та критика її Уільямом Оккамом. Микола Кузанський(1401-1464). Місце історії в середньовічному світогляді. Оттон Фрейзінгенський, Сноррі Стурлусон. Данте Аліг’єрі предтеча Відродження. “Божеественна комедія”.

Художній ідеал. Романсько-готична архітектура. Скульптура, живопис. Зародження елементів гуманістичної культури з кінця XIII ст.

2.2.23. *Раннє Відродження і гуманізм в Італії в XIV-XV ст.* Історичні передумови виникнення культури Відродження. Поняття „Відродження”. Ранній гуманізм. Франческо Петрарка (1304-1374). „Книга песен”. Громадянський гуманізм. Леонардо Бруні (1374-1444) та його твір „Історія флорентійського народу”. Лоренцо Валла та його етична концепція. Вчення про людину Леона Баттиста Альберті. Флорентійський неоплатонізм. Марсіліо Фічіно. Джованні Піко делла Мірандола. Мистецтво Раннього Відродження. Архітектура. Брунелесні. Альберті. Живопис. Мазаччо. Сандро Боттічелі. П’єро делла Франческа. Венеціанська школа живопису XV ст. Джованні Белліні. Вітторе Карпаччо.

2.2.24. *Ранній новий час (пізнє середньовіччя) XV- перша половина XVII століття. Європейський світ XVI-першої половини XVII ст.* Матеріальна культура та повсякденне життя. Винаходу та нові технології. Книгодрукування та поширення наукових знань. Зародження технічної інтелігенції. Сила традиції. Нова географія промислового виробництва. Засоби і система комунікацій. Торгівля і кредитна справа. Сільське господарство. Промисли. Демографічні процеси. Повсякденне життя. Основні тенденції економічного розвитку в ранній новий час. Концепція глобальної історії Ф.Броделя.

2.2.25. *Великі географічні відкриття та виникнення колоніальної системи.* Причини великих географічних відкриттів. Відкриття Америки. Колоніальні загарбання португальців. Васко да Гама. Відкриття західного шляху до Індії. Перша навколосвітня подорож Фернандо Магеллана (1519-1522). Іспанська колонізація Карибського басейну. Завоювання Мексики і Перу. Доколумбові цивілізації ацтеків, майя, інків. Система управління іспанськими колоніями в Америці. Колонізація і католицька церква. Наслідки великих географічних відкриттів.

2.2.26. *Німеччина в XVI-першій половині XVII ст.* Політичний устрій Німеччини на початку XVI ст. економічний підйом країни кінця XV-40-х років XVI ст. Нерівномірність розвитку. Гірнична справа. Текстильне виробництво.

Торгово-лихварські фірми Фуггерів, Вельзерів, Гохштеттерів, Імгофів. Соціальна структура суспільства.

Становище католицької церкви в Німеччині. Опозиція проти римської курії. Критика церкви німецькими гуманістами. Еразм Роттердамський. „Похвальне слово Глупоті”. Ульріх фон Гуттен. С.Брант. Специфіка німецького гуманізму.

Німецька Реформація. Вчення М.Лютера (1483-1546). “95 тез” реформатора, його рання теологія. Мартін Лютер на Вормському рейхстагу. Світська влада і церква. Утворення різних течій в реформаторському русі. Вчення Томаса Мюнцера. Лихварство і Реформація. Дальній ший розвиток Реформації. Протестантизм. Аусбургське сповідання віри та лютеранська церква в Німеччині. Реформування системи освіти як складова церковної Реформації. Аусбургський релігійний мир (1555).

Розвиток культури в умовах Реформації та Контрреформації. Ф.Меланхтон. М.Флакк. “Магдебургські центурії” .Ч.Бароніо. „Церковні аннали”. Теософія Якова Беме (1575 - 1624). Розвиток наукових знань. Георгій Агрікола та його праця „Про гірничу справу та металургію”. “Космографія” С.Мюнстера. І.Кеплер “Нова астрономія” (1609).

Образотворче мистецтво. А.Дюрер. Лукас Кранах Старший. А.Альтдорфер. Музика. Г.Изаак. Л.Зенфль. Г.Шютц “Священні симфонії”.

2.2.27. Швейцарія в XVI – першій половині XVII ст. Швейцарський союз в XVI ст. Міські та лісові кантони. Передумови Реформації в Швейцарії. Ульріх Цвінглі та його вчення. Реформація Ж.Кальвіна (1509 - 1564). „Настанови в християнській вірі”. Політичне вчення Кальвіна. „Женевський папа”. Справа М.Сервета. поширення кальвінізму в Європі. Контрреформація в Швейцарії. Культура Швейцарії. Іоахім Вадіан. Теофраст Парацельс. К.Геснер.

2.2.28. Католицька церква в ранній новий час. Контрреформація.

Нові чернечі ордени. Орден єзуїтів. Ігнатій Лойова (1491-1536). Політика папства. Тридентський собор (1545 - 1563). Реставрація католицизму. Діяльність папа Григорія XIII. Реформа Юліанського календаря (1582). Заснування Григоріанського університету (1552). Вплив Контрреформації на європейські країни.

2.2.29. Іспанія в XVI -першій половині XVII ст. Загострення становища в країні на початку правління Карла V. Повстання міських комун Кастилії (комунерос). Наслідки „революції цін” для Іспанії. Особливості первісного нагромадження капіталу. Економічний занепад Іспанії в другій половині XVI-XVII ст.

Особливості іспанського абсолютизму. Політика Карла V та Філіпа II. Невдачі зовнішньої політики Філіпа II. Відокремлення Північних провінцій Нідерландів. Загибель „Непереможної армади” (1588).

Зовнішня політика Іспанії в першій половині XVII ст. Падіння міжнародного престижу країни при Філіпі IV (1621-1665). Відокремлення Португалії.

Культура Іспанії. Мігель Сервет „Відновлення християнства”. Мігель Сервантес де Сааведра (1547-1616) „Дон Кіхот Ламанчський”. Лопе де Вега. Тірсо де Моліна. Кальдерон де ла Барка.

Образотворче мистецтво. Доменіко Теотокопуло (Ель Греко). Дієго Сільва де Веласкес. Хусепе де Рібейра. Бартоломе Мурільйо.

2.2.30. *Нідерланди в ранній новий час*. Нідерланди в складі імперії Габсбургів. Політика Карла V. Управління країною. Особливості економічного розвитку в XVI ст. Антверпен – центр світової торгівлі, фінансової справи. Боротьба іспанської влади з вільнодумством. Іконоборницький рух. Нідерландська національно-визвольна війна в контексті міжнародної політики Англії та Франції. Утрехтська унія. Створення республіки об'єднаних провінцій. Південні Нідерланди. Наслідки національно-визвольної війни.

Культура Нідерландів. Ф.Марнікс „Вулик римської церкви”. Юст Ліпсій „Політика”. К.Плантен. Г.Меркатор. А.Везалій. П.Брейгель Старший. Рембрандт ван Рейн. Пітер Пауль Рубенс.

2.2.31. *Італія в XVI - першій половині XVII ст.* Італійські війни 1494-1559 рр. Міста-держави Північної Італії. Соціально-політична структура італійських держав. Політичний розвиток Флорентійської республіки. Принципат. Козимо I Медічі (1537-1574). Особливості економічного розвитку Північної Італії. Соціальна боротьба. Неаполітанське королівство. Реформація та контрреформація в Італії. Ідеї Совонаролі. Вогнища реформаційного руху в Неаполі, Флоренції, Венеції, Феррарі. Контрреформація. „Індекс заборонених книг”.

Культура Італії. Високе Відродження першої чверті XVI ст. та Пізнє Відродження. Політична думка Н.Мак'явеллі „Государ”. Ф.Гвіччардіні „Історія Італії”. Б.Кастільоне „Придворний”. Томаззо Кампанела „Місто Сонця”. Література. Лудовіко Аріосто. Філософія. П'єтро Помпонаці „Трактат про безсмертя душі”. Наука. Леонардо да Вінчі. Лука Пачолі. Джордано Бруно. Галілео Галілей. Театр, музика. Комедія „Мандрагора” Н.Мак'явеллі. „Підсвічник” Д.Бруно. Комедія дель арте. Пастораль. Мелодрама. Перші опери. О.Ручеллаї „Евридика”. Монтеверді „Аріадна”. Палестрина і нові форми церковного співу. Образотворче мистецтво. Леонардо да Вінчі. Рафаель Санті. Мікеланджело Буанаротті. Тіціан Вечелліо. Джорджоне. Караваджо.

2.2.31. *Англія в XVI-першій половині XVII ст.* Особливості процесу первісного нагромадження капіталу в Англії. Початок аграрного перевороту. Законодавство проти обгороджувань. Становлення англійського абсолютизму. Основні риси політики Тюдорів. Парламент добу Тюдорів. Королівська Реформація “зверху”. Т.Кранмер. Контрреформація Марії Тюдор (1553-1558). Врегулювання релігійних суперечок за Єлизавети I (1558-1609). Поміркована англійська церква. Абсолютизм та радикальна Реформація. Економічна політика Єлизавети. Торгівля і колоніальна експансія Англії. Ф.Дрейк. У.Релі. Англо-іспанські відносини. Криза політики англійського абсолютизму на рубежі XVI-XVII ст. Англія при перших Стюартах.

Культура Англії. Д.Колет. Томас Мор. Ф.Сідні. К.Марло. В.Шекспір (1564-1616). Френсіс Бекон (1561 - 1626).

2.2.32. *Франція в XVI-в першій половині XVII ст.* Процес первісного нагромадження у Франції. Соціальний устрій. Феодальна аристократія. Основні етапи становлення французького абсолютизму. Початок руху за реформу

церкви. Лефевр д'Етапль. Поширення ідей Лютера у Франції. Посилення впливу кальвінізму. Релігійні війни (1562 - 1598). "Нантський едикт" 1598. Внутрішня та зовнішня політика Генріха IV. Зміцнення та розквіт абсолютизму при Ришельє (1624 - 1642). Зовнішня політика. Вступ Франції в Тридцятилітню війну.

Культура Франції XVI ст. Національні корені Французького Ренесансу. Гійом Бюде. Е.Доле. Б.Депер'є. Маргарита Наваррська. К.Маро. Ф.Рабле. „Гаргантюа і Пантагрюель”. Діяльність поетів-гуманістів „Плеяди”. П.Ронсар. Ж.Дюбелле. Мішель Монтень (1533-1592). Жан Боден (1530-1585) та його праця „Метод легкого вивчення історії”.

Образотворче мистецтво. Архітектура. Скульптура. Клуе. Ж.Гужон.

Культура Франції першої половини XVII ст. Рене Декарт (1596-1650). П'є Гассенді. Франсуа Малерб. П.Корнель. Французька академія.

2.2.33. *Міжнародні відносини в XVI-першій половині XVII ст.* Початок формування світової системи економічних відносин. Розширення ринків збуту і стимулювання європейського виробництва. Розпад універсалістської імперії Карла V і створення суверенітету національних держав.

Оформлення дипломатичної служби. Новий дипломатичний протокол. Формування міжнародного права. Причини політичних і військових конфліктів. Основні вузли міжнародних протиріч. Європа і Османська імперія в XVI-першій половині XVII ст. 15-літня війна проти Габсбургів (1593-1606). Тридцятилітня війна.

2.3. Початок становлення індустріального суспільства.

Доба Просвітництва

2.3.1. *Предмет і завдання курсу. Поняття „Нової історії” його зміст і періодизація.* Періодизація всесвітньої історії у сучасній історичній науці. Формацийний та цивілізаційний підходи до вивчення історичного поступу. Теорія стадій економічного зростання. Поняття індустріального суспільства. Методологічні принципи визначення нового періоду розвитку людського суспільства. Поняття „Нової історії” його зміст і періодизація. Перший і другий періоди нової історії.

Європа на середину XVII ст. Економічне, суспільно-політичне і духовне життя, політична система найбільш розвинутих країн континенту. Політична карта Європи і міжнародна обстановка.

2.3.2. *Англійська революція середини XVII століття та її суспільно-політичні наслідки.* Загальні умови економічного і політичного розвитку Англії у 20-40-х рр. XVII ст. Розвиток промисловості і торгівлі. Сільське господарство і аграрні відносини. Формування опозиції англійському абсолютизму, його соціально-політичні прагнення та релігійна ідеологія. Пресвітеріани та індепенденти. Петиція „Про право”. Безпарламентське правління Карла I.

Причини та початок революції. Перша громадянська війна. Олівер Кромвель і реформа армії. Законодавство Довгого парламенту. Левелери і Джон Лілберн. Доктрина „Народної угоди”. Конференція в Петні. Друга громадянська війна.

„Прайдова чистка” парламенту і страта Карла I. Внутрішня і зовнішня політика індепендентської республіки. Диггери. Криза індепендентської республіки і встановлення протекторату Кромвеля. Реставрація Стюартів. Формування політичних угруповань вігів і торі. Прийняття “Habeas Corpus Act”. „Славетна революція” і „Білль про права” 1689 р. Початок становлення в Англії парламентської монархії.

Соціально-економічні та політичні наслідки Англійської революції та її міжнародне значення.

2.3.3. Велика Британія у XVIII столітті. Промисловий переворот в Англії. Соціально-економічний розвиток Англії наприкінці XVII-у першій половині XVIII ст. Початок промислової революції. Технічний переворот в британській індустрії, перехід від мануфактурної до фабрично-заводської стадії промислового виробництва. Розвиток сільського господарства. Економічні і соціальні наслідки промислової революції. Політична система країни, розвиток державного ладу і боротьба політичних партій Англії у XVIII ст. Внутрішня і зовнішня політика вігів і торі. Англія у Семилітній війні. Колоніальні загарбання Великої Британії у XVIII ст.

2.3.4. Французький абсолютизм у другій половині XVII-на початку XVIII століття. „Доба Людовіка XIV”. Франція після Рішельє, регентство Анни Австрійської. Мазаріні і фронда. Французький абсолютизм у другій половині XVII- на початку XVIII ст. Система адміністрування, максимальне зосередження влади в руках однієї людини. Король і двір. Король і дворянство. Економічна, соціальна і культурна політика абсолютизму. „Кольбертизм”: політика активного торговельного балансу. Зростання промисловості і торгівлі. Переслідування гугенотів і скасування Нантського едикту. Соціальні рухи у Франції. Повстання селян і міської бідноти. Французьке загарбання у 50-80-х рр. XVII ст. Поразка Франції у війні за іспанську спадщину.

2.3.5. Занепад і криза французького абсолютизму у XVIII столітті. “Доба просвітництва”. Регентство Філіпа Орлеанського. Початок занепаду і самодискредитації монархії. Переслідування янсеністів. Фінансова афера Джона Лоу. Франція у 20-70-х рр. XVIII ст. Економічний, соціальний і політичний розвиток. Розпад і криза станової системи королівства. Духовенство, дворянство і буржуазія. Погіршення становища селян і міського плебсу. Занепад і криза французького абсолютизму за часів правління Людовіка XV. Реформи і опала Тюрго. Наростання кризових явищ в економічному, суспільному і політичному житті країни наприкінці XVIII ст. Розвиток буржуазної ідеології. Французьке просвітництво. Вчення фізіократів. „Енциклопедія”. Суспільно-політичні погляди Вольтера, Монтеск’є, Руссо, Маблі, утопічний комунізм Мельє і Мореллі. Франція напередодні революції.

2.3.6. Війна за незалежність північноамериканських колоній Англії і утворення США. Англійська колонізація Північної Америки. Соціально-економічний і політичний розвиток колоній у XVII-першій половині XVIII ст. Посилення колоніального гніту у середині XVIII ст. і формування опозиції метрополії. Американське просвітництво. Б. Франклін і Т. Джефферсон. Наростання опору проти колоніального ярма. Лоялісти і патріоти. Перший і

Другий континентальний конгреси. Початок війни за незалежність. Декларація незалежності 4 липня 1776 р. Хід воєнних дій у 1776-1777 рр. Поразка англійців під Саратоґою. Вступ у війну Франції та Іспанії. Декларація про збройний нейтралітет Росії. Капітуляція англійської армії під Йорктауном. Версальський мир 1783 р. Революційні зрушення в економічному, соціальному і політичному житті. Процес державотворення. Статті конфедерації 1781 р. Сполучені Штати після закінчення війни за незалежність. Конституція 1787 р. і „Білль про права” 1791 р. Наслідки та історичне значення визвольної війни північноамериканських колоній Англії і утворення США.

2.3.7. Німецькі держави, Швеція та Польща у другій половині XVII-XVIII століття. Відсталість та політична роздробленість Німеччини після Вестфальського миру 1648 р. Економічне, соціальне і політичне життя німецьких держав. Ідеологія Просвітництва і політика „освіченого абсолютизму”. Володіння і загарбання австрійських Габсбургів у другій половині XVII-на початку XVIII ст. Початок послаблення Габсбургської монархії. Посилення Пруссії. Війна за австрійську спадщину (1740-1748 рр.) та Семилітня війна (1756-1763 рр.). Пруський абсолютизм за Фрідріха II. „Освічений абсолютизм” у Австрії у другій половині XVIII ст. Політика Марії Терезії та Йосифа II.

Соціально-економічний і політичний розвиток Шведського королівства. Швеція у Північній війні 1700-1721 рр. „Освічений абсолютизм” Густава III. Занепад і політичне послаблення Речі Посполитої у другій половині XVII-XVIII ст. Поділи Польщі.

2.3.8. Міжнародні відносини: від Вестфальського миру до Великої французької революції. Криза Вестфальської системи. Міжнародні відносини в Європі після Вестфальського миру 1648 р. Європейські війни другої половини XVII-початку XVIII ст. Кінець політичної гегемонії Франції на континенті. Посилення Англо-французького колоніального суперництва. Семилітня війна 1756-1763 рр. та її міжнародні наслідки. Криза Вестфальської системи. Становлення і розвиток колоніальних імперій.

2.3.9. Європейська культура у другій половині XVII-першій половині XVIII століття. Розвиток науки і техніки у Новий час. Загальні риси розвитку науки. Суспільні науки. Література і мистецтво. Музика. Образотворче мистецтво.

2.3.10. Велика французька революція кінця XVIII століття. Причини і початок революції. Здобуття Бастилії. Декларація прав людини і громадянина. Період Установчих зборів. Конституція 1791 р. Піднесення республіканського руху. Період Законодавчих зборів. Фельяни і жирондисти. Рух плебейських агітаторів. Початок революційних війн. Повстання 10 серпня 1792 р. та повалення монархії. Скликання Установчого конвенту і проголошення Республіки у Франції. Боротьба жирондистів і монтаньярів. Страта Людовіка XVI. Посилення соціально-економічної кризи в країні. Переверот 2 червня 1793 р. Якобінська диктатура. Конституція 1793 р. Політична система і соціально-економічне законодавство диктатури. М. Робесп'єр. Декрет про підозрілих і розгортання масового терору. Реорганізація армії. Політика якобінців в питаннях науки, освіти, культури і побуту. Вантозькі декрети. Загострення

незгод в середині якобінського блоку. Розправа на ебертистами і дантоністами. Термідоріанська реакція. Конституція 1795 р. Внутрішня і зовнішня політика Директорії. Війни республіки проти першої – другої антифранцузьких коаліцій. Криза режиму Директорії і військовий переворот XVIII брюмера VIII року Республіки. Соціально-економічні, політичні і міжнародні наслідки Великої французької революції.

2.3.11. Франція у період Консульства та імперії. Режим Консульства у Франції. Суть Бонапартизму. Перша імперія: особливості політичного режиму і політичної системи. Економічне і соціальне життя. Кодекси Наполеона. Війни Наполеонівської Франції проти другої-п'ятої коаліції. Маренго. Трафельгар. Аустерліц. Іена і Ауерштедт. Прейсіш-Ейлау і Фрідланд. Політика континентальної блокади. Тільзітський мир. Вторгнення французьких військ в Іспанію і розгром п'ятої коаліції. Найвище піднесення імперії та назрівання її кризи. Російський похід Наполеона. Воєнна кампанія 1813 р. Лейпциг. Крах Першої імперії. “Сто днів” Наполеона. Ватерлоо. Значення та наслідки наполеонівських війн.

2.3.12. Країни Західної і Центральної Європи у період наполеонівських війн. Повернення до влади торі в Англії. Західна Німеччина під владою буржуазної Франції. Реформи Штейна і Гаденберга в Пруссії. Військові реформи в Австрії і Пруссії. Національно-патріотичний рух в Німеччині проти наполеонівського ярма. Польські землі під владою Пруссії і Австрії наприкінці XVIII-на початку XIX ст. Герцогство Варшавське у 1807-1812 р. Італія у роки наполеонівських війн. Визвольна війна і революція 1808-1814 рр. в Іспанії.

2.3.13. Віденський конгрес та його рішення. Утворення Священного і Четверного союзу. Віденський конгрес 1814 – 1815 рр. та його рішення. „Священний” і Четверний союзи 1815 р. Клерикально-монархічна реакція у Європі у 1815-1819 рр.

2.3.14. Європа у “добу реакції”. Революційний і національно-визвольний рух 20-х років XIX століття. Політична реакція в Європі. „Режим Меттерніха”. Посилення впливу церкви. Політичні репресії і переслідування інакомислячих. Революція 1820 р. в Іспанії і Португалії. Революція 1820 р. в Італії. Австрійська інтервенція в Неаполі і придушення революції у П'ємонті. Французька інтервенція 1823 р. в Іспанії. Національно-визвольний рух в країнах Латинської Америки і утворення на континенті незалежних держав. Національно-визвольний рух на Балканах і проголошення незалежності Греції.

2.3.15. Становлення громадянського суспільства в Англії. Перша парламентська реформа. Чартистський рух. Завершення промислового перевороту та економічне піднесення Англії у першій половині XIX ст. Індустріально-торговельне переважаювання Англії у Європі. Соціальні наслідки промислового перевороту, зростання класу найманих робітників. Легалізація тред-юніонів і закон про робітничу коаліцію. Становище робітничого класу в Англії. Закон про бідних 1834 р. Політична реакція в Англії після закінчення наполеонівських війн. Прийняття „хлібних законів” і народні рухи 1815-1819 рр. загострення політичної боротьби наприкінці 20-х рр. XIX ст. і проведення першої парламентської реформи. Внутрішня політика вігських кабінетів.

Чартистський рух та його наслідки. Посилення економічного та політичного впливу промислової буржуазії. Скасування „хлібних законів” і перехід Англії до фритрейдерської політики. Становлення економічних і політичних засад класичного англійського лібералізму. Вчення Р. Оуена. Англійська класична політична економія. Феодальний соціалізм „молодої Англії”. Колоніальна експлуатація Ірландії і національно-визвольний рух ірландського народу. Зростання колоніальної Британської імперії у першій половині ХІХ ст.

2.3.16. *Франція у період Реставрації. Липнева революція 1830 р.* Друга Реставрація Бурбонів. Хартія 1814 р. і ультрароялісти. Посилення дворянсько-клерикальної реакції у 1820-х рр. Економічний і соціальний розвиток країни. Французький утопічний соціалізм: А.Д. Сен-Сімон, Ш. Фур'є. Формування ліберальної опозиції і республіканський рух. Липнева революція 1830 р. та її наслідки. Внутрішня і зовнішня політика Липневої монархії. Ліберальна і республіканська опозиції режиму. Особливості французького соціалізму: Луї Блан і Ж. Прудон. Правління Гізо. Політична криза в країні у 1846-1847 рр. Завоювання Алжиру.

2.3.17. *Революція 1848-1849 рр. у Франції. Друга республіка.* Лютнева революція 1848 р. Проголошення Республіки. Діяльність Тимчасового уряду. Національна майстерня. Скликання Установчих зборів. Червневий повстання робітників в Парижі. Конституція Другої Республіки. Президентські вибори 1848 р. Період Законодавчих зборів. „Партія порядку” і “Нова Гора”. Загострення відносин між президентом і Законодавчими зборами. Державний переворот 2 грудня 1851 р. Падіння Другої республіки. Встановлення Другої імперії.

2.3.18. *Німецькі держави у 1815-1847 рр.* Збереження політичної роздробленості Німеччини після Віденського конгресу. Клерикально-абсолютистська реакція. Студентський рух 1817-1819 рр. Стан господарства. Прискорення економічного розвитку Німеччини у 30-40-х роках. Утворення Митного союзу. Промисловий переворот. Формування ліберально-буржуазної опозиції. Радикально-демократичне крило опозиційного руху. Розвиток соціалістичної думки. Марксизм. Утворення Союзу комуністів. Австрійська імперія у 1815-1847 рр. Аграрні відносини. Розвиток промисловості. Митна політика. Національні відносини і національне питання. Чеське і словацьке національне відродження. Національно-визвольний рух в Угорському королівстві. Австрія і Німецькі держави напередодні 1848 р.

2.3.19. *Революція 1848-1849 рр. у Німеччині і Австрійській імперії.* Початок революції у Південно-Західній і Західній Німеччині. Березнева революція в Пруссії та її політичні наслідки. Національно-об'єднавчий рух. Скликання і діяльність Франкфуртського парламенту. Можливі шляхи національного об'єднання Німеччини. Шлезвіг-Гольштейнське питання. Державний переворот у Пруссії 9 листопада 1848 р. Мантейфельська конституція і закон про викуп селянських повинностей. Боротьба за здійснення проекту імперської конституції. Повстання в Дрездені та Бадені. Причини поразки і значення революції в Німецьких державах.

Березнева революція 1848 р. в Австрії і Угорщині. Повстання в Мілані і Венеції. Національно-визвольний рух у слов'янських областях Австрійської імперії. Квітнево-травневі події у Відні. Національний рух у Чехії. Слов'янський конгрес і червневне повстання у Празі. Національно-визвольний рух в Угорщині. Жовтневе повстання у Відні. Контрреволюція у Австрії і наступ австрійських військ в Угорщину. Проголошення незалежності Угорщини і революційна війна угорського народу. Поразка угорської революції. Причини поразки і наслідки революції 1848 р. в Австрійській імперії.

2.3.20. *Італія у 1815-1847 рр. Революція 1848-1849 рр.* Збереження політичної роздробленості Італії після наполеонівських війн. Соціально-економічний розвиток Італійських держав у 1815-1847 рр. Національно-визвольний рух. „Молода Італія”. Початок революції 1848-1849 рр. Події на Сицилії. Перша Італо-австрійська війна. Республіканський рух у Римі та Флоренції. Друга війна за незалежність. Поразка революції в Сицилії і Тоскань. Падіння Римської і Венеціанської республік. Причини поразки і результати італійської революції.

2.3.21. *США у першій половині XIX століття.* Особливості розвитку США у першій половині XIX ст. Територіальна експансія США на континенті. Винищення індіанців. Соціально-економічний розвиток Півночі і Заходу США. Фермерська колонізація. Розширення плантаційного рабовласницького господарства та Півдні. Міссурійський компроміс 1820 р. Напрямки і пріоритети зовнішньої політики США. „Доктрина Монро”. Утворення демократичної партії. Президентство Е. Джексона. Загарбання Техасу і війна із Мексикою. Експансіоністська політика у Східній Азії. Повстання рабів. Аболіціоністський рух. Загострення питання про рабство та ліквідація Міссурійського компромісу. Утворення республіканської партії. Загострення відносин між Північчю і Півднем. Громадянська війна в Канзасі. Повстання Джона Брауна. США напередодні громадянської війни.

2.3.22. *Промислова гегемонія Великої Британії. Утвердження ідеології і політики англійського лібералізму.* Англія-майстерня світу. Промислова і торговельна гегемонія Великої Британії. Промисловість, сільське господарство і торгівля. Соціальні відносини в країні. Особливості політичного життя. Становище монархії. „Вікторіанська доба”. Уряд і парламент. „Золота доба” англійського парламентаризму. Віги, піліти і радикал-фритредери. Виникнення ліберальної коаліції. Утвердження ідеології і політики англійського лібералізму. Ліберали і консерватори. Друга парламентська реформа. Зовнішня політика Англії у 50-60-х рр. XIX ст. Участь у Кримській війні. Колоніальна експансія Великої Британії. Завершення формування колоніальної імперії. Ірландський національний рух.

2.3.23. *Об'єднання Німеччини і Італії.* Політична реакція в Німецьких державах після придушення революції. Економічне піднесення Німеччини у 50 – 60-х рр. XIX ст. Об'єднавчий рух в країні. Конституційний конфлікт у Пруссії і прихід до влади Бісмарка. Війни Пруссії 1864 і 1866 рр. за об'єднання Німеччини. Утворення Північно німецького союзу. Ліквідація конституційного конфлікту. Історичне значення об'єднання країни. Соціальні відносини в Німеччині. Організаційне оформлення соціалістичного руху.

Соціально-економічний і політичний розвиток Італії у 50-х рр. XIX ст. Дві течії в об'єднувчому русі. Кавур і Мадзіні. Франко-італо-австрійська війна 1859 р. і визволення Ломбардії. Похід „Тисячі Дж. Гарібальді”. Революція на Півдні Італії. Утворення Італійського королівства. Приєднання Венеції і Папської області. Завершення об'єднання країни.

2.3.24. *Друга імперія у Франції.* Політичний режим Другої імперії. Соціально-економічний розвиток Франції у 50-60-х рр. XIX ст. Республіканська опозиція. Робітничий рух. Зовнішня політика Другої імперії. Наростання політичної кризи в країні у 1869 – 1870 рр.

2.3.25. *Австрійська імперія у 50-60-х рр. XIX століття. Утворення Австро-Угорщини.* Політична реакція в імперії у 50-х рр. XIX ст. соціально-економічний розвиток. Піднесення національно-визвольного руху в Угорщині і Чехії. Політична криза в Австрійській імперії у першій половині 60-х рр. і утворення Австро-Угорщини.

2.3.26. *Громадянська війна в США. Реконструкція Півдня.* Причини громадянської війни. Розкол федерації. Перший період війни (1861-1862). Європейські держави і громадянська війна в США. Внутрішня і зовнішня політика адміністрації А. Лінкольна. Закон про гомстеди і ліквідація рабства. Другий період війни (1863-1865). Перемога Півночі та її наслідки. Прийняття 13, 14 і 15 поправок до Конституції. Реконструкція Півдня. Політичний компроміс 1877 р.

2.3.27. *Іспанія у першій половині XIX ст. Встановлення громадянського суспільства у Голландії, Бельгії, Швейцарії та Скандинавських країнах.* Революція 30-70-х рр. в Іспанії. Соціально-економічний і політичний розвиток країни. Нідерландське королівство у 1815 – 1830 рр. Бельгійська революція 1830 р. і утворення незалежної бельгійської держави. Бельгія і Голландія у 30 – 60-х рр. XIX ст. Швейцарська конфедерація у 1815 – 1870 рр. соціально-економічний і політичний розвиток Скандинавських країн у першій половині XIX ст. Норвегія в унії із Швецією.

2.3.28. *Латинська Америка після війни за незалежність.* Соціально-економічні і політичні підсумки війни за незалежність. Колоніальна і неоколоніальна політика європейських держав і США на Латиноамериканському континенті. Мексиканська революція 1854 – 1860 рр. Чилі, Аргентина, Уругвай, Бразилія, Куба у першій половині XIX ст.

2.3.29. *Міжнародні відносини у 50-60-х рр. XIX століття.* Криза „Віденської системи” 1815 р. Загострення „Східного питання” на початку 50-х рр. і початок Кримської війни. Вступ у війну Англії і Франції. Облога Севастополя. Паризький мир 1856 р. і наслідки Кримської війни.

2.3.30. *Робітничий і соціалістичний рух в країнах Європи.* Особливості робітничого руху в країнах Західної і Центральної Європи. Основні напрямки розвитку соціалістичної думки і соціалістичного руху. Утопічний соціалізм. Погляди Ж. Прудона, Луї Блана, Ф. Лассаля. Еволюція марксизму. Організаційне оформлення соціалістичного руху в європейських країнах. Утворення і діяльність I Інтернаціоналу.

2.3.31. *Культура кінця XVIII-першої половини XIX століття.* Поширення наукових знань і наукового світогляду. Здобутки і досягнення точних, природничих і суспільствознавчих наук. Література і мистецтво. Драматургія, образотворче мистецтво, архітектура, музика.

2.3.32. *Завершення формування індустріального суспільства у провідних західноєвропейських державах і США.* Промислове піднесення і формування індустріальної структури економіки у провідних західних державах. Вплив науково-технічної революції на промисловий розвиток. Централізація виробництва і концентрація капіталу. Поява великих корпорацій і фінансово-промислових груп. Монополізація виробництва, торгівлі і фінансового обігу. Зростання обсягів зовнішнього інвестування, особливості експорту капіталу з розвинутих західних країн. Економічний та територіальний поділ світу. Теорія імперіалізму та її сучасне трактування. Зміни в соціальній і політичній системах. Зростання ролі держави у суспільному житті. Занепад ідеології і політики класичного лібералізму. Соціальні рухи. Розвиток соціалістичної ідеї та соціалістичного руху. Імперіалістична політика великих держав. Світова колоніальна система.

2.3.33. *Франко-німецька війна і виникнення Третьої республіки у Франції. Громадянська війна 1871 р.* Причини і початок франко-німецької війни. Седанська катастрофа. Революція 4 вересня 1870 р. і виникнення Третьої республіки. Політика „уряду національної оборони”. Рух опору у Франції. Капітуляція Парижа і Версальський прелімінарний мир. Скликання Установчих зборів, формування уряду Тьера. Загострення політичної ситуації навесні 1871 р. Повстання 18 березня в Парижі і вибори Комуни. Політична система і соціально-економічне законодавство Комуни. Громадянська війна у Франції і поразка Комуни. Франкфуртський мир 1871 р. Політичні наслідки громадянської війни.

2.3.34. *Третя республіка в останній третині XIX століття.* Становлення Третьої республіки. Спроби реставрації монархії. Конституція 1875 р. Внутрішня політика республіканців. Політичні кризи 80 – 90-х рр. XIX ст.: буланжизм, панамська афера, справа Дрейфуса. Уряд „республіканської концентрації” В. Руссо. Особливості соціально-економічного розвитку країни. Соціальні рухи. Зовнішня і колоніальна політика Франції.

2.3.35. *Німецька імперія у 1871-1900 рр.* Завершення об’єднання Німеччини. Імперська конституція 1871 р. Економічне піднесення Німеччини в останній третині XIX ст. Промисловість, сільське господарство, економічна експансія в Європі. Зміни в соціальній структурі. Внутрішня політика Бісмарка. Особливості німецької моделі бонапартизму. “Новий курс” і “ера Штумма”. Вільгельм II. Політика згуртування. Ідейно-політична еволюція німецької соціал-демократії. Зовнішня і колоніальна політика Німеччини.

2.3.36. *Велика Британія в останній третині XIX століття.* Втрата Англією промислової монополії. Причини уповільнення темпів економічного зростання. Особливості політичного життя країни. Внутрішня політика У. Гладстона і Б. Дізраелі. Парламентська реформа 1804- 1805 рр. Початок занепаду ідеології і політики англійського лібералізму. Ірландська проблема і розкол ліберальної

партії. Англія наприкінці XIX ст. Особливості англійського соціалізму. Фабіанське товариство. Політика “блискучої ізоляції”. Британська колоніальна імперія наприкінці XIX ст. Канада, Австралія, Нова Зеландія і Південна Африка. Англо-бурська війна.

2.3.37. *Сполучені Штати Америки у 1877-1900 рр.* Економічне піднесення США наприкінці XIX ст. Зростання впливу великих корпорацій і фінансово-промислових груп. Економічна експансія у Південній Америці. Політичне життя країни після компромісу 1877 р. Зростання впливу політичних партій і партійних босів. Зближення політичних платформ республіканців і демократів. Становлення антимонопольного законодавства. Питання про митні тарифи і грошовий обіг в країні. Расова політика в США. Юридичне оформлення сегрегації у південних штатах. Зовнішня політика США. Іспано-американська війна 1898 р.

2.3.38. *Італія в останній третині XIX століття.* Італійське королівство після завершення об'єднання країни. Особливості соціально-економічного розвитку. Виникнення проблеми Півдня. Політична система країни. Внутрішня політика „правої”. „Парламентська” революція 1876 р. і реформи „лівої”. Авторитарний та імперський курс Ф. Кріспі. Політична криза кінця XIX ст. Організаційне оформлення соціалістичного руху. Зовнішня і колоніальна політика Італії.

2.3.39. *Австро-Угорська монархія у 1867-1900 рр.* Соціально-економічний розвиток Австро-Угорської імперії. Промислове зростання Чехії та Австрії. Консолідація системи дуалізму. Наростання національних протиріч в Австрії в останній третині XIX ст. Угорщина в системі дуалізму. Соціальне питання і національна проблема в Угорщині. Особливості соціалістичного руху у двоєдиній державі. Зовнішня політика імперії Габсбургів.

2.3.40. *Іспанія і Португалія у 1875-1898 рр.* Особливості соціально-економічного розвитку Іспанії і Португалії. Іспанія після періоду революції. Реставрація Бурбонів. „Пакт в Ель-Пардо”. Анархісти, соціалісти і автономісти. Втрата Іспанією колоній. Суспільне піднесення 90-х рр. XIX ст. Португалія в останній чверті XIX ст.

2.3.41. *Бельгія, Нідерланди, Швейцарія і Скандинавські країни у 1871-1900 рр.* Економічний розвиток Бельгії і Нідерландів. Особливості політичного життя. Зовнішня політика. Швейцарія наприкінці XIX ст.: соціально-економічний і політичний розвиток. Країни Північної Європи наприкінці XIX ст. Данія. Швеція – Норвегія. Фінляндія у складі Російської імперії.

2.3.42. *Міжнародні відносини у 1871-1898 рр.* Міжнародні відносини в Європі після франко-німецької війни. Дипломатія Бісмарка. Союзи трьох імператорів. Утворення Троїстого союзу. Балканська криза 1876 р. та її наслідки. Загострення німецько-російських відносин і оформлення франко-російського політичного альянсу. Перехід Німеччини до „світової” політики. Англо-німецьке колоніальне суперництво. Фашодський конфлікт. Колоніальні війни кінця XIX ст. Пацифістський рух.

2.3.43. *Міжнародний робітничий і соціалістичний рух в останній третині XIX століття.* Піднесення робітничого руху наприкінці XIX ст. Особливості

соціалістичного руху провідних європейських країн і США. Ідейно-політична еволюція європейської соціал-демократії. Утворення II Інтернаціонала та його конгреси. Становлення і розвиток ревізіонізму.

2.4. Монополістичний капіталізм початку XX століття в країнах Західної Європи і США. Особливості розвитку народів Сходу в період нового часу світової історії

2.4.1. Велика Британія у 1900-1914 рр. Місця Англії у світовій економіці. Колоніальний характер британського господарства. Політичне життя країни. Повернення лібералів до влади. Д. Ллойд-Джордж. Соціальні реформи 1906 – 1911 рр. Державний арбітраж у соціальних конфліктах. Акт про парламент 1911 р. Загострення ірландської проблеми напередодні світової війни. Британські тред-юніони. Утворення лейбористської партії. Зовнішня і колоніальна політика Великої Британії. Утворення Антанти.

2.4.2. Німецька імперія у 1900-1914 рр. Німеччина на початку XX ст. Політика згуртування. Канцлерство Б. фон Бюлова. Політика консервативно-ліберального блоку. Канцлерство Т. фон Бетман-Гольвега. Чорно-блакитний блок. Підготовка Німеччини до світової війни.

2.4.3. Франція на початку XX століття. Франція на початку XX ст. Радикали при владі. Уряди Комба, Сарр'ена, Клемансо. Відокремлення церкви від держави, соціальні реформи 1906 – 1910 р. Соціально-економічний розвиток країни. Зовнішня і колоніальна політика Франції. Соціалістичний і антивоєнний рух.

2.4.4. Сполучені Штати Америки на початку XX століття. „Прогресивна ера” в США. США на початку XX ст. Вплив великих корпорацій і фінансово-промислових груп на суспільно-політичне життя країни. „Чесний курс” Т. Рузвельта. Антимонопольне законодавство 1903-1906 рр. Адміністрація У. Тафта. Прогресистський рух і розкол республіканської партії. Президентські вибори 1912 р. „Нові свободи” В. Вільсона. Зовнішня політика США. Дипломатія „великого кийка” і дипломатія долара.

2.4.5. Італія у 1900-1914 рр. „Ліберальна доба” Дж. Джолітті. Італія на початку XX ст. „Ліберальна ера” Дж. Джолітті. Програма „прогресивного лібералізму” і „здорової демократії” у дії. Політика прискореної індустріалізації та її наслідки. Загострення проблеми Півдня. Зовнішня політика Італії на початку XX ст. Італо-турецька війна. Криза і крах „ліберальної ери”.

2.4.6. Австро-Угорщина у 1900-1914 рр. Криза дуалістичної системи. Австро-Угорська імперія на початку XX ст. Соціально-економічний розвиток окремих регіонів імперії. Загострення національної проблеми. Посилення національно-визвольного руху слов'янських народів. Криза системи дуалізму. Спроби трансформувати імперію в триалістичну державу. Австро-Угорщина на шляху до світової війни і розпаду. Останні роки монархії Габсбургів.

2.4.7. Іспанія і Португалія у 1898-1914 рр. Соціально-економічне і політичне життя Піренейських держав на початку XX ст. Загострення політичної боротьби в Іспанії. Соціалістичні, анархістські і сепаратистський рух. „Трагічний

тиждень” у Барселоні та його наслідки. Війна Іспанії у Марокко. Революція 1910 р. в Португалії та її наслідки. Іспанія і Португалія напередодні світової війни.

2.4.8. *Малі держави Європи на початку ХХ століття.* Бельгія, Нідерланди, Швейцарія, Скандинавські держави на початку ХХ ст. Розторгнення шведсько-норвезької унії. Здобуття незалежності Ісландією.

2.4.9. *Основні тенденції економічного і політичного розвитку країн Латинської Америки у другій половині ХІХ-на початку ХХ століття.* Загальні риси соціально-економічного і політичного розвитку латиноамериканських країн. Політична боротьба в Аргентині. Повалення монархії і криза рабовласницької системи в Бразилії. Перу, Болівія, Чилі. Країни Центральної Америки. Куба: боротьба за незалежність і виникнення республіки. Економічна і політична експансія США в країнах Латинської Америки. Мексиканська революція. Конституція Мексики 1917 р.

2.4.10. *Міжнародні відносини у 1898-1914 рр. Формування блоків і початок боротьби за переділ світу.* Загострення англо-німецьких протиріч і колоніального суперництва та утворення Антанти. Спроби Німеччини розірвати франко-російський альянс. Приєднання Росії до Антанти. Марокканські кризи. Боснійська криза 1908 р. та її міжнародні наслідки. Італо-турецька війна. перша і друга балканські війни. Сараєвське вбивство і липнева криза 1914 р. Європа напередодні світової війни.

2.4.11. *Міжнародний робітничий і соціалістичний рух з кінця 90-х років до Першої світової війни.* Робітничий клас: зміни у складі, становищі і свідомості. Робітничий рух в країнах Європи і США. Профспілки та інші масові організації. Особливості розвитку соціалістичної у розвинутих західних державах. Діяльність і конгреси II Інтернаціонала. Бернштейніанство і ревізія марксизму. Питання тактики на Паризькому і Амстердамському конгресах II Інтернаціонала. Міжнародна соціал-демократія і проблеми війни, миру, боротьби проти мілітаризму.

2.4.12. *Культура Західної Європи і США наприкінці ХІХ-на початку ХХ століття.* Повсякденне життя Західної Європи і Північної Америки. Філософська і наукова думка. Еволюція реалістичного напрямку у художній культурі Заходу. Авангардистські течії у художній літературі. Образотворче мистецтво. Архітектура. Музичне мистецтво.

2.4.13. *Особливості розвитку народів Сходу в період нового часу світової історії.* Східне суспільство: соціальна структура та основні закономірності розвитку. Дихотомія розвитку країн Сходу і Заходу. Проблема періодизації нової історії країн Азії і Африки. Основні тенденції розвитку народів Азії і Африки в новий час. Виникнення і розвиток в Європі сходознавства як окремої галузі знань. Історіографія нової історії країн Азії і Африки. Колоніальна політика європейських держав : етапи та їх характеристика.

2.4.14. *Японія: особливості політичного та економічного розвитку ва період сьогунату Токугава.* Встановлення сьогунату Токугава та особливості державної влади в Японії. Суспільно-політичний лад та державний устрій Японії в період сьогунату Токугава . Соціально-економічний лад країни на

середину 17 ст. Структура феодалного стану. Селянство, ремісники, купці. Політика самоізоляції країни та її наслідки. Державна релігія та специфіка її адаптації в умовах сьогунського правління. Соціально-економічні процеси в Японії в 18 ст. Урядові реформи: їх характер і наслідки.

2.4.16. *Китай під владою Цінської династії.* Закономірності історичного розвитку Китаю: династійний цикл. Селянська війна в Китаї та маньчжурське завоювання. Встановлення династії Цінів та характер їхнього правління. Оцінка значення цінського періоду в історії Китаю в китайській історіографії. Аграрні відносини в Китаї в 17-18 ст. Соціальна структура населення. Шеньші. Державний лад, офіційна ідеологія та національна політика. Внутрішня політика Цінів. Земельно-податкові заходи. Стан міст, цехового ремесла, мануфактур, торгівлі. Зовнішня політика Китаю в др. пол. 17-18 ст. Політика самоізоляції. Антиманьчжурські таємні товариства та їх ідеологія.

2.4.17. *Криза та розпад імперії Великих Моголів. Початок перетворення Індії в англійську колонію.* Держава Великих Моголів на рубежі 17-18 ст.: соціально-економічні і політичні процеси. Особливості структури індійського суспільства. Криза військово-ленної системи. Політика Аурангзеба. Антимогольські рухи. Розпад імперії. Утворення Маратхської держави під зверхністю пешв. Навала Надір-шаху на Індію. Афганські завоювання в Індії. Афгано-маратхська боротьба за Індію.

Панування європейців на морських шляхах в Індію. Англо-французька боротьба за Індію. Виникнення Бомбею, Калькутти, Мадраса, їх соціальна характеристика.

Підкорення англійцями Бенгалу. Перетворення Ост-Індської компанії в територіальну державу. Адміністративний устрій. Земельно-податкові системи. Парламентський акт 1773 р. Війни Ост-Індської компанії (1774-1784 рр.) Білль Фокса і закон Пітта (1784 р.).

2.4.18. *Османська імперія в 17-18 ст.* Суспільний лад та державний устрій Османської імперії у 17 ст. Система землеволодіння в Османській імперії. Загарбницькі війни Туреччини в Європі. Поразка турків під Віднем. Карловицькі мирні договори і Константинопольський договір 1700 р. Туреччина на початку 18 ст. Зміни в аграрних відносинах: криза тимарної системи. Міста і торгівля. Повстання 1730-1731 рр. в Стамбулі. Запровадження режиму капітуляцій (1740 р.) Криза османської імперії і її поразки у війнах з Росією в останній третині 18 ст. Реформи Селіма III. Мустафа-паша Байрак тар.

2.4.19. *Іран в 17-18 ст.* Сефевідська держава, її населення і кордони. Кочові племена і роль кочової знаті. Земельні відносини і становище селян. Панівний ктан у сефевідській державі. Купецтво. Економічний занепад. Внутрішня політика останніх Сефевідів. Іран напередодні афганської навали. Афганське завоювання Ірану. Облога Ісфагана (березень-жовтень 1722 р.) Афганське панування в Іранфі. Перській похід Петра I і вторгнення турків в Іран. Вигнання афганців. Піднесення Надір-шаха. Війна з Туреччиною в 1730-1736 рр. Обрання Надіра Шахом. Завойовницькі походи Надір-шаха в Афганістан, Індію і Середню Азію (1737-1741 рр.) Розвал держави Надір-шаха. Закавказзя і Персія після розпаду держави Надір-шаха.

2.4.20. *Дурранійська держава в Афганістані.* Країна і населення. Соціально-економічний лад кочових афганських племен. перехід афганців до осідлості і становлення племінних союзів. Боротьба афганців за незалежність. Кабул, Герат, Кандагар. Завоювання Афганістану Надір-шахом. Утворення афганської держави. Завоювання Ахмед-шаха. Ослаблення Дурранійської держави.

2.4.21. *Перетворення Індонезії в голландську колонію.* Індонезія до середини 17 ст. Султанати Матарам і Бантам. Становище в інших районах Індонезії. Бонгайський контракт 1667 р. Повстання в Трунуджайя в Мата рамі. Установлення Нідерландського панування в Бантамі. Повстання в Сурапаті. Голландська колоніальна система і її наслідки. двірське винищення китайського населення і китайсько-японське повстання. Занепад нідерландської ост-індської компанії. Поділ Мата раму. Четверта англо-голландська війна.

2.4.22. *Корея напередодні вторгнення іноземних колонізаторів.* Соціально-економічний та державний лад в Кореї (Чосон). Боротьба угруповань верхівки суспільства. Спроби верхівкового реформування соціальних відносин. Взаємовідносини та взаємовплив Кореї, Китаю та Японії. Перетворення Кореї у васала маньчжурської династії. Соціально-економічна криза та селянські повстання в кінці 18 ст. Зовнішня політика та „закриття країни“.

2.4.23. *Монголія у 17-18 ст.* Боротьба Халха-Монголії за незалежність і її поразка. Боротьба Джунгарського ханства за незалежність і його поразка. Монголія під ігом маньчжурського панування. Цінська династія і збройні сили Монголії. Перебудова маньчжурського апарату гноблення і експлуатації аратства. Цінська династія і стан залежного аратства. Ламаїзм - ідеологія панівного стану. Ургінські хутухти – опора маньчжурських загарбників. Росія і Монголія.

2.4.24. *Аравія у 18 – поч.19 ст.* Суспільний лад арабських країн. Соціально-економічний розвиток. рівень продуктивних сил. Об'єднавчий рух арабських племен. Релігійне вчення ваххабітів. Боротьба династії Саудідів за підкорення інших князівств. Боротьба арабських народів за визволення від османського гніту.

2.4.25. *Криза токугавського режиму в Японії в першій половині 19 ст.* Наростання кризових явищ в японському суспільстві в I-й пол. 19 ст. Зростання товарно-грошових відносин. Масовий відхід селян в міста. Селянські і міські повстання. Політична криза режиму Токугава.

Іноземне втручання і насильственне „відкриття” Японії. Нерівноправні договори і внутрішня боротьба. Антисьогунський та анти іноземний рух рухи. Громадянська війна, іноземна інтервенція 1862-1864 рр. Ліквідація сьогунату-“реставрація Мейдзі”. Новий уряд: його характер і політика.

2.4.26. *Китай в першій половині 19 ст.* Насильницьке „відкриття” Китаю капіталістичними державами. Місія Макартнея. Народні повстання. Зародження англо-російських суперечностей в Китаї. Опіумне питання. Боротьба з опіумною контрабандою. Перша пнуло-китайська (опіумна) війна. Перші нерівноправні договори. Криза маньчжурської імперії. релігійна секта Хун Сюцюаня. „Небесна держава тай пін”. Похід тайпінської армії. Повстання „Тріади”. Перемога тайпінської армії. Державне будівництво в державі тайпінів.

Характер тай пінського повстання. Переворот 1856 р. в Нанкіні і його наслідки. Війна 1856-1858 рр. Тяньцзінські договори 1858 р. Криза тайпінської держави та іноземна інтервенція. Війна 1860 р. Пекінські конвенції. Державний переворот 1861 р. Перемога Лі Сю-чена. Англо-франко-американська інтервенція 1862-1864 рр. Падіння тайпінської держави. Капіталістичні країни та Китай після його „відкриття”.

2.4.27. Індія: завершення англійського завоювання і перетворення у колонію. Війна з Майсуром (1790-192 рр.) Війна 1799 р. і завоювання Майсуру. Політика анексії і завоювань Уелзлі (1798-1805 рр.) Внутрішнє становище маратхських держав. Війна Ост-Індської компанії з маратхськими князями (1803-1805 рр.) Індія під владою ост-Індської компанії. Скасування монополії ост-Індської компанії. Війни 1814-1827 рр. Система райотварі. Система тимчасового заміндарства. Внутрішня політика Ост-Індської компанії (1813-1828 рр.). Перетворення Індії в ринок збуту і джерело сировини.

Пенджаб під владою Ранджіт Сінга. Перша англо-сикхська війна (1845-1846 рр.) Друга англо-сикхська війна і анексія Пенджабу (1848-1849 рр.) Завершення індійського завоювання Індії. Англійське завоювання і індійська культура. Розвиток капіталістичних відносин в Індії і роль англійського панування.

2.4.28. Занепад могутності Османської імперії у першій пол. 19 ст. Виникнення „східного питання”. в ост. третині 18 – на поч. 19 ст. Національно-визвольний рух на Балканах. Російсько-турецька війна 1828-1829 рр. і Адріанопольський мир. Єгипетське питання. Внутрішнє становище Османської імперії в першій третині 19 ст. Реформи Махмуда II. Ліквідація яничарського корпусу. Посилення позицій іноземного капіталу в Туреччині. Руйнування турецького ремесла.

2.3.29. Іран під владою династії Каджарів. Прихід до влади династії Каджарів. Навала Ага- Муха мед-хана на Азербайджан, Вірменію, Грузію. Приєднання Грузії до Росії. Соціально-економічні відносини в Ірані наприкінці 18 –поч. 19 ст. Державний устрій. Міжнародне становище Ірану. Англо-французьке суперництво в Ірані. Перша російсько-іранська війна і Гулістанський договір. Англо-іранський договір 1814 р. Ірано-турецька війна. Друга російсько-іранська війна . Туркмангайський договір. Посилення залежності Ірану від Англії і Росії. Повстання на півдні Ірану і в Хорасані. Облога Герату в 1833 р. Облога Герату в 1837-1838 рр. Англо-іранський торговий договір 1841 р. Режим капітуляцій в Ірані та його наслідки.

2.4.30. Афганістан у першій пол. 19 ст. Усобиці в Афганістані між клановими верхівками. Верхівкові заколоти і народні повстання. Посольство Ельфінстона (1809 р.) Скиннення Садозайської династії. Розпад Афганістану на самостійні князівства. Сикхські вторгнення і діяльність ваххабітів. Міжнародне становище Афганістану. Облога Герату (1837 -1838 рр.) місії Бернса і Віткевича в Афганістані. Англо-афганська війна 1838 - 1842 рр .Повстання в Кабулі (1841 р.) Закінчення англо-афганської війни. Завоювання афганців в Середній Азії.

2.4.31 Єгипет у першій половині 19 ст. Єгипет в складі Туреччини. Національний склад, соціально-економічні відносини. Реформи Мухаммеда-Алі. Економічний розвиток Єгипту в першій пол .19 ст. Боротьба Мухаммеда-

Алі з Туреччиною і її наслідки. Втручання держав в „египетську кризу” 1839-1841 рр.

2.4.32. *Північна Африка у першій пол. 19 ст.* Захоплення Францією Алжиру і визвольна боротьба алжирського народу. Абд-аль-Кадір. Франко-марокканська війна 1844 р. Народні повстання в 50-х р. 19 ст.

2.4.33. *Державні утворення і суспільний лад народів Тропічної і Південної Африки у 18-19 ст.* Збереження інститутів родо-племінного ладу. Колоніальні захоплення європейців епохи домонополістичного капіталізму та опір африканських народів. Вплив колоніальної політики європейських держав на розвиток Тропічної та Південної Африки. Работоргівля та її наслідки. Утворення Республіки Ліберія та її розвиток. Боротьба за централізацію Ефіопії. Англійська агресія та її наслідки.

2.4.34. *Японія після „реставації Мейдзі”.* Політична обстановка в Японії після 1868 р. Реформи уряду Мейдзі: адміністративна, військова, аграрна. Характер і особливості капіталістичної індустріалізації в Японії в 1870-90-х рр... Роль держави у створенні промисловості. Заколоти самурайства. Посилення економічних позицій японської буржуазії, „рух за свободу і народні права”. Виникнення політичних партій та вимоги політичних реформ в країні.. Конституція 1889р. Перегляд нерівноправних договорів. Японо-китайська війна 189-1895 рр. і її вплив на розвиток капіталізму в Японії. Сімоносекський договір. Формування ідеології японського мілітаризму і підпорядкування їй внутрішнього розвитку країни.

2.4.35. *Перетворення Китаю у напівколонію європейських країн.* Політична розстановка сил в Китаї після придушення тай пінського повстання. Політика „самопосилення”, її суть і причини провалу. Розвиток капіталістичних відносин в країні та його особливості.. Формування нових соціальних станів в суспільстві. Групи китайської буржуазії, роль китайської еміграції хуацяо у суспільно-політичному розвитку країни. Народні рухи у 70-80-х рр. 19 ст.

Зовнішня політика Цінської династії в останній третині 19 ст. Агресія Франції і втратити Китаєм впливу у В'єтнамі. Японо-китайська війна. Кабальні умови мирного договору. Позики і концесії. Поділ Китаю на сфери впливу. Політика США в Китаї і доктрина Хея.

Процес формування китайської нації та його особливості. Виникнення буржуазно-національного руху. Кан Ювей і реформаторський рух. „Сто днів реформ”. Початок діяльності Сунь Ясена. „Товариство відродження Китаю”.

Загострення суспільно-політичної обстановки в Китаї в результаті імперіалістичної агресії. Діяльність таємних товариств. Причини, характер, рушійні сили і особливості повстання іхетуанів. Його етапи і розвиток. Вступ повстанців у Пекін та позиція цінського уряду. Інтервенція восьми держав. Заключний протокол 1901 р. і закріплення напівколоніального стану Китаю.

2.4.36. *Еволюція колоніального управління Індією у другій пол. 19 ст. та її вплив на формування індійської нації.* Індостан напередодні сипайського повстання. Англо-індійська армія. Причини незадоволення сипаїв. Індійське народне повстання 1857-1859 рр. Хід повстання та причини його поразки. Ліквідація Ост-Індської компанії. Англійська політика після повстання.

Прокламація королеви Вікторії. Реорганізація англо-індійської армії. Індія в 60-ті рр. 19 ст. Індія в останній третині 19 ст. Двоїстість англійської політики в Індії. Аграрне законодавство колоніального уряду. Ввезення англійського капіталу. Розвиток національної промисловості. Формування буржуазії і робочого класу. Нерівномірність розвитку капіталізму і формування національної спільності у різних регіонах Індії. Виникнення національного руху, його основні течії і програми. Утворення Індійського національного конгресу. Політика керівництва ІНК та розкол конгресу. Виділення радикально-демократичного крила буржуазно-національного руху. Тілак і його політична програма. Стратегія і тактика англійської колоніальної адміністрації в Індії. Розпалювання індусько-мусульманської ворожнечі. Мусульманський общинний рух. Соціально-політична обстановка в країні на поч. ХХ ст., заходи ер зона. Рухи за „сварадж” і „свадеші”. Індусько-мусульманські відносини.

2.4.37. *Особливості трансформації традиційного суспільства в Османській імперії.* Танзимат. Соціально-економічні і політичні передумови танзимату. Реформи першого періоду танзимату. Гюльханейський хат-і-шеріф. Царська дипломатія і загострення „східного питання” в середині 19 ст. Кримська війна 1853-1856 рр. і роль Туреччини у воєнній коаліції західних держав. Паризький трактат і другий період танзимату. Перші кабальні позики як засіб подальшого посилення економічної та політичної залежності Османської імперії від західних держав.

Економічні зрушення в країні: складання внутрішнього ринку і розвиток мануфактури. Зародження турецької національної буржуазії. Ліберально-конституційний рух в 60-70 рр. 19 ст. Товариство „нових османів” Конституція 1876 р. Поразка „нових османів” та її причини.

Визвольна боротьба народів Балканського півострова проти османського іґа. Східна криза 1875-1876 рр. Міжнародні ускладнення для султанського уряду. Російсько-турецька війна 1877-1878 рр. Визволення Болгарії. Незалежність Сербії, Чорногорії і Румунії. Територіальні захоплення європейських держав. Подальше економічне і політичне закабалення Туреччини. Концесії. Німецький капітал в Туреччині. Багдадська залізниця. Режим Абдул-Хаміда II. і подальше перетворення Османської імперії в напівколонію. Зародження буржуазно-національного руху. Молодотурки, їхня програма. Панісламізм і пантюркізм.

2.4.38. *Іран в другій половині 19 ст.* Посилення соціально-економічної та політичної кризи в Ірані на середину 19 ст. Бабідські повстання. Секта бабідів, їх ідеологія. Характер бабідського руху, причини його поразки. Бехаїзм. Реформи Амір Незама (Мірзи Тагі-хана) та їх вплив на розвиток Ірану.

Англо-іранська війна 1856-1857 рр. і Паризький мир. Посилення залежності Ірану від Англії, Франції та Росії. Підкорення економіки Ірану іноземним капіталом в останній третині 19 ст. Поділ Ірану на сфери впливу. Англо-російські протиріччя. Боротьба за Персидську затоку. Англійська нафтова концесія і Шахіншахський банк.

Політична залежність. Соціальні наслідки перетворення Ірану у напівколонію. Розвиток капіталістичних відносин. Формування іранської нації. Початок національного руху. Невдалі спроби здійснення реформ.

2.4.39. *Особливості політичної залежності Афганістану наприкінці 19 ст.* Міжнародні відносини Афганістану 1842-1870 рр. Англо-афганські договори 1855 р. Англо-російські протиріччя і афганське питання. Друга англо-афганська війна 1878-1880 рр. Гандамакський договір. Англо-афганський договір 1893 р. Повстання пуштунських племен проти англійців. „Лінія Дюранда” і розкол країни.

2.4.40. *Економічний та соціально-політичний розвиток Єгипту в останній третині 19 ст.* Ліберальні реформи в Єгипті 1854-1879 рр. Будівництво Суецького каналу і закабалення Єгипту Великобританією. Соціально-економічні наслідки колоніальної політики. Формування нових суспільних сил. Діяльність Джамаль-ад-Діна аль-Афгані в Єгипті. Мухамед Абдо і реформаторський рух. Утворення політичних партій і профспілок.

Повстання махдистів у Судані. Англо-єгипетське загарбання Судану. Укладання угоди англо-єгипетського кондомініуму Суданом 1899 р.

2.4.41. *Загальна характеристика держав Індокитаю у 19 ст.* Загальна характеристика держав Індокитайського півострова у 19 ст.: економічна система, політичний лад та адміністративний устрій. Загарбання В'єтнаму, Лаосу і Камбоджі французькими колонізаторами. В'єнам в кінці 19 ст., реформаторський рух. Зародження в'єтнамського національно-визвольного руху. Загострення англо-французького суперництва і перетворення Сіаму (Тан) в напівколонію.

2.4.42. *Індонезія під владою голландських колонізаторів у др. пол. 19 ст.* Загарбання Індонезії Англією. Відновлення голландського панування. Пошуки нових шляхів експлуатації Індонезії. Система примусових культур. Зовнішні володіння. Завершення завоювання Індонезії голландськими колонізаторами. Зміна методів колоніальної експлуатації Індонезії в період імперіалізму та народні повстання у другій половині 19 ст.

2.4.43. *Соціально-політичний розвиток Аравійського півострову. Ірак, Сирія, Ліван і Палестина у др. пол. 19 ст.* Соціально-політичний розвиток Аравійського півострова в останній третині 19 ст. політика турецьких султанів. Колоніальна агресія Англії та її результати. Соціально-політичний розвиток Іраку, Сирії, Лівану та Палестини в кінці 19 ст.

2.4.44. *Корея в другій половині 19 ст.* Інтерес європейців, американців та японців до Кореї. Насильницьке відкриття країни і перші наслідки цього акту. Проникнення іноземного капіталу та його негативні наслідки для місцевого виробництва. Виступи народних мас проти іноземців та національних експлуататорів. Програма реформаторів і причини невдачі.

Причини і характер селянської війни 1893-1894 рр. та її результати. Загострення японо-китайських протиріч у Кореї та переростання їх у воєнні дії. Японо-китайська війна, її характер та наслідки. Зміцнення позицій Японії в Кореї.

2.4.45. *Поділ Тропічної та Південної Африки в к. 19 ст.* Берлінська конференція 1884-1885 рр. „Вільна держава Конго”. Методи колоніального загарбання. Привілейовані компанії Французькі завоювання у Західній та Екваторіальній Африці (басейни Верхнього Сенегалу, Нігеру, Конго та

Гвінейське узбережжя) . Антиколоніальна боротьба африканських народів. Війни під керівництвом Саморі і Ахмаду. Англійські загарбання у басейні Нігеру. Роль привілейованих компаній у загарбання Золотого берегу. Остаточне підкорення Нігерії. Німецькі колонії Того і Камерун.

Колоніальна експансія у Східній Африці, Ефіопії і країнах Чорноморського узбережжя. Англо-німецько-франко-італійські суперечності.

Втрата Південною Африкою свого торгово-економічного значення . Відкриття Суецького каналу. Золота і алмазна гарячка 70-80-х рр. 19 ст. Створення монополістичних об'єднань. Війна мотабеле і машона на чолі з Лобенгулою проти англійських колонізаторів. Політика Сесіля Родса. Англійська, німецька, португальська і бурська експансія. Англо-зулуська війна 1879 р. Збройний опір басуто і коса. Повстання гетеро і намо проти німецького панування.

Англо-бурська війна і утворення Південно-Африканського Союзу. Расистське законодавство. Змінва етнічного складу населення Південної Африки в ході розповсюдження колоніального панування. Виникнення індійської общини. Метиси. Соціальні зрушення у Південній Африці.

Підсумки „поділу” Африки. Організація колоніального управління і методи експлуатації.

2.4.46. *Країни Магрибу наприкінці 19 ст.* Франко-італійське суперечності щодо розподілу сфер впливу у регіоні (Тріполітанія, Кіренаїка, Марокко). Угода про розподіл сфер впливу 1900 р. Перетворення Тунісу у напівколонію Французька окупація 1881 р. Бордоський договір про протекторат. Повстання в Алжирі під керівництвом украни. Алжир під владою Франції наприкінці 19 ст. Мадридська конференція 1880 р. Перетворення Марокко у напівколонію.

2.4.47. *Релігійні системи країн Сходу.* Індуїзм, буддизм, іслам, етико-філософська система конфуціанства. Їх вплив на державотворчі процеси в східних суспільствах, суспільну структуру та здатність відповіді на „виклик” європейської експансії.

2.5. Новітня історія та її головні закономірності

2.5.1. *Новітня історія.* Періодизація всесвітньої історії в сучасній історичній науці. Формацийний та цивілізаційний підходи до вивчення історичного поступу. Методологічні принципи визначення новітнього періоду розвитку людського суспільства.

Основні напрями історіографії новітньої історії. Зміст та завдання курсу, принципи його побудови. Періодизація новітньої історії та загальна характеристика її періодів.

Індустріальне суспільство напередодні першої світової війни. Причини виникнення кризових явищ в економічній, соціально-політичній та духовній сферах суспільного буття. Складання передумов структурної кризи індустріальної економіки та формування системи державно-монополістичного регулювання.

Історична природа імперіалізму. Складання військово-політичних блоків і глобалізація міжнародних конфліктів імперіалістичної епохи.

Вирішальний вплив Першої світової війни 1914-1918 рр. та її наслідків на країни-переможниці та переможені країни. Післявоєнний устрій світу і його історична недосконалість.

Нові тенденції в економіці, політиці, соціальній сфері та духовному житті провідних держав Заходу після першої світової війни, їх порівняльний аналіз та значення для подальшого історичного розвитку людства. Світове економічне піднесення 20-х рр., його масштаби і специфіка. Світова економічна криза кінця 20-х – початку 30-х рр. ХХ ст. і шляхи її подолання. Демократичний і тоталітарний шляхи розвитку європейських країн в 30-х рр. ХХ ст.

Феномен Другої світової війни та її вплив на подальшу історію людства.

2.5.2. *Перша світова війна.* Причини Першої світової війни, її характер. Основні цілі її учасників. Сараєвське вбивство і початок війни між Австро-Угорщиною і Сербією. Вступ у війну Росії, Німеччини, Франції, Великобританії. Співвідношення сил і плани воюючих сторін. Особливості військової стратегії. Розширення кола воюючих держав в ході війни.

Кампанія 1914 року. Німецька окупація Люксембургу і вторгнення у Бельгію. Наступальні дії французької армії в Ельзасі і Лотарингії. Просування німецької армії вглиб французької території. Наступальна операція російської армії у Східній Пруссії. Бої в районі Мазурських озер.

Російський стратегічний наступ на Південно-Східному фронті (Галицька операція). Позиційні військові дії на Східному фронті в кінці 1914 р.

Битва на Марні. “Біг до моря”. Перехід до позиційної війни на Західному фронті.

Захоплення Японією військово-морської бази Циндао. Наступ англо-французьких і військ в африканських колоніях Німеччини.

Військові дії на Балканському та Кавказькому театрах воєнних дій. Початок військових дій на морських комунікаціях. Підсумки кампанії 1914 року та їхній вплив на подальший характер війни.

Кампанія 1915 року. Продовження позиційної війни на Західному фронті. Битва при Іпрі – перше застосування хімічної зброї.

Німецький наступ у Східній Пруссії (Серпнева операція) його результати. Зустрічний наступ російської та австро-угорської армій на Карпатському фронті (Карпатська операція). Вступ у війну на боці Антанти Італії. Таємний договір 26 квітня 1915 р. Німецький наступ східніше Варшави (Горлицька операція) і в Прибалтиці. Військові дії на італійському фронті. Стратегічна поразка сербської армії. Десантна операція на Галліполійському півострові і відкриття Солонікського фронту. Стабілізація положення на Кавказькому фронті і в Сирії. Активізація військових дій на морі. Битва в Північному морі.

Початок “необмеженої” підводної війни.. Підсумки кампанії.

Кампанія 1916 року. Конференція Антанти в Мантильї. Верденська битва. Наступ військ Антанти в районі р. Сомми. Військові дії на Східному фронті. “Брусиловський прорив”. Вступ Румунії у війну на боці Антанти. Військові дії

на італійському, балканському, азіатському фронтах в 1916 р. Ютландська морська битва. Підсумки кампанії.

Кампанія 1917р і закінчення війни. Наростання політичної і соціально-економічної кризи в країнах Німецького блоку. Відновлення “необмеженої” підводної війни Німеччиною. Вступ у війну Сполучених Штатів Америки та його значення. Бої на “лінії Зіґфрида”. Бої у Мессін, в районі Вердена і у Камре. Успіхи англійських військ в Месопотамії, Сирії, німецькій Східній Африці. Військові дії на Салонікському та Італійському фронтах. Вплив на хід війни революційних подій у Росії. Операції російської армії на Південно-західному фронті. Дії у відповідь австро-угорських (Тарно-польський прорив) та німецьких (Ризька операція, захоплення Моонзундських островів) військ. Вихід Росії з війни і Брест-Литовський мирний договір. “14 пунктів В.Вільсона”-програма миру демократичного заходу. “Битва за мир”-бої на Марні в липні 1918 р. Стратегічний наступ Антанти в 1918 р. і закінчення війни. Розпад Четверного союзу: вихід з війни Болгарії, Туреччини та розпад Австро-Угорщини. Підготовка та підписання Німеччиною Комп’єнського перемир’я. Підсумки Першої світової війни та позиції держав-переможниць на кінець війни.

2.5.3. Створення Версальсько-Вашингтонської системи. Міжнародні відносини між Першою та Другою світовими війнами. Паризька мирна конференція 1919 р. Утворення Ліги Націй, її Статут. Мандатна система. Умови Версальського мирного договору з Німеччиною. Мирні договори з іншими учасниками Четверного союзу: з Угорщиною (Тріанонського), з Австрією (Сен-Жерменського), з Болгарією (Нейського) та з Туреччиною (Севрського, а потім Лозанського).

Відмова США від ратифікації Версальського договору і ідея скликання Вашингтонської конференції. Договори Вашингтонської конференції 1921-1922 рр. Протиріччя Версальсько-Вашингтонської системи та її роль в розвитку системи міжнародних відносин в 20-30-х рр. ХХ ст.

Міжнародні відносини початку 20-х років ХХ ст. Європа переможців і переможених: перші спроби досягнути економічної та політичної стабільності в Європі. Провал Генуезької конференції (1922 р.), Рапалльський договір. Репараційне питання та його загострення в 1922-1923 рр.

Врегулювання німецького репараційного питання: План Дауеса; План Юнга; Лозанська конференція 1933 року і припинення репарацій.

Формування нових тенденцій в розвитку міжнародних відносин. Пацифістські принципи у зовнішній політиці ведучих держав Заходу у другій половині 20-х рр. ХХ ст. Локарнська конференція 1925 р. і повернення Німеччини в коло великих держав. Підготовка конференції по роззброєнню. Пакт Бріана-Келлога. Розвиток пан’європейського руху. Причини провалу пацифістської політики і загострення міжнародних відносин на рубежі 20-30-х рр. ХХ ст.

2.5.4. Зміна політичної карти Європи після першої світової війни: поява нових суверенних держав. Поява нових суверенних держав в Центральній, Південній і Східній Європі як наслідок розпаду імперій і рішень Паризької

мирної конференції. Революційна криза в країнах Центральної і Східної Європи. Утворення 12 листопада 1918 р. Австрійської республіки. Австрійська революція, характер і особливості. Революційний підйом в Угорщині в 1918 р. Проголошення Угорської республіки (1918 р.) Радикалізація масового революційного руху і утворення комуністичної партії Угорщини. Об'єднання лівих партій в Соціалістичну партію Угорщини (1919) і проголошення Угорської радянської республіки. Утворення угорської Червоної армії та її вторгнення в Словаччину. Проголошення Словацької радянської республіки та її падіння. Інтервенція в Угорщині. Падіння Угорської радянської республіки. Встановлення регентського режиму М. Хорті. Система мирних договорів з Австрією, Угорщиною і Болгарією та їхні нові державні кордони.

Народне віче 1918 р. і утворення Держави словенців, сербів і хорватів. Королівство сербів, хорватів і словенців в рішеннях Паризької мирної конференції.

Польське і чехословацьке питання на Паризькій мирній конференції. Територіальні надбання Польщі і Румунії.

Східна Європа в системі міжнародних відносин в міжвоєнний період. Мала Антанта – система міждержавних договорів Чехословаччини, Румунії і Югославії. Зростання впливу Італії і Німеччини в регіоні на рубежі 20-30-х рр. XX ст.

2.5.5. *“Малі країни” Європи і північноєвропейські країни в 1914-1920 рр.* Країни Бенілюксу в роки першої світової війни. Рішення Паризької конференції щодо Бельгії. Конституційні реформи 1919 р. в країнах Бенілюксу. Країни Бенілюксу в міжнародних відносинах 1920 рр.

Статус нейтральної країни. Швейцарія і міжнародні гуманітарні організації в період першої світової війни.

Перехід Скандинавських країн до нейтральної зовнішньої політики напередодні і в першій період Першої світової війни. Посилення зовнішньополітичного тиску в 1916-1917 рр. Пронімецький курс Швеції і Данії, співробітництво Норвегії з країнами Антанти.

Проголошення державного суверенітету Фінляндії (1917 р.). Зростання революційного робочого руху. Створення в Фінляндії режиму регентства після поразки Німеччини у війні. К. Маннергейм. Проголошення республіки у Фінляндії.

Скандинавське питання на Паризькій мирній конференції. Територіальні набуття Данії (Шлезвіг-Гольштейн), Норвегії (архіпелаг Шпіцберген), Фінляндії (Аландські острови). Надання Ісландії адміністративної автономії в межах королівської унії з Данією.

2.5.6. *Сполучені Штати Америки.* Наслідки Першої світової війни для США. Перетворення країни на світового кредитора Заходу та лідера промислового світу. Причини прискореного економічного росту, його темпи. Демонтаж системи державного регулювання.

Внутрішня і зовнішня політика уряду В. Вільсона. Посилення ізоляціоністського курсу в США. Відмова Конгресу ратифікувати Версальський договір. Поразка В. Вільсона на виборах 1920 р. Уоррен Гардінг (1921-1923),

Калвін Кулідж (1923-1928) та особливості внутрішньополітичного курсу республіканської партії в 20-х рр. "Справа Америки – бізнес." Панування принципу "твердого ізоляціонізму" в державній політиці та суспільній свідомості. Рух за "третю" політичну силу. Р. Лафоллет.

Післявоєнна економічна криза 1920-1922 рр. Післявоєнна соціальна напруга і шляхи її пом'якшення.

Економічний підйом в США 1922-1929 рр. його кількісні та якісні показники. Епоха "просперіти", масова психологія епохи просперіти. Поширення консерватизму в суспільному житті в 20-ті роки ХХ ст.

Світова економічна криза 1929-1933 рр. Її масштаби, глибина, особливості. Паніка на Нью-Йоркській фондовій біржі 24 жовтня 1929 р.

Спроби уряду Г. Гувера подолати наслідки кризи. Вимушений відхід від "твердого індивідуалізму". Наростання кризи і переростання її на "велику депресію" на початку 30-х рр. ХХ ст. Посилення загальнонаціонального розчарування та невдоволення. Загострення соціальної ситуації в США.

Президентські вибори 1932 року. Особливості передвиборчої кампанії Ф. Рузвельта (1933-1945). Перші "сто днів" президента Ф. Рузвельта. Реформи "нового курсу" Ф. Рузвельта в фінансовій сфері, промисловості, сільському господарстві. Соціальні реформи "нового курсу". Ф. Рузвельт і нове бачення інституту президента в США. Соціально-політичне життя США в 30-ті роки ХХ ст. Американське суспільство в роки кризи і "нового курсу". Наступ справа на "новий курс". Консолідація більшості американців навколо демократичної партії і перемога Ф. Рузвельта на виборах 1936 р. Внутрішня політика уряду США в 1936-1939 рр.

Основні напрями зовнішньої політики Ф. Рузвельта в 1933-1939 рр. Нові підходи в стосунках з СРСР і встановлення дипломатичних відносин між двома державами. Політика "доброго сусіда" щодо країн Латинської Америки. "Інтернаціоналісти" та "ізоляціоністи" в США, їх вплив на практичні дії уряду та законодавчу діяльність Конгресу в 30-ті рр. ХХ ст. Політика "невтручання" США в умовах посилення агресивності Японії і Німеччини. Закон про нейтралітет 1935 р. Закон о ленд-лізі. Перл-Харбор. Вступ США у другу світову війну.

2.5.7. *Великобританія.* Наслідки Першої світової війни для Великобританії. "Вибори хакі" 1918 р. і особливості формування партійно-політичного спектра в повоєнній Англії. Коаліційний уряд Д. Ллойд-Джорджа та його політика. Економічна криза 1920-22 рр., її причини та наслідки, життєвий рівень основної маси британців на поч. 20-х рр. ХХ ст.

Особливості становища британської колоніальної системи після Першої світової війни. Національно-визвольна боротьба Ірландії за незалежність під керівництвом партії Шинфейн в 1918-1921 рр. Англо-ірландська угода 1921 р. і перетворення Ірландії на британській домініон. Громадянська війна в Ірландії 1922-1923 рр. Проблема Ольстеру. Піднесення антиколоніального руху в Індії.

Зовнішня політика Великої Британії після Першої світової війни.

Розпад коаліції консерваторів і лібералів, прихід до влади консерваторів. Внутрішня політика консерваторів в 1922-23 рр. перший лейбористський уряд, його внутрішня і зовнішня політика. Р. Макдональд.

Соціально-політична стабілізація у Великобританії та її особливості.

Прихід до влади консерваторів. Уряд С. Болдуїна в 1924-1929 рр., його внутрішня і зовнішня політика. Загальнонаціональний страйк 1926 р. Мондизм.

Особливості світової економічної кризи 1929-1933 рр. у Великобританії. Вибори 1929 р. і перемога Лейбористської партії. Другий Лейбористський уряд – основні напрямки внутрішньої політики. Вестмінстерський статут 1931 р. Урядова криза 1931 р. Криза Лейбористської партії і створення коаліційного “національного” уряду Р. Макдональда. Оттавська економічна конференція 1932 р. Зростання політичного впливу Консервативної партії. Шляхи і засоби стабілізації економічного та соціального життя Великобританії. Вибори 1935р. і консервативні уряди С.Болдуїна і Н. Чемберлена 1935-1939 рр. “Плебісцит миру”. Монархічна криза 1936 р. (відречення від престолу Едуарда VIII). Коаліційний уряд У. Черчилля (1940 р.).

Великобританія напередодні Другої світової війни. Посилення відцентрових тенденцій в Британській імперії. Імперська конференція 1937 р. Здобуття Ірландією незалежності.

Зовнішня політика Великобританії в 1933-1939 рр.

2.5.8. *Франція*. Наслідки першої світової війни для Франції. Внутрішня і зовнішня політика уряду Ж.Клемансо. “Національний блок” і вибори 1919 р. Економічне та соціально-політичне становище французького суспільства на поч. 20-х рр. ХХ ст.

Франція в міжнародних відносинах 20-х рр. ХХ ст.: послаблення зовнішньополітичних позицій, пацифізм і політика порозуміння з Німеччиною. Паневропейський рух епохи А.Тріана. Меморандум Тріана 1930 р.

Французьке суспільство в 20-ті рр. ХХ ст. Соціально-політична стабілізація у Франції та її особливості. Створення “лівого” блоку та його перемога на виборах. Внутрішня і зовнішня політика уряду “лівого” блоку. Створення уряду “національного єднання”, його склад і політика.

Світова економічна криза у Франції та її особливості. Антикризова політика французьких урядів і ідеї державного регулювання економіки. Дирижизм.

Друге “видання” Картелю лівих. Посилення соціальної напруги у французькому суспільстві в роки кризи. Зростання впливу та активізація ультраправих та фашистських сил в країні. Спроба фашистського путчу 1934 р.

Формування Народного фронту. Еволюція програмних настанов ФКП, СФІО і партії радикалів. Програма Народного фронту. Вибори 1936 р. Політика уряду Народного фронту. Соціальне і робоче законодавство. Криза Народного фронту. Дискусії з питань зовнішньої і внутрішньої політики.

Зовнішня політика Франції в період наростання фашистської військової загрози.

Французьке суспільство в роки Другої світової війни.

2.5.9. *Італія*. Наслідки Першої світової війни для Італії. “Переможена серед переможців”. Особливості економічного та соціально-політичного становища в

Італії. Криза “ліберальної держави”. Радикалізація італійського суспільства, її причини та наслідки. “Червоне дворіччя”.

Зародження руху в Італії, його програма, соціальна база та специфіка. Діяльність фашистів в 1919-1921 рр., зростання їх впливу. “Пакт умиротворення”.

Прихід фашистів до влади. “Похід на Рим”. Економічна політика уряду Б. Муссоліні. Період консолідації режиму. Виборчий закон 1923 р. Вибори 1924 р. Вбивство Д. Матеотті та політична криза 1924 р. Статус голови держави згідно закону 1925 р. Виключні закони 1926-1927 рр. Встановлення тоталітарної фашистської диктатури в Італії. Державні інститути фашистського режиму. Політика по створенню корпоративної держави. “Хартія праці” 1927 р. Національна рада корпорацій і Палата фашій і корпорацій в системі фашистської держави. Функції Великої фашистської ради. Карательна система. Фашизм і церква. Лютеранський конкордат 1929 р.

Особливості світової економічної кризи в Італії. Політика етатизму та автаркії. Організація “корпоративної держави”. Закон 1934 р. про корпорації. Роль військового виробництва в італійській економіці в 30-ті рр. ХХ ст. Трансформація політичної природи італійського фашистського режиму в 30-х рр. і зовнішньополітичні аспекти цього процесу. Наростання кризи фашистської держави у другій пол. 30-х рр. і в період Другої світової війни. Складання політичної опозиції і специфіка італійського руху Опору.

Підготовка Італії до війни. Італійська агресія проти Ефіопії. Участь італійських збройних сил в громадянській війні в Іспанії на боці Ф. Франко. Зближення Італії з Німеччиною. Агресія Італії проти Албанії.

Економічне, політичне і військове становище Італії напередодні Другої світової війни. Участь італійських підрозділів у військових діях на Африканському і Східному фронтах. Висадка союзницьких військ на Півдні Італії, скинення режиму Б. Муссоліні (1943). Республіка Сало. Уряд Бадольйо. Оголошення Італією війни Німеччині. Збройне повстання на півночі країни (1945).

2.5.10. Німеччина. Поразка Німеччини у війні і загострення внутрішньополітичної кризи. Початок Листопадової революції, проголошення республіки, створення тимчасового революційного уряду. Дві політичні течії в Листопадовій революції їх боротьба щодо питання про владу. Січневе збройне повстання 1919 р. Вибори до установчих зборів. Веймарська конституція 1919 р., її основні риси.

Німеччина періоду Веймарської республіки (1919-1933). Партійно-політична система Веймарської республіки. Підписання Версальського договору і ставлення до нього в німецькому суспільстві. Правий радикалізм та його прояви. Каппівський заколот. Зародження націонал-соціалізму. Утворення НСДАП і ранній період її діяльності. “Півний заколот”. А. Гітлер.

Економічні наслідки поразки Німеччині у війні. Репараційні виплати. Дві стратегії урядового курсу: “політика катастроф” і “політика виконання”. Рурська криза 1922-1923 рр. “План Дауеса” і особливості економічної стабілізації в Німеччині. “План Юнга”. Німецьке суспільство періоду

Веймарської республіки. Фелькишський рух. Формування Веймарської коаліції. Динаміка виборчих кампаній в другій половині 20-х рр. ХХ ст.

Прояви світової економічної кризи в Німеччині. Зростання впливу ліво- та право радикальних партій в умовах зростання соціальної напруженості в суспільстві. Криза парламентаризму та перехід до президентського правління. Прихід А. Гітлера до влади.

Формування тоталітарної системи нацистської диктатури. Ліквідація політичної опозиції. Встановлення однопартійної диктатури. Ліквідація федеративного устрою. “Ніч довгих ножів” 30 червня 1934 року та внутрішня консолідація НСДАП.

Внутрішня політика нацистського режиму. “Уніфікація профспілок”. Система соціального контролю. Принцип фюрерства. Уніфікація духовного життя суспільства. Боротьба з церквою. Конкордат з Ватиканом (1933 р.). Політика антисемітизму. Нюрнберзькі закони про громадянство. ”Кришталева ніч” . Економічна політика в тоталітарній Німеччині. Я. Шахт. “Битва за працю”. Чотирирічний господарський план. Автаркія. Мілітаризація економіки.

Зовнішня політика А. Гітлера: стратегія і тактика. Вимоги скасування військових обмежень і перегляду територіальних рішень Версальської угоди. Плани “здобуття нового життєвого простору” для арійської раси.

2.5.11. Іспанія .Іспанська монархія після Першої світової війни. Соціальна структура іспанського суспільства і економічне становище його основних верств. Основні політичні партії та їх діяльність.

Післявоєнна економічна криза. Колоніальна війна в Марокко та її вплив на внутрішньополітичне становище в країні.

Політична криза 1922-1923 рр. Встановлення диктатури М. Прімо де Рівера та її історична природа. Основні напрямки соціально-економічної політики. Створення воєнізованої системи управління. Економічна та політична стабілізація в Іспанії в другій пол. 20-х рр. ХХ ст. Введення корпоративної системи праці. Розширення державного регулювання економікою. Формування представницької влади (Національна асамблея, 1927 р.).

Іспанія в роки світової економічної кризи. Загострення соціально-економічної та політичної ситуації в країні на поч. 30-х рр. Поширення республіканських настроїв в іспанському суспільстві. Повалення монархії та встановлення республіки в Іспанії.

Буржуазно-демократична революція в Іспанії 1931-1939 рр. Основні періоди і рушійні сили революції. Республікансько-соціалістичні уряди в Іспанії 1931-1933 рр. Аграрне питання і політика щодо католицької церкви в Іспанії 1931-33 рр. Невідповідність між сподіваннями основної маси іспанців щодо революції і її реальними здобутками.

Перемога право консервативних і профашистських сил на виборах 1933 р. Початок другого етапу революції. “Чорне дворіччя”. Ліві та лівоцентристи Іспанії 1934-1935 рр. Боротьба за створення Народного фронту, його програма. Перемога Народного фронту на парламентських виборах. Діяльність уряду Народного фронту в лютому – червні 1936 р.

Військово-фашистський заколот і початок громадянської війни в Іспанії, її основні етапи. Політичні і соціально-економічні перетворення в Іспанії в ході громадянської війни.

Причини поразки Іспанської Республіки. Встановлення диктатури Ф. Франко, її політична і соціальна природа. Франкізм.

2.5.12. *Канада*. Наслідки першої світової війни для Канади. Економічне і політичне життя Канади на поч. 20-х рр. ХХ ст., перший уряд М. Кінга (1921-1930). Соціальна політика канадської влади в перш. пол. 20-х рр. ХХ ст. Успіхи канадської економіки в 20-х рр. Конституційна криза 1926 р.

Консервативний кабінет Р. Беннетта (1930-1935). Вестмінстерський статут 1931 р. та його значення для подальшого історичного розвитку країни. Канади в роки світової економічної кризи 1929-1933 рр. Спроби консервативного уряду подолати наслідки економічної кризи. Посилення соціальної напруги в канадському суспільстві. Поразка консервативної партії на парламентських виборах 1935 р. і прихід до влади уряду лібералів.

Внутрішня і зовнішня політика ліберального уряду Канади на чолі з М. Кінгом. Формування англо-американо-канадського “Північно-атлантичного трикутника” (1938).

Канадське суспільство в 1930-ті -перший пол. 1940-х рр. Загострення національного питання.

2.5.13. *Країни Центральної і Південно-Східної Європи в 1920-х –1930-х рр. Чехословаччина*. Внутрішньо-регіональні особливості соціально-економічного розвитку і етнополітична карта Чехословаччини. Конституція 1920 р. Політична ситуація в республіці. Багатопартійна система. Національно-демократична партія, аграрії, Християнська народна партія Глінки, Комуністична партія, Група “Град”. Т. Массарік і Е. Бенеш та їхні політичні ідеї. Причини відносної стабільності багатопартійної системи та парламентської демократії. Виникнення Судетської проблеми. Специфіка положення Словаків в складі республіки. Мюнхенська угода 1938 р. про розподіл Чехословаччини. Окупація Чехословаччини і утворення Словацької держави.

2.5.14. *Угорщина*. Білий терор після повалення Угорської радянської республіки. Легітимістка опозиція і спроби монархічного перевороту в 1921 р. Введення елементів представницької демократії. “Пакт Бетлена-Пейера” і легалізація соціал-демократичного руху. Вибори 1922 р. і консолідація урядового блоку. Партія єдності. Особливості соціально-економічного розвитку Угорщини в 20-ті рр. Консолідація хортистського режиму в Угорщині і остаточне оформлення авторитарної диктатури в 1932 р. Входження Угорщини в гітлерівський блок і участь у військових діях на Східному фронті. Зміна зовнішньополітичної стратегії хортистського режиму в 1944 р. і посилення німецького втручання у внутрішні справи Угорщини. Прихід до влади Ф. Салаші. Визволення Угорщини.

2.5.15. *Польща*. Відновлення державного суверенітету Польщі після Першої світової війни. Соціалістичний і селянський рух у повоєнній Польщі. Конституція 1921 р. Ю. Пілсудський. Польський експансіонізм у перші повоєнні роки. Економічні реформи, зростання державного регулювання.

Аграрна реформа 1925 р. Криза парламентської демократії у першій пол. 20-х рр. і державний переворот 1926 р. Режим “санації” і його еволюція в кін. 20-х – 30-х рр. Конституція 1935 р. Специфіка політичного курсу напередодні Другої світової війни. Поразка про німецької зовнішньополітичної стратегії польської дипломатії. Агресія третього Рейха проти Польщі. Створення на польській території “генерал-губернаторства окупованих областей”. Геноцид проти польського народу. Польський рух Опору. “Лондонський уряд” С. Миколайчика.

2.5.16. *Румунія*. Наслідки Першої світової війни для Румунії. Формування партійної системи. Національно-ліберальна партія І. Братіану. Цараністська партія І. Міхалаке і національна партія Ю. Маніу, їхнє об’єднання в націонал-цараністську партію (1926). Комуністична партія Румунії. Династична криза 1925-1927 рр. Боротьба націонал-лібералів і націонал-цараністів. Аграрна реформа в Румунії. Коронація Кароля II (1939) і посилення впливу націонал-цараністської партії (про німецької орієнтації). “Залізна гвардія”. Ліквідація парламентського устрою в Румунії 1938 р. Генерал Й. Антонеску. Анексія 1940 р. Радянським Союзом Бессарабії і Північної Буковини. Рішення Віденського арбітражу щодо Румунії. Введення німецьких військ в Румунію (жовтень 1940 р.). Румунія приєднується до Троїстої угоди. Вихід із гітлерівського блоку (серпень 1944 р.)

Греція. Греко-турецька війна 1919-1922 рр. Політична боротьба Ліберальної і Народної (монархічної) партій. Військовий переворот 1922 р. Вибори 1923 р. і усунення від влади Георга II. Проголошення Греції республікою (1924). Політика уряду А. Папанстасіу. Військовий переворот 1925 і 1926 рр. Відновлення демократичного устрою і прийняття Конституції 1927 р. Наростання фінансової кризи. Вибори 1932 р. і прихід до влади народної партії. Передумови утворення в Греції військово-авторитарного режиму. Ліва опозиція і рух за єдиний антифашистський фронт. Політична криза 1935 р. Провал “республіканського” перевороту, організованого ліберальною партією, і трансформація державного устрою після перевороту Національно-радикальної партії генерала Г. Конділіса. Відновлення монархії. Активізація опозиції і створення Народного фронту (1936). Військовий переворот 1936 р., диктатура генерала Метаксаса. Греція в складі Балканської Антанти. Ліквідація державного суверенітету Греції під час балканської кампанії 1940 р. Утворення на території Греції італійської окупаційної зони. Рух Опору. Визволення Греції.

Югославія. Конституційна система і партійний спектр. Внутрішні регіональні особливості. Відовланська конституції 1921 р. Олександр Карагеоргієвич. Загострення політичної боротьби в кінці 20-х рр. XX ст. і державний переворот 1929 р. і встановлення диктатури Олександра I. ”Диктатура 6 січня”. Утворення Югославії. Сербський націоналізм. Рух усташів. Політичний тероризм. Період регентства. Військові дії на Балканському півострові у 1940 р. Військовий розгром і територіальний розподіл Югославії. Незалежна держава Хорватія А. Павелича. Сербський пронімецькій уряд М. Недича. “Новий порядок” в Югославії. Емігрантський уряд Д. Силовича. Консолідація югославського руху Опору під керівництвом КПЮ. Й. Броз Тіто. Формування органів народної влади (Антифашистське Вече народного визволення Югославії 9142 р.,

Національний комітет визволення Югославії 1943 р.). Звільнення Югославії Народно-визвольною армією під керівництвом Й. Броз Тіто.

2.5.17. *“Малі країни” Західної Європи і Скандинавські країни в 1920-1930-х рр. Країни Бенілюксу.* Політика католицьких урядів Л. Делакура в Бельгії та Р. де Беренбрука в Нідерландах. Розвиток робітничого законодавства і широкої системи соціального страхування. Особливості світової економічної кризи в країнах Бенілюксу. Особливості формування ліберально-реформістської моделі ДМК. Політична перевага соціальних християнських рухів і соціал-демократичних партій. Активізація радикальних політичних сил в роки світової економічної кризи. Пронімецький *“Націонал-соціалістичний рух”* А. Мюссерта в Нідерландах, Фламандський національний союз, націоналістичний рух рекситів Дегреля в валлонських провінціях Бельгії. Політична стабілізація в другій пол. 30-х рр. XX ст. Набуття Бельгією статусу нейтральної країни. Ліквідація державного суверенітету Бельгії, Нідерландів і Люксембургу під час *“французької кампанії”* 1940 р. Доля королеви Вільгельміни і Леопольда III. Створення структури окупаційних влад в країнах Бенілюксу. Рух Опору.

Дипломатична, поштова та торгово-фінансова унія Швейцарії з Ліхтенштейном. Конституційна реформа 1921 р. в Ліхтенштейні. Швейцарія і Ліхтенштейн в 30-х рр. Форсований розвиток індустріального комплексу економіки. Швейцарська *“банківська імперія”*. Особливості нейтрального статусу Швейцарії в роки Другої світової війни.

Австрійська республіка в 20-ті рр. XX ст. Партійний спектр. Вибори в Установчі збори і прийняття Конституції 1920 р. Політична перевага пан німецької партії Г. Шобера і Християнсько-Соціальної партії І. Зейпеля. Женевські протоколи 1922 р. і особливості економічної стабілізації в Австрії. Початок фашизації Австрії. Зростання політичного впливу хеймверу. Створення в ХСП концепції станово-корпоративної соціальної системи. Конституційна реформа 1925 р. Вибори 1927 р. і придушення віденського повстання. Особливості кризи 1929-1933 рр. в Австрії. Розвиток процесу фашизації. Зміна керівництва ХСП і паннімецького руху. Утворення уряду Е. Дольфуса (1932) і політична консолідація австрофашизму. Закони 4 березня 1933 р. – політико-правове оформлення фашистського режиму. Повстання шуцбунду в лютому 1934 р. Конституція 1934 р. Утворення *“християнської, німецької, союзної держави, організованої по становому принципу”*. Вітчизняний фронт. Роль римсько-католицької церкви. Зближення з Італією і загострення австро-німецьких відносин. Нацистський путч у Відні (1934) і вбивство Дольфуса. Конференція в Стрезі (1935). Політичний курс уряду К. Шушніга. Рішення про плебісцит з питання про збереження державного суверенітету і насильницький аншлюс Австрії (1938). Утворення Альпійських і Дунайських імперських округів на території Австрії (в складі Третього Рейху).

Економічні наслідки Першої світової війни для країни Північної Європи. Передумови диференціації скандинавського регіону по рівню соціально-економічного розвитку і характеру політичних процесів. Стабілізація політичної ситуації в Швеції та Данії. Зближення соціал-демократичних і ліберальних партій. Політична перевага партії венстре в Данії. Період *“ділових*

кабінетів” в Швеції. Головні напрямки державної політики – збереження стійких національних валютних систем, перехід до експорту капіталу і подальший розвиток традиційних галузей. Політика протекціонізму. Особливості економічної кризи 30-х рр. ХХ ст. в країнах Північної Європи. Антикризова політика соціал-демократичного уряду Стаунінга в Данії. Зближення соціал-демократичного руху і датських венстре. “Закони про смуту” 1934 р. і боротьба проти профашистських політичних рухів. Проблема Шлезвігу в датсько-німецьких відносинах напередодні Другої світової війни. Антикризова політика уряду “партії вільно мислячих” в Швеції. Вибори 1932 р. і програма “ північного соціалізму” соціал-демократичної партії. Соціально-економічна політика уряду П. Ханссона.

Зростання авторитарних тенденцій в Норвегії і Фінляндії. Відставання цих країн в процесі модернізації. Диспропорції в структурі населення. Зростання соціальної напруженості. Актуалізація національного питання. Ріст радикального пролетарського руху і націоналістичного руху хейре в Норвегії. Еволюція політичного курсу правлячої Прогресистської партії в Фінляндії. Програма фінляндизації. Рух шюцкорів.

Фактори фашизації у внутрішньополітичному житті Норвегії і Фінляндії в 30-х рр. ХХ ст. Роль національного питання. Діяльність уряду В. Квіслінга. Програма “Північного народного відродження”. “Похід 1932 р.” і спроби анексії Східної Гренландії. Зближення норвезьких націоналістів з німецьким націонал-соціалістичним рухом. Утворення Лапуаского руху (1931) і “похід на Гельсинки“. Невдалий державний переворот 1932 р. посилення авторитарних тенденцій в політичному житті Фінляндії. Роль К. Маннергейма в централізації системи державного управління. Шестирічна програма переозброєння (1937). Зовнішньополітична програма “об’єднання всіх фіномовних народів від Балтики до Уралу” Загострення радянсько-фінських відносин і “зимова війна” 1939 р.

Наростання військової загрози в 1930-х рр. і зигзаги зовнішньополітичного курсу Скандинавських країн. Спроби створення системи колективної безпеки. Регіональний договір про єдині умови нейтралітету 1938 р. Причини геополітичного розколу скандинавського регіону в період Другої світової війни. Специфіка нейтрального положення Швеції в роки війни. Данія і Норвегія як об’єкти англо-німецького протиборства. Битва за Норвегію (1940). Колабораціоністський режим Квіслінга. Норвезький рух Опору. Утворення “взірцевого протекторату” Третього Рейху в Данії. Ісландія в системі атлантичних комунікацій союзників. Зближення Фінляндії з Німеччиною в 1940-41 рр. і участь Фінляндії у війні проти СРСР. Військові дії на Карельському фронті і вихід Фінляндії із другої світової війни Сепаратний мирний договір з СРСР.

2.5.18. *Країни Латинської Америки в першій половині ХХ століття.* Особливості економічного, соціального та політичного розвитку країн Латинської Америки. Фактор європейської еміграції в країни регіону в перші десятиліття ХХ ст. Роль армії в політичному житті латиноамериканських країн. Передумови формування військово-авторитарних режимів. Особливості

латиноамериканського авторитаризму. Специфіка політичної системи-боротьба еліт за владу.

2.5.19. *Бразилія*. Бразилія в роки Першої світової війни. Політика уряду Браза Гомера. Ескалація політичної боротьби і введення в країні обложного становища. Прихід до влади в 1919 р. Е. Пессоа і відновлення конституційного правопорядку. Реформи уряду Е. Пессоа. Активізація селянського руху і армійської опозиції. Спроба перевороту 1922 р. Встановлення диктаторського режиму Бернардеса (1922 –1926). Коригування політичного курсу в період правління Л. Перейри (1926-1930). Підрив позицій правлячої “кофейної” олігархії. Революція 1930 р. Прихід до влади уряду Варгана. Політика протекціонізму.

2.5.20. *Аргентина*. І. Рігойєн, його діяльність в роки війни та вибрання на посаду президента в 1916 р. Реформістська політика Рігойєна в перші повоєнні роки. Зростання революційного руху. Основні течії в аргентинському соціалістичному і анархічному рухах. Вибори 1922 р. і прихід до влади правого крила Громадянського радикального союзу. Політика М. Альвеари. Військовий переворот 1930 р. Прихід до влади генерала Хосе Урибуру. Відміна конституційних гарантій. Перемога Націонал-демократичної партії на виборах 1931 р. Відновлення конституційного режиму. Прихід до влади уряду Перона. Концепція “хустисіалізму” (справедливості).

2.5.21. *Мексика*. Мексиканська революція 1910-1917 рр. Перегляд конституції Установчими зборами в 1916-1917 рр. Військовий переворот в 1920 р. Утворення уряду генерала А. Обрегона. Нормалізація відносин з США. Продовження аграрної реформи. Вибори 1924 р. Режим “революційного каудилізму” генерала Плутарко Еліаса Кальєса. Підтримка національного капіталу. Політична криза в 1928 р. Демократичні перетворення уряду президента Карденаса (1934-1940). Аграрні перетворення. Націоналізація ряду іноземних фірм. Загострення відносин з Великобританією і США. Створення Партії мексиканської революції. Прихід до влади Авіли Камачо. Відхід від реформаторської діяльності.

2.5.22. Особливості зовнішньополітичної позиції країн Латинської Америки напередодні і під час Другої світової війни. Політика нейтралітету-“Загальна декларація про нейтралітет американських республік” і “Панамська декларація” 1939 р. “Гаванська декларація” 1940 р. Вступ у другу світову війну на боці антигітлерівської коаліції грудень 1941 – 1945 р. (Аргентина та Чилі). Встановлення дипломатичних стосунків з СРСР.

2.5.23. *Чилі*. Діяльність уряду Бальмаседи. Утворення демократичної партії. Антиурядові виступи. Падіння президенту Бальмаседи. Посилення впливу олігархічних кіл на внутрішню політику країни. Військовий переворот 1924 р. Повернення на президентську посаду А. Алессандріді. Конституція Чилі 1925 р. Встановлення особистої диктатури Карлоса Ібаньєса. Придушення демократичних свобод. Революційна криза в Чилі 1931 – 1932 рр. Формування тимчасового уряду на чолі з Х.Е. Монтеро. Повстання військових моряків в 1931 р. Скиннення уряду Монтеро і проголошення Чилі соціалістичною республікою. Створення Тимчасової урядової хунти. Програма нового уряду.

Військовий заколот 1932 р. Встановлення диктатури К. Давілі. Стабілізація ситуації з приходом до влади Артуро Алессандри Пальма в 1932 р. Прихід до влади Демократичного альянсу. Народний фронт в Чилі (1938-1941 рр.).

2.5.24. *Куба*. Встановлення авторитарної диктатури Херердо Мачало-і-Моралеса. Революція 1933-1934 рр. на Кубі. Створення Тимчасового революційного уряду на чолі з Рамоном Грау Сан-Мартіном. Відновлення демократичних свобод. Військовий переворот (1934). Встановлення диктатури Батисти. Зближення Батисти з демократичними силами. Прийняття нової Конституції Куби в 1940 р. Революційна партія кубинського народу.

2.5.25. *Міжнародні відносини в 1930-1939рр.* Виникнення вогнищ війни на Далекому Сході. Основні етапи розвалу Версальської системи в Європі. Спроби створення системи колективної безпеки в Європі: реальні результати, наслідки. Женевська конференція по роззброєнню. Радянсько-французький та радянсько-чехословацький договори 1935 р. Агресивні дії Італії та Німеччини в 1936-1939 рр. Створення союзу між Німеччиною, Італією та Японією. Політика “невтручання” і “замирення агресора провідних демократичних західних держав та її історичні наслідки. Аншлюс Австрії (1938). Мюнхенська угода (1938). Анексія Чехословаччини (1939). Загострення польського питання. Радянсько-англо-французькі переговори весна-літо 1939 р. Радянсько-німецький пакт про ненапад. Історичні наслідки радянсько-німецького зближення.

2.5.26. *Друга світова війна*. Походження Другої світової війни, її причини, характер та періодизація. Основні напрями історіографії проблеми. Напад Німеччини на Польщу. “Білий план”. Оголошення Великобританією та Францією війни Німеччині, перетворення війни на світову. Поразка Польщі. “Дивна війна” на західному фронті, початок бойових дій на Атлантиці. Вступ радянських військ в Західну Україну та Західну Білорусію і включення їх до складу СРСР. Радянсько-німецький договір про дружбу 1939 р., радянсько-німецька економічна угода 1940 р. та їх вплив на перебіг війни.

Радянсько-фінська війна 1939-1940- рр., реакція на неї провідних держав світу. Укладення радянсько-фінського мирного договору.

Приєднання до складу СРСР Бессарабії та Північної Буковини. Приєднання до СРСР держав Балтії.

Розробка Німеччиною планів агресивної війни на Заході. Напад гітлерівської Німеччини на Данію і Норвегію. “Копенгагенізація”. Дії німецьких збройних сил проти норвезьких та британських військ, загарбання Норвегії. Остаточне затвердження плану військових дій Німеччини проти Франції.

“Жовтий план”, “Розріз серпом”. Напад Німеччини на Францію, захоплення Бельгії, Голландії та Люксембургу. Дюнкерк. Наступ німецьких військ вглиб Франції. Вступ Італії у війну. Утворення “Вільної Франції” на чолі з генералом Ш. де Голлем. Капітуляція Франції, умови Комп’єнської угоди. Утворення уряду А. Петена у Франції. “Режим Віші”. Історичні наслідки мюнхенської політики західних демократій та її краху.

У. Черчилль на чолі уряду Великобританії. Початок “Битви за Англію”, її етапи, складові та наслідки. Остаточне визначення Німеччиною напрямку подальшої агресії і початок підготовки до нападу на СРСР. План “Барбаросса”.

Ініціатива Німеччини щодо створення Берлінського пакту, приєднання до нього Угорщини, Болгарії та Румунії. Напад Італії на Грецію, греко-італійська війна. Допомога Греції з боку Великобританії, поразка італійських військ. Зміна уряду в Югославії і підписання радянсько-югославського пакту. Напад Німеччини на Югославію і Грецію та його наслідки для подальшого ходу світової війни.

Безпосередня підготовка Німеччини до нападу на СРСР. Укладення радянсько-японського договору про ненапад. “Місія Гесса” та її провал.

Напад фашистської Німеччини на СРСР, початок Великої Вітчизняної війни радянського народу. Бойові дії Німеччини проти СРСР в червні – листопаді 1941 р. Розгром німецько-фашистських військ під Москвою і крах гітлерівського плану “блискавичної війни” проти СРСР.

Напад Японії на Перл-Харбор, вступ США у Другу світову війну. Початок війни на Тихому океані. Японська агресія в Південній Азії.

Німецький наступ на Сході в 1942 р. Сталінградська битва та її особливе значення для подальшого розвитку Другої світової війни.

Бойові дії на Тихому океані. Вирішальна перемога військово-морських сил США над японським флотом біля атолу Мідей. Зміна співвідношення сил в азійсько-тихоокеанському регіоні на користь США. Бойові дії в Північній Африці, поразка німецько-італійських військ. Висадка англо-американських військ на Сицилії і Півдні Італії.

Перемога радянських військ на Орловсько-Курській дузі. Початок розвалу фашистського блоку. Крах італійського фашизму. Капітуляція Італії. Военні дії в Італії.

Перемоги радянських військ в 1944 р. та їх міжнародне значення. Відкриття другого фронту в Європі. Бойові дії у Франції.

Загострення внутрішньополітичного становища в Німеччині. Змова проти А. Гітлера та її провал. Розпад фашистського блоку. Спроби представників вищого керівництва Німеччини налагодити таємні контакти з урядами США та Великобританії з метою укладення сепаратного миру на Західному фронті.

Визволення Франції. Радянсько-французький договір 1944 р. Наступ англо-американських військ у Бельгії і Голландії. Контрнаступ німецьких військ в Арденнах. Визвольна боротьба у Східній та Південно-Східній Європі на заключному етапі війни.

Бойові дії на заключному етапі війни в Європі. Берлінська операція. Просування військ західних союзників по Німеччині. Зустріч на Ельбі американських і радянських військ. Взяття Берліну радянськими військами. Беззастережна капітуляція фашистської Німеччини.

Азійсько-тихоокеанський театр військових дій на заключному етапі війни. Національно-визвольний рух у Східній та Південно-Східній Азії: хід воєнних операцій. Застосування США ядерної зброї проти Японії. Вступ СРСР у війну з

Японією, розгром японської Квантунської армії. Беззастережна капітуляція Японії. Закінчення Другої світової війни.

Всесвітньо-історичне значення перемоги над нацизмом, фашизмом і японським милітаризмом у Другій світовій війні.

2.5.27. *Дипломатичні відносини під час Другої світової війни.* Позиція США на початку війни. Проголошення нейтралітету. Принцип “ке енд керрі”. США як “невоюючий союзник” Великобританії в 1939-1941 рр. Угода “Есмінці в обмін на бази”. Запровадження ленд-лізу. Небажання США вступати у війну в 1939-1941 рр.

Англо-радянські відносини в другій половині 1941 р. Початок створення антигітлерівської коаліції.

Напад Японії на Перл-Харбор, вступ США у війну. Розвиток та зміцнення союзницьких відносин між Великобританією, СРСР та США. Атлантична хартія. Проблема другого фронту.

Подальше зміцнення антигітлерівської коаліції. Московська конференція міністрів закордонних справ. Тегеранська конференція.

Відкриття другого фронту в Європі. Конференція в Бретон-Вудсі.

Розпад фашистського блоку. Визволення Франції. Радянсько-французький договір 1944 р. Кримська (Ялтинська) конференція. Берлінська (Потсдамська) конференція.

2.5.28. *Країни Європи в період Другої світової війни.* Економічне і соціально-політичне становище Великобританії, США, Італії та Німеччини в 1942-1944 рр. Успішний розвиток американської та британської економіки. “Тотальна війна” з боку Німеччини.

Німецький окупаційний режим в Європі, його структура і характерні риси. Феномен колабораціонізму. “Новий порядок”. Голокост. Політика етноциду щодо слов’янських народів. Зародження Руху Опору, особливості керівництва ним та його діяльності в 1939-1941 рр.

Зростання сил та активізація дій Руху Опору в Європі 1942-1943 рр. Збройна боротьба з окупантами, її регіональні особливості.

Рух Опору на вищому етапі розвитку: національні збройні повстання.

2.5.29. *Тенденції циклічного розвитку індустріального суспільства у ХХ-на початку ХХІ ст.* Економічні, соціальні та політичні еволюції в промислово розвинутих країнах Європи та Америки 1945-2000 рр. Характеристика основних повоєнних циклів: др. пол. 1940-х- 50-ті рр. - новий етап НТР, складання розгалуженої системи державного регулювання в країнах Західної Європи та Америки, народно-демократичні революції в країнах Центральної та Південно-Східної Європи, становлення соціалістичної системи на чолі з СРСР; початок розпаду колоніальної системи; розв’язання „холодної війни” між СРСР та США та очолюваними ними блоками і реформування на цій основі „двополюсного світу”: кін. 1950-середина 70-х рр.; на основі розвитку НТР та неокейнсіанської моделі державного регулювання динамічний розвиток капіталістичних країн, завершення формування в них індустріального суспільства масового споживання з розвинутою соціальною сферою так званого суспільства загального благоденства; розгортання процесів інтеграції та

інтернаціоналізації господарського життя, утворення ТНК, завершення розпаду колоніальної системи, складання світової системи соціалізму, продовження „холодної війни”, локальні війни та конфлікти, поступова тенденція до розрядки міжнародної напруженості.

Середина 1970 – кінець 1980-х рр. – період глибоких структурних криз світового капіталістичного господарства, перехід до неоконсервативної моделі економічної політики (монетаризм). В умовах нового етапу НТР перехід від індустріального до постіндустріального суспільства; загострення кризових явищ в країнах Центральної та Південно-Східної Європи, розпад світової соціалістичної системи, розпад СРСР, завершення в основному „холодної війни”.

1990-ті рр. – подальший розвиток НТР, формування інформаційного суспільства, поєднання засад ринкової економіки з державним регулюванням, посилення тенденцій лібералізації та транснаціоналізації світового господарства, глобалізація світового розвитку. Рецесійні процеси в економічному житті країн Заходу. Політичні, економічні та соціальні трансформації посткомуністичного суспільства в країнах Центральної та Південно-Східної Європи.

Рецидиви „холодної війни”, що супроводжуються загостренням національних та міжконфесійних конфліктів, наростанням глобальних проблем.

2.5.30. *США (1945-2010 рр.)*. Утвердження США як провідної країни сучасного світу у повоєнні роки. План Маршала. Доктрина Трумена. Закон Тафта-Хартлі. Посилення внутрішньополітичної реакції. Маккартизм. Політичний, економічний та соціальний курс Д. Ейзенхауера. Війна в Кореї. Масовий негритянський рух. Перемога демократів на президентських виборах 1960 р. „Нові рубежі” Дж. Кеннеді. Карибська криза. „Велике суспільство” Джонсона та його підсумки. В’єтнамська війна. Виборча кампанія 1968 р., прихід до влади республіканців. Внутрішня та зовнішня політика адміністрації Р. Ніксона. Гуамська доктрина 1969 р. ОСО - 1. „Уотергейтська криза” 1972 р. Вимушена відставка Р. Ніксона 1974 р. Президентство Дж. Форда. Економічна криза 1974-1975 рр. Президентство Дж. Картера 1976-1980 рр. ОСО - 2. Перемога республіканців на виборах 1980 р. Перехід до монетаристських засобів регулювання економіки. Рейганоміка. Програма СОІ. „Зоряні війни”. Перемога Дж. Буша-старшого на президентських виборах 1983 р. Операція „Буря в пустелі” 1991 р. Перемога Б. Клінтона на президентських виборах 1992 р. „Центристський курс” Клінтона та реалізація плану „економічного відродження” США. „Миротворча” місія Б. Клінтона (Балкани, Югославія). Дейтонські мирні угоди 1995 р. Президентські вибори 2000 р. Прихід до влади Дж. Буша-молодшого. Трагічні події 11 вересня 2001 р. та їх наслідки.

Американо-українські відносини на сучасному етапі.

2.5.31. *Велика Британія (1945 - 2010 рр.)*. Підсумки Другої світової війни для Великої Британії. Третій і четвертий лейбористські уряди (1945-1951 рр.). К. Еттли. Програма „демократичного соціалізму”. Зовнішня та колоніальна політика К. Еттли. Повернення до влади консерваторів (1951-1964 рр.). „Тринадцять втрачених років”. (прем’єрство В. Черчілля - А. Ідена -

Г. Макміллана - А.Д. Х'юма). Суецька криза 1956 р. Демонтаж британської колоніальної імперії. П'ятий і шостий лейбористський уряди Г. Вільсона (1964-1970), його програма „соціального контракту” та „політика прибутків”. Наростання страйкового руху в країні в другій половині 1960-х років. Лейбористський законопроект „Замість розбрату”. Консервативний кабінет Е. Хіта (1970-1974 рр.). Закон „Про виробничі відносини” 1970 р. Вступ Англії до ЄЕС 1973 р. Наростання страйкової боротьби. Лейбористський уряд Т. Вільсона - Дж. Каллагана (1974-1979 рр.). Політика „соціального контракту”, посилення страйкової боротьби. Парламентські вибори 1979 р. та прихід до влади консервативного уряду М. Тетчер. Неоконсервативна „революція” М. Тетчер. Наступ на тред-юніони. Зовнішня політика кабінету М. Тетчер. Відставка М. Тетчер 1990 р. Уряд Дж. Мейджора (1990-1997 рр.). Повернення до традиційного консерватизму. Еволюція лейбористської партії 1980-1990-х рр. та її перемога на виборах 1997 р. „Третій шлях” Т. Блера. Зовнішня політика Великої Британії 1990-х рр.

2.5.32. *Німеччина (1945-2010 рр.)*. Політика організаційної влади в західних зонах окупації в 1945-1949 рр. План Маргентау. Грошова реформа. „Берлінська криза” 1948-1949 рр. Розкол Німеччини. Причини та наслідки. Створення ФРН та НДР 1949 р. Формування партійно-політичної системи в західній окупаційній зоні. Аленська програма. „Економічне диво” 1950-х років та доктрина соціального ринкового господарства Л. Ерхарда. Уряди „великої коаліції” та „малої коаліції”. Зовнішня політика ФРН від доктрини Хальштейна (1955 р.) до нової східної політики В. Бранта (1972 р.). Прихід до влади уряду Г. Коля - Г-Д. Геншера (1983 р.). „Політика нової коаліції”. Об'єднання Німеччини: передумови, хід об'єднувчих процесів (1989 р.).

“10 пунктів” Г. Коля. Політичні, економічні, соціальні та психологічні проблеми єдиної Німеччини. Вибори 1998 р. та перемога Г.Шредера. „Рожево-зелена коаліція”. Зовнішня політика ФРН у 1990-х рр.

2.5.33. *Франція (1945-2010 рр.)*. Політичне, соціальне та економічне відродження Франції в період тимчасового режиму (1944-1947 рр.). Вибори до Установчих зборів. Встановлення Четвертої республіки, Конституція 1946 р. Загострення політичної боротьби. Розпад французької колоніальної імперії. Війна в Індокитаї (1945-1954 рр.). Війна в Африці. Роль Франції у формуванні військово-блокової системи в Європі. Соціальний та економічний розвиток країни в роки Четвертої республіки. Причини кризи та падіння Четвертої республіки.

Проголошення П'ятої республіки, її конституція. Політична та соціальна сутність голлізму. Кінець французької колоніальної імперії. Зовнішня політика Франції після Евіанських угод. Економічний та соціальний розвиток країни 1958-1968 рр. Наростання опозиції уряду, політична криза. Події травня-червня 1968 р., відставка Шарля де Голля. Вибори 1968 р. Уряд Ж. Помпіду. Економічна та соціальна криза середини 1970-х рр. Вибори 1974 р. Уряд Жискар д'Естена. Вибори 1981 р. Президентство Ф. Міттерана. уряд лівих сил. Вибори 1986 р. Перемога правих сил. Ж. Ширак. Вибори 1988 р. Повернення до влади соціалістів на чолі з Ф. Міттераном. Феномен співіснування президентів

та урядів різної партійної належності у 1980–90-х рр. Президентські вибори 1995 р. та парламентські вибори 1997 р. Особливості внутрішньої та зовнішньої політики Ж. Ширака. Президентські вибори 2002 р.

2.5.34. *Італія (1945-2000 рр.)*. Підсумки італійського руху опору. Перебування при владі антифашистської коаліції. Перемога республіки. Конституція 1947 р. Розрив антифашистської єдності. Однопартійний уряд А. Де Гаспері. Мирний договір з Італією. Установлення ХДП як найбільш впливової політичної партії. Аграрна реформа 1950 р. Зовнішня політика ХДП кінця 1940-початку 1950 рр. Вступ партії до НАТО. ХДП після Де Гаспері. Італійське „економічне диво” та його соціальні аспекти. Італія і Спільний ринок. Політичне життя Італії в 1960 рр. Лівоцентристські уряди при владі. Підйом масового руху, криза лівого центрризму наприкінці 1960-х рр. „Спекотна осінь” 1968 р. Поляризація політичних сил, активізація політичного екстремізму. Дострокові парламентські вибори 1972 р. „Правоцентристський уряд” Дж. Андреотті. ІКП у 1970-х рр., курс на „історичний компроміс”. Парламентські вибори 1976 р. Політика „раціональної солідарності” (1976-1979 рр.). Загострення проблеми екстремізму в італійському суспільстві. Вбивство А. Морро (1978). Парламентські вибори 1979 р., уряд Ф. Кассіги. Ідейна еволюція ІСП та ІКП. Неоконсерватизм. Урядова п’ятипартійна коаліція при владі. Кабінет Б. Крансі. Повернення до влади ХДП. Кабінет Дж. Андреотті. Криза італійської партійно-політичної системи на початку 1990-х рр.

Перемога правоцентристської коаліції на виборах 1984 р. Уряд С. Берлусконі. Прихід до владі лівоцентристської коаліції 1994 р. Парламентські вибори 2001 р. і повернення до влади лівоцентристської коаліції „Союз за свободу” С. Берлусконі.

2.5.35. *Країни Центральної та Південно-Східної Європи (1945-2010 рр.)*. Встановлення радянського домінування. „Радянїзація” східноєвропейських країн: основні фактори й напрямки. Перемога сталінської стратегії та утворення тоталітарних режимів. Утворення системи світового соціалізму. Побудова „підвалин соціалізму” та виникнення кризових явищ (1950-ті рр.). Будівництво соціалізму й соціально-політичні кризи 1960-х рр. „Доктрина Брежнєва” (обмеженого державного суверенітету). Поглиблення кризи авторитарно-тоталітарної системи в 1970-80-х рр. Демократичні „оксамитові революції” та повалення комуністичних режимів. Політична й економічна трансформація посткомуністичного суспільства, та основні тенденції сучасного розвитку.

2.5.36. *Польща*. Утворення коаліційного тимчасового уряду національної єдності. Парламентські вибори 1947 р. та перемога Демократичного блоку. Створення ПОРП та президентство Б.Берута. Встановлення комуністичного режиму. Діяльність УПА та акція „Вісла”, її наслідки. Побудова основ соціалізму в Польщі за радянським зразком. Конституція ПНР 1952 р. Ліквідація інституту президентства, створення Державної Ради. Криза другої половини 1950-х рр. Антиурядові заворушення у Польщі в 1956 р. та її наслідки. Поступки уряду В. Гомулко.

Криза 1970-х рр. Масові виступи робітників промислових центрів країни та їх жорстоке придушення. Утворення „Комітету захисту робітників” та „комітету

громадської самооборони". Політична криза 1980 р., створення „Солідарності” на чолі з Л. Валенсою та її опозиція режиму ПОРП. Запровадження у Польщі воєнного стану в грудні 1981 р. (ген. В. Ярузельський).

Перетворення 1989 р. та їх наслідки. Демонтаж тоталітарної державної системи. Президентські вибори 1990 р. Перемога Л. Валенси. Економічні реформи Л. Бальцеровича („шокова терапія”). Президентські вибори 1985 р. Лівоцентристський уряд О. Квасневського та його економічна і соціальна політика. Конституція 1997 р. Прихід до влади правої коаліції Є. Бузена та їх реформаторська діяльність. Вступ до НАТО (1999 р.). Підготовка до вступу в ЄС.

2.5.37. Чеська та Словацька республіки. Утворення коаліційного уряду Чехословаччини та урядова програма демократичних перетворень. Вибори до Установчих Національних зборів 1946 р., перемога КПЧ, формування коаліційного уряду Л. Готвальда. Комуністичний переворот 1943 р. та проголошення курсу на соціалістичне будівництво. Конституція 1948 р. Відставка Е. Бенеша. Президентство Готвальда.

Особливості економічного й соціального розвитку Чехословаччини 1950 – 60-х рр. Побудова „соціалізму з людським обличчям” та „ринковий соціалізм” О. Дубчека. „Працька весна” 1968 р. Реалізація „доктрини Брежнєва”. Правління Г. Гусака. „Оксамитова революція” 1989 р. Програма „Хартії 77”. Відставка керівництва КПЧ. Формування коаліційного уряду Національної згоди. Президентство В. Гавела.

Поділ Чехо-Словацької федерації на Чеську і Словацьку республіки (січень 1993 р.) – „оксамитове розлучення”. Вступ Чехії до НАТО, підготовка до вступу в ЄС.

2.5.38. Угорщина. Утворення коаліційного уряду Угорського національного фронту незалежності (1944 р.). Скасування монархії і проголошення республіки (лютий 1946 р.). Політична боротьба між правими і лівими партіями. Перемога лівих при підтримці сталінського керівництва СРСР на парламентських виборах 1947 р., утворення Угорської партії трудящих (УПТ) на чолі з М. Ракоші. Проголошення Угорщини Народною Республікою (серпень 1949 р.) і прийняття Конституції. Будівництво соціалізму за радянським зразком.

Політична боротьба 1953 -56 рр. Революція 1956 р. та її придушення країнами-членами ОВД. Режим Я. Кадера. Ліберальні реформи 1966-1970 рр. Демократичні перетворення 1988-1990 рр. Відмови Угорської Соціалістичної робітничої партії (УСРП) від монополії на владу, створення Угорської Соціалістичної партії. Парламентські вибори 1990 р. і перемога Угорського демократичного форуму на чолі з Й. Анталлом. Виведення з країни радянських військ (1991 р.). Прихід до влади лівого уряду соціаліста Д. Хорпа (1994 р.). Курс на відбудову ринкової економіки та становлення громадянського демократичного суспільства. Президентські вибори 2000 р., перемога Й. Муола. Вхід Угорщини до НАТО (1999 р.). Підготовка до вступу в ЄС.

2.5.39. Румунія. Падіння диктатури Й. Антонеску (серпень 1944 р.). Прихід до влади лівого Націонал-демократичного фронту (березень 1945 р.). Заборона правих партій та проголошення Румунії республікою (1947 р.). Перехід влади до

Румунської робітничої партії на чолі з Г. Георгіу-Деж та курс на побудову соціалізму. Прийняття Конституції Румунської Народної Республіки (1952 р.). Ствердження командно-адміністративних методів керівництва. Тоталітарна система Н. Чаушеску, запровадження режиму особистої влади. Засудження Чаушеску радянської інтервенції в Чехословаччині та підтримка країнами Заходу „самостійного політичного курсу” Румунії шляхом її кредитування. Впровадження Чаушеску жорсткої внутрішньої політики „затягування пасків”, діяльність „секурітате”.

Розстріл демонстрації (грудень 1989 р.) та запровадження надзвичайного стану в країні. Наростання революційного руху, розстріл Чаушеску. Прихід до влади Фронту національного порятунку. Президентські вибори 1996 р. Перемога лідера Румунської демократичної конвенції Е. Константінеску. Гальмування економічного реформування та переобрання І. Ілієску (2000 р.).

2.5.40. Болгарія. Вересневе повстання 1944 р., прихід до влади Вітчизняного фронту. Референдум (вересень 1946 р.)-ліквідація монархії та проголошення Народної Республіки Болгарії (НРБ). Прийняття нової Конституції та проголошення будівництва основ соціалізму за радянським зразком (1947 р.). Прихід до влади Т. Живкова (1945 р.) та курс на прискорене будівництво соціалізму. Прийняття нової Конституції НРБ та нової програми БКП (1971 р.), що проголосили план побудови „розвинутого соціалістичного суспільства”. Встановлення монополії БКП та плану Живкова. Наростання кризових явищ в болгарському суспільстві протягом 1970-х рр. Вимушена відставка Т. Живкова. Трансформація БКП в Болгарську Соціалістичну партію (БСП) (1980 р.). Активізація опозиції в країні, створення Союзу демократичних сил (1989 р.) на чолі з Ж. Желєвим. Прийняття нової демократичної конституції (липень 1991 р.). Початок ринкових перетворень. Перемога соціаліста Г. Гарванова на президентських виборах 2000 р. Підготовка країни до вступу у ЄС та НАТО.

2.5.41. Югославія. Нові південнослов'янські держави. Утворення Народно-визвольної армії Югославії (НВА) (1942 р.) та тимчасового уряду на чолі з Й.Б. Тіто.

Ліквідація монархії, проголошення Федеративної Народної Республіки Югославії (ФНРЮ) (1945 р.). Конституція 1946 р. та узаконення однопартійного тоталітарного комуністичного режиму. Радянсько-югославський конфлікт 1940 – 50-х рр., запровадження „самоврядного соціалізму”. Розрив дипломатичних відносин між ФРНЮ (1949 р.), СРСР та іншими країнами соціалістичної співдружності. Реалізація Й.Б. Тіто моделі „самоврядного соціалізму”.

Реформування Комуністичної партії у Союз комуністів Югославії, зміна назви країни – Соціалістична Федеративна Республіка Югославія (СФРЮ).

Лібералізація економічних відносин (1960-70-ті рр.). Прийняття нової Конституції 1974 р., запровадження інституту президентства.

Загострення міжнаціональних суперечностей у 1980-х рр. Розпад СФРЮ (червень 1991 р.). Створення Союзної Республіки Югославії (квітень 1992 р.) на чолі з С. Мілошевичем.

Загострення міжнаціональних суперечностей. Бомбардування Югославії військами НАТО (1999 р.). Перемога на президентських виборах 2000 р. лідера

демократичних сил В. Коштуниці. Арешт екс-президента С. Милошевича (квітень 2001 р.) та притягнення його до Гаазького міжнародного трибуналу.

2.5.42. *Латинська Америка (1945-2010 р.)*. Процес одержавлення власності, націоналізація та її наслідки. „Імпортозамінна індустрія”. Збереження латифундизму в сільському господарстві. Посилення демократичних та лівих тенденцій (1940-50 рр.). Заснування Організації Американських держав (ОАД) (1948 р.). Посилення впливу США в Латиноамериканському регіоні. Активізація та наступ правих сил (кін. 1940-х-сер. 50-х рр.). Активізація лівих та реформістських сил в регіоні (кін. 1950-х-поч. 60-х рр.). Кубинська революція (1959 р.) та лівий радикалізм. Криза залежного шляху розвитку капіталізму. Програма США „Союз в ім'я прогресу” (1961 р.), її реалізація та наслідки. Політика „економічного націоналізму”.

Боротьба за демократичні економічні та соціальні перетворення кінець 1960-х - перша пол. 70-х рр. „Неоліберальний” варіант модернізації суспільства, зрушення в соціальній структурі суспільства. Політика воєнно-диктаторських режимів Бразилії, Аргентини, Чилі. Політика модернізації в Мексиці.

Демократичні зрушення в Латинській Америці у 1980-х рр.

1990 рр. – друга хвиля реалізації неоліберального варіанту модернізації, орієнтація на вільну ринкову економіку та скорочення державного регулювання. Створення експортно-орієнтованої моделі економіки.

Загострення соціальних проблем, нерівномірність розвитку, нарощування соціально-політичної нестабільності, необхідність корегування політики модернізації.

Основні тенденції розвитку країн регіону наприкінці ХХ ст.; процес загальної демократизації, відносне покращення фінансової ситуації, інвестування економіки, збереження зовнішньої заборгованості, провідні позиції ТНК. Необхідність корегування неоліберальної політики в напрямку її соціальної спрямованості.

Країни Латинської Америки на міжнародній арені. Зростання зовнішньополітичної активності, підтримка процесу деколонізації, участь в Русі неприєднання, посилення інтеграційних процесів. ОАД, ЛАІ, ЛАЕС, Андська група, субрегіональні зони вільної торгівлі, НЕРКОСУР, ЦАОР, іберо-американське співтовариство.

2.5.43. *Куба*. Передумови, хід, наслідки кубинської революції 1959 р. Основні етапи революції. Економічна блокада Куби з боку США (1960 р.). Процес радикалізації революції. Кубинська криза (жовтень 1962 р.). Ведення та шляхи вирішення. Об'єднання лівих революційних сил країни в Комуністичну партію Куби (КПК) на чолі з Ф. Кастро. Посилення авторитарно-бюрократичних тенденцій в партії та країні. Режим революційної диктатури. Економічне та соціальне реформування на Кубі в 1960-х рр. Зовнішньоекономічний курс Куби: особливі стосунки з СРСР, участь в регіональних інтеграційних організаціях. Специфіка економічного, політичного та соціального розвитку Куби в 1970-х рр., наростання та загострення внутрішніх і зовнішніх проблем. Процес „виправлення помилок” (друга половина 1980-х рр.). Вплив краху режимів в СРСР, Центральній та Південно-Східній Європі на становище Куби. Посилення

економічної блокади США по відношенню до Куби. Закон Хелма-Бертоне (1996 р.). Активізація кубинської контрреволюційної еміграції в США. Новий курс Ф. Кастро „Соціалізм або смерть”, перехід до надзвичайного періоду в мирний час (1990 р.). Лібералізація кубинської економіки 1993 – 1995 рр. та її наслідки. Активізація дипломатичних відносин Куби з країнами регіону та Європи в другій половині 1990-х рр. Політичний феномен Ф. Кастро.

2.5.44. *Бразилія.* Динамічність економічного й соціального розвитку в повоєнний період. „Імпортозамінна індустріалізація” 1940-1950-х рр. Особливості політичного розвитку країни 1940-1950-х рр. Національний рух популістського характеру. Період „нової держави Ж. Вергаса” (1937-1945 рр.). Трудове законодавство. Заснування Траболістської (робітничої) партії (березень 1945 р.). Перемога на президентських виборах (грудень 1945 р.) представника поміркованої буржуазної соціал-демократичної партії Е.Г. Дутра (1945-1951 рр.). Прийняття нової Конституції (1946 р.). Проамериканський курс уряду Дутри, повернення до влади траболістів на чолі з Ж. Варгасом (1951-1954 рр.).

Особливості економічного, соціального й політичного розвитку Бразилії 1950 – 1960 рр. Уряд Ж. Кубичена (1956-1961 рр.). Будівництво нової столиці – Бразилія. Націоналістичний рух та роль в ньому Траболістської партії. Спроба воєнного перевороту 1961 р. та його наслідки. Президентство Ж. Гуларта. Воєнний переворот 1 квітня 1964 р. та його наслідки. „Доктрина національної безпеки”. Президентство К. Бранно (1964-1967). Конституція 1967 р., удосконалення воєнно-диктаторського режиму. Розрив дипломатичних відносин з Кубою (1964 р.). Президентство Т. Медини (1969-1974 рр.), неоконсервативний варіант капіталістичної модернізації („бразильська модель”) та вплив на неї економічної кризи 1974-1977 рр. Уряд генерала Е. Галізела (1974-1979 рр.) та лібералізація режиму. Зміна зовнішньополітичних орієнтирів. Уряд генерала Ж. Б. Фігереду (1979-1985 рр.), перехід до багатопартійності (Партія Трудящих, Партія Бразильська демократична дія, компартія Бразилії). Наростання народного руху. Президентські вибори 1985 р., перемога демократичної опозиції. Падіння воєнного режиму. Уряд Ж. Сарилія (1985-1990 рр.), перехід до конституційного режиму. Особливості економічного та соціального розвитку країни. Президентство Ж. Коллора (1990-1992 рр.). Президентство І. Франку (1992-1995 рр.). Курс на модернізацію економіки. Здійснення космічної програми. Курс на участь в регіональних інтеграційних утвореннях. Президентство Ф.Е. Кардозо (1994-2003 рр.). Поєднання курсу лібералізації економіки та регулюючої ролі держави. Посилення позиції країни на міжнародній арені.

2.5.45. *Аргентина.* Особливості економічного, соціального й політичного розвитку Аргентини 1940-50 –х рр. Прискорення процесу створення “імпортозамінної індустрії”.

Військовий переворот таємної „Групи об’єднаних офіцерів” Х.Д. Перона (1946-55 рр.). Концепція „хустисиалізму”. Лібералізація режиму Перона. Прийняття нової конституції (1949 р.). Вересневий військовий переворот 1955 р. Режим генерала Е. Арамбура (1955-58 рр.). Прихід до влади конституційного уряду радикалів (1958 р.). Президентські вибори 1958 р. Перемога

радикального громадського союзу „непримиренних”. Президентство Фрондиси (1958-62 рр.). Економічний курс Р. Фріхеріо. Військовий переворот 1962 р. Всезагальні вибори 1963 р. Уряд „народних” радикалів А. Ільїа (1963-66 р.). Військовий переворот 1966 р. Встановлення військової диктатури генерала Х.К. Онганія (1966-70 рр.), його внутрішньо та зовнішньополітичний курс (посилене втручання держави в економіку; доктрина „ідеологічних кордонів”). Військовий переворот 1971 р. Президентство Лануси (1971-1973). Доктрина „ідеологічного плюралізму”. Перемога на всезагальних виборах 1973 р. Хустисиалістського фронту визволення (ХФВ). Уряд Е. Кампори-Д. Перона. Наростання соціальної напруженості. Військовий переворот 1976 р. Неоконсервативний курс М. де Оса (1976-1981). Утворення Багатопартійного союзу. Поразка хунтистського президента у війні за Фолклендські острови (1982). Всезагальні вибори 1983 р. та перемога радикалів на чолі з Р. Альфонсина (1983-89 рр.). Президентство К. Менема. „Гуманний капіталізм”. Конституційне реформування (1994 р.). Політика „шокової терапії” та її наслідки.

2.5.46. *Мексика*. Уряди М. Алемана (1946-52 рр.) та Р. Кортінеса (1952-58 рр.). Сутність мексиканського реформізму. Уряди Л. Матеоса (1958-64 рр.) та Д. Ордасе (1964-70 рр.). Проведення аграрної реформи. Демографічний вибух. Динамічний розвиток економіки, активна інвестиційна політика. Соціальна політика. Конфедерація трудящих Мексики (КТМ). Зовнішньополітичний курс Мексики 1960-х рр. Президентство Л. Егевєрріа (1970-76 рр.). Закон про сприяння національного виробництва та регламентація іноземного капіталу (1973). Зміни в зовнішньополітичній орієнтації Мексики. Уряд Х.Л. Портільо (1976-1982 рр.). Гасла революційного націоналізму та соціал-демократії. Експлуатація нових нафтових родовищ. Неоконсервативний курс уряду Мадрида. Політична реформа 1986 р. президентство К.С. де Горталі. Пакт стабілізації розвитку економіки та сільського господарства (1988 р.). Реформування конституції країни (1992 р.). Аграрна реформа (1992 р.). Активізація зовнішньополітичної інтеграції на США та інтеграційних процесів в Латинській Америці.

2.5.47. *Чилі*. Президентські вибори 1946 р. Перемога радикалу від Демократичного альянсу Л. Гонсалеса (1946-52 рр.). Кабінет „націоналістів концентристів” без комуністів. „Ера промислової революції”. Президентські вибори 1952 р. Перемога К. Ібальєса (1952-58 рр.). Націонал-реформістська політика уряду. Активізація робітничого та народного рухів. Створення Фронту народної дії (ФНД) 1956 р. Уряд Х. Алессандри (1958-64 рр.). Християнсько-демократичний уряд Е. Фрея (1964-70 рр.). Аграрна реформа 1967 р. „Чілізація міді” (1966 р.). „Соціальна мобілізація населення”. Поляризація політичних сил в ході передвиборної кампанії 1970 р. Утворення блоку Народної єдності. Програма Народної єдності. Вибори 4 вересня 1970 р. Перемога С. Альєнде, уряд Народної єдності. Закон про націоналізацію видобувної промисловості, промислових підприємств, банківської системи, зовнішньої торгівлі, введення робочого контролю (1971 р.). Співробітництво Латиноамериканських республік. Активізація прав опозицій. Антиурядовий військовий заколот 11 вересня 1973 р. Перемога воєнної хунти на чолі з А. Піночетом. Сутність військово-

терористичної диктатури Піночета. Модернізація промисловості та сільського господарства. „Трудовий план”. Гасла лібералізації та перехід до „авторитарної демократії”. Конституція 1980 р. Курс на інституціоналізацію режиму. Активізація лівої опозиції. День національного протесту (травень 1980 р.). Утворення Національного керівництва ради трудящих (НКРТ). Економічні успіхи режиму А. Піночета. Президентські вибори 1989 р. Падіння воєнної хунти Піночета. Перемога представника поміркованого крила християнських демократів П. Ельвіна (1990 – 1994 рр.). Демократизація, ліквідація пережитків диктатури. Уряд Е. Фрея. Вихід з міжнародної ізоляції. Підтримка інтеграційних процесів в Латинській Америці.

2.5.48. *Канада (1945 – 2010 рр.)*. Підсумки Другої світової війни для Канади, внутрішня та зовнішня політика ліберальної партії. Запровадження канадського громадянства (1947 р.). Приєднання острова Ньюфаундленд (1949 р.). Вступ до НАТО (1949 р.).

Внутрішньо та зовнішньополітичні орієнтири Канади в 1950-60-х рр. Політичне та військове співробітництво з США.

Соціальні реформи і зовнішня політика консервативного уряду Дж. Діфенбекера. Створення Об'єднаного командування протиповітряної оборони Північноамериканського континенту (НОРАД) (1958 р.).

Повернення лібералів до влади в країні (1963 р.). Загострення франко-канадської етнічної проблеми.

Канада у 1970-80-х рр. Ліберальний уряд П.-Е. Трюдо, курс на створення „справедливого суспільства”. Введення війська до Квебеку (1970 р.). Посилення самостійності зовнішньополітичного курсу, зміцнення стосунків з європейськими країнами.

Консервативний уряд Дж. Кларка (1979-1980 рр.). прийняття нової конституції (1982 р.).

Канада у 1980-90-х рр. Перемога консерваторів на парламентських виборах 1984 р. Внутрішня та зовнішня політика уряду Б. Малруні. Загострення Квебекської проблеми. Спроба зміцнити Канадську федерацію (угода Міч Лейк 1987 р.).

Вибори 1993 р. Ліберальний уряд Ж. Кретьєна. Програма дій у сфері економічної та соціальної політики (1998 р.).

Канадське суспільство на межі століть. Квебекська та індіаніноїтська проблеми. Українська діаспора в Канаді.

Канада на міжнародній арені 1990-х рр. Договір про вільну торгівлю між США, Мексикою та Канадою 1994 р. Місце Канади у „Великій сімці”.

2.5.49. *Країни Балтії (1945-2010 рр.)*. Литва. Радянізація 1944-47 рр., здійснювана бюро ЦК ВКП(б) на чолі з М. Сусловим. Хрущовська відлига та національна політика першого секретаря ЦК КП Литви А. Снечкуса. Політичні орієнтири П. Тришкявичуса.

Утворення „Союдісу” 1981 р. (рух на підтримку перебудови) та політичний курс А. Бразаускаса.

Парламентські вибори 1990 р. та прийняття Декларації незалежності. Запровадження економічної блокади Литви з боку московського керівництва (весна 1990 р.).

Поляризація політичних сил в литовському суспільстві. Провал спроби прорадянського військового перевороту (січень 1991 р.). Проведення референдуму щодо незалежності Литви (лютий 1991 р.). Ліберальний курс Г. Вагнорюса, проблеми його реалізації. Нова конституція Литви (жовтень 1992 р.) та Парламентські вибори 1992 р. Перемога Демократичної партії праці (ДПП) А. Бразаускаса.

Президентські вибори 1997 р. та перемога В. Адамкуса. Курс на завершення економічних реформ та інтеграцію до ЄС та НАТО.

2.5.50. Латвія. Радянізація республіки по завершенню Другої світової війни. Перебудовчі процеси в СРСР та консолідація латвійського суспільства. Створення Народного Фронту Латвії (НФЛ-1988 р.). Парламентські вибори 1990 р. та проголошення декларації „Про відновлення незалежності Латвійської Республіки”. Економічна та політична програма уряду І. Годманіса. Протидія антиурядових прорадянських політичних сил. (Інтерфронт, Компартія Латвії та ін.) та організація ними антиурядових закатів 1990-91 рр. Проголошення Латвії незалежною демократичною республікою (серпень 1991 р.).

Процес переходу до ринкової економіки, запровадження національної валюти (1992 – 93 рр.). Проблеми на шляху економічного та соціального реформування. Роль західних інвестицій в процесі економічного реформування. Вибори 1994 р. Перемога націонал-радикальної партії. Коаліційний уряд Г. Краетса. Закон про державну мову (1999 р.) та конфлікт з російськомовним населенням Латвії та Росією. Введення економічних санкцій Росії щодо Латвії.

Президентські вибори 1999 р. Перемога Вайри Віке-Фрайберга. Курс на західноєвропейську інтеграцію (НАТО, ЄС).

2.5.51. Естонія. Радянізація республіки та протидія націоналістичних формувань („лісові брати”). Наслідки 45-річної радянізації Естонії (випалювання приватновласницьких традицій, демографічна проблема).

Перебудовчі процеси в СРСР. Створення Народного фронту Естонії (1988 р.) та його перемога на парламентських виборах 1990 р.

Поляризація сил в естонському суспільстві, спроба прорадянських політичних сил захопити будинок естонського парламенту (травень 1990 р.). Всеестонський референдум (березень 1991 р.) та відновлення державної самостійності й незалежності Естонії. Реформаторська діяльність уряду Т. Вяхі. Прийняття Конституції Естонії (червень 1992 р.). економічне та соціальне реформування країни урядами М. Лаара та М. Сийманна (приватизація, структурна перебудова, залучення іноземних інвестицій). Процес інтеграції в ЄС та НАТО.

2.5.52. Країни Північної Європи. (Данія, Норвегія, Швеція, Фінляндія) 1945-2010 рр. Повоєнне політичне полівіння та приход до влади лівоцентристських сил на чолі з соціал-демократами. Приєднання Данії, Норвегії, Швеції до плану Маршалла. Вступ Данії та Норвегії до НАТО (1949 р.). Радянсько-фінська угода

про дружбу, співробітництво і взаємну допомогу (1948 р.). Його умови та наслідки.

Прискорення економічного розвитку Скандинавських країн в 1950-60-х рр. Пріоритети їх зовнішньої політики.

Економічні труднощі країн Північної Європи в 1970-х рр. Політика підвищення непрямих податків і запровадження високих тарифів на імпорт у Данії. Вступ до Спільного ринку (1973 р.). Закон про охорону праці і гарантії зайнятості у Швеції (1971 р.). Прийняття Нової Конституції (1975 р.). Політика „затягування пасків”. Відставка соціал-демократичної партії та прихід до влади коаліції трьох буржуазних партій (1976 р.).

Політика „жорсткої економії” початку 1980-х рр. в країнах Північної Європи.

Економічне пожвавлення середини 1980-х рр. Модель „шведського соціалізму” та її складові. Вступ Швеції та Фінляндії до ЄС (1995 р.).

2.5.53. Іспанія (1945 – 2010 рр.). Економічне та політичне становище країни після закінчення Другої світової війни.

Проголошення Хартії іспанців (липень 1945 р.). Партизанська боротьба іспанських комуністів проти режиму Франко (1945-1948 рр.). Резолюція Генеральної Асамблеї ООН щодо відносин між країнами-членами ООН та Іспанією (грудень 1946 р.). Іспано-американські політичні угоди 1953 р. Вступ Іспанії до ООН (1955 р.).

Економічний та політичний розвиток Іспанії у 1950-70-х рр. Економічне піднесення 1960-х рр. Криза франкізму наприкінці 1960-х-поч. 70-х рр.: соціальний, етнонаціональний та суспільно-психологічний аспекти.

Смерть Ф. Франко (1975 р.), початок політичної трансформації країни. Відновлення монархії (Хуан Карлос-1975 р.). Демократизація суспільного життя, утвердження багатопартійності. Парламентські вибори 1977 р. „Пакт Монкляя”. Конституція 1978 р.

Політичний і соціальний розвиток Іспанії в 1980-90-х рр. Невдала спроба військового перевороту (1981 р.), зміцнення демократичних засад в країні. Вибори 1982 р., прихід до влади соціалістів (ІСРП) на чолі з Ф. Гонсалесом. Особливості економічної й соціальної політики соціалістів. Зовнішня політика урядів Ф. Гонсалеса. Вступ Іспанії до НАТО (1982 р.) і ЄС (1986 р.).

Зростання впливу правоцентристських політичних сил (др. пол. 1980-х-поч. 90-х рр.), виникнення Народної партії (1989 р.). Проблема автономістських рухів, баський сепаратизм, терористична діяльність ЕТА.

Вибори 1996 р. та перемога Народної партії на чолі з Х.-М. Аснаром. Криза КРП і відставка Ф. Гонсалеса з посади її лідера. Неоконсервативний курс урядів Х.-М. Аснара. Економічне пожвавлення др. пол. 1990-х рр. Посилення поміркованих тенденцій в стратегії й тактиці автономістських політичних сил. Зовнішня політика Іспанії 1990-х рр.

2.5.54. Основні тенденції та особливості інтеграційних процесів у др. пол. ХХ н а початку ХХІ ст. Утворення і функціонування Бреттон-Вудської системи (МВФ, МБРР, ГАТТ). Процес утворення, етапи розвитку, функції в сучасному світі.

Тенденції європейської інтеграції у 1949-50-х рр. (Євровугілля, Євроатом, Євросталь). Галузеві та регіональні інтеграційні системи. Утворення ЄС, принципи його діяльності 1960-х рр. Розширення членства в ЄС. Вдосконалення механізму діяльності ЄС в 1970-х рр. Суперечності між країнами-членами ЄС.

Маастрихтські угоди 1991 р. Процес формування єдиної Європи. Амстердамська угода 1997 р. Процес підготовки та впровадження єдиної євровалюти (євро). Перспективи проблеми розширення ЄС. Європарламент: створення, принципи формування, напрями діяльності.

Утворення і принципи діяльності РЕВ. Спроби реформування РЕВу у 1970-80-х рр.

ЛАЕС: процес утворення, принципи діяльності і функціонування регіональних груп (Андська, країн басейну Ла Плати, Карибська група).

ООН – процес створення, структура, напрями діяльності.

Політичні інтеграційні утворення НАТО, ОВД, АНЗЮС (Австралія, Нова Зеландія, США), СЕАТО (Організація договору країн Південно-Східної Азії), СЕНТО (Організація країн Центрального договору): процес заснування, принципи та напрями діяльності.

Зустрічі керівників групи семи великих індустріально розвинутих країн „Велика сімка”.

Основні напрями НТП на першому етапі НТР (1950-перша пол. 70-х рр.): ЕВМ, атомна енергетика, нові хімічні технології, початок освоєння космосу. Зміни в соціальній структурі суспільства. Завершення формування зрілого індустріального суспільства, його якісні характеристики. „Держава загального благоденства”.

Структурна перебудова економіки та новий етап НТР (1970-ті рр.). Процес перетворення науки в безпосередню продуктивну силу. Винайдення мікропроцесорів та розвиток електронно-інформаційної техніки, біотехнології та генної інженерії, новий етап вдосконалення продуктивних сил.

Початкова фаза становлення постіндустріального, інформаційного суспільства (1970-80-ті рр.): структурні зрушення в економіці, пріоритети сфери послуг, зростання залежності виробництва від застосування новітніх технологій, якості та вартості інформації. Процес радикального прискорення технічного прогресу, глибока трансформація організації виробництва та економічної активності; постійне оновлення та вдосконалення продукції.

Постіндустріальне суспільство на межі ХХ-ХХІ ст.: завершення формування основ матеріально-технічної бази сучасного суспільства, комп'ютеризації, комплексної автоматизації, інформаційною світовою технікою, прискорення зростання транснаціонального капіталу, глобалізація економіки. Становлення „інформаційної економіки”-інформація-реальна матеріальна сила та стратегічний фактор конкурентної боротьби між фірмами, країнами, регіонами.

Глобалізаційні світові процеси. Сутність економічної глобалізації та її наслідки. Створення ВТО (1995 р.). Глобальні проблеми сучасності та шляхи їх вирішення: економічна криза та загроза фізичної деградації людини, розповсюдження та вдосконалення зброї масового знищення, демографічна

криза, енергетична та сировинна криза, продовольча криза, поглиблення протиріч між „золотим мільярдом” та більшістю населення земної кулі, між цивілізаційні протиріччя, національно етнічні та релігійні конфлікти, криза моральних якостей сучасного суспільства, проблема тероризму.

2.5.55. *Міжнародні відносини 1945-2010pp.* Політичні підсумки Другої світової війни. Повоєнне врегулювання в Європі. Потсдамська конференція та її рішення (липень-серпень 1945 р.). Паризька мирна конференція (1946 р.). Мирні договори з союзниками нацистської Німеччини в Другій світовій війні. Нюрнберзький процес (1946 р.).

Передумови, початок та характер „холодної війни”. Передвиборний виступ Й. Сталіна (лютий 1946 р.), Фултонська промова В. Черчилля (березень 1946 р.). „Доктрина Трумена” (1947 р.). План Маршалла (1948 р.). Утворення НАТО (1949 р.). Загострення суперечностей Захід-Схід. Встановлення нових політичних режимів в Східній Європі і виникнення соціалістичного табору, створення РЕВ (1949 р.). Берлінська криза 1948 р. Розкол Німеччини. Формування біполярного світу та біполярних міжнародних відносин.

Початок розпаду колоніальної системи європейських держав. Боротьба Великої Британії і Франції проти національно-визвольних рухів у колоніях. Війна в Індокитаї. Проголошення незалежності Індії. Женевські зустрічі у верхах 1954-1955 рр. Закінчення війни в Індокитаї. Війна в Кореї та її наслідки. Вступ ФРН до НАТО. Створення ОВД (1955 р.). Польська і Угорська кризи 1956 р. Суецька криза 1956 р. Зрив зустрічі у верхах в Парижі (1960 р.).

Кульмінація „холодної війни”: Берлін (1961 р.), Карибська криза (1962 р.). Розпад колоніальної системи. Війна в Алжирі і здобуття ним незалежності. Посилення ролі країн третього світу в міжнародних відносинах. Розширення ООН. Війна США на Індокитайському півострові. Паризькі угоди і закінчення війни у В’єтнамі. Міжнародні наслідки кризових явищ в соціалістичному таборі. Розрив Албанії з СРСР. Радянсько-китайський конфлікт. Придушення „Празької весни” (1968 р.).

“Доктрина Брежнєва” (доктрина обмеженого суверенітету).

Політичне та військове протистояння в Близькосхідному регіоні: від Суецької кризи (1956 р.) до арабо-ізраїльської війни 1967 р.

Розрядка міжнародної напруженості кінця 1960-поч. 70-х рр. Політика „наведення мостів” Л. Джонсона. „Нова східна політика” В. Брандта. Чотирьохстороння угода про Західний Берлін. Нові підходи Заходу до відносин із соціалістичним табором. Розрядка міжнародної напруженості НБСЄ. Підписання заключного акту в Гельсінкі та його основні положення і спрямованість. Договори про ОСО-1 та ОСО-2 – матеріалізація розрядки. Зрив процесу розрядки (ракетний синдром кін. 1970 – поч. 80-х рр.).

Вторгнення радянських військ до Афганістану. Новий виток гонки озброєнь. Загострення регіональних конфліктів (Центральна Америка, Південна Африка, Ангола, Мозамбік).

Арабо-ізраїльська війна 1973 р. Кемпдевідські угоди і мирний договір між Єгиптом та Ізраїлем (1978-1979 рр.).

Прихід до влади в СРСР М. Горбачова. Нове політичне мислення. Відновлення тенденцій розрядки. Радянсько-американські зустрічі у Женеві (1985 р.), Рейк'явіку (1986 р.). Вашингтонська угода (1987 р.).

Радикальні політичні зміни в країнах Центральної та Південно-Східної Європи. Криза та падіння в них тоталітарних режимів. Криза і розпад РЕВ і ОВД. Формування нової геополітичної ситуації на Європейському континенті.

Об'єднання Німеччини. Віденська (1989) та Паризька зустрічі представників держав-учасниць НБСЄ. Паризька хартія для нової Європи (1990).

Формування нової системи міжнародних відносин 1990-х рр. Вплив на міжнародні відносини процесів дезінтеграції СРСР, їх геополітичні та військово-стратегічні наслідки. Вихід на світову арену незалежної України, формування її позицій на міжнародній арені. Набуття Україною безядерного статусу. Міждержавні відносини з країнами колишнього СРСР.

Розпад СФРЮ. Боснійський конфлікт 1992-1995 рр. Косовська криза (1998 - 2000 рр.), проблема албанського сепаратизму.

Зрушення у процесі близькосхідного врегулювання. Мадридська конференція (1991), принцип „мир в обмін на землю”. Початок прямих переговорів між Організацією визволення Палестини та Ізраїлем. Створення палестинської автономії (1993 р.). Проблема Єрусалиму і чергове загострення Палестино-ізраїльських стосунків.

Міжнародна гуманістична діяльність Ватикану і його глави папи Івана-Павла II.

Процес розширення НАТО на Схід. Пошуки Україною свого місця в системі міжнародних відносин на межі ХХ-ХХІ ст.

Розділ 3. Історія слов'янських народів

3.1. Історія слов'янських народів періоду феодалізму

3.1.1. Походження слов'ян. Походження слов'ян в історіографії. Проблема слов'янської прабатьківщини. Нестор Літописець і “балканська” (“дунайська”) теорія походження слов'ян. Географ Баварський і концепція “місцевого” походження слов'ян. П.І.Шафарик, Л.Нідерле. “Вісло-одерська” теорія (Ю.Костшевський, Т.Лер-Сплавінський. “Вісло-Дніпровська” теорія (Ю.Ростафінський, Ю.Розвадовський, М.Фасмер), “Одро-Дніпровська” концепція (А.Д.Удальцов, А.І.Тереножкін, П.Н.Третьяков, Б.О.Рибаков.

Писемні джерела рубежу і перших століть н.е. про слов'ян. Пліній Старший, Помпоніум Мела, Тацит, Птолемей, Певтінгерові таблиці, Йордан, візантійські автори (Йордан, Прокопій, Менандр, Феофілакт, Маврикій). Лінгвістика щодо походження слов'ян (В.М.Топоров, О.М.Трубачов, І.Удольф, Ф.П.Філіним). Археологічні джерела щодо походження слов'ян. Теорія автохтонізму Б.О.Рибакова.

Слов'яни на рубежі та першій чверті I тис.н.е. Слов'яни зарубинецької, пшеворської, зубрицької та пізньозарубинецької археологічних культур. Слов'яни у другій чверті I тис.н.е. Шляхи Великого слов'янського розселення. Господарство, побут та духовна культура слов'ян. Землеробство та скотарство. Промисли. Ремесло та торгівля. Житло, посуд, одяг. Слов'янське язичництво.

2.1.2. Болгарські племена в VII-XI ст. Утворення Болгарської держави і народності. Слов'яни і Візантія в VI-VII ст. Слов'яни і протоболгари. Початок державотворення. Прийняття християнства в Болгарії. Болгарія за часи князя Бориса I. Виникнення богомільського руху.

3.1.3. Болгарська держава XI-XIII ст. Болгарія наприкінці IX-на початку XI ст. Правління Симеона. Боротьба із Візантією 972-1018 рр. Загибель Першого Болгарського царства і встановлення візантійського панування.

3.1.4. Серби, хорвати, словенці VII-XI ст. Утворення ранньофеодальних держав в Сербії. Хорватія в VII-на початку XII ст. Хорвати між Франкською та Візантійськими імперіями. Виникнення незалежної держави Трпимировичей. Хорватські землі в другій половині XI ст.

3.1.5. Державність сербів, хорватів, словенців XI-XIII ст. Соціально-економічна структура хорватського суспільства в VII-на початку XII ст. Словенські землі в VII на початку XII ст.

3.1.6. Польські племена VII-XI ст. Польські племена в VI-IX ст. Господарство. Соціально-політична структура польських племен.

3.1.7. Польська держава XI-XIII ст. Соціально-економічний розвиток Польщі в X на початку XII ст. Населення і внутрішня колонізація. Соціальна структура і соціальні відношення. Політичний та державний розвиток Польщі в X на початку XII ст.. Головні етапи політичного розвитку. Хрещення і християнізація Польщі.

3.1.8. *Чехи та словаки VII-XI ст.* Первіснообщинний період історії Чехії і Словаччини. Велика Моравія і її культурне значення для західнослов'янських племен. Чехія в період раннього феодалізму. Формування держави Пржемысловців. Соціально-економічний розвиток і адміністративний устрій чеської держави. Включення словацьких територій до Угорського королівства в X-XI ст.

3.1.9. *Чеська держава XI-XIII ст.* Державний устрій. Економічний і політичний розвиток Чехії XII-XIV ст. Політична ситуація в Чехії в першій третині XIV ст. Чехія за часи правління Карла IV. Взаємостосунки між різними соціальними верствами: королем, шляхтою, містами і церквою. Соціально-економічний розвиток Словаччини в XII-XIV ст. Словаччина в умовах феодальної роздробленості і за часи правління Матуша Чака Тренчинського.

3.1.10. *Східні слов'яни в VII-IX ст.* Римські, візантійські та арабські та джерела про слов'ян I тисячоліття н.е. "Повість минулих літ" про походження та розселення слов'ян. Сільське господарство східнослов'янських племен. Розвиток ремесел і торгівлі. Початок соціальної диференціації східнослов'янського суспільства. Еволюція общини. Слов'янська "верв". Утворення племінних союзів у східних слов'ян. "Військова демократія" слов'ян VI-VII ст. Перші ранньодержавні утворення у східних слов'ян IV - VI ст. Стосунки східних слов'ян із оточуючими народами. Слов'яно-візантійські відносини VI-VII ст.

3.1.11. *Русь в IX-XII ст.* Особливості соціально-економічного розвитку Русі у IX- XII ст. Вбивство Олегом Аскольда та Діра. Зміна династії в Києві. Консолідаційні процеси в Русі за часів Олега. Русько-угорська війна. Похід Олега на Константинополь. Договори між Руссю та Візантією 907 та 911 рр. Походи Олега на Каспійське узбережжя 909-910 рр. та в Закавказзя 912 р.

Часи княжіння Ігоря. Автономістичні тенденції деяких східнослов'янських племен. Похід Ігоря на древлян 914 р. та відхід уличів до міжріччя Дністра та Південного Бугу. Договір 915 р. між Ігорем та печенігами. Перший та невдалий похід Ігоря на Візантію 941 р. Вдалий похід на Візантію 943 р. Похід Ігоря 944 р. на Закавказзя. Загибель Ігоря в землях древлян 945 р. та повстання древлян.

Придушення повстання древлян Ольгою. Зростання міжнародного авторитета Русі. Візит Ольги до Константинополя у 946 р. Реформи княгині Ольги. Княжіння Святослава - час міжнародного утвердження Русі. Повернення Святославом під владу Києву в'ятичів, перемога ясів та косяків. Походи Святослава 965-968 рр. на Волзьку Болгарію, Хазарію і Балкани. Перемога Святослава 968 р. під Доростолом заснування резиденції у місті Переяславці. Друга балканська компанія Святослава 969 - 971 рр. Загибель Святослава.

Християнство у східних слов'ян до середини IX ст. "Андрієва легенда". Писемні джерела. "Костянтінова легенда". Перше (Аскольдове) хрещення Русі. "Заколот мовчання". Розкол церков. Грецькі, мусульманські та слов'янські джерела. Руські єпархії. Проблема визначення дати Аскольдового хрещення. Руські книги в Херсонесі, виникнення давньоруської писемності. Боротьба між християнством та язичництвом протягом X ст. Заколот 882 р. Язичницька реакція.

Діяльність князя Ігоря. Іллінська церква. Правління Ольги. Візит Ольги до Константинополя. Будівництво церков. Місія Адальберта. Походи Святослава. Другий антихристиянський терор. Хрещення Володимира 988 року. Реформи Володимира. Релігійна реформа Володимира. Літописна легенда. Положення у Візантії у 80-ті рр X ст. “Корсунська легенда”. “Хронологія” Іакова Мніха. Виникнення “Володимирої легенди”. Ідейний ґрунт “Найдавнішого” зводу. “Сказання про Володимирово хрещення”. Три теологічних трактати. Хрещення киян. Перший варіант “Володимирової легенди”. Наслідки християнізації Київської держави.

3.1.12. Русь в XII- XIII ст. Княжіння Ярополка. Боротьба між князями за Київ 40-70 рр. XII ст. Русь в період 80-х років XII ст. - 40-х р. XIII ст. Політика Андрія Боголюбського. Ситуація в Галицькому князівстві. Ярослав Осмомисл. Утворення Золотої Орди та її відносини із Руссю. Монголо-татарська навала на Русь. Початок монгольських завоювань. Битва на р. Калка. Підкорення монголами на шляху до Русі народів Середньої Азії, Північного Ірану та Кавказу. Розгром монголами аланів та половців та взяття фортеці Судак. Нова поразка половецьких князів від монголів та втеча до Києва. Нарада руських князів в Києві. Вирушення об'єднаних (київських, галицьких, чернігівських, волинських, курських та володимиро-суздальських) руських військ назустріч монголам. Битва на березі р. Калки 1223 р. - нищівна поразка руських військ. Знекровленні монгольські війська повертають на схід. Поразка монголів на зворотному шляху від волзьких булгар.

3.1.13. Південно-західні та східні слов'яни в XIV ст. Початок боротьби з Османською імперією. Соціально-економічний розвиток та політичний лад Болгарії у XIV-XV ст. Розпад Болгарської держави і завоювання її турками. Сербія в XIV-XV ст. Економічний та політичний розвиток. Боротьба за гегемонію на Балканах. Битва на Косовому полі. Завоювання Сербії турками у другій половині XV ст. Хорватські землі у XIV-XV ст. Аграрні відносини. Розвиток міст і ремесла. Політична історія Хорватії. Дубровник.

3.1.14. Чехія та Словаччина у першій половині XVII ст. Визвольна боротьба чеського народу на початку XVII ст. Повстання 1608 р. та 1613-1620 рр. Битва біля Білої Гори. Соціально-економічний та політичний стан в Словаччині в XVI-першій половині XVII ст.

3.1.15. Завершення політичного об'єднання північно-східних Слов'янських земель (1462-1553 рр.). Історичні обставини об'єднання руських земель. Приєднання до Московського князівства Новгород, Твері, Пскова, Рязані. Звільнення від золотоординського ярма. Стояння на Угрі 1480 р. Соціально-економічний лад Російської держави. Політичний лад. Утворення загальноросійського державного апарату. Формування станової монархії. Становлення приказної системи. Боярська дума. Початок оформлення кріпосного права. Судебник 1497 р. Зовнішня політика Російської держави. Війни з Литвою. Релігійне життя. Церква і ересь. Нестяжатели і осифляни. Спроба секуляризації монастирських земель. Боротьба православного кліру зі світською владою.

3.1.16. Східнослов'янські Землі у складі князівства Литовського в XIV-XVI ст. Исторична концепція та етапи формування Литовсько-Руської держави. Соціально-економічні чинники руських земель у складі Литви. Східнослов'янські народи в контексті польсько-литовських стосунків та боротьби з німецькою агресією. Особливості державно-політичного статусу руських земель у складі Литви.

3.1.17. Російська держава доби Івана Грозного (1533-1584 рр.). Політична боротьба 30-40-х років XVI ст. Початок правління Івана IV. Внутрішня політика уряду Івана IV в 1547-1556 рр. Судебник 1550 р. “Обрана рада”. Стоглавий собор. Реформи середини XVI ст.: “земська та військова”, “Уложення про службу” 1556 р. Загострення внутрішньополітичного становища на початку 60-х рр. Опричина та її соціально-політична суть. Деспотизм та самовладдя Івана Грозного. Основні напрямки зовнішньої політики. Завоювання Казанського та Астраханського ханства. Лівонська війна та її наслідки. Політика Росії щодо Криму, українських та білоруських земель у складі Речі Посполитої. Початок підкорення Сибіру.

3.1.18. Річ Посполита в XVI - на початку XVII ст. Економічний та соціальний розвиток Польщі. Аграрні відносини. Перехід до панщинно-фільваркової системи. “Друге закріпачення” селян. Розвиток міст, ремесла та торгівлі. Суспільний устрій Польсько-Литовської держави та подальша інтеграція її частин у єдину політичну структуру в першій половині XVI ст. Люблінська унія і утворення Речі Посполитої. Послаблення централізованої влади. Боротьба між шляхтою і магнатами. “Генріхові артикули”. Релігійна боротьба: перемога контрреформації та наступ на православ'я. Берестейська унія. Зовнішня політика. Провал “східної експансії”. Боротьба з турецькою загрозою.

3.1.19. Соціально-економічна та політична криза в Росії. Наслідки правління Івана IV. Ускладнення внутрішньополітичного та міжнародного становища наприкінці XVI ст. Правління Бориса Годунова. Боярська опозиція. Соціально-економічна криза на початку XVII ст. Формування системи кріпосного права. Посилення антифеодальної боротьби. Лжедмитрій I та народний рух 1604 - 1606 рр. Селянське повстання під проводом І. Болотникова.

3.1.20. Іноземна інтервенція в Росії на початку XVII ст. Внутрішня та зовнішня політика В. Шуйського. Політична криза. Лжедмитрій II та Тушинський табір. Початок шведської інтервенції. Зрадницька політика феодальної знаті. Польсько-литовська агресія. Оборона Смоленська. Державний переворот. “Семибоярщина”. Окупація Москви. Визвольна боротьба російського народу. Перше ополчення. Організація другого ополчення. К. Мінін і Д. Пожарський. Звільнення Москви. Відновлення державної влади. Земський собор 1613 року. Початок правління Романових.

3.1.21. Південно-слов'янські народи під гнітом Туреччини в XVIII ст. Соціально-економічне та політичне становище слов'янських земель під владою Туреччини (на прикладі Болгарії, Сербії, Боснії та Герцеговини). Антифеодальний і визвольний рух в першій половині XVIII ст. Гайдуки. Вплив російсько-турецьких війн другої половини XVIII ст. на розгортання визвольного

руху на Балканах. Виникнення четницького руху в Сербії та Болгарії. Боротьба чорногорського народу проти Туреччини та утворення самостійної держави.

3.2. Слов'яни в період раннього нового часу

3.2.1. *Суспільна модернізація в Російській державі 80-ті рр. XVII - перша чверть XVIII століття.* Економічний, політичний та соціокультурний розвиток Росії наприкінці XVII - початку XVIII століття. Династична боротьба в 80-90-х рр. XVIII ст. Початок царювання Петра. Стрілецькі повстання 1682-1698 рр. Державно - адміністративні реформи. Станова та церковна реформи. Абсолютна монархія в Росії в першій чверті XVIII ст. Статут про наслідування престолу. “Справа” царевича Олексія. Сучасна історична концепція та історіографія суспільної модернізації в Росії доби Петра I.

3.2.2. *Зовнішня політика Росії в першій чверті XVIII ст.* Північна війна. Східна політика Петра I.

3.2.3. *Дворянська імперія в Росії в 20-60 -х рр. VIII ст.* Соціально-політична суть та особливості дворцевих переворотів 20-40-х рр. Катерина I. Петро II. “Верховна таємна рада”. Боротьба за владу дворянських угруповань після 19 січня 1730 р. Анна Іванівна. Режим “біронівщини”. Двірцевий переворот 25 листопада 1741 р. Правління Єлизавети Петрівни. Внутрішня та зовнішня політика Петра III Федоровича в сучасній історіографії. “Освічений абсолютизм” в Росії та його особливості. Катерина II.

3.2.4. *Чехія та Словаччина в середині та другій половині XVIII ст.* Криза феодално-кріпосницької системи та генеза капіталістичних відносин в Чехії. Реформи Марії-Терезії; “просвітницький” абсолютизм Йосипа II. Політичне становище Чехії та Словаччини в складі монархії Габсбургів. Початок капіталістичного розвитку у Словаччині під впливом реформ. Економічний тиск Угорщини. Антифеодална і визвольна боротьба чеського і словацького народу в кінці XVIII - початку XIX ст.

3.2.5. *Соціально-економічний і політичний розвиток польських земель у другій половині XVIII ст.* Економічний і політичний занепад Польщі у першій половині XVIII ст. Початок розкладу феодалізму і розвиток капіталістичних відносин у другій половині XVIII ст. Реформи 60-х років XVIII ст. Барська конфедерація. Втручання Росії, Пруссії та Австрії в Польські справи в другій половині XVIII ст. Перший поділ Речі Посполитої. Суспільно-політичний рух за реформи.

3.2.6. *Внутрішня та зовнішня політика російського царизму наприкінці XVIII - на початку XIX ст.* Особливості політичної системи Павла I. Двірцевий переворот 12 березня 1801р. Діяльність уряду Олександра I. Реформи Сперанського. Проблеми історіографії. Російська імперія і французька буржуазна революція 1789. Зовнішня політика російського царизму (1796-1807 рр.).

3.2.7. *Національно-визвольна боротьба польського народу в кінці XVII - першій половині XIX ст.* Другий поділ Речі Посполитої та їх наслідки. Польська революція та визвольна боротьба під керівництвом Т. Костюшка. Національно -

визвольний рух у 20-30-х роках XIX ст. Листопадове повстання(1830-1831 рр.) Революційна боротьба на польських землях в 1846-1849 рр. Західна Європа і польське питання.

3.2.8. *Загальноєвропейський просвітницький рух та розвиток культури слов'янських земель в другій половині XVIII ст.* Вплив просвітницької ідеології на розвиток культури та суспільної думки в слов'янських країнах. Суспільно-громадська думка на розвиток освіти і наукових знань. Література і образотворче мистецтво. Музика і театр.

3.2.9. *Четверта селянська війна (селянська війна під проводом О. Пугачова).* Причини селянської війни (1773-1775рр.) Провісники селянської війни. Початок селянської війни. Облога Оренбурга Похід О.Пугачова по Уральських заводах. Розмах селянської війни в Поволжі. Причини поразки та історичне значення селянської війни.

3.2.10. *Вітчизняна війна 1812 року.* Військово-дипломатичні передумови Вітчизняної війни 1812 р. Вітчизняна та зарубіжна історіографія проблеми. Втручання армії Наполеона в Росію. Оборонні бої російської армії. Бородіно. Контрнаступ російських військ та вигнання наполеонівської армії з Росії.

3.2.11. *Реформи 1860-1870 - х рр., їх соціально-економічні та суспільно політичні наслідки.* Підготовка відміни кріпосного права. М. Мілютін. Проекти реформи; “Маніфест” 19 лютого 1861 р.; правове становище селян (особисті, майнові і станові права); самоуправління (сільські і волосні сходи, волосні суди). Розподіл землі за реформою (норми наділу); тимчасово зобов'язальні відносини, статутні грамоти; викупна операція: причини, суть та наслідки. Реформа державного та удільного села; положення 1863 та 1866 рр.; мирові посередники, губернські селянські присутності; селяни-дарувальники. Селянський рух 1861-1863 рр. Реформи місцевого самоврядування. Судова реформа 1864 р. Військові реформи. Реформи в галузі освіти. Реформа цензури. Міська реформа. “Міське положення” 1870 р. Значення і наслідки реформи.

3.3. Слов'янські народи в епоху капіталізму

3.3.1 *Революційно-демократичний етап визвольного руху.* Революційна ситуація в Росії на рубежі 50-х - 60-х рр. XIX ст. Падіння кріпосного права. Поглиблення кризи кріпосного ладу. Стан промисловості і сільського господарства в країні напередодні реформи. “Криза верхів”. Виникнення першої революційної ситуації в Росії. Підготовка реформи і класова боротьба навколо неї. “Маніфест” і “Положення” 19 лютого 1861 року. Характер реформи та її наслідки. Особливості ліквідації кріпацтва в національних окраїнах.

3.3.2. *Внутрішня політика самодержавства у 60-70-х рр. XIX ст.* Буржуазні реформи 1863-1874 рр. Селянський і революційно-демократичний рух 60-70-х рр. Товариство “Земля і Воля”. Повстання в Польщі, Литві та Білорусії. Демократичні журнали та гуртки 60-х рр. XIX ст. Буржуазні реформи 60-70-х рр. XIX ст. та їх значення. Положення про земські установи. Реформа судочинства. Фінансові реформи. Реформи в галузі освіти. Цензурні правила.

Міська реформа 1870 р. Військова реформа. Обмежений характер реформ і посилення реакційної політики самодержавства.

3.3.3 Промисловий переворот і утвердження капіталізму в Росії. Загальні умови соціально-економічного розвитку Росії в другій половині XIX ст. Промисловий переворот і утвердження капіталізму. Розвиток капіталізму в сільському господарстві. Пережитки кріпацтва. Розвиток товарного виробництва в сільському господарстві. Соціальне розшарування селянства. Посилення спеціалізації в сільськогосподарському виробництві. Законодавство з селянського питання на початку 80-х рр. Розвиток селянської кооперації. Промислове піднесення наприкінці XIX-на початку XX ст. Особливості промислового виробництва в Росії. Розвиток капіталізму в національних районах Росії. Формування буржуазії та робітничого класу.

3.3.4. Суспільний рух і класова боротьба в Росії у другій половині XIX ст. Пожвавлення демократичного руху в кінці 60-х рр. Загострення економічних, соціальних і політичних суперечностей у Росії. Утворення російської секції 1-го Інтернаціоналу. Суспільно-політичний рух у другій половині XIX ст. Народницький рух та його основні напрями. Селянський і робітничий рух. Соціал-демократія і розповсюдження марксизму в Росії. Виникнення більшовизму. Особливості соціал-демократичного і національного руху в Україні та Білорусі.

3.3.5. Революційна ситуація 1879-1881 рр. Політична реакція 80-х-90-х рр. XIX ст. Загострення соціальних і політичних суперечностей під кінець 70-х рр. XIX ст. Криза урядової політики. Програма Лоріс-Мелікова. Перемога реакції. Контр реформи 1882-1893 рр. Реакційна політика у галузі культури та освіти. Колоніальна політика царизму в національних районах імперії.

3.3.6. Зовнішня політика Росії в 60-х-90-х рр. XIX ст. Зміна міжнародного становища Росії після Кримської війни та боротьба російської дипломатії за перегляд Паризького трактату. Союз трьох імператорів. Близькосхідна криза 70-х рр. Російсько-турецька війна та Берлінський конгрес. Міжнародне становище та зовнішня політика Росії 80-х - початку 90-х рр. XIX ст. Складання нової розстановки сил на міжнародній арені. Підписання франко-російської угоди. Далекосхідна політика Росії. Стосунки з Китаєм та Японією.

3.3.7. Народи Середньої Азії та Казахстану в середині XIX ст. Приєднання Середньої Азії до Росії. Економічні та політичні цілі Росії на Середньому Сході. Соціально-економічний і політичний лад середньоазіатських ханств. Приєднання до Росії Казахстану і Середньої Азії. Організація управління в цих місцевостях. Колоніальний гніт царизму. Історичне значення приєднання Середньої Азії і Казахстану до Російської імперії.

3.3.8. Польща в останній третині XIX - на початку XX ст. Соціально-економічний розвиток та політичне становище польських земель у складі трьох імперій у 60-х - 90-х рр. XIX ст. Від повстання 1863-1864 рр. до зародження робітничого руху. Політичне становище в польських землях. Польська політична еміграція та її платформа у другій половині 60-х - на початку 70-х рр. XIX ст. В. Врублевський. Початок робітничого руху. Перші польські соціалісти.

Женевська група польських соціалістів. Партія “Пролетаріат”. Л. Варинський. Перші масові робітничі виступи.

Створення польської соціал-демократичної партії. Р. Люксембург. Створення Партії польських соціалістів (ППС). Об'єднання польських і литовських соціал-демократичних організацій і створення партії-Соціал-демократія Королівства Польського і Литви (СДКП і Л).

3.3.9. Чехія і Словаччина в другій половині XIX - на початку XX ст. Соціально-економічний розвиток Чехії і Словаччини в другій половині XIX-на початку XX ст. Земельне питання. Політичні течії в середовищі чеської буржуазії в другій половині XIX ст. Національна програма чеської буржуазії. “Старочехи” і “младочехи”. Боротьба за загальне виборче право у 90-х рр. XIX ст. Національний і політичний рух у Словаччині в 60-80-х рр. XIX ст.

3.3.10. Розвиток культури західнослов'янських народів у другій половині XIX ст *Національно-культурне відродження в країнах Центральної Європи.* Взаємозв'язок культур слов'янських народів. Суспільна думка та розвиток науки. Література та образотворче мистецтво. Основні риси розвитку польської національної культури. Школа й освіта. Варшавське «Товариство друзів науки». Романтична школа в історичній науці. І. Лелевель. Розвиток музики. Ф. Шопен, С. Монашко. Живопис. П. Михайлівський. Скульптура. Архітектура. Культура чеського і словацького національного відродження. Ідея слов'янської взаємності. П. Шафарик. П. Пурки не. Чеська література, театр і мистецтво. К. Мах і К. Тил. Культурні заклади Чехії та Словаччини.

3.3.11. Болгарія наприкінці XIX - на початку XX ст. Утворення Болгарського царства. Державний устрій. Тирновська Конституція 1879 р. Політична боротьба 1879-1885 рр. Режим С. Стамболова. Соціально-економічний розвиток Болгарії наприкінці XIX-на початку XX ст. Аграрний переворот і розвиток сільського господарства. Промисловість. Політичні партії в Болгарії. Робітничий та селянський рух. Культура болгарського національного відродження.

3.3.12. Південнослов'янські народи й держави у другій половині XIX ст. Соціально-економічний розвиток та політичне становище Сербії наприкінці XIX-на початку XX ст. Тімокське повстання 1883 року. “Особистий режим” Обриновичів. Державний переворот 1903 р. і його наслідки. Соціально-економічний розвиток Чорногорії. Реформи князя Миколи. Хорватія, Словенія і Воєводина та їх соціально-економічний і політичний розвиток. Виникнення робітничого руху та програми соціалістів. Хорватсько-сербська коаліція Утворення Хорватської партії. Боснія і Герцеговина під владою Австро-Угорщини. Повстання 1882 року. Боротьба за релігійну автономію. Робочий і селянський рух. Соціально-економічний розвиток Македонії та її політичне становище. Національно-визвольний рух. Внутрішня македонська революційна організація.

3.3.13. Росія на початку XX ст. Соціально-економічний розвиток країни. Державна і політична структура. Розвиток промисловості. Сільське господарство. Робітничий і селянський рух. Становище робітничого класу. Економічна криза 1900 - 1903 рр. Робітничий рух. “Обухівська оборона”.

Селянський рух. Утворення політичних партій. Буржуазно-ліберальний табір. Революційно-демократичний табір. Російська соціал-демократія.

3.3.14. *Наростання політичної кризи та утворення політичних партій у слов'янських землях.* Утворення політичних партій у південно-та західнослов'янських землях. Політичні партії у Чехії, Моравії та Сілезії. Чеська аграрна партія. Народна партія “реалістів”. Чеська національно-соціальна партія (НСП). Соціал-демократична партія. Політичний рух у словацьких землях. Національна партія. Політичні партії в Хорватських, Сербських та Словенських землях. Народна партія Хорватії. Хорватська “партія права”. Хорватська селянська демократична партія (ХСДП). Соціально-демократична партія Хорватії і Словенії. Політичні партії в західнослов'янських землях. Польська соціалістична партія (ППС). Політична криза в Сербії. Ілліденське повстання 1903 р. в Македонії. Проголошення повної незалежності Болгарії.

3.3.15. *Слов'янські народи напередодні Першої світової війни.* Росія між революцією 1905-1907 рр. та Першою світовою війною. “Кривава неділя” 9 січня 1905 р. Піднесення революції і Жовтневий маніфест 1905 р. Поразка революції. “Третьочервнева монархія”. Реформи П. А. Столипіна. Росія напередодні Першої світової війни. Селянський рух. Повстання в армії і на флоті. Балканські війни 1912-1913 рр. Перша Балканська війна. Друга Балканська війна. Боснійська криза 1908 р. Англо-російська угода 1907 р.

3.3.16. *Слов'янські народи в роки Першої світової війни.* Росія в Першій світовій війні. Стратегічні плани Росії. Східний фронт 1914-1915 рр. Брусиловський прорив. Підсумки війни станом на 1917 р. Балкани-“порохова діжка” Європи. Сараєвське вбивство. Балканський фронт 1914-1915 рр. Становище в південнослов'янських землях під час війни. Югослов'янський комітет. Болгарія у першій світовій війні. Західні слов'яни на шляху до незалежності. Чехи та словаки в роки Першої світової війни.

3.4. Новітня історія слов'ян

3.4.1. *Лютнева 1917р. революція в Росії.* Джерела та історіографія проблеми. Революційна ситуація та рушійні сили революції. Повалення самодержавства. Двовладдя. Тимчасовий уряд і Ради робітничих і солдатських депутатів. Корніловський заколот і його крах.

3.4.2. *Жовтневий 1917 р. переворот у Росії.* Джерела та історіографія проблеми. Перемога збройного повстання в Петрограді. До питання про альтернативу жовтневому перевороту.

3.4.3. *Радянська країна в роки громадянської війни та інтервенції.* Причини та початок громадянської війни. Загострення економічних, соціальних, політичних та національних суперечностей. Бойові дії у 1918-1919 рр. Інтервенція іноземних держав. Польсько-радянська війна. Розгром військ Врангеля. Закінчення громадянської війни.

3.4.4. *Утворення Союзу РСР.* Соціально-економічні та політичні передумови утворення СРСР. Військово-політичний союз та “договірна федерація” радянських республік. Суперечності в керівництві країною за утворення нової

форми союзної держави. Теорії “автономізації” Й. В. Сталіна та “федералізації” В. І. Леніна. Перший Всесоюзний з'їзд Рад та його рішення.

3.4.5. *Радянська країна в умовах нової економічної політики.* Соціально-економічне та політичне становище в країні після громадянської війни. Голод 1921 -1922 рр. Розробка нової економічної політики та її наслідки. X з'їзд РКП(б) та його рішення. Основні риси НЕПу в сільському господарстві, промисловості та фінансовій сфері. Залучення іноземного капіталу. Концесії. Кооперація.

3.4.6. *Індустріалізація СРСР.* Характеристика джерельної бази та літератури. Історична необхідність індустріалізації. Внутріполітична боротьба по проблемах нагромадження джерел та темпів індустріалізації. “Ліві” та “праві”. Позиція Й. В. Сталіна. Питання коштів для індустріалізації та його вирішення. Посилення адміністративного втручання в економіку. Хлібозаготівельна криза. Згорання НЕПу. Перший п'ятирічний план. Соціальні наслідки, труднощі та прорахунки в процесі індустріалізації.

3.4.7. *Колективізація Союзу РСР.* Характеристика джерельної бази та літератури. Становище у сільському господарстві країни в кінці 20-х рр. Демонтаж НЕПу та встановлення режиму особистої влади Й.В. Сталіна. Здійснення політики колективізації та її наслідки. Форсована колективізація. “Розкуркулення”. Голод 1932 - 1933 рр.

3.4.8. *Зовнішня політика радянського уряду в міжвоєнний період.* Практика мирного співіснування в дії. Декрет про мир. Утворення Комінтерну та політика “експорту революції”. Міжнародні конференції і Генуї, Рапалло та Газі в 1922 р. Початок політичного визнання СРСР. Політика СРСР в Азії та на Далекому Сході. Погіршення відносин з Китаєм. Підтримка опозиційного уряду Гоміндану. Військовий конфлікт 1929 р. на Східно-Китайській залізниці. Прихід до влади у Німеччині реваншистських сил і політика колективної безпеки. Франко-радянський договір 1935 р. і його наслідки. Особливості радянської дипломатичної діяльності в кінці 30-х рр. Мюнхенська угода 1938 р. та спрямування агресії на Схід. Радянсько-німецький пакт 23 серпня 1939 р. і його наслідки. СРСР і країни Балтії. Агресія Німеччини і СРСР проти Польщі. Анексія СРСР держав Прибалтики, Бессарабії та Північної Буковини. Агресивна війна з Фінляндією.

3.4.9. *Королівство сербів, хорватів і словенців (1918-1928 рр.).* Розпад Австро-Угорської імперії та утворення Королівства сербів, хорватів і словенців. Територія, соціально-економічне і політичне становище КСХС. Видовданська конституція 1921 р. Економічне та політичне становище країни в 20-ті рр. Залучення іноземного капіталу.

3.4.10. *Югославія у 1929-1941 рр.* Державний переворот 1929 р. Уряд П. Живковича й встановлення диктаторського режиму. Конституція 1931 р. Проголошення Югославії спадкоємною конституційною монархією. Внутрішня та зовнішня політика країни у 30-х рр.

3.4.11. *Болгарія в період уряду О. Стамболійського та “суспільства соціального миру”.* Революційний рух 1918-1919 рр. Придушення Валдайського повстання. Занепад народного господарства. Загострення внутрішнього

становища країни. Суперечності між урядовими партіями. Коаліційний уряд О. Стамболійського та його програма. Діяльність уряду О. Стамболійського. Внутрішня політика. Червневий переворот 1923 р. Вересневе 1923 р. збройне повстання. Політичне та соціально-економічне становище в країні у другій половині 20-х рр. Уряд О. Цанкова й теорія “суспільства соціального миру”.

3.4.12. *Болгарія у 1929-1941 рр.* Наслідки світової економічної кризи в країні. Державний переворот 1934 р. Уряд К. Георгієва та його політика. Зміцнення монархо-військового режиму. Вихід з економічної кризи. Болгарія напередодні Другої світової війни. Внутрішня та зовнішня політика. Орієнтація на Німеччину.

3.4.13. *Утворення та розвиток Чехословацької республіки (1918-1928 рр.).* Розпад Австро-Угорської монархії та проголошення Чехословацької республіки. Реформи 1918-1920 рр. Уряд К. Крамарка. Конституція 1920 р. Розвиток економіки Чехословаччини у 20-х рр. Економічна криза 1921-1923 рр. Піднесення економіки 1924-1928 рр.

3.4.14. *Чехословаччина в 1929-1939 рр.* Особливості та наслідки світової економічної кризи для країни. Запровадження надзвичайних законів. Внутрішня політика ЧСР у 30-ті рр. Мюнхенський диктат та розчленування держави. Зовнішньополітична діяльність країни. Судетська криза. Мюнхенська угода. Період “другої республіки”. Утворення Словацької республіки. Окупація Чехії фашистською Німеччиною.

3.4.15. *Відновлення польської держави (1918-1925рр.).* Німецька окупація та проголошення Польської республіки. Визначення кордонів та організація державної влади. “Польське питання” на Паризькій мирній конференції. Конституція 1921 р. і завершення формування польської держави. Розвиток Польщі у період парламентської демократії. Польсько-радянські відносини 1918-1920 рр.

3.4.16. *Польща в період “санації” (1926-1939 рр.).* Криза парламентаризму. Ю. Пілсудський. Державний переворот 1926 р. Запровадження режиму “санації” та його наслідки. Польща в роки світової економічної кризи. Погіршення економічного становища трудящих. Конституція 1935 р. і встановлення принципу “єдиновладдя”. Смерть Ю. Пілсудського та боротьба за владу в Польщі. Зовнішня політика Польщі в 30-х рр. Переорієнтація зовнішньої політики Польщі на користь Німеччини. Ускладнення зовнішньополітичного становища Польщі. Німецько-польські стосунки напередодні Другої світової війни.

3.4.17. *Польща в період Другої світової війни.* Початок Другої світової війни та хід військових дій у вересні 1939 р. Окупація Польщі Німеччиною та СРСР. Трагедія Катині. Польсько-радянські відносини 1941-1943 рр. Армія Андерса. Поляки на фронтах Другої світової війни. Польський Рух Опору та його течії. Утворення демократичного Національного фронту. Крайова рада народова. Варшавське повстання 1944 р. Визволення Польщі від фашистської окупації Червоною Армією та Військом Польським.

3.4.18. *Чеський і словацький народи в роки Другої світової війни.* Державний устрій та політика уряду Словацької республіки. Розгортання

антифашистського Руху Опору. Два центри політичної еміграції та їхні програми. Радянсько-чехословацький договір 1943 р. Словацька національна рада та її діяльність. Словацьке національне повстання 1944 р. Програма Національного фронту чехів і словаків. Уряд З. Фірлінгера. Празьке повстання 1945 р. Завершення визволення Чехословаччини Червоною Армією та військами США.

3.4.19. *Народи Югославії в період Другої світової війни (1941-1945 рр.)*. Окупація Югославії нацистською Німеччиною. Розподіл держави на сфери впливу між Німеччиною та Італією. Утворення незалежної держави Хорватія. Загальне збройне повстання 1941 р.-початок народної партизанської війни. Утворення народно-визвольної армії Югославії. Югославська політична еміграція. Антифашистське віче народного визволення Югославії та його діяльність. Національно-визвольна боротьба у 1943-1945 рр. Утворення демократичної федеративної Югославії. Роль Червоної Армії у визволенні Югославії від нацистів.

3.4.20. *Початок війни Німеччини й Радянського Союзу*. Історіографія та джерельна база проблеми. Періодизація Великої Вітчизняної війни Радянського Союзу. Напад Німеччини на СРСР. Оборонні бої Червоної Армії. Перебудова країни у відповідності до потреб військового часу. Передумови та причини поразок Червоної Армії у початковий період війни.

3.4.21. *Провал плану “блискавичної війни”*. Розгром гітлерівських військ під Москвою і контрнаступ Червоної Армії взимку 1941-1942 рр.

3.4.22. *Початок і завершення корінного перелому в ході Великої вітчизняної війни*. Провал наступальних операцій Червоної Армії навесні 1942 р. Оборонні бої на південно-східному напрямку. Розгром німецько-фашистських військ під Сталінградом і початок корінного перелому в ході Великої Вітчизняної війни. Літньо-осінні операції Червоної Армії в 1943 р. Курська битва і визволення Лівобережної України. Битва за Дніпро. Очищення від нацистів українського Правобережжя. Визволення Криму.

3.4.23. *Радянський тил в роки війни*. Сталінський режим в умовах воєнного часу. Масові депортації народів СРСР 1941-1944 рр.

3.4.24. *Переможне завершення Великої вітчизняної та Другої світової війни*. Бойові дії Червоної Армії в країнах Європи. Визволення Центрально-Східної і Південної Європи від нацизму. Битва за Берлін і капітуляція Німеччини. Війна СРСР з Японією. Всесвітньо-історичне значення і джерела перемоги над нацизмом.

3.4.24. *Союз РСР у другій половині ХХ ст. СРСР у перше повоєнне десятиріччя*. Відбудова і розвиток економіки СРСР. Імперія таборів. Криза сільського господарства. Голод 1946-1947 рр. Повоєнне життя та побут радянських людей. Грошові реформи. Обов'язкові державні позики - конфіскаційні фінансові заходи держави. Культурне життя країни. Боротьба проти “буржуазного націоналізму”. Наука. Розгром генетики. Сталінщина в літературі, освіті, мистецтві. Повоєнні політичні процеси. Криза режиму.

3.4.25. *Експорт сталінізму до слов'янських країн Центральної та Південної Європи*. Сталінізм і зовнішньополітична діяльність радянського уряду. Витоки і

причини “холодної війни”. Радянсько-югославські стосунки у 40-50-х рр. Придушення революційно-демократичних рухів в Угорщині та Чехословаччині.

3.4.26. *Радянське суспільство в 1953-1964 рр.* Смерть Й.В. Сталіна. Боротьба за владу в Кремлі. Арешт і розстріл Л.П. Берії. Перший «тріумвірат». Спроби поліпшити радянську політичну систему. Непослідовність демократизації суспільно-політичного життя в період “відлиги”. М.С. Хрущов. XX з'їзд КПРС і розвінчання “культу особи”. Пошуки нових форм і методів управління народним господарством. Основні напрямки розвитку економіки. Економічні реформи другої половини 50-х - початку 60-х рр. Зміст, сутність, причини невдач. Початок освоєння цілинних і перелогових земель та його наслідки. Реорганізація МТС, масове “одержавлення” колгоспної власності та розширення мережі радгоспів. XXII з'їзд КПРС і прийняття третьої програми партії. Проголошення курсу на “розгорнуте будівництво комунізму”. Початок мирного освоєння космічного простору. СРСР і проблема європейської безпеки та роззброєння. Московський договір про заборону ядерних випробувань у трьох середовищах. Посилення суб'єктивізму в керівництві країною. Державний переворот 1964 р. Усунення від влади М.С. Хрущова. Л.І. Брежнєв. Ідеологічний реванш.

3.4.27. *СРСР в середині 60-х - першій половині 80-х рр. XX ст.* Соціально-економічне становище країни. Господарська реформа 1965-1967 рр. Причини невдалих реформ. Зростання промислового та військового потенціалу країни. Встановлення військово-стратегічного паритету між СРСР і США. Екстенсивний характер розвитку народного господарства. Ускладнення продовольчої проблеми. “Продовольча програма” 1982 р. і причини її провалу. Перехід від колективного до одноособового керівництва країною. Л.І. Брежнєв і “культ Генсека”. Національне питання і міжнаціональні стосунки в СРСР. Конституція 1977 р. Суперечливий характер розвитку східнослов'янських народів СРСР. Русифікація. Правозахисний рух. О. Солженіцин, А. Сахаров. Зростання обмежень суверенних прав республік СРСР. Основні напрямки зовнішньої політики СРСР. Гельсінська нарада з питань безпеки та співробітництва в Європі 1975 р. Договір про нерозповсюдження ядерної зброї. Договір про скорочення стратегічних наступальних озброєнь. Події 1968 р. у Чехословаччині й 1980 - 1981 рр. у Польщі та дії СРСР. Вторгнення радянських військ у Афганістан. Кінець “брежнєвського часу”. Ю.В. Андропов. К.У. Черненко.

3.4.28. *Народи СРСР після 1985 року.* М.С. Горбачов і проголошення курсу перебудови радянського суспільства. Перші кроки демократизації. Проголошення гласності: Реформа політичної системи в СРСР. Новий закон про вибори. З'їзди народних депутатів. Обрання М.С. Горбачова президентом СРСР. Розвиток національних відносин і суспільно-політичний рух народів СРСР. Народні рухи і фронти в Українській і Білоруській РСР. Проголошення державного суверенітету республіками СРСР. Декларація про державний суверенітет України 16 липня 1990 р. Серпневий путч 1991 р. і розпад Радянського Союзу. Утворення незалежних держав. Проголошення державної незалежності України й Білорусі. Біловезькі угоди. Поглиблення економічної

кризи в країнах колишнього СРСР. Україна в СНД. Обрання президентів України, Росії та Білорусі. Б.М. Єльцин, Л.М. Кравчук, А.Г. Лукашенко.

Успіхи і труднощі розбудови державної незалежності. Утворення власних збройних сил. Державна символіка. Проблеми Криму та Чорноморського флоту. Формування економічної політики незалежної України. Захист національного ринку, економічні проблеми. Робота по створенню власних зовнішньоекономічних і зовнішньополітичних структур. Визнання нових держав світовим співтовариством. Росія, Україна і Білорусь в ООН.

Проблеми українсько-російсько-білоруських взаємин. Відцентрові тенденції в Російській Федерації. Боротьба чеченського народу за незалежність. Перша й друга чеченські війни. Дерадянізація органів влади у слов'янських державах колишнього СРСР. “Нова економічна політика Л.Д. Кучми”.

3.4.29. Західні і південні слов'яни у другій половині ХХ ст. Болгарія: побудова соціалізму та перехід до демократичного суспільства (1945-1993 рр.). Соціально-економічні перетворення в Болгарії в 1945-1948 рр. Ліквідація монархії та проголошення Народної Республіки Болгарії. Уряд Г. Димитрова. Ухвалення Конституції. Націоналізація промисловості і банків. Радянсько-болгарський договір. Вступ Болгарії до РЕВ. Форсування індустріалізації та насильницька колективізація сільського господарства. Порушення законності та репресії в Болгарії. Режим В. Червенкова.

Соціально-економічне та політичне становище Болгарії в 50-60-ті рр. Конституція 1971 р. Зниження темпів економічного розвитку та поступове накопичення проблем розвитку країни. Шкідливі наслідки панування адміністративно-командної системи. Правління Т. Живкова.

Крах тоталітарної системи в Болгарії. Звільнення Т. Житкова в 1989 р. із керівних посад. Прихід до влади П. Младенова. Формування багатопартійної системи. Уряд А. Луканова. Вибори у Великі народні збори (1990 р.). Президент Ж. Желев. Діяльність уряду Д. Попова. Здійснення реформ спрямованих на утвердження ринкової економіки. Конституція 1991 р. і вибори до Великих народних зборів. Зовнішня політика нового болгарського керівництва.

3.4.30. Югославія - від народної демократи до “самоврядного соціалізму (1945-1980 рр.). Соціально-економічні перетворення в Югославії в другій половині 40-х рр. Проголошення Федеративної Народної Республіки Югославії. Конституція 1946 р. Передумови погіршення відносин Югославії з СРСР та країнами Східної Європи.

Особливості економічного та політичного розвитку Югославії в 50-70-х рр. Реорганізація органів влади. Режим Й.Б. Тіто. Нормалізація радянсько-югославських відносин. Суспільно-економічні реформи 60-х рр. Конституція 1974 р. Міжнаціональні відносини.

3.4.31. Розпад Югославії. Утворення незалежних держав та міжетнічна війна (1980-1990 рр.). Зміни в структурах влади після смерті Й.Б. Тіто. Виникнення економічних і політичних труднощів і протиріч у 80-ті рр. Загострення національного питання. Початок соціально-політичних змін і розпаду СФРЮ. Трансформація Спілки комуністів Югославії та процес утворення нових політичних партій.

Проголошення незалежності Словенії та Хорватії. Президент Хорватії Ф. Туджман. Міжетнічна війна в Хорватії. Проголошення незалежності Боснії та Герцеговини і розгортання там міжнаціональної війни. Інтернаціоналізація міжнаціонального конфлікту. Утворення Союзної Республіки Югославії в складі Сербії та Чорногорії. Президент С Мілошевич. Проголошення незалежності Македонії. Зовнішня політика незалежних південнослов'янських держав. Геополітичні інтереси “великих” держав у колишній Югославії. Збройний конфлікт у Косові. Війна НАТО з Сербією.

3.4.32. *Польща 1945-1980 рр.* Соціально-економічні та політичні перетворення у Польщі наприкінці 40-х рр. та їх особливості. Діяльність Тимчасового уряду національної єдності. Возз'єднання західних та північних земель. Визначення нових кордонів із сусідніми державами. Референдум 1946 р. Громадянська війна на сході Польщі та її наслідки. Українсько-польський міжетнічний конфлікт у Підляшші.

Економічне і політичне становище Польщі у 60-70-х рр. Форсування індустріалізації та насильницьке кооперування сільського господарства. Конституція 1952 р. Утвердження адміністративно-командної системи. Б. Берут.

Суспільно-політична криза та події 1955-1956 рр. Прихід до влади нового керівництва на чолі з В. Гомулкою. Обмеженість реформ. Загострення суспільно-політичної кризи та події в Гданську у 1970 р.

3.4.33. *Крах комуністичного режиму в Польщі та початок трансформації суспільства (70-ті-перша половина 90-х рр. ХХ ст.).* Прихід до керівництва ПНР Е. Герека. Плани прискореного економічного розвитку Польщі у 70-ті рр. та їхній крах. Серпневі 1980 року події. Розгортання страйкового руху. Утворення незалежної профспілки “Солідарність”. Нове загострення кризи та запровадження військового стану в країні. В. Ярузельський. Провал спроб виведення ПНР з глибокої економічної та політичної кризи. Вибори до парламенту у 1989 р. Президент Л. Валенса. Соціально-економічні й політичні реформи початку 90-х рр. Зовнішня політика.

Польща у другій половині 90-х рр. Розвиток економіки. Інвестиції. Орієнтація на європейські структури. Вступ до НАТО та Євросоюзу. Українсько-польські стосунки сьогодні.

3.4.33. *Чехословаччина: від авторитаризму до демократії (1960-1990 рр.).* Конституція 1960 р. Визрівання соціально-політичної кризи. Економічна реформа середини 60-х рр. її незавершеність. “Працька весна 1968 р.” “Програма дій”. О. Дубчека. “Соціалізм з людським обличчям”. Закон про чехословацьку федерацію. Прихід до влади в квітні 1969 р. нового керівництва. Г. Гусак.

Становище в Чехословаччині в 60-70-х рр. Уповільнення економічного розвитку та поглиблення труднощів. Створення опозиційних організацій. “Хартія-77”. “Чехословацька перебудова” М. Якіма. Зростання соціальної напруги. Виступи опозиційних сил у листопаді 1989 р. Крах тоталітарної системи. Вибори до Федеральних зборів 1990 р. Президент В. Гавел. Соціально-економічні та політичні перетворення. Зовнішня політика.

Загострення міжнаціональних відносин у федерації. Рішення про роз'єднання країни (1992 р.). Утворення 1 січня 1993 р. незалежних держав-Чехії та Словаччини.

Чехія та Словаччина у другій половині 90-х рр. Соціально-економічні реформи. Зовнішня політика. Стосунки з сусідами. Орієнтація на вступ до НАТО та Європейські структури.

Розділ 4. Теорія та методика навчання історії

4.1. Теорія і методика навчання історії як педагогічна наука. Теорія і методика навчання історії в школі як наука та навчальний предмет. Поняття та сутність методики навчання історії. Об'єкт, предмет і методологія методики навчання історії. Роль і місце методики у шкільному навчанні історії. Цілі, завдання, функції теорії методики навчання історії та її зв'язок з іншими науками. Методи навчання. Ефективність методів навчання історії. Взаємозв'язок окремих компонентів історичної освіти.

Історія становлення методики навчання історії у XVII-XXI ст. Етапи становлення та розвитку теорії та методики навчання історії як науки. Актуальні проблеми розвитку методики навчання історії у незалежній Україні. Трансформація історичної освіти в Україні в роки незалежності: нові цілі, підходи та принципи навчання історії. Характеристика сучасної системи шкільної історичної освіти в Україні. Зарубіжний досвід розвитку методики навчання історії.

4.2. Державні засади реалізації змісту навчання історії у сучасній школі. Основні компоненти змісту історичної шкільної освіти. Сучасні цілі та завдання історичної освіти в Україні. Державна політика в галузі шкільної історичної освіти. Концептуальні засади історичної освіти в Україні: мета, завдання, принципи. Концепція безперервної історичної освіти в Україні: дидактичні аспекти. Основи стандартизації суспільствознавчих знань учнів. Процес розробки Державного стандарту освітньої галузі "Суспільствознавство". Характеристика моделей шкільних курсів історії. Зміст та структура сучасної шкільної історичної освіти. Програмне забезпечення викладання історії в загальноосвітніх закладах. Характеристика навчальних програм з історії. Дидактичні засади календарно-тематичного планування шкільних історичних курсів.

4.3. Навчально-методичний комплекс з історії. Історія створення навчальної літератури з історії. Навчально-методичні комплекти з історії у вітчизняній методичній традиції.

Дефініція навчально-методичного комплексу та навчально-методичного комплексу з історії. Роль та місце навчально-методичного комплексу в системі засобів навчання. Компонентний склад та зміст навчально-методичного комплексу з історії. Побудова шкільного підручника з історії. Роль підручника у навчальній роботі школярів. Вимоги до сучасного підручника з історії. Актуальні проблеми сучасного підручника з історії. Робочий зошит з історії. Зошит тематичного оцінювання з історії. Книга для додаткового читання та хрестоматія з історії. Загальна характеристика основних компонентів навчально-методичного комплексу. Зарубіжний досвід розробки навчальних видань з історії.

4.4. Сучасний учитель історії як умова успішності навчально-виховного процесу. Роль вчителя у навчально-виховному процесі сучасної української школи. Професійні та особистісні якості сучасного вчителя історії. Структура

рис особистості вчителя творчої орієнтації: професійно значущі та особистісні якості. Педагогічна техніка як складова професіоналізму вчителя історії.

Система науково-методичних вимог до підготовки майбутнього вчителя історії у педагогічній ВНЗ України. Психолого-педагогічні основи підготовки вчителів до практичної роботи в школі.

Система підготовки педагогічних кадрів в Україні ХХ-ХХІ ст. Проблеми професійної підготовки вчителя історії в педагогічних вузах України на сучасному етапі. Основні напрями діяльності вчителя історії.

4.5. Урок історії. Його види і побудова. Існуючі класифікації форм організації навчальної діяльності учнів.

Характеристика основних форм організації навчальної діяльності учнів. Урок як основна форма організації навчання. Шкільна лекція. Урок - семінар. Урок-лабораторне заняття. Урок-практикум.

Дефініція уроку. Підходи до класифікації уроків історії. Загальні вимоги до уроку історії. Типологія уроків історії в сучасній школі та методика їх вибору. Традиційні та нетрадиційні види уроків. Інтерактивний урок-інноваційний тип уроку. Проблемне навчання історії.

4.6. Підготовка вчителя до уроку історії. Етапи підготовки вчителя до проведення уроку історії. методичні засади розробки календарно-тематичного планування та плану-конспекту уроку. структурно-методичний аналіз змісту навчального історичного матеріалу уроку. План-конспект уроку та основні вимоги до нього. Плани-конспекти різних типів уроку. Плани-конспекти різних форм навчальних занять.

Основні етапи підготовки учителя до уроку історії, написання “шапки” плану-конспекту комбінованого уроку. Особливості планування традиційних та нетрадиційних видів уроку. Комплексний підхід до визначення завдань та очікуваних результатів уроку. Підготовка вчителя до етапу мотивація навчальної діяльності учнів на уроці.

4.7. Структура історичних знань. Особливості їх формування та засвоєння. Структура історичних знань. Окремі складові історичних знань учнів. Емпіричний та теоретичний рівень формування історичних знань. Формування в учнів образних історичних уявлень. Історичні факти та теорія як основні компоненти історичного пізнання.

Роль історичних фактів в процесі формування історичних знань. Існуючі класифікації історичних фактів. Методичні прийоми формування історичних понять.

Розвиток історичного мислення та історичної свідомості учнів. Засоби конкретизації історичного матеріалу. Формування історичних понять. Розвиток історичного мислення. Основи формування критичного мислення учнів. Особливості образного та абстрактного мислення школярів.

4.8. Система методів і методичних прийомів та засобів навчання історії. Дефініція поняття „методи навчання історії”. Проблема методів навчання та їх класифікація. Класифікація методів навчання історії у творах В. Карцова та О. Вагіна. Вчення Є. Голанта про пасивні та активні методи навчання. Науково-методична дискусія 50-70-х рр. про класифікацію методів навчання історії.

Інтерактивні методи навчання. Класифікація методів навчання у творах сучасних українських методистів.

Вивчення історичного матеріалу на емпіричному та теоретичному рівнях. Використання різних видів засобів навчання в процесі навчання історії. Методичні прийоми навчання. Засоби навчання. Екранні та аудіовізуальні засоби навчання.

4.9. Метод усного навчання історії. Загальна характеристика методу усного навчання історії. Значення усного слова вчителя в процесі навчання історії. Особливості використання усного методу навчання історії у основній та старшій школі: порівняльна характеристика.

Класифікація усних методів навчання історії. Монологічний та діалогічний вид усного методу. Методичні засади використання окремих методичних прийомів усного методу на уроках історії в основній та старшій школі. Розповідь та її види. Стислий виклад. Повідомлення. Опис. Методика підготовки та проведення картинного опису. Характеристика. Пояснення. Окремі методичні прийоми проведення вчителем пояснення під час вивчення теоретичного історичного матеріалу.

Міркування. Діалогічна форма усного методу навчання. Бесіда. Види бесід. Особливості організації різних видів бесіди на уроці історії. Методика використання усного методу навчання у позакласній роботі.

4.10. Метод роботи з друкованими історичними текстами (текстуальний метод навчання). Роль друкованих текстів в процесі засвоєння історичної інформації. Інтерпретація історичної інформації у різних видах друкованих текстів.

Види друкованих текстів, що використовуються на уроках історії. Інтерпретація історичної інформації в окремих видах друкованих текстів. Методичні засади формування навичок роботи з друкованими текстами на уроках історії. Робота з підручником на уроках історії.

Методика організації самостійної роботи учнів з різними джерелами інформації при вивченні всесвітньої історії. Використання матеріалів друкованих періодичних видань на уроках історії.

Методичні рекомендації до використання різних видів друкованих текстів в позакласній роботі.

4.11. Дидактичні засади методики використання художньої літератури на уроках історії. Методичні умови та прийоми використання творів художньої літератури в процесі вивчення історії в школі. Літературні історичні джерела. Історична белетристика як особливий вид історичної інформації. Висвітлення повсякденного життя людей минулих епох у творах художньої літератури.

Процес підготовки вчителя до використання художніх творів на уроках історії. Роль та місце художньої літератури на уроках історії. Методика підготовки вчителя до уроку з використанням художньої літератури. Методичні прийоми практичного використання художньої літератури на уроках історії. Методика складання анотації до художніх творів на історичну тематику. Методичні засади коментованого читання на уроках історії в основній школі.

4.12. Дидактичні аспекти методики використання документів у процесі навчання історії. Роль та місце першоджерел у навчанні історії. Історичні документи – як одні з головних джерел історичної інформації. Історичний документ: поняття, класифікація, методологія використання. Історична традиція використання документального матеріалу в процесі навчання історії: основні тенденції та етапи. Існуючі класифікації історичних документів.

Проблеми теоретико-наукового дослідження використання документів у процесі навчання історії: історико-методичний аспект. Етапи роботи з документами на уроці. Система вимог до історичного документу, що використовується з навчальною метою: мовленнєві, змістові та методичні вимоги.

Дослідження ролі використання історичних документів в працях видатних методистів-істориків різних епох. Класифікація історичних документів. Методичні прийоми аналізу історичних документів. Методика розробки пам'ятки для аналізу історичного документу.

4.13. Наочний метод навчання. Дидактичний принцип наочності. Реалізація принципів наочності навчання у сучасній українській школі.

Принцип наочності навчання. Методика використання традиційної наочності на уроках історії. Проблема наочності навчання у творах Я.А. Коменського. Методика використання наочних засобів і посібників у радянський період.

Види наочності. Наочне навчання як один з провідних методів навчання історії. Класифікація засобів наочного навчання. Засоби наочності на уроках історії.

Прийоми використання наочності на уроці. Звукові засоби та відеозасоби на уроках історії. Використання речової наочності під час навчальної екскурсії.

4.14. Засоби умовно-графічної наочності на уроках історії. Умовно-графічна наочність як особливий вид наочних засобів навчання. Дидактичні вимоги до використання умовно-графічних засобів навчання. Методичні аспекти використання умовно-графічної наочності на уроках історії.

Класифікація умовно-графічних засобів навчання. Історичні карти, схеми, графіки, діаграми, таблиці. Дидактичні особливості графіків, діаграм, стрічок часу. Використання опорних схем та сигналів у навчанні історії. Використання різних видів таблиць у навчанні історії.

Значення стрічки часу у формуванні хронологічної компетентності учнів. Історична карта як основний засіб формування просторової компетентності учнів. Методика використання навчальних атласів та контурних карт на уроках історії.

Малюнки крейдою – особливий вид умовно-графічної наочності. Схеми на уроці історії. Існуючі класифікації історичних схем. Методика створення схеми.

4.15. Практичний метод навчання. Практична діяльність учнів як одна зі складових навчальних компетентностей. Прийоми практичної пізнавальної діяльності учнів.

Практичний метод навчання: окремі методичні прийоми. Види практичних завдань на уроках історії. Методика проведення уроку-практикуму.

Зміст практичного методу: історико-методичні аспекти навчання. Дальтон-план та бригадно-лабораторний метод навчання (початок ХХ ст.).

Проектне навчання як один зі способів реалізації практичного методу. Особливості реалізації учнівського проекту в процесі вивчення історичних дисциплін.

4.16. Новітні технології навчання історії. Поняття педагогічної технології, місце технологій в системі історичної освіти сучасної України. Місце і роль педагогічної технології в системі навчання.

Інновації в навчанні історії. Співвідношення категорій “метод навчання” та “технологія навчання”. Класифікація технологій навчання у науково-методичній літературі. Життєвий цикл технології навчання. Диференційоване навчання в умовах запровадження інноваційних технологій на уроках історії.

Розробка і використання новітніх технологій навчання історії. Технології інтерактивного навчання.

4.17. Методика використання комп'ютерної техніки у навчанні історії. Мультимедійні засоби навчання. Умови успішного використання комп'ютерної техніки в навчальному процесі. Освітні електронні ресурси. Значення комп'ютера в навчанні історії. Використання комп'ютерних програм на уроках історії: досягнення і складнощі. Підготовка презентацій до уроків історії. Використання графічних програм у навчанні історії. Електронні енциклопедії та підручники. Навчальні комп'ютерні програми з історії. Методичні рекомендації створення веб-сторінок на історичну тематику.

Дидактичні засади розробки електронного підручника.

Методика використання інтерактивної дошки на уроках історії.

4.18. Система перевірки і оцінювання навчальних досягнень учнів у процесі навчання історії. Оцінка результатів навчання. Роль та значення оцінювання навчальних досягнень учнів. Функції та форми перевірки результатів навчання. Види перевірки. Організація, методи і прийоми перевірки.

Сучасні підходи до оцінювання навчальних досягнень учнів. Форми і методи контролю знань з історії. Державна підсумкова атестація та зовнішнє незалежне оцінювання. Запровадження 12-бальної шкали оцінювання: здобутки та недоліки. Рівні та критерії оцінювання навчальних досягнень учнів за 12-бальною шкалою.

Методика проведення тематичного оцінювання в процесі вивчення історії. Методичні засади розробки зошитів тематичного оцінювання. Система зовнішнього незалежного оцінювання в Україні: етапи запровадження. Сучасні підходи до оцінювання навчальних досягнень учнів. Технологія оцінювання рівнів навчальних досягнень учнів у контексті компетентісного підходу.

4.19. Самостійна робота учнів – засіб підвищення якості навчання історії. Самостійна пізнавальна діяльність учня при вивченні історії. Значення самостійної роботи учнів на уроках історії, умови її ефективного застосування в навчальному процесі. Умови підвищення ефективності самостійної роботи учнів на уроках історії. Технології організації самостійної роботи учнів при вивченні історії. Оцінювання результатів самостійної роботи учнів. Самостійна робота

учнів на уроках історії як предмет наукового дослідження методистів радянського періоду.

Технології організації самостійної роботи учнів при вивченні історії:

- самостійна робота учнів над засвоєнням матеріалу підручника;
- самостійна робота з ілюстраціями підручника
- складання планів
- складання хронологічних та синхроністичних таблиць
- словникова робота
- творчі роботи учнів.

4.20. Виховання учнів у процесі навчання історії. Виховний потенціал історичного матеріалу. Мета і завдання виховання учнів в процесі навчання історії. Реалізація аксіологічного підходу у викладанні історії. Формування системи національних та загальнолюдських цінностей в процесі вивчення вітчизняної та всесвітньої історії. Усвідомлення закономірностей суспільно-історичного розвитку. Моральне виховання учнів у процесі навчання історії.

Патріотичне виховання учнів у шкільному курсі історії Естетичне виховання на уроках історії. Виховання міжетнічної та міжконфесійної толерантності на уроках історії.

Методика формування в учнів критичного ставлення до історичної інформації, особистої оцінки історичних явищ. Методика викладання вразливих та суперечливих питань в курсі всесвітньої історії.

Методика формування в учнів поваги до загальнолюдських цінностей.

4.21. Позакласна робота з історії: особливості, об'єднання, заходи. Визначення позакласної роботи. Роль позакласної та позашкільної роботи з історії у навчально-виховному процесі школи. Особливості організації позакласної роботи з історії та її в сучасних умовах.

Особливості позакласної роботи, учнівські об'єднання для позакласної роботи. Класифікація позакласних та позашкільних виховних заходів. Види позакласних учнівських об'єднань. Методика організації роботи історичних клубів та товариств. Орієнтовна тематика роботи історичного гуртка.

Організація краєзнавчої роботи в школі. Використання різних видів екскурсій в процесі викладання історії в школі. Історична експедиція як особливий вид позашкільного заходу. Проведення інших видів позакласних заходів.

Краєзнавчі дослідження як один з провідних напрямів позакласної роботи.

4.22. Шкільний історичний кабінет. Поняття шкільного історичного кабінету. Складові кабінету історії.

Навчально-методичне обладнання та технічне оснащення кабінету історії. Планування роботи історичного кабінету. Складання каталогу навчальної літератури кабінету історії.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Розділ 1. Історія України

1.1. Історія України з найдавніших часів до 1240 р.

Узагальнюючі праці

- Борисенко В. Курс української історії. – К., 1998.
Грушевський М. Історія України-Руси: В 11-ти т. – К., 1991 – 1998.
Грушевский М. Очерк истории украинского народа. – К., 1991.
Дорошенко Д. Нариси історії України: В 2-х т. – К., 1991.
Історія русів (український переклад І.Драча). – К., 1991.
Історія України в особах: XI – XVIII ст. – К., 1993.
Історія України. Під загальною редакцією В.Смоля. – К., 2000.
Історія української культури: У 5-и т. – К., 2001. – Т. 1.
Крип'якевич І. Історія України. – Львів, 1990.
Культура і побут населення України. – К., 1993.
Україна крізь віки: У 15-ти т. – К., 1997 – 1999.
Шевчук В., Тараненко М. Історія української державності. – К., 1999.
Яковенко Н. Нарис історії України від найдавніших часів до кінця XVIII ст. – К., 1997.

1.1.1. Вступ до курсу історії України. Еволюція людини і найдавніших суспільств на території України

- Бунятян К. Давнє населення України: Навчальний посібник для студентів історичних факультетів вищих навчальних закладів освіти. – К., 1999.
Бунятян К., Мурзін В., Симоненко О. На світанку історії // Україна крізь віки. – Т.1. – К., 1998.
Відейко М. Трипільська цивілізація. – К., 2002.
Гамкрелідзе Т., Иванов В. Индоевропейский язык и индоевропейцы. В 2-х т. – Тбилиси, 1984.
Грушевський М. Звичайна схема “руської” історії... // Вивід прав України. – Львів, 1991.
Грушевський М. Історія України-Руси: В 11-ти т., 12-ти кн. – Т. 1. – К., 1993.
Давня історія України: В 3-х т. – Т. 1. – К., 1997.
Дорошенко Д. Нарис історії України. – Т. 1. – Львів, 1991. – С. 8 – 30.
Енциклопедія Трипільської цивілізації: В 2-х т. / Л.Новохатько. – К., 2004.
Історія української культури. – Т. 1. – К., 2001.
Залізняк Л. Первісна історія України. – К., 1999; 2000.
Мицик В. Священна країна хліборобів: Міста і селища Трипільської цивілізації у міжріччі Південного Бугу і Дніпра та околиць. – К., 2006.
Станко В., Гладких М., Сегеда С. Історія первісного суспільства. – К., 1999.
Телегін Д. Мезолітичні пам'ятки України. – К., 1981.

Чмихов М. Давня культура. – К., 1994.

1.1.2. Племена раннього залізного віку на території України (XV – VII ст. до н.е.). Ранньодержавні утворення скіфів, сарматів на території України (VII ст. до н.е. – III ст. н.е.)

Бережинський В. Військова організація і воєнне мистецтво скіфів. – К., 1994.

Бунятян К., Мурзін В., Симоненко О. На світанку історії // Україна крізь віки. – Т. 1. – К., 1998.

Гаврилук Н. История экономики Степной Скифии VI – III вв. до н.э. – К., 1999.

Геродот. Історія в дев'яти книгах. – Кн. 4. – К., 1993.

Грицюк В. До питання фортифікації племен скіфського часу // УІЖ. – 2007. – № 1. – С. 169 – 174.

Давня історія України: В 3-х т. – Т. 1. – К., 1997.

Залізняк Л. Первісна історія України. – К., 1999.

Золото Степу: Археологія України. – К., 1992.

Мозолевський Б. Скіфський степ. – К., 1983; 2005.

Мурзін В. Происхождение скифов: этапы формирования скифского этноса. – К., 1990.

Петрук В. Велика Скіфія-Україна. – К., 2001.

Петрук В. Екзампай. Сакральний центр Великої Скіфії: історико-географічний аналіз в контексті культурної спадщини України. – К., 2006.

Рыбаков Б. Геродотова Скифия. – М., 1979.

Симоненко А. Сарматы Таврии. – К., 1993.

Смирнов К. Сарматы и установление их политического господства в Скифии. – М., 1984.

Тереножкин А. Киммерийцы. – К., 1975.

1.1.3. Грецька колонізація Північного Причорномор'я і Криму. Боспорське царство

Античная культура Северного Причерноморья в первые века нашей эры. – К., 1986.

Античные древности Северного Причерноморья. – К., 1988.

Гавриленко О. Античні держави Північного Причорномор'я: біля витоків вітчизняного права (кінець VII ст. до н.е. – перша половина VI ст. н.е.). – Харків, 2006.

Давня історія України: В 3-х т. – Т. 2. – К., 1997.

Крапивина В. Ольвия первых веков нашей эры. – К., 1993.

Крижицкий С. Архитектура античных государств Северного Причерноморья. – К., 1993.

Крижицький С. та ін. Античні держави Північного Причорномор'я // Україна крізь віки. – Т. 2. – К., 1998.

Одрін О. Природні ресурси та торговельно-економічний потенціал античних держав Північного Причорномор'я. Нижнє Подніпров'я та Нижнє Побужжя. – К., 2005.

Русяєва А. Религія и культуы античной Ольвии. – К., 1992.

Русяєва А., Зубарь В. Боспор Киммерийский: история и культура. – Николаев, 1998.

Самойлова Т. Тира в VI – I вв. до н.э. – К., 1988.

1.1.4. Праслов'яни, слов'яни та праукраїнці (III ст. до н.е. – VII ст. н.е.)

Баран В., Баран Я. Историчні витоки українського народу. – К., 2005.

Баран В. Давні слов'яни // Україна крізь віки. – Т. 3. – К., 1998.

Борисенко В. Антсько-полянський союз племен // Наукові записки НПУ ім. М.П. Драгоманова. Историчні науки. – Вип. 38. – К., 2001.

Борисенко В. Еволюція слов'янських пращурів українців до середини I тис. до н.е. // Наукові записки НПУ ім. М.П. Драгоманова. Историчні науки. – Вип. 38. – К., 2001.

Борисенко В. Анти. Руси. Українці // Віче. – 1993. – № 7.

Брайчевський М. Вибрані твори. – К., 1999.

Брайчевський М. Походження Русі. Анти. – К., 1999.

Буданова А. Готы в эпоху великого переселения народов. – М., 1990.

Бунятян К. Давнє населення України – К., 2003.

Етнічні процеси у середньовічному слов'янському світі // УІЖ. – 2001. – № 3.

Залізняк Л. Первісна історія України. – К., 1999.

Йордан О происхождении и деяниях гетов. – М., 1960.

Маньчак Н. Звідки прибули готи до Чорного моря? // Київська старовина. – 2006. – № 6. – С. 102 – 106.

Павленко Ю. Передісторія давніх русів. – К., 1994.

Петров В. Етногенез слов'ян. – К., 1972.

Приходнюк О. Археологічні пам'ятки Середнього Подніпров'я (II – XIII ст.). – К., 1975.

Седов В. Восточные славяне VI – XIII вв. – М., 1982.

1.1.5. Походження українського народу

Баран В., Баран Я. Историчні витоки українського народу. – К., 2005.

Баран В. Давні слов'яни // Україна крізь віки. – Т. 3. – К., 1998.

Борисенко В., Смолій В., Сергієнко Г. та інші. Українська народність: нариси соціально-економічної та етнополітичної історії. – К., 1990.

Борисенко В. Еволюція слов'янських пращурів українців до середини I тис. н.е. // Наукові записки НПУ ім. М.П. Драгоманова. – Вип. 38. – К., 2001. – С. 3 – 8.

Борисенко В. Погляди М.Грушевського на давню історію України і сучасна наука // 150 років розвитку історичної науки в Київському університеті. Тези республіканської конференції. – К., 1993.

- Залізняк Л. Первісна історія України. – К., 2000.
- Залізняк Л. Походження українського народу. – К., 1996.
- Костомаров М. Две русские народности. – К. – Харків, 1991.
- Нагірняк О. Походження українського народу та проблема етнічної приналежності Київської Русі у науковій спадщині Михайла Максимовича // Пам'ять століть. – 2007. – № 1. – С. 60 – 79.
- Панібудьласка В., Семко В. Повномасштабне та об'єктивне дослідження українського етносу // Історичний журнал. – 2005. – № 1.
- Півторак Г. Українці: звідки ми і наша мова. – К., 1993.
- Півторак Г. Походження українців, росіян, білорусів та їхніх мов: Міфи і правда про трьох братів слов'янських зі «спільної колиски». – К., 2001.
- Петров В. Походження українського народу. – К., 1992.
- Сегеда С. Історичні витоки населення Русі-України з позицій сучасної антропології // Історичний журнал. – 2004. – № 6 – 7.
- Шелухін С. Україна – назва нашої землі з найдавніших часів. – Прага, 1926: Репринт. – К., 1990.
- Юсова Н. Генеза концепту „давньоруська народність” у радянській історичній науці // УІЖ. – 2001. – № 6.

1.1.6. Утворення Праукраїнської держави Руська земля (Середньодніпровська Русь) (VIII – початок 80-х рр. IX ст.)

- Борисенко В. Утворення Праукраїнської держави (до постановки проблеми) // Наукові записки НПУ ім. М.П. Драгоманова. – Вип. 36. – К., 2000. – С. 38 – 48.
- Борисенко В. Київська Русь за перших варязьких князів // Наукові записки НПУ ім. М.П. Драгоманова. – Вип. 45. – К., 2002.
- Борисенко В. Утворення Праукраїнської держави // Історичний календар. – К., 2001.
- Борисенко В. Утворення Праукраїнської держави з центром у Києві // Наукові записки НПУ ім. М.П. Драгоманова. – Вип. 45. – К., 2002.
- Брайчевський М. Коли і як виник Київ. – К., 1963.
- Брайчевський М. Коли і як виник Київ? Походження Русі. Історико-археологічні студії // Вибрані твори. – К., 1999.
- Древняя Русь в свете зарубежных источников. – М., 1999.
- Іванченко Р. Київська Русь: початки української держави. – К., 1995.
- Моця А. Население Среднего Поднепровья IX – XIII вв. – К., 1987.
- Моця О. Південна “Руська земля”. – К., 2007.
- Рычка В. Формирование Киевской земли (IX – первая треть XII вв.). – К., 1988.
- Павленко Ю. Нарис історії Києва. – К., 2003.
- Павленко Ю. Передісторія давніх русів. – К., 1994.
- Шип Н. Дискусія про термін „Русь” // УІЖ. – 2002. – № 6.
- Юсова Н. Ідейна й термінологічна генеалогія поняття «давньоруська народність» // УІЖ. – 2006. – № 4. – С. 101 – 129.

1.1.7. Київська Русь в період політичної єдності (80-ті рр. IX – перша третина XII ст.)

- Бережинський В. Війни Київської Русі з печенігами. – К., 2003.
- Бережинський В. Зброя Київської Русі. – К., 2000.
- Борисенко В. Творці Середньодніпровської Русі // Пульсар. – 2000. – № 9.
- Брайчевський М. Утвердження християнства на Русі. – К., 1988.
- Войтович Л. Князівські династії Східної Європи (кінець IX – початок XVI ст.). Склад суспільства і політична роль: Історико-генеологічне дослідження. – Львів, 2000.
- Войтович Л. Княжа доба на Русі: портрети еліти. – Біла Церква, 2006.
- Войтович В. Генеалогія богів давньої України. – Рівне, 2007.
- Іванченко Р. Київська Русь: початок Української держави. Посібник з історії. – К., 1995.
- Історія релігії в Україні. – Т. 1. – К., 1996.
- Карасевич А. Київська Русь: історія політичної думки та її джерела. – К., 2002.
- Котляр М. Війна і воїнська слава очима давньоруських книжників // УІЖ. – 2005. – № 2. – С. 3 – 15.
- Котляр М. Історія давньоруської державності. – К., 2002.
- Котляр М. Історія дипломатії Південно-Західної Русі. – К., 2002.
- Котляр М. Полководці Давньої Русі. – К., 1996.
- Котляр М. Феномен княжого двору на Русі // УІЖ. – 2006. – № 4. – С. 51 – 64.
- Літопис Руський. За іпатіївським списком. – К., 1989.
- Любецький з'їзд князів 1097 р. в історичній долі Київської Русі: // Матеріали Міжнародної наукової конференції, присвяченій 900-річчю з'їзду князів Київської Русі у Любечі. – Чернігів, 1997.
- Моця О., Ричка В. Київська Русь: від язичництва до християнства. – К., 1996.
- Овсій І. Зовнішня політика України (від найдавніших часів до 1944 р.). – К., 2002.
- Паньков А. Релігія: боги давньої Русі-України. – Одеса, 2001.
- Ричка В. Церква Київської Русі (соціальний та етнокультурний аспект). – К., 1997.
- Ричка В. Про склад і структуру великокнязівського двору середньовічного Києва // УІЖ. – 2007. – № 3. – С. 4 – 16.
- Толочко О., Толочко П. Київська Русь // Україна крізь віки. – Т. 4. – К., 1998.
- Толочко П. Древняя Русь: очерки социально-политической истории. – К., 1987.
- Толочко П. Кочевые народы степей и Киевская Русь. – СПб., 2003.
- Федака С. Землі і міста княжої України-Русі. – Ужгород, 2002.
- Федака С. Київська Русь – найбільша імперія середньовічної Європи // Історична школа професора Володимира Задорожного: Науковий збірник. – Вип. 2. – Ужгород, 2004. – С. 13 – 37.

1.1.8. Русь-Україна в період роздробленості і монголо-татарської навали (1132 – 1241 рр.)

Брайчевський М. Твори. Початок феодального роздроблення. – Т. 1. – К., 2004.

Войтович Л. Удільні князівства Рюриковичів і Гедиміновичів у XII – XVI ст.: Історико-генеалогічне дослідження. – Львів, 1996.

Войтович Л. Князівські династії Східної Європи (кінець IX – початок XVI ст.). Склад суспільства і політична роль: Історико-генеалогічне дослідження. – Львів, 2000.

Грушевський М. Нарис історії Київської землі від смерті Ярослава до кінця XIV ст. – К., 1991.

Іоанн де Плано Карпини. Історія Монголів. – СПб., 1911.

Коринний Н. Переяславська земля X – першої половини XIII в. – К., 1992.

Котляр М. Історія дипломатії Південно-Західної Русі. – К., 2002.

Котляр М. Причини настання удільного роздроблення на Русі // Київська старовина. – 1997. – № 3 – 4.

Рыбаков Б. Киевская Русь и русские княжества XII – XIII вв. – М., 1982.

Толочко О., Толочко П. Київська Русь // Україна крізь віки. – Т. 4. – К., 1998.

Толочко П. Киев и Киевская земля в эпоху феодальной раздробленности. – К., 1980.

Федака С. Політична історія України-Русі доби трансформації імперії Рюриковичів (XII ст.). – Ужгород, 2000.

1.1.9. Етнічні процеси. Культура. Історичне значення Київської Русі

Асєєв Ю. Архітектура Київської Русі. – К., 1969.

Бережинський В., Топальський В. Фортифікаційні споруди Київської Русі: в'їзди, ворота. – К., 2003.

Борисенко В. Київська Русь в історії України // Історичний календар – К., 2001.

Брайчевський М. Твори. Історична думка Київської Русі. – Т. 1. – К., 2004.

Висоцький С. Київська писемна школа X – XII ст. (До історії української писемності). – Львів, 1998.

Головко О. Русь і руські князівства на сторінках польських нарративних джерел // Terra cossacorum: студії з давньої і нової історії України: науковий збірник на пошану В. Степанкова. – К., 2007. – С. 358 – 382.

Грабовецький В. Виникнення Києва. Визначні пам'ятки історії та культури Київської Русі X – XI ст. – Івано-Франківськ, 2005.

Етнокультурні процеси у Південно-Східній Європі у I тис. н.е.: Збірник наукових праць. – К., 1999.

Іванченко Р. Українська державницька ідея в суспільно-політичній думці IX – XIII ст. – К., 2006.

Історія української культури. – Т. 2. – К., 2001.

Мельник М. Про автора «Слова...» // Київська старовина. – 2004. – № 6. – С.

3 – 15.

Моця О. Київська Русь: держава, культура, народність // Наукові записки. Національний університет «Києво-Могилянська Академія». Історичні науки. – К., 2004. – Т. 27. – С. 17 – 21.

Рожко В. Українське православне книгописання і книгодрукування на Волині (XI – XX ст.): Історико-краєзнавчий нарис. – Луцьк, 2005.

Степовик Д. Історія української ікони X – XX ст. – К., 1996.

Східні слов'яни: Мова. Історія. Культура: За матеріалами пам'яток писемності XI – XVIII ст. – Вип. 4. – К. – Ніжин, 2002.

Тависький В. Київ і київське літописання в XIII ст. – К., 2005.

Толочко О., Толочко П. Київська Русь // Україна крізь віки. – Т. 4. – К., 1998.

Толочко П. Літописи Київської Русі. – К., 1994.

Толочко П. Давньоруські літописи і літописці X – XIII ст. – К., 2005.

Українське народне малярство XII – XX ст. – К., 1991.

1.11.2.Електронна бібліотека кафедри історії України. Джерела

Літопис Руський за Іпатівським списком. – К., 1989.

Слово о полку Ігоревім. – М., 1984.

1.12.3.Наукова література

Баран В., Баран Я. Історичні витоки українського народу. – К., 2005.

Баран В. Давні слов'яни // Україна крізь віки. – Т. 3. – К., 1998.

Білецький Л. Руська Правда й історія її тексту. – Вінніпег, 1993.

Борисенко В. Курс української історії. – К., 1998.

Брайчевський М. Утвердження християнства на Русі. – К., 1988

Бунятян К., Мурзін В., Симоненко О. На світанку історії // Україна крізь віки. – Т. 1. – К., 1998.

Войтович Л. Князівські династії Східної Європи (кінець IX – початок XVI ст.). Склад суспільства і політична роль: Історико-генеологічне дослідження. – Львів, 2000.

Генсьорський А. Термін «Русь» (та похідні) в Древній Русі. – К., 1962.

Грушевський М. Велика, Мала і Біла Русь // Український світ. – 1992. – № 1. – С. 16 – 17; № 2. – С. 20, 29 – 31.

Грушевський М. Вступний виклад з давньої історії Русі. – Л., 2002.

Грушевський М. Звичайна схема руської історії й справа раціонального укладу історії східного слов'янства // Твори. – Львів, 2002. – Т. 1. – С. 75 – 82.

Залізник Л. Первісна історія України. – К., 1999.

Київська Русь. Культура і традиції. Збірник наукових праць. – К., 1982.

Котляр Н. Древняя Русь и Киев. – К., 1986.

Крижацький С., Зубар В., Румянцева А. Античні держави Північного Причорномор'я // Україна крізь віки. – Т. 2. – К., 1998.

Павленко Ю. Передісторія давніх русів. – К., 1994.

Сєдов В. Етногенез ранніх слов'ян. Переклад з російської. – М., 2003.

Толочко П. Літописи Київської Русі. – К., 1994.

Толочко О., Толочко П. Київська Русь. // Україна крізь віки. – Т. 4. – К., 1998.

Уманцев Ф. Мистецтво давньої України. Історичний нарис. – К., 2002.

Шелухін С. Україна – назва нашої землі з найдавніших часів. – Дрогобич, 1992.

1.2. Історія України (40-ві роки XIII – XVI ст.)

Узагальнюючі праці

- Борисенко В. Курс української історії. – К., 1998.
Володарі гетьманської булави. – К., 1994.
Гетьмани України. Історичні портрети. – К., 1991.
Грушевський М. Історія України-Руси: В 11-ти т. – К., 1991 – 1998.
Грушевский М. Очерк истории украинского народа. – К., 1991.
Дорошенко Д. Нариси історії України: В 2-х т. – К., 1991.
Історія русів (український переклад І.Драча). – К., 1991.
Історія України в особах: XI – XVIII ст. – К., 1993.
Історія української культури: У 5-ти т. – Т. 2. – К., 2003.
Крип'якевич І. Історія України. – Львів, 1990.
Культура і побут населення України. – К., 1993.
Україна крізь віки: У 15-ти т. – К., 1997 – 1999.
Шевчук В., Тараненко М. Історія української державності. – К., 1999.
Яворницький Д. Історія запорозьких козаків: У 3-х т. – К., 1990 – 1991.
Яковенко Н. Нарис історії України від найдавніших часів до кінця XVIII ст. – К., 1997.

1.2.1. Галицько-Волинська держава (князівство) – спадкоємниця Київської Русі (1238 – 1340 рр.)

Беняк Я. Вигаснення галицько-волинської княжої династії // Галичина та Волинь в добу середньовіччя: До 800-річчя з дня народження Д.Галицького. – Львів, 2001. – С. 79 – 85.

Борисенко В. Галицько-Волинська держава // Історичний календар. – К., 2001.
Брайчевський М. Галицько-Волинське королівство // Хроніка 2000. – К., 1999. – С. 84 – 101.

Войтович Л. Князівські династії Східної Європи (кінець IX – початок XVI ст.). Склад суспільства і політична роль: Історико-генеологічне дослідження. – Львів, 2000.

Войтович Л. Роман Мстиславич і утворення Галицько-Волинського князівства // Галичина та Волинь в добу середньовіччя: До 800-річчя з дня народження Д.Галицького. – С. 13 – 29.

Войтович Л. Юрій Львович і його політика // Галичина та Волинь в добу середньовіччя: До 800-річчя з дня народження Д.Галицького. – С. 70 – 77.

Головко О. Держава Романовичів та Золота Орда (40 – 50-ті рр. XIII ст.) // УІЖ. – 2004. – № 6. – С. 3 – 16.

Котляр М. Д.Галицький. – К., 2002.

Котляр М. Історія дипломатії Південно-Західної Русі. – К., 2002.

- Котляр М. Галицько-Волинська Русь // Україна крізь віки. – Т. 5. – К., 1998.
- Котляр М. Бойові та похідні порядки галицького і волинського війська в XII – XIII ст. // Київська старовина. – 2004. – № 4. – С. 3 – 14.
- Котляр М. Галицько-Волинський ізвод у контексті літописання // Східні слов'яни: Мова. Історія. Культура. – Ніжин, 2002. – Вип. 4. – С. 5 – 12.
- Котляр М. Ідейна спрямованість Галицько-Волинського ізводу // Київська старовина. – 2003. – № 2. – С. 12 – 21.
- Кралюк П. Західні орієнтири Романа Мстиславича // Галичина та Волинь в добу середньовіччя: До 800-річчя з дня народження Д.Галицького. – С. 31 – 37.
- Крип'якевич І. Галицько-Волинське князівство. – К., 1984.
- Овсій І. Зовнішня політика України (від найдавніших часів до 1944 р.). – К., 2002.
- Панишко С. Поїздка волинського князя Володимира Васильовича до Ногая у 1286 р. // Київська старовина. – 2007. – № 2. – С. 3 – 17.
- Русіна О. Україна під татарами і Литвою // Україна крізь віки. – Т. 6. – К., 1998.
- Федака С. Літописні джерела з історії княжої і козацької України-Русі. – Ужгород, 2003.
- Шабульдо Ф. Землі Юго-Западної Русі в составе Великого князства Литовського. – К., 1987.

1.2.2. Визволення України з-під влади Золотої Орди та відновлення в ній удільного устрою династією Ольгердовичів (1362 – 1470 рр.)

- Василенко В. Проблема характеру громадянської війни 30-х рр. XV ст. у Великому князівстві Литовському в історіографії XIX – XX ст. // Історичний журнал. – 2004. – № 4 – С. 51 – 60.
- Василенко В. Литовсько-московські угоди 70 – 80-х рр. XIV ст. // УІЖ. – 2005. – № 4. – С. 177 – 190.
- Ващук Д. Привілеї Київщини та Волині: проблема походження, датування та характеру (друга половина XV – початок XVI ст.) // УІЖ. – 2004. – № 1. – С. 90 – 101.
- Войтович Л. Князівські династії Східної Європи (кінець IX – початок XVI ст.). Склад суспільства і політична роль: Історико-генеологічне дослідження. – Львів, 2000.
- Войтович Л. Княжа доба на Русі: портрети еліти. – Біла Церква, 2006.
- Історія України в особах IX – XVIII ст. – К., 1993.
- Казаков В. Визвольний рух у давньоруських землях у другій половині XV ст.: змова князів 1480 – 1481 рр. // Рідна школа. – 2003. – № 10. – С. 46 – 51.
- Мицик Ю. Відомості про Україну XIV ст. в хроніці Яна з Чарнкова // Магістеріум. Історичні студії. – Вип. 17. – К., 2004. – С. 92 – 97.
- Овсій І. Зовнішня політика України (від найдавніших часів до 1944 р.). – К., 2002.
- Пашуто В. Образование Литовского государства. – М., 1959.

Посухов В. Битва 1399 р.: підказує народна пам'ять // Археологічний літопис Лівобережної України. – 2002. – № 2. – С. 178 – 179.

Русіна О. Україна під татарами і Литвою // Україна крізь віки. – Т. 6. – К., 1998.

Русіна О. Проблеми політичної лояльності населення Великого князівства Литовського у XIV – XVI ст. // УІЖ. – 2003. – № 6. – С. 3 – 16.

Русіна О. Українські землі у московській зовнішній та внутрішній політиці кінця XV – початку XVII ст. // УІЖ. – 1996. – № 4.

Федака С. Літописні джерела з історії княжої і козацької України-Русі. – Ужгород, 2003.

Шабульдо Ф. Землі Юго-Западної Русі в составе Великого князівства Литовського. – К., 1987.

Шабульдо Ф. Битва на Синіх Водах 1362: маловідомі та незнані аспекти // УІЖ. – 1996. – № 2. – С. 3 – 15.

Шабульдо Ф. Наративні джерела й перші дослідники про похід Ольгерда на Сині Води і Білобережжя // Україна в Центрально-Східній Європі. Студії з історії XI – XVIII ст. – К., 2000. – С. 57 – 74.

Яковенко Н. Нарис історії середньовічної та ранньомодерної України. – К., 2005.

1.2.3. Соціально-економічне становище українських земель у складі Польщі та Литви XIV – XVI ст.

Боряк Г. Адміністративно-територіальний поділ України першої половини XVI ст. у висвітленні істориків-викладачів Київського університету XIX – початку XX ст. // Історичні дослідження. Вітчизняна історія. – Вип. 7. – К., 1981.

Голобуцький В. Економічна історія Української РСР: дожовтневий період. – К., 1970.

Грушевський М. Історія України-Русі. – Т. 5 – 6. – К., 1995.

Гуржій О. Український хутір у XV – XVIII ст. – К., 2007.

Дневник Люблинського сейма 1569. – СПб., 1869.

Заселення і господарське освоєння Степової України в XVI – XVIII ст. – Донецьк, 2004.

Кісь Я. До питання про передумови розвитку міст на території Руського і Белзького воєводств у XIV – XVII ст. // Вісник Львівського університету. – Вип. 6. – Львів, 1970. – С. 79 – 86.

Котляр М. Грошовий обіг на Україні доби феодалізму. – К., 1971.

Клименко П. Цехи на Україні. – Т. 1. – Вип. 1. – К., 1929.

Кобилецький М. Магдебурзьке право у селах Галичини // Право України. – 2003. – № 8. – С. 120 – 124.

Лесик О. Замки та монастирі України. – Львів, 1993.

Мальченко О. Татарські замки на Дніпрі наприкінці XV – на початку XVI ст. // Історико-географічні дослідження в Україні. – Ч. 6. – 2003. – С. 57 – 77.

Мацюк О. Замки і фортеці Західної України. Історичні мандрівки. – Львів, 2005.

Михайлина П. Міста України в період феодалізму в XVI – першій половині XVIII ст. – Чернівці, 1971.

Поліщук В. Луцький замковий уряд в адміністративній системі Великого князівства Литовського до реформи 1564 – 1566 рр. // УІЖ. – 2003. – № 2. – С. 3 – 14.

Торгівля на Україні XIV – середина XVII ст. Волинь і Наддніпрянина: Збірник документів. – К., 1990.

Яковенко Н. Українська шляхта з кінця XIV – до середини XVII ст. Волинь і Центральна Україна. – К., 2008.

Яковенко Н. Паралельний світ. Дослідження з історії уявлень та ідей в Україні XVI – XVII ст. – К., 2002.

Яковенко Н. Нарис історії середньовічної та ранньомодерної України. – К., 2005.

Яковенко Н. Здобутки і втрати Люблінської унії // Київська старовина. – 1993. – № 3.

Федака С. Літописні джерела з історії княжої і козацької України-Русі. – Ужгород, 2003.

1.2.4. Крим, Північне Причорномор'я, Слобожанщина, Галичина, Північна Буковина і Закарпаття у XIV – XVI ст.

Багалій Д. Історія Слобідської України. – Харків, 1993.

Буковина: історичний нарис. – Чернівці, 1998.

Грабовецький В. Нариси історії Галича: З найдавніших часів до початку XX ст. – Галич, 1997.

Греков И. Восточная Европа и упадок Золотой Орды. – М., 1975.

Греков И. Очерки по истории международных отношений Восточной Европы XIV – XVI вв. – М., 1963.

Грушевський М. Історія України-Русі. – Т. 4. – К., 1993. – С. 338 – 423.

Дзира Я. Татаро-турські напади на Україну XIII – XVI ст. за хроніками Бельського та Стрийковського // Український історико-географічний збірник. – Вип. 1. – К., 1970.

Івангородський К. Проблема ясиру в контексті міжспільнотних відносин України та Кримського ханства: (XV – XVII ст.) // Україна Соборна. – Вип. 4. – Т. 1. – 2006. – С. 3 – 12.

Іналджик Г. Османська імперія. Класична доба, 1300 – 1600. – К., 1998.

Котляр М. Галицька Русь у другій половині XIV – першій чверті XV ст. Історико-нумізматичне дослідження. – К. 1968.

Нариси з історії Закарпаття. – Ужгород, 1993.

Петросян Ю. Османская империя. Могущество и гибель. – М., 1990.

Північна Буковина. – К., 1997.

Заселення Донеччини в XVI – XVII ст. у сучасній історіографії // Визвольний шлях. – Річник 59. – Кн. 9. – 2006. – С. 52 – 59.

Татаринів С. Бахмутські казаки. Неизвестні сторінки історії Южної Слобожанщини в XVI – XVIII ст. – Славянск, 2005.

Тунманн. Кримське ханство (перевидання з німецького видання 1784). – Симферополь, 1936, 1990.

Тимошук В. Давньоруська Буковина (X – XIV ст.). – К., 1982.

Холмщина і Підляшшя. Історико-етнографічне дослідження. – К., 1997.

Храпливий Є. Господарство Холмщини і Підляшшя. – Краків – Львів, 1994.

Швидкий С. З історії заселення південних регіонів Слобідської України // Народна творчість та етнографія. – 2003. – № 5 – 6. – С. 74 – 76.

Шкрібляк П. Історія Гуцульщини XIV – XVIII ст. у працях Івана Крип'якевича // Українознавство. – 2006. – № 2. – С. 93 – 97.

Якобсон А. Крым в средние века. – М., 1973.

1.2.5. Козацтво України: походження, становлення і формування в окремий суспільний стан (середина XV – кінець XVI ст.)

Антонович В. Про козацькі часи на Україні. – К., 1991.

Апанович О. Розповіді про запорозьких козаків. – К., 1991.

Боплан де Гійом Лавассер. Опис України, кількох провінцій Королівства Польського. – К., 1990.

Винар Л. Князь Дмитро Вишневецький. – Мюнхен, 1964.

Винар Л. Козацькі зв'язки з Австрією і Ватиканом в 1593 – 1594 рр. // На слідах. – 1956. – № 4.

Гетьмани України. Історичні портрети. – К., 1991.

Голобуцький В. Запорозьке козацтво. – К., 1994.

Грушевський М. Історія України-Руси. – Т. 7. – К., 1995.

Історія українського козацтва: Нариси у 2-х т. / відп. ред. В.Смолій. – Т. 1. – К., 2006; – Т. 2. – 2007.

Козацькі Січі (Нариси з історії українського козацтва XVI – XIX ст.). – К. – Запоріжжя, 1998.

Леп'явко С. Козацькі війни кінця XVI ст. в Україні. – Чернігів, 1996.

Леп'явко С. Українське козацтво у міжнародних відносинах (1561 – 1591). – Чернігів, 1999.

Ляссота Е. Щоденник // Жовтень. – 1984. – № 10.

Мицик Ю. Дмитро Вишневецький (Байда) – історичний діяч та герой фольклорних творів // Історія в школі України. – 2003. – № 3.

Плохій С. Наливайкова віра: Козацтво та релігія в ранньомодерній Україні. – К., 2005.

Сас П. Політичний проект Северина Наливайка 1596 р. // Українська козацька держава: витоки та шляхи історичного розвитку. – Вип. 4. – К. – Черкаси, 1994. – С. 41 – 43.

Сергійчук В. Іменем Війська Запорозького: українське козацтво в міжнародних відносинах XVI – середини XVII ст. – К., 1991.

Сергійчук В. Дмитро Вишневецький – К., 2003.

Смолій В. Феномен українського козацтва в загальноісторичному контексті // УІЖ. – 1991. – № 5.

Стороженко І. Великий кордон і українське козацтво кінця XV – середини XVII ст. // Київська старовина. – 2006. – № 1. – С. 31 – 45.

Стороженко І. Еволюція етнічного складу українського козацтва кінця XV – середини XVII ст. // Київська старовина. – 2005. – № 4. – С. 3 – 19; № 5. – С. 47 – 66.

Стороженко І. Лицарська гіпотеза утворення Запорозької Січі // Київська старовина. – 2003. – № 5. – С. 29 – 46.

Стороженко І. Організаційні структури козацтва, що передували утворенню першої Запорозької Січі (друга половина XVI ст.) // Київська старовина. – 2004. – № 2. – С. 23 – 34.

Стороженко І. Перша Запорозька (Базавлуцька) Січ кінця XVI – першої половини XVII ст. // Київська старовина. – 2005. – № 1. – С. 35 – 59; № 2. – С. 34 – 59.

Українське козацтво: витоки, еволюція, спадщина. – Вип. 1 – 3. – К., 1993.

Українське козацтво: Мала енциклопедія. – К. – Запоріжжя, 2002.

Федака С. Літописні джерела з історії княжої і козацької України-Русі. – Ужгород, 2003.

Фігурний Ю. Історичні витоки військової культури українського козацтва. – К., 1999.

Шевчук В. Козацька держава. Етюди до історії українського державотворення. – К., 1995.

Щербак В. Українське козацтво: формування соціального стану. Друга половина XV – середина XVII ст. – К., 2006.

Щербак В. Витоки та становлення козацького права // Україна в Центрально-Східній Європі. Студії з історії XI – XVIII ст. – К., 2000. – С. 119 – 128.

Щербак В. Українське козацтво в суспільно-політичному житті Речі Посполитої XVI – перша половина XVII ст. // Україна в Центрально-Східній Європі. – К., 2002.

Щербак В. Українське козацтво XVI – першої половини XVII ст. в історіографії // Наукові записки НАУКМА. – Т. 41. – 2005. – С. 55 – 61.

Яворницький Д. Історія запорозьких козаків. – Т. 1 – 2. – Львів, 1990; – Т. 1 – 3. – К., 1990 – 1991.

1.2.6. Конфесійна ситуація в XIV – XVI ст.

Бодрухін В. Релігійна політика литовських князів (до кінця XIV ст.) // Вісник Дніпропетровського університету: Історія та археологія. – 2001. – Вип. 9. – С. 105 – 108.

Власовський І. Нарис історії Української Православної Церкви у 4-х т. – Т. 2. – Нью-Йорк – К., 1990.

Головата Н. Проблема взаємодії культур та Берестейська унія // Український історичний збірник. Наукові праці аспірантів та молодих вчених. – К., 1997. – Вип. 1. – С. 25 – 31.

- Грушевський М. З історії релігійної думки на Україні. – К., 1992.
- Гудзяк Б. Криза і реформа. Київська митрополія, Царгородський патріархат і Берестейська унія. – Львів, 2000.
- Гудзяк Б. Київська ієрархія, Берестейські синоди і укладення Берестейської унії // Історичний контекст укладення Берестейської унії і перше поунійне покоління: Матеріали Перших “Берестейських читань”. – Львів, 1995. – С. 101 – 117.
- Документи до історії унії на Волині та Київщині кінця XVI – першої половини XVII ст. // Пам’ятки: археографічний щорічник. – Т. 3. – Вип. 1. – К., 2001.
- Історія православної церкви в Україні: Збірка наукових праць. – К., 1997.
- Історія релігії в Україні. – Т. 2. – К., 1997. – С. 173 – 211.
- Огієнко І. Берестейська унія, її генеза, теорія, практика. – Вінніпег, 1993.
- Огієнко І. Ідеологія української церкви. – Холм, 1944.
- Огієнко І. Українська церква. Нариси з історії Української Православної Церкви у двох томах. – К., 1993.
- Основні документи Берестейської унії: Наукові зошити. – Львів, 1996.
- Паславський І. Берестейська унія і українська християнська традиція. – Львів, 1997.
- Плохій С. Наливайкова віра: Козацтво та релігія в ранньомодерній Україні. – К., 2005.
- Плохій С. Причини і наслідки Берестейської унії // Пам’ятки України. – 1992. – № 2. – С. 7 – 13; № 3. – С. 110 – 112.
- Тимошенко Л. Артикули Берестейської унії 1596 р. // УІЖ. – 1996. – № 2. – С. 15 – 34.
- Тимошенко Л. Михайло Рогоза і Берестейська унія // Київська старовина. – 2000. – № 5. – С. 96 – 105.
- Харишин М. Українська церква між двома уніями (1569 – 1596) // УІЖ. – 1996. – № 4. – С. 24 – 34.
- Шевченко В. Уніати й антиуніати. Унійні колізії у документах першої половини 1595 р. // Людина і світ. – 2003. – № 11 – С. 43 – 50.
- Шевченко Т. Джерела з історії єзуїтського шкільництва на українських землях Речі Посполитої: остання чверть XVI – середина XVII ст. // Архіви України. – 2003. – № 4 – 6. – С. 145 – 155.
- 1.2.7. Національно-духовне відродження українського народу в XIV – XVI ст.*
- Видатні діячі України минулих століть. – К., 2001.
- Вирський Д. Станіслав Оріховський-Роксолан як історик та політичний мислитель. – Кременчук, 2001.
- Возняк М. Історія української літератури. – Кн. 1. – Львів, 1992.
- Гмітерек Г. Молодь з українських земель в Замойській академії в XVI – XVII ст. // Соціум. – 2003. – Вип. 2. – С. 11 – 21.
- Голубець М. Мистецтво. Середня доба. Ренесанс на Україні // Історія української культури. – Нью-Йорк, 1990. – С. 527 – 545.

Грабович Г. До ідеології Ренесансу в українській літературі: Сакович та інші // Україна XVII ст. між Заходом та Сходом Європи // Матеріали I-го українсько-італійського симпозиуму. 13-16 вересня 1994 р. – К. – Венеція, 1996. – С. 277 – 297.

Грушевський М. Культурно-національний рух на Україні в XVI – XVII ст. – Дніпропетровськ, 1919.

Грушевський М. Духовна культура України. – К., 1994. – С. 136 – 255.

Дашкевич Я. Україна на межі між Сходом і Заходом. (XVI – XVII ст.) // Записки Наукового товариства ім. Т.Шевченка. – Т. 222. – Львів, 1991. – С. 28 – 44.

Дзюба О., Павленко І. Літопис найважливіших подій культурного життя в Україні (X – середина XVII ст.). Посібник-довідник. – К., 1998.

Дмитрієв М. Про деякі шляхи проникнення гуманістичної ідеології в українську культуру кінця XVI – першої половини XVII ст. // Європейське відродження та українська література XVI – XVII ст. – К., 1993. – С. 110 – 125.

Дончик М. Етико-релігійне спрямування української філософії доби Відродження (XVI – початок XVII ст.) // Християнство в Україні на межі третього тисячоліття: Збірник наукових праць. – Івано-Франківськ, 2002. – С. 28 – 34.

Європейське Відродження та українська література XIV – XVII ст. – К., 1993.

Історія української культури. – Т. 2. – К., 2001.

Кралюк П. Особливості вияву національної свідомості в українській суспільній думці XVI – першої половини XVII ст. – Луцьк, 1996.

Литвинов В. Ренесансний гуманізм в Україні. Ідеї гуманізму епохи Відродження в українській філософії XV – початку XVII ст. – К., 2000.

Литвинов В. Українські ренесансні гуманісти про призначення людини у світі // Українське релігієзнавство. – 2003. – № 25. – С. 4 – 12.

Литвинов В. Уявлення про людину ранніх українських гуманістів // Філософія. Історія культури. Освіта. – Харків, 1996. – С. 50 – 56.

Логвин Г. По Україні. – К., 1970.

Микитюк В. Давньоукраїнські студенти і професори. – К., 1994.

Мицько І. Роль Острозького культурно-освітнього осередку в розвитку української духовної культури // Українське бароко. – К., 1993. – С. 154 – 166.

Наливайко Д. Станіслав Оріховський як український латиномовний письменник Відродження. – К., 1984.

Нічик В. Українські гуманісти епохи Відродження. – К., 1995.

Орос О. Грушівський монастир і початки кириличного слов'янського книгодрукування. – Ужгород, 2001.

Степовик Д. Історія української ікони X – XX ст. – К., 1996.

Українські гуманісти епохи Відродження XV – XVIII ст. – Ч. 1 – 2. – К., 1995.

Уманцев Ф. Мистецтво давньої України. – К., 2002.

Юкало В. Полемічна література XVI – XVII ст. як зародження української публіцистики // Дивослово. – 2005. – № 6. – С. 11 – 19; № 7 – С. 7 – 13; № 8. – С. 3 – 7.

Яковенко Н. Паралельний світ. Дослідження з історії уявлень та ідей в Україні XVI – XVII ст. – К., 2002.

Яковенко Н. Нарис історії середньовічної та ранньомодерної України. – К., 2005.

Яковенко Н. Латинське шкільництво і “шкілький гуманізм” в Україні кінця XVI – середини XVII ст. // Київська старовина. – 1997. – № 1 – 2. – С. 11 – 27.

Яременко П. Мелетій Смотрицький: Життя і творчість. – К., 1986.

2.2.1. Електронна бібліотека кафедри історії України

Боплан Г. Опис України. – К., 1990.

Галицько-Волинський літопис / пер. Т. Коструба – Львів, 1936.

Галицько-Волинський літопис за Острозьким (Хлебніковським) списком. – К., 2005.

Другий (Волинський) статут Великого князівства Литовського 1566 р. – К., 1991.

Литвин М. Про звичаї татар, литовців та московитів. – М., 1994.

Микитась В. Західноруські, або литовсько-руські літописи. – К., 1978.

2.2.2. Наукова література

Антонович В. Про козацькі часи в Україні. – К., 1991.

Борисенко В. Курс української історії. – К., 1998.

Войтович Л. Князівські династії Східної Європи (кінець IX – початок XVI ст.). Склад суспільства і політична роль: Історико-генеологічне дослідження. – Львів, 2000.

Грушевський М. Хронологія подій Галицько-Волинського літопису // Записки Наукового товариства ім. Т. Шевченка. – Т. 41. – Львів, 1901. – С. 1 – 72.

Гудзяк Б. Криза і реформа. Київська митрополія, Царгородський патріархат і Берестейська унія. – Львів, 2000.

Гуржій О. Український хутір у XV – XVIII ст. – К., 2007.

Жиленко І. Києво-Печерська Лавра і запровадження церковної унії 1596 р. // Лаврський альманах. Києво-Печерська Лавра в контексті української історії та культури. – К., 2001. – Вип. 5. – С. 37 – 59; 166 – 191.

Історія української культури. У 5-ти т. – Т. 2 – К., 2001.

Козацькі Січі. Нариси історії українського козацтва XVI – XVIII ст. – К., 1998.

Котляр М. Галицько-Волинська Русь // Україна крізь віки. – Т. 5. – К., 1998.

Крикун М. Адміністративно-територіальний устрій Правобережної України в XV – XVIII ст. Кордони воєводств у світлі джерел. – К., 1993.

Крип'якевич І. Галицько-Волинське князівство. – К., 1984.

Крисаченко В. Історія Криму. Кримське ханство: Навчальний посібник. – К., 2000.

Леп'явко С. Козацькі війни кінця XVI ст. в Україні. – Чернігів, 1996.

Литвинов В. Ренесансний гуманізм в Україні. Ідеї гуманізму епохи Відродження в українській філософії XV – початку XVII ст. – К., 2000.

Русина О. Україна під татарами і Литвою // Україна крізь віки. – Т. 6. – К., 1998.

Українські гуманісти епохи Відродження XV – XVIII ст. – Ч. 1 – 2. – К., 1995.

Уманцев Ф. Мистецтво давньої України. – К., 2002.

Щербак В. Українське козацтво: формування соціального стану. Друга половина XV – середина XVII ст. – К., 2000.

Яковенко Н. Паралельний світ. Дослідження з історії уявлень та ідей в Україні XVI – XVII ст. – К., 2002.

Яковенко Н. Нарис історії середньовічної та ранньомодерної України. – К., 2005.

1.3. Історія України XVII ст.

Узагальнюючі праці

Борисенко В. Курс української історії. – К., 1998.

Володарі гетьманської булави. – К., 1994.

Гетьмани України. Історичні портрети. – К., 1991.

Грушевський М. Історія України-Руси: В 11-ти т. – К., 1991 – 1998.

Грушевский М. Очерк истории украинского народа. – К., 1991.

Дорошенко Д. Нариси історії України: В 2-х т. – К., 1991.

Історія русів (український переклад І. Драча). – К., 1991.

Історія України в особах: XI–XVIII ст. – К., 1993.

Історія України. Під загальною редакцією В. Смолія. – К., 2000.

Історія української культури: У 5-и т. – Т. 3. – К., 2003.

Крип'якевич І. Історія України. – Львів, 1990.

Культура і побут населення України. – К., 1993.

Україна крізь віки: У 15-ти т. – К., 1997 – 1999.

Шевчук В., Тараненко М. Історія української державності. – К., 1999.

Яворницький Д. Історія запорозьких козаків: У 3-х т. – К., 1990 – 1991.

Яковенко Н. Нарис історії України від найдавніших часів до кінця XVIII ст. – К., 1997.

1.3.1. Участь козаків у війнах за межами України та становлення національних збройних сил в першій половині XVII ст.

Баран О. Козаки на імператорській службі роках 1635 – 1636 // Український історик. – 1974. – № 1 – 3.

Баран О. Козаки на Закарпатті в 1619 р. // Український історик. – 1970. – № 123 (25 – 27). – С. 76 – 81.

Вергун І. Чи козаки Хмельницького брали участь в облозі Дюнкерка в 1646 р.? // Визвольний шлях. – Кн. 5. – 1980.

Винар Л. Козацька Україна: вибрані праці. – К. – Львів – Нью-Йорк – Париж, 2003.

Володарі гетьманської булави. – К., 1994

Голобуцький В. Запорозьке козацтво. – К., 1994.

Грушевський М. Історія України-Руси. – Т. 7. – К., 1995.

Гуржій О., Корнієнко В. Воєнне мистецтво гетьмана Петра Сагайдачного. –

К., 2002.

Гуржій О., Корнієнко В. Гетьман Петро Конашевич-Сагайдачний. – К., 2004.

Документи польських архівів до історії запорозького козацтва першої чверті XVII ст. / під. ред. Ю.Мицика // Архіви України. – 2004. – № 1 – 2. – С. 93 – 112.

Історія України в документах і матеріалах. – Т. 3. – К., 1941.

Корнієнко В. Розвиток воєнного мистецтва українського козацького війська у війнах першої чверті XVII ст.: Автореф. дис... канд. іст. наук. – Львів, 2000.

Маркевич М. Історія Малоросії. – К., 2003.

Платонов С. Очерки по истории смуты в Московском государстве XVI – XVII вв. – СПб., 1899.

Плачинда С. Козаки в Дюнкерку: Історичні фрески. – К, 2003.

Сас П. Дипломатична місія Війська Запорозького до Москви у 1620 р. // Україна та Росія: проблема політичних та соціокультурних відносин. – К., 2003. – С. 25 – 65.

Ульяновский В. Лжедмитрий I и Украина. – К., 1990.

Ульяновський В. Лжедмитрій I і Україна (політичні аспекти) // Україна і Польща в період феодалізму: Збірник наукових праць. – К., 1991. – С. 73 – 85.

Федорук А. Наймане козацьке військо (XVI – середина XVII ст.): ідеологія, організація та військово мистецтво: Автореф. дис... канд. іст. наук. – Чернівці, 2000.

Щербак В. Українське козацтво XVII – XVIII ст. у вітчизняній історії // Наукові записки НАУКМА. – 2004. – Т. 27. – С. 28 – 34.

1.3.2. Відносини Запорозької Січі з Кримським ханством і Туреччиною у першій половині XVII ст.

Апанович О. Про козацькі часи на Україні. – К., 1991.

Боплан Г. Опис України. – К., 1990.

Борисенко В. Міждержавне зближення Запорозької Січі з Кримським ханством у 20 – 30-х рр. XVII ст. // Історія України. – 1998. – № 11.

Борисенко В. Роль українських козаків у Хотинській війні 1620 – 1621 рр. // Історія України. – 1998. – № 9.

Брехуненко В. Московська держава і козацько-татарський військовий союз 1624 – 1629 рр. // Україна та Росія: проблеми політичних соціокультурних відносин. – К., 2003. – С. 66 – 84.

Величко С. Літопис. – Т. 1. – К., 1991.

Володарі гетьманської булави. – К., 1994.

Голобуцький В. Запорозьке козацтво. – К., 1994.

Гуржій О., Корнієнко В. Гетьман Петро Конашевич-Сагайдачний. – К., 2004.

Дашкевич Я. Персько-українські дипломатичні контакти у 1610 – 1620-х рр. // Україна дипломатична: Науковий щорічник. – К., 2004. – Вип. 4. – С. 158 – 172.

Дашкевич Я. Козацтво на великому кордоні // УІЖ. – 1990. – № 12.

Записки Матвея Титловського // Мемуары, относящиеся к истории Южной Руси. – Вып. 2 – К., 1896.

История Хотинского похода Якова Собесского в 1621 г. // Мемуары, относящиеся к истории Южной Руси. – Вып. 2. – К., 1896.

Комарницький С. Хотинська епопея: 3 історії Хотинської війни 1621 р. – Чернівці, 2000.

Османская империя и страны Центральной, Восточной и Юго-Восточной Европы в XVII в. / отв. ред. Г.Литаврин. – Ч. 1. – М., 1998.

Панашенко В. Запорозька Січ і Кримське ханство у 20 – 30-х рр. XVII ст. // Українська козацька держава: Витоки та шляхи історичного розвитку. – К., 1993.

Полководці Війська Запорозького. – К., 1998.

Станіславський В. Запорозька Січ у політичних відносинах з Кримським ханством // УІЖ. – 1995. – № 6.

Хотинська війна 1621 р. – К., 1991.

Шевальє П. Історія війни козаків проти Польщі. – К., 1993.

1.3.3. Козацько-селянські рухи в 20 – 30-х рр.

Борисенко В., Заремба С. Україна козацька. – К., 1993.

Брехуненко В. Запорожець на Дону (правовий статус українських козаків на теренах Війська Донського в першій половині XVII ст.) // Соціум. – 2002. – Вип. 1. – С. 145 – 155.

Володарі гетьманської булави. – К., 1994.

Голобуцький В. Запорозьке козацтво. – К., 1994.

Іванцов І. Повстання українського народу проти шляхетської Польщі 1635 – 1638 рр. – К., 2002.

Козацькі Січі. – К. – Запоріжжя, 1998.

Мицик Ю. Із листування українських письменників-полемістів 1621 – 1624 рр. // Записки наукового товариства ім. Т.Шевченка. – Львів, 1993. – Т. 225. – С. 309 – 325.

Мицик Ю. Два листи гетьмана Нероди (Бородавки) // Мара Mundi. – Львів – К. – Нью-Йорк, 1996. – С. 435 – 442.

Неточаєв В. Селянські рухи напередодні визвольної війни українського народу (кінець XVI – перша половина XVII ст.) // Наукові записки Ужгородського державного університету. – Ужгород, 1954. – Т. 9. – С. 40 – 85.

Плохій С. Наливайкова віра: Козацтво та релігія в ранньомодерній Україні. – К., 2005.

Полководці Війська Запорозького. – К., 1998.

Рудницький С. Козацько-польська війна року 1625 // Записки наукового товариства ім. Т.Шевченка. – Т. 17. – Львів, 1897.

Сас П. Політична культура українського суспільства. – К., 1998.

Сас П. Посольство Війська Запорозького до московського царя Михайла Федоровича (1620 р.) // УІЖ. – 2004. – № 1. – С. 3 – 20.

Сас П. Політико-правові засади воєнної служби запорожців та грошова винагорода їм за участь у Хотинській війні 1621 р. // УІЖ. – 2005. – № 6. – С. 4 – 33.

Щербак В. Антифеодальні рухи на Україні напередодні визвольної війни 1648

– 1654 pp. – К., 1989.

Щербак В. Українське козацтво: формування соціального стану. Друга половина XV – середина XVII ст. – К., 2000.

1.3.4. Революційний 1648 р. і створення нової Української держави

Богдан Хмельницький та його доба. – К., 1996.

Величко С. Літопис. – Т. 1. – К., 1991.

Володарі гетьманської булави. – К., 1994.

Горобець В. та інші. Історія України в особах. Козаччина. – К., 2000.

Доба Б.Хмельницького. – К., 1995.

Документи Богдана Хмельницького. – К., 1961.

Крип'якевич І. Богдан Хмельницький. – Львів, 1990.

Літопис Самовидця. – К., 1971.

Мицик Ю. Джерела з історії Національно-визвольної війни українського народу середини XVII ст. – Дніпропетровськ, 1996.

Національно-визвольна війна українського народу середини XVII ст.: політика, ідеологія, військово мистецтво. – К., 1998.

Островська Л. Дипломатична діяльність Б.Хмельницького // Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні. – К., 1999. – Вип. 8. – С. 151 – 154.

Пінчук А. Богдан Хмельницький – історія духовного скарбу (до проблеми висвітлення історичної постаті) // Наука. Релігія. Суспільство. – 2004. – № 1. – С. 73 – 76.

Полководці Війська Запорозького. Історичні портрети. – К., 1998.

Пріцак Л. Перша спроба Війська Запорізького укласти договір з Османської Портою в липні 1648 р. // Східний світ. – 2003. – № 4. – С. 80 – 81.

Реєстр Війська Запорозького 1649 року. – К., 1995.

Смолій В., Степанков В. Богдан Хмельницький. – К., 2003.

Смолій В., Степанков В. Українська державна ідея XVII – XVIII ст. – К., 1997.

Смолій В., Степанков В. Українська національна революція XVII ст. (1648 – 1676 pp.). – К., 1999.

Степанков В. Битва під Пилявцями 1648 р. // Військо України. – 1996. – № 9 – 12. – С. 42 – 47.

Стороженко І. Битва на Жовтих Водах // УІЖ. – 1995. – № 4. – С. 129 – 137; № 5. – С. 109 – 119.

Стороженко І. Богдан Хмельницький і воєнне мистецтво. - Дніпропетровськ, 1996.

Універсали Богдана Хмельницького (1648 – 1657). – К., 1998.

Чуприна В., Чуприна З. Хмельниччина (1648 – 1657 pp.): Визвольна війна українського народу під проводом Б.Хмельницького. – Львів, 2003.

1.3.5. Продовження війни за незалежність молоді республіки (1649-1654 pp.)

Апанович О. Українсько-російський договір 1654 р.: Міфи і реальність. – К.,

1994.

Берестецька битва в історії та мистецтві: Науковий збірник. – Рівне, 2001.

Берестецька битва в історії України: Науковий збірник матеріалів восьмої всеукраїнської краєзнавчої конференції, присвяченої 350-річчю битви під Берестечком, 16 – 17 червня 2001 р. – Рівне, 2001.

Бухало Г. Круг містечка Берестечка: Короткий історичний нарис. – Рівне, 1993.

Виткалов В. Берестецька битва 1651 р. мовою документів: за матеріалами наукової спадщини І.К. Свешнікова. – Рівне, 2005.

Горобець В. Переяславсько-московський договір 1654 р.: результати і наслідки // Доба Б.Хмельницького (до 400-річчя від дня народження великого гетьмана): Збірник наукових праць. – К., 1995. – С. 73 – 94.

Кислюк О. Лоївська битва 1649 р. в описі хроніста Самуеля // Сіверянський літопис. – 2004. – № 4. – С. 3 – 9.

Кривошея В. Генеалогія українського козацтва: Нариси історії козацьких полків. – К., 2004.

Кривошея В. Українська козацька старшина: Огляд джерельної бази // Гілея. – 2007. – № 7. – С. 260 – 278.

Мицик Ю. Із табірною щоденника князя Януша Радзивіла // УІЖ. – 2007. – № 4. – С. 183 – 198.

Мицик Ю. З досліджень історії Переяславської ради 1654 р. // УІЖ. – 2003. – № 6. – С. 93 – 110.

Найясьнейшая Рэч Паспалітая. / укладн. А.Дзярновіч. – Мінск, 2007.

Переяславська Рада 1654 р. (історіографія та дослідження). – К., 2003.

Переяславська Рада: очима істориків, мовою документів. – К. 2003.

Оглоблин О. Проблема державної влади на Україні за Хмельниччини та Переяславська угода 1654 р. // Український історик. – 1965. – № 1 – 2. – С. 5 – 13; № 3 – 4. – С. 11 – 16.

Оглоблин О. Українсько-московська угода 1654 р. – Нью-Йорк, 1954.

Сергійчук В. Іменем війська Запорозького. – К., 1991.

Степанков В. Переяслав 1654 р.: витоки, сутність, наслідки // Україна та Росія: проблеми політичних соціокультурних відносин. – К., 2003. – С. 85 – 127.

1.3.6. Соціально-економічні зміни у перші роки Національно-визвольної війни (164- 1654 рр.)

Борисенко В. Соціально-економічний розвиток Лівобережної України в другій половині XVII ст. – К., 1986.

Білик Б. Формування гетьманської козацької держави за часів Хмельницького // Гуманітарні науки і сучасність. – К., 2002. – С. 63 – 69.

Крип'якевич І. Богдан Хмельницький. – Львів, 1990.

Огієнко І. Українська церква за Хмельницького. 1647 – 1657 рр. – Вінніпег, 1955.

Плохій С. Священне право повстання: Берестейська унія і релігійна легітимізація Хмельниччини // Держава, суспільство і Церква в Україні в

XVII ст.: Матеріали Других “Берестейських читань”. – Львів, 1996. – С. 4 – 37.

Смолій В., Степанков В. Батозька перемога та її наслідки. Особливості соціально-економічних відносин в Українській державі // Україна крізь віки. – Т. 7. – К., 1999. – С. 163 – 168.

Степанков В. Аграрна політика Б.Хмельницького (1648 – 1657 рр.) // Феодалізм на Україні: Збірка наукових праць. – К., 1990. – С. 52 – 65.

Степанков В. Антифеодальна боротьба в роки визвольної війни та її вплив на формування української держави (1648 – 1654 рр.). – Львів, 1991.

1.3.7. Війни за незалежність молоді республіки (1654- 1660 рр.)

Борисенко В., Заремба С. Україна козацька. – К., 1993.

Борисенко В., Бульвінський А., Візер С. Еволюція українсько-російських відносин у другій половині XVII ст. – К., 2006.

Борисенко В. Занепад української держави за гетьмана І.Виговського // Пам'ять століть. – 1999. – № 5. – С. 3 – 18.

Борисенко В. Переддень національної трагедії України // Історія України. – 1999. – № 3 – 4.

Борисенко В. Роль російського уряду в дестабілізації політичного життя України (квітень 1657 – лютий 1658 рр.) // Українська козацька держава: витоки та шляхи історичного розвитку. – Вип. 7. – К., 2000. – С. 143 – 151.

Борисенко В. Україна на шляху до Переяславської ради 1654 р. // Історичний журнал. – 2003. – № 6. – С. 3 – 11.

Бульвінський А. Експансіонізм Москви щодо України 1657 р. // Пам'ять століть. – 1997. – № 6. – С. 2 – 12.

Бульвінський А. Конотопська битва 1659 р. // УІЖ. – 1998. – № 3 – 5.

Бульвінський А. Українсько-московська війна 1658 – 1659 р. // Історія в школі України. – 2003. – № 5. – С. 41 – 46.

Бульвінський А. Українсько-російська війна 1658 – 1659 рр.: основні битви, стратегія, чисельність та склад військ // Україна та Росія: проблеми політичних і соціокультурних відносин. – К., 2003. – С. 184 – 218.

Бульвінський А. Дипломатичні зносини України в період Гетьманату Івана Виговського (серпень 1657 – серпень 1659) // УІЖ. – 2005. – № 1. – С. 125 – 138.

Горобець В. Від союзу до інкорпорації: українсько-російські відносини другої половини XVII – першої чверті XVIII ст. – К., 1995.

Горобець В. Українсько-російські відносини на переломі: 1657 – 1658 рр. // Українська козацька держава: витоки та шляхи історичного розвитку. – К. – Черкаси, 1994. – С. 19 – 25.

Горобець В. Зовнішня політика Гетьманату другої половини 50-х рр. XVII ст.: Впливи суспільно-політичного протистояння в Україні та трансформації релігійних геополітичних процесів // УІЖ. – 2005. – № 2. – С. 16 – 47.

Гурбик А. Українська армія у війні коаліційних сил проти Речі Посполитої (1656 – 1657) // Українська козацька держава: витоки та шляхи історичного розвитку. – Вип. 7. – К., 2000. – С. 69 – 78.

Конотопська битва 1659 р. // Збірник статей. – К., 1996.

Липинський В. Україна на переломі: 1657 – 1659. Замітки до історії українського державного будівництва в XVII ст. – Філадельфія – К., 1992.

Літопис гадяцького полковника Григорія Грабянки. – К., 1992.

Літопис Самовидця. – К., 1971.

Полководці Війська Запорозького. Історичні портрети. – К., 1998.

Савчук Н. Українська держава за гетьманування Ю.Хмельницького (1659 – початок 1663 рр.). – Кам'янець-Подільський, 2001.

Смолій В., Степанков В. Богдан Хмельницький. – К., 1994.

Смолій В., Степанков В. Українська державна ідея XVII – XVIII ст. – К., 1997.

Смолій В., Степанков В. Українська національна революція XVII ст. (1648 – 1676 рр.). – К., 1999.

Шевченко Г. Участь Івана Богуна у військово-політичному конфлікті між козацьким гетьманом Виговським та полтавським полковником Пушкарем // Етнічна історія народів Європи. – Вип. 19. – 2005. – С. 133 – 142.

Федорук Я. Міжнародна дипломатія і політика України 1654 – 1657 рр. – Львів, 1996. – Ч. 1.

Яковлева Т. Гетьманщина в другій половині 50-х рр. XVII ст. – К., 1998.

1.3.8. Геополітичні вектори діяльності козацької старшини. Руїна (166-1676 рр.)

Борисенко В., Заремба С. Україна козацька. – К., 1993.

Борисенко В. Дем'ян Многогрішний // Київська старовина. – 1992. – № 4.

Борисенко В. Українська держава в другій половині XVII ст. // Київська старовина. – 1994. – № 5.

Величко С. Літопис. – Т. 2. – К., 1991.

Володарі гетьманської булави. – К., 1994.

Газін В. Зовнішня політика гетьманського уряду України в першій половині 60-х рр. XVII ст.: спроба відновлення єдності держави // Україна та Росія: проблеми політичних і соціокультурних відносин. – К., 2003. – С. 219 – 234.

Горобець В. Від союзу до інкорпорації: українсько-російські відносини другої половини XVII – першої чверті XVIII ст. – К., 1995.

Горобець В. Еліта козацької України в пошуках політичної легітимації: стосунки з Москвою та Варшавою. – К., 2001.

Горобець В. Український гетьманат та російська династія до і після Переяслава. – К., 2006.

Горобець В. Козацький Гетьманат у соціополітичній структурі Речі Посполитої: проект устроєвої моделі гетьмана П.Тетері з року 1664. // Молода нація: Альманах. – К., 2000.

Горобець В. Московський договір гетьмана І.Брюховецького 1665 р. // УІЖ. – 2003. – № 6. – С. 39 – 51.

Дорошенко Д. Гетьман П.Дорошенко. Огляд його життя і політичної діяльності. – Нью-Йорк, 1985.

Крикун М. Між війною і радою. Козацтво Правобережної України в другій половині XVII – на початку XVIII ст. – К., 2006.

Мицик Ю. Чуднівська та Слободищенська битви 1660 р. на сторінках “Віршованої хроніки” // Архіви України. – 2005. – № 4. – С. 74 – 103.

Національно-визвольна війна українського народу середини XVII ст.: політика, ідеологія, військово мистецтво. – К., 1998.

Смолій В., Степанков В. Правобережна Україна у другій половині XVII ст.: Проблеми державотворення. – К., 1993.

Смолій В., Степанков В. Українська національна революція XVII ст. (1648 – 1676 рр.). – К., 1999.

Степанков В. Програма державного будівництва гетьмана України П.Дорошенка // Українська козацька держава. – К., 1991. – С.27 – 34.

Чухліб Т. Гетьмани і монархи. Українська держава в міжнародних відносинах 1648 – 1714 рр. – К., 2003.

Чухліб Т. Гетьмани Правобережної України в історії Центрально-Східної Європи (1663 – 1713). – К., 2004.

Яковлева Т. Руїна Гетьманщини: Від Переяславської ради-2 до Андрусівської угоди (1659 – 1667). – К., 2003.

1.3.9. Відсіч турецько-татарської агресії та боротьба за визволення південних українських земель в останній чверті XVII ст.

Апанович О. Запорізька Січ у боротьбі проти турецько-татарської агресії (50 – 70-ті рр. XVII ст.). – К., 1961.

Борисенко В. Героїчна оборона Чигирини в 1677 – 1678 рр. // Наукові записки НПУ ім. М.П. Драгоманова. – Вип. 47. – К., 2002.

Величко С. Літопис. – К., 1992.

Володарі гетьманської булави. – К., 1994.

Гетман Иван Мазепа: Документы из архивных собраний Санкт-Петербурга. В 2-х вып. 1678 – 1705 гг. / сост. Т.Таирова-Яковлева. – Вып. 1. – СПб., 2007.

Гордон П. Дневник, веденный им во время шведской и польской служб от 1655 до 1661 гг. и во время его пребывания в России от 1661 до 1699 гг. // Чтения в Обществе истории и древностей российских. – М., 1891 – 1892. – Кн. 3 – 4.

Горобець В. Від союзу до інкорпорації: українсько-російські відносини другої половини XVII – першої чверті XVIII ст. – К., 1995.

Заруба В. Украинское казачье войско в борьбе с турецко-татарской агрессией (последняя четверть XVII в.). – Харьков, 1993.

Кресін О. Запорозька Січ і Кримське ханство у 1687 – 1708 рр.: політична і правова проблематика відносин // Четвертий міжнародний конгрес українців. Розповіді та повідомлення. Історія. – Ч. 1. – Одеса – К. – Львів, 1999. – С. 189 – 199.

Листи Івана Мазепи 1687 – 1691 / упор. В.Станіславський. – Т. 1. – К., 2002.

Літопис Самовидця. – К., 1971.

Мельник Л. Лівобережна Гетьманщина періоду стабілізації. – К., 1995.

Оглоблин О. Гетьман Иван Мазепа та його доба. – Нью-Йорк, 1960.

Оглоблин О. Договір Петрика з Кримом 1692 р. // Ювілейний збірник на

честь Д.Багалия. – К., 1927. – С. 720 – 744.

Османская империя и страны Центральной, Восточной и Юго-Восточной Европы в XVII в. / отв. ред. Г.Литаврин. – Ч. 1. – М., 1998.

Санин Г. Украина в политических отношениях Российского государства с Османской империей (1667 – 1686 гг.) // Україна в Центрально-Східній Європі. Студії з історії XI – XVIII ст. – К., 2000.

Станіславський В. “Статті” гетьмана Івана Самойловича щодо “Вічного миру” // Україна в Центрально-Східній Європі. – К., 2000.

Станіславський В. “Московські статті” 1689 і 1691 рр. і “кримське питання” в російській політиці // Хроніка 2000. – Вип. 34. – 2000. – С. 57 – 65.

Станіславський В. Запорожжя під час виступу Петра Іваненка (Петрика) // Національно-визвольна війна українського народу середини XVII ст. – К., 1998.

Універсали Івана Мазепи: 1678 – 1709. – Т. 2. – К. – Львів, 2006.

Чухліб Т. Гетьманування Петра Дорошенка: причини “вірності” та “зради” королю, султану й царю (1665 – 1676) // УІЖ. – 2007. – № 1. – С. 39 – 61.

Чухліб Т. Особливості зовнішньої політики І.Самойловича та проблема міжнародного становища Українського гетьманату в 1672 – 1686 рр. // УІЖ. – 2005. – № 2. – С. 48 – 67.

1.3.10. Державний устрій і соціально-економічний розвиток України в другій половині XVII ст.

Бойко І. Держава і право Гетьманщини: Навчальний посібник. – Львів, 2000.

Борисенко В. Соціально-економічний розвиток Лівобережної України в другій половині XVII ст. – К., 1986.

Борисенко В. До питання про елементи буржуазії на Лівобережній Україні в другій половині XVII ст. // Феодалізм на Україні: Збірник наукових праць. – К., 1990.

Воліс В. Виступи народних мас в Охтирському полку 1679 р. // Збірник Харківського історико-філологічного товариства. – Т. 10. – Харків, 2004. – С. 281 – 288.

Горобець В. Політичний устрій українських земель другої половини XVII – XVIII ст. – К., 2000.

Гуржій О. Українська козацька держава в другій половині XVII ст.: територіальні межі та населення. – К., 1992.

Гуржій О. Право в Українській державі (друга половина XVII – XVIII ст.). – К., 1994.

Гуржій О. Українська козацька держава в другій половині XVII – XVIII ст.: кордони, населення, право. – К., 1996.

Гуржій О. До питання про кількість та етнічний склад населення України у другій половині XVII ст. // УІЖ. – 1993. – № 4 – 6.

Гуржій О. Купецький стан на Лівобережній і Слобідській Україні в другій половині XVII – XVIII ст.: проблеми становлення та розвитку // УІЖ. – 2004. – № 3. – С. 3 – 21.

Дашкевич Я. Гетьманська Україна: Полки. Полковники. Сотні Лівобережжя //

Пам'ятки України. – 1990. – № 2.

Єрмолаєв В., Козаченко А. Органи влади і управління Української держави (друга половина XVII – XVIII ст.) – Харків, 2002.

Компан О. Міста України в другій половині XVII ст. – К., 1963.

Любченко Д. Види злочинів у кримінальному праві Гетьманщини за універсалами другої половини XVII – першої чверті XVIII ст. // Право України. – 2007. – № 6. – С. 138 – 140.

Маслійчук В. Козацька старшина слобідських полків другої половини XVII – першої третини XVIII ст. – Харків, 2003.

Панащенко В. Соціальна еліта Гетьманщини. – К., 1995.

Пащук А. Суд і судочинство на Лівобережній Україні в XVII – XVIII ст. – Львів, 1967.

Петровський М. До історії державного устрою України XVII ст. – Ніжин, 1930.

Пиріг П. Торгівля сіллю на Чернігівщині у другій половині XVII ст. // Сіверянський літопис. – 2006. – № 6. – С. 61 – 64.

Пирог В. К вопросу о русских воеводах на Украине во второй половине XVII в. // Отечественная история. – 2003. – № 2. – С. 162 – 168.

Пономарьов О. Про початок мануфактурного періоду на Україні // УІЖ. – 1970. – № 3. – С. 26 – 23.

Сиза Н. Суди і кримінальне судочинство України в добу Гетьманщини. – К., 2000.

Слабченко М. Малорусский полк в административном отношении. – Одесса, 1909.

Томазов В. Генеалогія козацько-старшинських родів: історіографія та джерела (друга половина XVII – початок XIX ст.). – К., 2006.

Утвенко В. Державні податки сільського населення Лівобережної України в другій половині XVII – на початку XVIII ст. // Пам'ять століть. – 2004. – № 2. – С. 119 – 129.

Федоренко П. Рудни Левобережной Украины в XVII – XVIII вв. – М., 1960.

1.3.11. Культура України другої половини XVII ст.

Авер'янова Н. Образотворче мистецтво в контексті національного відродження XVI – XVIII ст. // Вісник ДАКАККіМ. – 2004. – № 1. – С. 80 – 85.

Александрович В. Матеріали до історії професійного середовища митців Поділля у XVII ст. // Соціум. – 2005. – Вип. 5. – С. 51 – 57

Алеппский П. Путешествие антиохийского патриарха Макария в Россию в половине XVII века, описанное его сыном архидиаконом Павлом Алеппским. – Вып. 1 – 5. – М., 1896 – 1900.

Бадаєв Д. Холодна зброя як елемент козацького комплексу озброєння (у колекції Харківського історичного музею) // Київська старовина. – 2004. – № 2. – С. 119 – 131.

Грушевський М. Культурно-національний рух на Україні в XVI – XVII ст. // Жовтень. – 1989. – № 1 – 2.

- Історія української культури / під ред. І.Крип'якевича. – К., 1993.
- Камінський П. Перлина Волинського краю. Історичний нарис. – Дубно, 2003.
- Лисяк-Рудницький І. Розмова про бароко // Історичні есе. – Т. 1. – К., 1995.
- Макаров А. Світло українського бароко. – К., 1994.
- Матях В. Національно-визвольна війна як фактор формування суспільної свідомості української нації (нетрадиційний ракурс дослідження) // Українська козацька держава. – Вип. 7. – К., 2000. – С. 15 – 29
- Матях В. Система ціннісних орієнтацій в суспільній ментальності України-Гетьманщини: орієнтовні напрямки дослідження // Українська козацька держава. – Кн. 1. – К. – Черкаси, 1997.
- Огієнко І. Українська культура: Коротка історія культурного життя українського народу. – К., 1992.
- Петрук Н. Українська духовна культура XVI – XVII ст.: соціальна організація і формування простору національного буття. – Хмельницький, 2007.
- Писарев А. Костюм и вооружение украинских казаков XVII в. // Рейтар. – 2005. – № 1. – С. 29 – 35.
- Самойленко Г., Самойленко С. Розвиток культури на Північному Лівобережжі України у другій половині XVII – XVIII ст. – Ніжин, 2007
- Смолка А. Соціально-економічна думка та політика в Україні XVII – початку XVIII ст. – К., 1996.
- Тисяча років української суспільно-політичної думки. У 9-ти т. – Т. 3. – Кн. 1. – К., 2001.
- Хижняк З. Киево-Могилянская академия. – К., 1988.
- 3.2.2.Електронна бібліотека кафедри історії України
- Величко С. Літопис. – Т. 1. – К., 1991.
- Величко С. Літопис. – Т. 2. – К., 1991.
- Літопис самовидця. – К., 1989.
- Літопис гадяцького полковника Григорія Грабянки. – К., 1992.
- 3.2.3.Наукова література
- Антонович В. Про козацькі часи в Україні. – К., 1991.
- Бойко І. Селянство України в другій половині XVI – першій половині XVIII ст. – К., 1963.
- Борисенко В. Еволюція соціальної структури Гетьманщини. – К., 1997.
- Борисенко В. Курс української історії. – К., 1998.
- Борисенко В. Соціально-економічний розвиток Лівобережної України в другій половині XVII ст. – К., 1986.
- Борисенко В., Бульвінський А., Візер С. Еволюція українсько-російських відносин у другій половині XVII ст. – К., 2006.
- Володарі гетьманської булави. – К., 1994.
- Гуржій О. Корнієнко В. Гетьман Петро Конашевич-Сагайдачний. – К., 2001.
- Гуржій О., Чухліб Т. Гетьманська Україна. // Україна крізь віки: В 15-ти т. – Т. 8. – К., 1998.
- Заруба В. Українське козацьке військо в останній чверті XVII ст. – К., 2003.

- Козацькі Січі. Нариси історії українського козацтва XVI – XVIII ст. – К., 1998.
- Качмарик Я. Гетьман Богдан Хмельницький. – Львів, 1996.
- Крикун М. Адміністративно-територіальний устрій Правобережної України в XV – XVIII ст. Кордони воєводств у світлі джерел. – К., 1993.
- Мицик Ю. Чигирин – гетьманська столиця. – К., 2007.
- Пріцак Л. Економічна і політична візія Богдана Хмельницького та її реалізація в державі Військо Запорозьке. – К., 1999.
- Смолій В., Степанков В. Богдан Хмельницький. – К., 1993.
- Смолій В., Степанков В. Українська національна революція XVII ст. (1648 – 1676 рр.) // Україна крізь віки: В 15-ти т. – Т. 7. – К., 1999.
- Сокирко О. Лицарі другого сорту. Наймане військо Лівобережної Гетьманщини 1669 – 1726 рр. – К., 2006.
- Станіславський В. Запорозька Січ та Річ Посполита. – К., 2004.
- Степанков В. Формування української державницької ідеї 1648 – 1649 рр. // Марра mundi. Збірник наукових праць на пошану Я.Дашкевича. – К., 1996.
- Хотинська війна. – К., 1991.
- Яковлева Т. Гетьманщина в другій половині 50-х рр. XVII ст. – К., 1998.

1.4. Історія України XVIII ст.

Узагальнюючі праці:

- Борисенко В. Курс української історії. – К., 1998.
- Верига В. Нариси з історії України (кінець XVIII – початок XX ст.). – Львів, 1996.
- Володарі гетьманської булави. – К., 1994.
- Гетьмани України. Історичні портрети. – К., 1991.
- Грушевський М. Історія України–Руси: В 11-ти т. – К., 1991 – 1998.
- Грушевский М. Очерк истории украинского народа. – К., 1991.
- Дорошенко Д. Нариси історії України: В 2-х т. – К., 1991.
- Історія русів (український переклад І.Драча). – К., 1991.
- Історія України в особах: XI – XVIII ст. – К., 1993.
- Історія України. Під загальною редакцією В.Смолія. – К., 2000.
- Крип'якевич І. Історія України. – Львів, 1990.
- Культура і побут населення України. – К., 1993.
- Україна крізь віки: У 15-ти т. – К., 1997 – 1999.
- Шевчук В., Тараненко М. Історія української державності. – К., 1999.
- Яворницький Д. Історія запорозьких козаків: У 3-х т. – К., 1990 – 1991.
- Яковенко Н. Нарис історії України від найдавніших часів до кінця XVIII ст. – К., 1997.

1.4.1. Україна-Гетьманщина наприкінці XVII – на початку XVIII ст.

- Антонович В. Последнее время казачество на правой стороне Днепра. – К., 1868.

- Апанович О. Гетьмани України і козацькі отамани Запорозької Січі. – К., 1993.
- Борщак І., Мартель Р. Іван Мазепа. – К., 1991.
- Володарі гетьманської булави. – К., 1994.
- Горобець В. Політичний устрій українських земель другої половини XVII – XVIII ст.: Гетьманщина, Запоріжжя, Слобожанщина, Правобережна Україна. – К., 2000.
- Горобець В. Український гетьманат та російська династія до і після Переяслава. – К., 2006.
- Історія України: Нове бачення. – К., 2000.
- Історія України в особах: Козаччина. – К., 2000.
- Костомаров Н. Мазепа. – М., 1992.
- Крупницький Б. Гетьман Мазепа та його доба. – К., 2001.
- Мазепа. – Київ, 1993.
- Мазепа І. Листи Івана Мазепа, 1687 – 1691. – Т. 1. – К., 2002.
- Маслійчук В. Козацька старшина Слобідських полків другої половини XVII – першої третини XVIII ст. – Харків, 2003.
- Універсали Івана Мазепа. 1687 – 1709. – К., 2002.
- Павленко С. Загибель Батурина. – Чернігів, 1996.
- Салій К. Іван Мазепа і Українська Православна Церква кінця XVII – початку XVIII ст. // Київська старовина. – 1999. – № 4.
- Сергієнко Г. Визвольний рух на Правобережній Україні в кінці XVII – на початку XVIII ст. – К., 1963.
- Смолій В., Степанков В. Правобережна Україна у другій половині XVII – XVIII ст. – К., 1992.
- Смолій В. А. Фастівський полковник Семен Палій // Котляр М., Смолій В. Історія в життєписах. – К., 1994.
- Смолій В. Формування соціальної свідомості народних мас України в ході класової боротьби. Друга половина XVII – XVIII ст. – К., 1985.
- Станіславський В. Політичні відносини Запорозької Січі й Кримського ханства напередодні Полтавської битви // УІЖ – 1998. – № 1.
- Субтельний О. Мазепинці. Український сепаратизм на початку XVII ст. – К., 1994.
- Тарасова О. Жінки у житті І. Мазепа: міф і реальність // Дніпро. – 2001. – № 9 – 10.
- Тарле Е. Северная война и шведское нашествие на Россию. – М., 1958.
- Україна в Центрально-Східній Європі: Студії з історії XI – XVIII ст. – Вип. 2. – К., 2002.
- Шеретюк В.М. Православна церква Правобережної України у контексті політичних відносин Росії і Речі Посполитої кінця XVII – XVIII ст.: Автореф. дис. канд. іст. наук. – К., 2002.

1.4.2. Діяльність уряду П. Орлика в екзилі (1709 – 1714 рр.)

Борщак І. Гетьман Пилип Орлик і Франція. (Сторінки дипломатичної історії)

// УІЖ. – 1991. – № 8.

Борщак І. Мазепа. Орлик. Войнаровський. – Львів, 1991.

Важкий шлях: Перша половина XVIII ст. / упоряд. В.Горобець; ред. В.Смолій. – К., 2002.

Гуржій О. Гетьман Іван Скоропадський // УІЖ. – 1999. – № 1 – 2.

Застирець Й. Мазепинці в Туреччині // Україна. – Кн. 11. – К., 1914.

Ковальчук О. Гетьман Д.Апостол і його доба в оцінці істориків XIX ст. – Ніжин, 1996.

Конституція Української Гетьманської держави. – Львів, 1997.

Костомаров Н. Мазепа й мазепинці. – М., 1885.

Кресіна І., Кресін О. Гетьман Орлик і його Конституція. – К., 1993.

Мельник Л. Гетьманщина першої чверті XVIII ст. у документах і матеріалах. – К., 1997.

Різниченко В. Пилип Орлик. – К., 1991.

Слюсаренко А., Томенко М. Історія української конституції. – К., 1993.

1.4.3. Посилення наступу царизму на права гетьманщини в 1708-1727 рр.

Абсолютизм в России (XVII – XVIII вв.). – М., 1964.

Анисимов Е. Время петровских реформ. – Ленинград, 1989.

Багалій Д. Історія Слобідської України. – Харків, 1991.

Василенко М. Павло Полуботок // Україна. – Кн. VI. – К., 1925.

Володарі гетьманської булави. – К., 1994.

Горобець В. Від союзу до інкорпорації: українсько-російські відносини другої половини XVII – першої чверті XVIII ст. – К., 1995.

Горобець В. До питання про еволюцію гетьманської влади в Україні у першій третині XVIII ст. // УІЖ. – 1993. – № 2 – 3.

Горобець В. Прискерки Гетьманщини. – К., 1998.

Гуржій О. Гетьман І.Скоропадський. – К., 1999.

Гуржій О. Право в Українській козацькій державі (друга половина XVII – XVIII ст.). – К., 1994.

Довжук І. Історія України: імена, події, факти (середина XVII – XVIII ст.). – Луганськ, 2001.

Ковальчук О. Гетьман Д.Апостол і його доба в оцінці істориків XIX ст. – Ніжин, 1996.

Костомаров Н. Павел Полуботок. Собрание сочинений. – Кн. 5. – Т. 14. – Петербург, 1905.

Мельник Л. Правління гетьманського уряду (1733 – 1735 рр.) // УІЖ. – 2001. – № 5.

Онишкевич Л. Центральні установи української гетьманщини XVII – XVIII ст. – К., 1929.

Пашук А. Суд і судочинство на Лівобережній Україні XVII – XVIII ст. – Львів, 1967.

Путро О. До питання про форми власності на землю українського козацтва // УІЖ. – 1992. – № 2.

Россия – Украина: история взаимоотношений. – М., 1997.

Хижняк З. Києво–Могилянська академія. – К., 1981.

1.4.4. Останні успіхи старшини у збереженні автономії України (1727-1764 рр.)

Васильчиков А. Семейство Розумовских. В 4-х тт. – СПб., 1880 – 1887.

Когут З. Російський централізм і українська автономія. Ліквідація Гетьманщини. 1760 – 1830. – К., 1996.

Путро А. Левобережная Украина в составе Российского государства во второй половине XVIII ст. – К., 1988.

Путро О. Гетьман України Кирило Розумовський (нові штрихи до соціально–політичного портрета) // УІЖ. – 2002. – № 5.

Різниченко В. Скасування гетьманства на Україні і останній гетьман України Кирило Розумовський. – К., 1916.

Струкевич О. Про остаточне знищення гетьманства в Україні // УІЖ. – 1993. – № 7 – 8.

Струкевич О. Україна-Гетьманщина та Російська імперія протягом 50 – 80-х рр. XVIII ст. – К., 1996.

Черкаський О. Судові реформи гетьмана Розумовського // Ювілейний збірник на пошану Д.Багалія. – К., 1927.

Шевченко С. Нова Сербія на землях старої України // Київська старовина. – 2003. – № 3.

1.4.5. Зведення Гетьманщини і Слобожанщини до стану окраїн Російської імперії (1764-1799 рр.)

Акты по управлению Малороссиею гр. П.А. Румянцева // ЧИОНЛ. – Кн. 5. – К., 1891.

Багалій Д. Історія Слобідської України. – Харків, 1991.

Доклад графа П. Румянцева императрице Екатерине II 1781 года // Киевская старина. – 1884. – № 12.

Когут З. Російський централізм і українська автономія. Ліквідація Гетьманщини. 1760 – 1830. – К., 1996.

Мельник Л. Склад депутації від України до Комісії по укладанню нового «Уложения» 1767 – 1768 рр. // УІЖ. – 1999. – № 2.

Наказы Малороссийским депутатам 1767 года й акты о выборах депутатов в комиссию сочинения нового Уложения. – К., 1889.

Окиншевич Л. Центральні установи України-Гетьманщини XVII – XVIII ст. – К., 1929.

Пашук А. Суд і судочинство на Лівобережній Україні і XVII – XVIII ст. – Львів, 1967.

Пришлях В. Гетьманщина: політика і суспільство в останній чверті XVII – 80-х рр. XVIII ст. – Луцьк, 2001.

Путро О. Влада генеральної військової старшини на Лівобережній Україні у

другій половині XVIII ст. // Архіви України. – 1969. – № 5.

Слюсарский А. Социально-экономическое развитие Слобожанщины XVII – XVIII вв. – Харьков, 1964.

Струкевич О. Про остаточне знищення гетьманства в Україні // УІЖ. – 1993. – № 7 – 8.

Хорунжий Ю. Катерининська Комісія і українське питання // Українське козацтво: витоки, еволюція, спадщина. – Вип. 3. – К., 1993.

Шевченко Н. До питання про соціальний ідеал селянства і козацтва України другої половини XVIII ст. // Українська козацька держава. – Вип. 4. – К., 1993.

Шевченко Н. Соціально-політичні вимоги козацтва Лівобережної України у наказах до Законодавчої Комісії 1767 – 1774 рр. // Українське козацтво: витоки, еволюція, спадщина. – Вип. 1. – К., 1991.

1.4.6. Нова Запорозька Січ 1734-1775 рр. Нові козацькі військово-політичні утворення наприкінці XVIII ст.

Антонович В. Про козацькі часи на Україні. – К., 1991.

Архів Коша Нової Запорозької Січі. Корпус документів. – К., 1998.

Бачинський А., Бачинська О. Козацтво на півдні України (1775 – 1869). – Одеса, 1995.

Біднов В. Атакування Запорозької Січі 1775 р. // Літературно-науковий вісник. – Кн. IX. – 1925.

Борисенко В. Зруйнування Січі // Український історичний календар. – К., 1995.

Голобуцький В. Запорізька Січ в останній час свого існування (1734 – 1775 рр.). – К., 1961.

Задунайська Січ. – Одеса, 1998.

Запорозькі Січі. – К., 2001.

Запорозьке козацтво. – К., Запоріжжя, 1997.

Кабузан В. Заселение Новороссии (Екатеринославской и Херсонской губерний) в XVIII – первой половине XIX ст. – М., 1976.

Козацтво на півдні України, кінець XVIII – XIX ст. – Одеса, 2000.

Кириченко М. Соціально-політичний устрій Запоріжжя (XVIII ст.). – Дніпропетровськ, 1931.

Кулиняк Д. Останній кошовий Петро Калнишевський. – К., 1991.

Олійник О. Головні причини ліквідації Запорозької Січі // УІЖ. – 1992. – № 2.

Південна Україна XVIII – XIX ст. // Записки науково-дослідної лабораторії Запорізького державного університету. – Вип. 1 – 2. – Запоріжжя, 1996.

Середньовічна Україна. Збірник наукових праць. – Вип. 2. – К., 1997.

Скальковский А. История Новой Сечи. – Одесса, 1886.

Слабченко М. Соціально-правова організація Січі Запорозької // Праці Комісії історії західно-руського та українського права УАН. – Т. 3. – К., 1927.

Струкевич О. Ресурси Гетьманщини в російсько-турецькій війні 1768 – 1774 рр. // Богдан Хмельницький та його доба. – К., 1996.

1.4.7. Історична доля Криму, Північного Причорномор'я, Приазов'я, Правобережної України та Західної Волині

Бачинський А., Бачинська О. Козацтво на Півдні України (1775 – 1869). – Одеса, 1995.

Возгрин В. Исторические судьбы крымских татар. – Симферополь, 1993.

Гедьо А. Переселення греків з Криму до Приазов'я у 1778 р. // УІЖ. – 2001. – № 1.

Голобущкий В. Черноморское казачество. – К., 1956.

Джеджула К. Россия и Великая французская буржуазная революция. – К., 1972.

Дружинина Е. Северное Причерноморье в 1775 – 1800 гг. – М., 1959.

Дубровин Н. Присоединение Крыма к России: Документы. – Т. 1 – 2. – СПб., 1885.

Каманин И. Из истории международных отношений Польши и России // Киевская старина. – 1882. – № 3.

Коваленко Л. Велика французька буржуазна революція і громадсько-політичний рух на Україні в кінці XVIII ст. – К., 1973.

Козирев В. Південна Україна у внутрішній політиці Російської імперії та СРСР (XVIII – XIX століття). – Запоріжжя, 2002.

Костомаров Н. Последние годы Речи посполитой. – СПб., 1886.

Крисаченко В. Історія Криму. Кримське ханство. – К., 2000.

Олійников О. Сторінки історії Одеси та Чорноморського краю. – Одеса, 1999.

Смолій В. Воз'єднання Правобережної України з Росією. – К., 1978.

Україна в Центрально-Східній Європі: Студії з історії XI – XVIII ст. – К., 2000.

Соловьев С. История падения Польши. – М., 1863.

1.4.8. Соціально-економічний розвиток в XVIII ст.

Борисенко В. Еволюція соціальної структури українського суспільства XVIII ст. – К., 1986.

Брянцева Т. Про соціально-економічний розвиток міст Волині наприкінці XVIII ст. // Вісник Київського університету. Серія історії. – Вип. 18. – К., 1970.

Брянцева Т. Характерні риси розвитку міст Поділля у XVIII ст. // Вісник Київського університету. Історичні науки. – Вип. 16. – К., 1974.

Гуржій О. Основні закономірності розвитку торгівлі і місцевих ринків на Україні у XVIII ст. // УІЖ. – 1986. – № 8.

Гуржий А. Развитие феодальных отношений на Левобережной Украине в первой половине XVIII в. – К., 1982.

Кирпиченко З. Цехова організація ремесла в містах Правобережної України в XVIII ст. // Вісник Київського університету. Серія історії. – Вип. 12. – К., 1970.

Крикун Н. Административно-территориальное устройство Правобережной Украины в XV – XVIII вв. – К., 1992.

Круглова Т. Экономическая структура городских хозяйств Левобережной Украины. – М., 1989.

Маркина В. Крестьяне Правобережной Украины (конец XVII – 60-е годы XVIII вв.). – К., 1971.

Маркина В. Магнатское поместье Правобережной Украины во второй половине XVIII в. – К., 1961.

Нестеренко О. Развитие промышленности на Украине. – Т. 1. – К., 1959.

Никифоренко Н. Мандрівні записки Й. Гільденштедта як джерело з соціально-економічної історії України другої половини XVIII ст.: Автореф... дис.канд. іст. наук. – Донецьк, 2000.

Панашенко В. Соціальна еліта Гетьманщини у XVII – XVIII ст. – К., 1995.

Перковський А. Етнічна і соціальна структура населення Правобережної України у XVIII ст. // Історичні джерела та їх використання. – Вип. 4. – К., 1969.

Питання аграрної історії України та Росії: матеріали наукових читань, присвячених пам'яті Д. Пойди. – Дніпропетровськ, 1995.

Пірко В. Торгові зв'язки півдня України в XVI – XVIII ст. // Україна в минулому: Збірник статей. – 1994.

Пономарьов О. Розвиток капіталістичних відносин у промисловості України XVIII ст. – Львів, 1971.

Пришляк В. Торговці Гетьманщини у першій половині XVIII ст. // Київська старовина. – 2001. – № 6.

Путро А. Левобережная Украина в составе Российского государства во второй половине XVIII в. – К., 1988.

Слюсарський А. Соціально-економічне розвиток Слобожанщини XVII – XVIII вв. – Харків, 1964.

Швыдько А. Соціально-економічне розвиток городів України в XVI – XVIII вв. – Днепропетровск, 1975.

Шевченко Ф. Шляхи сполучення України з Балканськими країнами в XVII – XVIII ст. // Історичні дослідження. Вітчизняна історія. – Вип. 11. – К., 1985.

Шульга І. З історії економічних зв'язків України з Молдавією у другій половині XVIII ст. // УІЖ. – 1975. – № 6.

Яценко Г. Деякі питання розвитку товарного виробництва у пізньофеодальну добу // УІЖ. – 1966. – № 4.

1.4.9. Соціальні та національні рухи у XVIII ст.

Архив Юго-Западной России. – Ч. 3. – Т. 3. – К., 1885.

Гайдамацький рух на Україні в XVIII ст. // Збірник документів. – К., 1970.

Голобущий В. Максим Железняк. – М., 1960.

Гайдамацький рух на Уманщині: Коліївщина 1768 р.: Хрестоматія. – К., 2002.

Гуржій І. Повстання селян в Турбях. – К., 1950.

Гуржій І. Семен Гаркуша. – К., 1962.

Кейда Ф. Феномен гайдамаччини: витоки, суть, історіографія, художня модель в українському письменстві // Сіверянський літопис. – 2001. – № 3.

Коліївщина 1768 р. Матеріали ювілейної наукової сесії, присвяченої 200-

річчю повстання. – К., 1970.

Лебедев В. Булавинское восстание (1707 – 1708 гг.). – М., 1967.

Лола О. Гайдамацький рух на Україні 20 – 60 pp. XVIII ст. – К., 1965.

Мицик Ю. Перша згадка про гайдамаків // УІЖ. – 1981. – № 10.

Повстання селян у селі Турбаях (1789 – 1793 pp.). Збірник документів. – Харків, 1932.

Рознер І. Омелян Пугачов і Україна // УІЖ. – 1973. – № 9.

Селянський рух на Україні. Середина XVIII – перша чверть XIX ст. Збірник документів і матеріалів. – К., 1978.

Смолій В. Антифеодальний рух на Правобережній Україні в другій половині XVIII ст. // УІЖ. – 1975. – № 10.

Смолій В. Деякі дискусійні питання історії Коліївщини (1768 р.) // УІЖ. – 1993. – № 10.

Смолій В. Формування соціальної свідомості народних мас України в ході класової боротьби. Друга половина XVII – XVIII ст. – К., 1985.

Українське суспільство на зламі середньовіччя і нового часу: Нариси з історії ментальності та національної свідомості. – К., 2001.

Шевченко Ф. Про міжнародне значення повстання 1768 р. // УІЖ. – 1968. – № 9.

Штернберг Я. З історії спільної боротьби українських і угорських селян під час визвольної війни 1703 – 1711 pp. // Наукові записки Ужгородського університету. – Т. 38. – Ужгород, 1959.

1.4.10. Суспільно-політична думка в XVIII ст.

“Історія Русів”. – К., 1991.

Донцов Д. Історія розвитку української державної ідеї. – К., 1991.

Возняк М. Історія української літератури. – Львів, 1994.

Капнист В. Собрание сочинений. В 2-х томах. – М. – Л., 1960.

Каразин В. Сочинения, письма й бумаги. – Харьков, 1910.

Кашуба М. Георгий Кониский. – М., 1979.

Кравченко М. Політична культура Гетьманщини // Сіверянський літопис. – 2001. – № 4.

Пам’ятки суспільної думки України (XVIII – першої половини XIX століття): Хрестоматія. – Дніпропетровськ, 1995;

Потульніцький В. Інтелектуальні впливи Заходу на духовне життя української еліти в XVII – XVIII століттях. // Київська старовина. – 2001. – № 1 – 5.

Слюсарский А. В. Каразин, его научная й общественная деятельность. – Харьков, 1955.

Смолій В. Формування соціальної свідомості народних мас України в ході класової боротьби. – К., 1985.

Смолій В., Степанков В. Українська державна ідея XVII – XVIII століть. – К., 1997.

Струкевич О. Українська нація до націоналізму: пошуки критеріїв

ідентичності в Україні-Гетьманщині XVIII ст. // УІЖ. – 1999. – № 6.

Тисяча років української суспільно-політичної думки: У 9 т. – Т. 3 – 4. – К., 2001.

1.4.11. Культура України другої половини XVIII ст.

Акты и документы, относящиеся к истории Киевской академии. – Т. 1 – 5. – К., 1906 – 1912.

Білецький П. Український портретний живопис XVII – XVIII ст. – К., 1969.

Варварцев М. Італійці в культурному просторі України (кінець XVIII – 20-ті рр. XX ст.). – К., 2000.

Вечерський В. Архітектурні фундації гетьмана Івана Мазепи. – К., 2003.

Волков Ф. Этнографические особенности украинского народа // Украинский народ в его прошлом и настоящем. – Т. 2. – СПб., 1916.

Верба Г. Григорій Сковорода на межі тисячоліть: проблема перекладу // Київська старовина. – 2001. – № 1 – 2.

Волошин І. Джерела народного театру на Україні. – К., 1960.

Жолтовський П. Художнє життя на Україні XVI – XVIII ст. – К., 1983.

Захара І. Борьба идей в философской мысли на Украине на рубеже XVII – XVIII вв. (Стефан Яворский). – К., 1986.

История отечественной математики. – Т. 1. – К., 1966.

Ісаєвич Я. Джерела до історії української культури доби феодалізму (XVI – XVIII ст.). – К., 1972.

Історія української культури: У 5-ти томах. – Т. 3. – К., 2003.

Кисіль О. Український театр. – К., 1968.

Книга і друкарство на Україні. – К., 1965.

Лебедев А. Харьковский коллегіум как просветительский центр Слободской Украины до учреждения в Харькове университета. – М., 1990.

Стратій Я. Києво-Могилянська академія та державно-правові концепції в Україні XVII – XVIII ст. // Практична філософія. – 2002. – № 2.

Травчина О. Чернігівський колегіум // УІЖ. – 2000. – № 5 – 6.

Українська книга XVI – XVIII ст. – К., 1926.

Українська література. – К., 1983.

Філософія Відродження на Україні. – К., 1990.

Франко І. Нариси історії українсько-руської літератури у 1890 р. – Львів, 1910.

Хижняк З. Києво-Могилянська академія. – К., 1988.

Цапенко М. Архитектура Левобережной Украины XVII – XVIII ст. – М., 1967.

Чижевський Д. Історія української літератури: Від початків до доби реалізму. – Тернопіль, 1994.

4.1.1. Електронна бібліотека кафедри історії України

Карман Д. Подорожній щоденник (Itinerarium 1708 – 1709) – К., 1999.

Літопис полковника Г.Габ'янки. – К., 1992.

Рігельман О. Літописна оповідь про Малу Росію та її народ і козаків узагалі. – К., 1994.

4.1.2. Наукова література

Антонович В. Про козацькі часи на Україні. – К., 1991.

Борисенко В. Еволюція соціальної структури українського суспільства XVIII ст. – К., 1986.

Борисенко В. Курс української історії. – К., 1998.

Борщак І. Мазепа. Орлик. Войнаровський. – Львів, 1991.

Борщак І., Мартель Р. Іван Мазепа. – К., 1991.

Володарі гетьманської булави. – К., 1994.

Гуржій О. Іван Скоропадський. – К., 2004.

Гуржий А. Эволюция феодальных отношений на Левобережной Украине. – К., 1986.

Когут З. Російський централізм і українська автономія. Ліквідація Гетьманщини, 1760 – 1830. – К., 1996.

Козацькі Січі. Нариси історії українського козацтва XVI – XVIII ст. – К., 1998.

Костомаров Н. Мазепа. – К., 1992.

Крикун М. Адміністративно-територіальний устрій Правобережної України в XV – XVIII ст. Кордони воєводств у світлі джерел. – К., 1993.

Мацьків Т. Гетьман Іван Мазепа в західноєвропейських джерелах 1687 – 1709 рр. – К. – Полтава, 1995.

Оглоблин О. Гетьман І. Мазепа і його доба. – К., 2001.

Павленко С. Іван Мазепа. – К., 2003.

Павленко С. Іван Мазепа як будівничий української культури. – К., 2005.

Павленко С. Оточення гетьмана Мазепи: соратники та прибічники. – К., 2004.

Сокирко О. Лицарі другого сорту. Наймане військо Лівобережної Гетьманщини 1669 – 1726 рр. – К., 2006.

1.5. Історія України XIX ст.

Узагальнюючі праці:

Борисенко В. Курс української історії. – К., 1998.

Верига В. Нариси з історії України (кінець XVIII – початок XX ст.). – Львів, 1996.

Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної української нації XIX – XX ст. – К., 1996.

Грушевський М. Історія України–Руси: В 11-ти т. – К., 1991 – 1998.

Грушевский М. Очерк истории украинского народа. – К., 1991.

Дорошенко Д. Нариси історії України: В 2-х т. – К., 1991.

Історія русів (український переклад І. Драча). – К., 1991.

Історія України в особах: XIX–XX ст. – К., 1995.

Історія України / під заг. ред. В. Смолія. – К., 2000.

Історія України: нове бачення: В 2-х т. – К., 1995–1996.

Крип'якевич І. Історія України. – Львів, 1990.

Культура і побут населення України. – К., 1993.

Україна крізь віки: У 15-ти т. – К., 1997 – 1999.

Шевчук В., Тараненко М. Історія української державності. – К., 1999.

1.5.1. Криза кріпосницької системи і розвиток нових соціально-економічних відносин в першій половині XIX ст.

Гордуновський О. Розвиток промислового виробництва у поміщицьких господарствах Правобережної України першої половини XIX ст. // УІЖ. – 2000. – № 1.

Гримич М. Подвірне землеволодіння в Україні у XIX ст. // Історичний журнал. – 2005. – № 1.

Гуржій І. Розвиток товарного виробництва і торгівлі на Україні (з кінця XVII ст. до 1861 р.). – К., 1962.

Гуржій І. Розклад феодально-кріпосницької системи в системі сільського господарства України першої половини XIX ст. – К., 1954.

Дружинина Е. Южная Украина в период кризиса феодализма, 1825 – 1860 гг. – М., 1981.

Кабузан В. Заселение Новороссии (Екатеринославской и Херсонской губерний) в XVIII – первой половине XIX вв. (1719 – 1858). – М., 1976.

Козацтво Південної України в першій половині XIX ст. – Запоріжжя, 1999.

Казьмирчук Г., Соловійова Т. Соціально-економічний розвиток Правобережної України в першій чверті XIX ст. – К., 1998.

Когут З. Російський централізм і українська автономія. Ліквідація Гетьманщини. 1760 – 1830. – К., 1996.

Лазанська Т. Історія підприємництва в Україні (на матеріалах торгово-промислової статистики XIX ст.). – К., 1999.

Мельник Л. Технічний переворот на Україні у XIX ст. – К., 1972.

Молчанов В. Рівень життя селян України у першій половині XIX ст. (до 1861 року) // Історичний журнал. – 2007. – № 1. – С. 80 – 94.

Селянський рух на Україні: середина XVIII – перша чверть XIX ст.: Збірник документів. – К., 1978; 1826 – 1849 рр. – К., 1985.

Слабченко М. Матеріали до економічно-соціальної історії України XIX ст. – К., 1927.

Цибенко В. З історії військово-господарських формувань в Україні: Новоросійське (Херсонське) військово-поселення кавалерії. 1817 – 1857 рр. – Одеса, 2006.

Шандра В. Малоросійське генерал-губернаторство 1802 – 1856 рр. – К., 2001.

Шандра В. Новоросійський бессарабський генерал-губернатор М.С. Воронцов (1823 – 1854 рр.) // УІЖ. – 2002. – № 1 – 3.

Шевчук А. Селянські господарства Волинської губернії напередодні скасування кріпосного права (друга половина 50-х – початок 60-х рр. XIX ст.) // Історичний журнал. – 2004. – № 6 – 7.

Щербина В. Аграрная политика царизма на Правобережной Украине (30 – начало 60-х гг. XIX в.): Автореф. дис... канд. ист. наук. – К., 1992.

1.5.2. Національне відродження у першій половині XIX ст.

“Руська трійця” в історії суспільно-політичного руху і культури України. – К., 1987.

“Русалка Дністрова”: Документи і матеріали. – К., 1989.

Борисенко В., Левченко І. Культурно-освітня діяльність громадськості Лівобережної України в 1825 – 1860 рр. – К., 2002.

Борщак І. Наполеон і Україна. – Львів, 1937.

Гончар Б., Захарчук О. Наполеон і Україна // Діалог. – 2002. – № 2.

Жулинський М. Духовна епоха в історії України (Про видання М.Й. Парпураю “Енеїди” І.Котляревського) // Дивослово. – 2000. – № 7.

Іванова Л. Роль інтелігенції України у формуванні етносоціальної свідомості у 30 – 40-і рр. XIX ст. // УІЖ. – 1991. – № 8.

Катренко А. Український національний рух XIX ст. – Ч. 1. – К., 1998.

Колесник В., Надтока О. Російська демократична інтелігенція та українське національне відродження (кінець XVIII – початок XX ст.). – К., 2002.

Левченко І. Роль народної ініціативи в розвитку початкової та середньої освіти на Лівобережній Україні в 1825 – 1860 рр.: Автореф. дис... канд. іст. наук. – Запоріжжя, 2002.

Люзняк М. Роль та місце “Руської трійці” в історії української філософії та формуванні національно-політичної свідомості. – Львів, 2003.

Мельник Л. Утвердження ідеї українського національного самовизначення. – К., 1992.

Нариси з історії українського національного руху. – К., 1994.

Онопрієнко В. Історія української науки XIX – XX ст. – К., 1998.

Петраси О. Руська трійця. – К., 1987.

Реєнт О. Європейська дипломатія й Україна під час наполеонівських війн // Нариси з історії дипломатії України. – К., 2001.

Сарбей В. Національне відродження України. – К., 1999.

Сарбей В., Крючков А. І.І. Срезневський – історик України. До 175-річчя з дня народження // УІЖ. – 1987. – № 6.

Тарасенко О. Становлення та розвиток історичної освіти і науки в Київському університеті. – К., 1995.

Український народ у Вітчизняній війні 1812 р. Збірник документів. – К., 1948.

Шпорлюк Р. Українське національне відродження у контексті європейської історії кінця XVIII – початку XIX ст. // Слово. – 1991. – № 4 (26).

Щербак Н. Національне питання в політиці царизму у Правобережній Україні (кінець XVIII – початок XX ст.) – К., 2005.

Ятищук О. Григорій Квітка-Основ'яненко в духовній історії України. – Тернопіль, 2003.

1.5.3. Рух декабристів в Україні

ІХ “Декабристські читання”: Тези Міжнародної науково-теоретичної конференції / ред. Г.Казмирчук. – К., 2004.

Х “Декабристські читання”: Тези Міжнародної науково-теоретичної конференції / ред. Г.Казмирчук. – К., 2005.

Багалій Д. Декабристи на Україні. – Харків, 1926.

Декабристи в Україні: Дослідження й матеріали / відп. ред. В.Смолій. – К., 2003.

Декабристи в Україні: Дослідження й матеріали / відп. ред. Г.Казмирчук. – Т. 4 – 5. – К., 2005.

Казмирчук Г. Українське декабриствознавство. – К., 2002.

Казмирчук Г. “Апостоли правди”. Рух декабристів в історичній літературі 1917 – першої половини 30-х рр. – К., 1997.

Казмирчук Г., Сілкін А. Концепція майбутнього державного устрою України в програмних документах декабристів // Розбудова держави. – 1994. – № 2.

Киянская О. Южный бунт: Восстание Черниговского пехотного полка 29 декабря 1825 г. – 3 января 1826 г. – М., 1997.

Котов В., Литвин О., Казмирчук Г. Рух декабристів. – К., 1982.

Лисенко М. Декабристський рух на Україні. – К., 1954.

Лисенко М. Повстання Чернігівського полку. – К., 1956.

Медведська Л. Павло Іванович Пестель. – К., 1964.

Медведська Л. Сергій Іванович Муравйов-Апостол. – К., 1961.

Наумець Л. Товариство об'єднаних слов'ян. – Житомир, 1997.

Рух декабристів на Україні. – Харків, 1926.

Сергієнко Г. Декабристи і Шевченко. – К., 1971.

Сергієнко Г. Декабристи та їх революційні традиції на Україні. – К., 1975.

Сергієнко Г. Суспільно-політичний рух на Україні після повстання декабристів (1826 – 1850). – К., 1971.

1.5.4. Тема 4. Політизація українського національного руху в першій половині XIX ст.

Бовуа Д. Шляхтич, кріпак і ревізор: Польська шляхта між царизмом та українськими масами (1831 – 1863). – К., 1996.

Гербильський Ю. Розвиток прогресивних ідей в Галичині у першій половині XIX ст. – Львів, 1964.

Гошуляк І. Зародження й розвиток ідеї соборності в українській суспільно-політичній думці дореволюційного періоду // Київська старовина. – 2004. – № 6 – 7.

Громакова Н. Суспільний рух польської шляхти Правобережної України в 1795 – 1830-х рр.: Автореф. дис... канд. іст. наук. – Донецьк, 2002.

Демкович-Добрянський М. Українсько-польські стосунки у XIX ст. – Мюнхен, 1969.

Исследование по истории польского общественного движения XIX – начала XX вв. – М., 1971.

Іванова Л. Україна в польському національно-визвольному русі в 30 – 50-х рр. XIX ст. – К., 1998.

Крижанівська О. Таємні організації в Україні. Масонський рух у XVIII – на початку XX ст. – К., 1998.

Наваловський М. Суспільно-політичний рух на Україні після повстання декабристів (1826 – 1850). – К., 1971.

Наваловський М. Українці й слов'янський конгрес у Празі 1848 р. – Харків, 1930.

Селянський рух на Україні в 40-х рр. XIX ст. Збірник документів. – К., 1949.

Ходоровський М. Масонство і Україна: Автореф. дис... канд. іст. наук. – Запоріжжя, 1999.

Шульга І. Соціально-економічні відносини і класова боротьба на Закарпатті в кінці XVIII – першій половині XIX ст. – Львів, 1965.

Шурат В. Основи шевченкових зв'язків з поляками // Вибрані праці з історії літератури. – К., 1963.

Ястребов Ф. Україна в першій половині XIX ст. – К., 1959.

1.5.5. Кирило-Мефодіївське товариство

Антонович М. Національно-політичні наслідки постанови Кирило-Мефодіївського братства // Генеза. – 1995. – № 1 (3).

Бойко М. Кирило-Мефодіївське товариство: Філософські та культурологічні ідеї національної самосвідомості та державотворення. – Дніпродзержинськ, 2006.

Возняк М. Кирило-Мефодіївське братство. – Львів, 1921.

Гончарук П. Засівач доброго, розумного, світлого (до 180-річчя від дня народження кирило-мефодіївця, вченого-енциклопедиста М.І. Гулака) // Київська старовина. – 2003. – № 2. – С. 114 – 132.

Гончарук П. Провісник дружби і співробітництва народів: До 180-річчя від дня народження кирило-мефодіївця М.І. Гулака. – К., 2002.

Гончарук П. Історичні погляди кирило-мефодіївців. – К., 2002.

Гончарук П. Провісники української ідеї (до 160-річчя Кирило-Мефодіївського товариства) // Київська старовина. – 2006. – № 1. – С. 3 – 30.

Дудченко Г. Кирило-Мефодіївське товариство: народження міфу (1847 – 1870-ті рр.) // Наукові записки НПУ ім. М.Драгоманова. – Вип. 38. – К., 2001. – С. 102 – 108.

Дудченко Г. Кирило-Мефодіївське товариство в публіцистичній та науковій спадщині М. Драгоманова // УІЖ. – 2003. – № 3.

Зайончковський П. Кирило-Мефодіївське братство. – М., 1956.

Зайцев П. Життя Тараса Шевченка. – К., 1994.

Кирило-Мефодіївське товариство. Збірка документів. – Т. 1 – 3. – К., 1990.

Козак С. Українська змова і месіанізм: Кирило-Мефодіївське братство / пер. з польської мови і ред. М.Лесюк. – Івано-Франківськ, 2004.

Костомаров М. “Закон Божий” (Книга буття українського народу). – К., 1990.

Куліш П. Твори в 2-х томах. – Т. 2. – К., 1989.

Лисенко Л. Розробка Кирило-Мефодіївським товариством ідеї слов'янської Федерації (1845 – 1847 рр.): Автореф. дис... канд. іст. наук. – К., 1996.

Луняк Є. Кирило-Мефодіївське товариство в історичних дослідженнях другої половини XIX – XX ст.: Автореф. дис... канд. іст. наук. – Донецьк, 2003.

Матеріали до історії Кирило-Мефодіївського братства. Признання кирило-мефодіївців. – К., 1915.

Сергієнко Г. Т.Г. Шевченко і Кирило-Мефодіївське товариство. – К., 1983.

Сондерс Д. Микола Костомаров і творення української етнічної ідентичності // Київська старовина. – 2001. – № 5.

Спогади про Т. Шевченка. – К., 1982.

Шевченко Т. Документи та матеріали до біографії (1814 – 1861). – К., 1975.

1.5.6. Українська культура першої половини XIX ст.

Волошин І. Джерела народного театру на Україні. – К., 1963.

Затенацький Я. Українське мистецтво першої половини XIX ст. – К., 1965.

Іван Семенович Орлай. З наукової спадщини / упор. Д.Данилюк. – Ужгород, 2005.

Іванова Л. Українське просвітництво в контексті західноєвропейських теорій у 40 – 60-х рр. XIX ст. // Історичний журнал. – 2006. – № 5.

Історія українського мистецтва: У 6-ти томах. – К., 1972.

Історія української літератури: У 8-ми томах. – К., 1967.

Кисіль О. Український театр. – К., 1968.

Колесник В., Надтонка О. Участь української інтелігенції в українознавчих дослідженнях у першій половині XIX ст. // Історичний журнал. – 2004. – № 6 – 7.

Крижанівський О. Церква у соціально-економічному розвитку Правобережної України XVIII – перша половина XIX ст. – К., 1991.

Мирошниченко П. Культура русского и украинского крестьянства конца эпохи феодализма (1760 – 1861 гг.). – Донецк, 1999.

Нарис історії архітектури Української РСР. – К., 1957.

Огієнко І. Українська культура. – К., 1991.

Письменники Західної України 30 – 50-х рр. XIX ст. – К., 1965.

Розсоха Л. Садибний театр на Миргородщині за гоголівських часів // Київська старовина. – 2003. – № 5. – С. 166 – 175.

Семчишин М. Тисяча років української культури. – К., 1993.

Спогади про Шевченка. – К., 1958.

Українська культура. – К., 1993.

Українське просвітництво в контексті західноєвропейських теорій у 40 – 60-х рр. XIX ст. // Історичний журнал. – 2006. – № 5.

Чалий Д. Становлення реалізму в українській літературі. Перша половина XIX ст. – К., 1956.

Шип Н. Русско-украинское культурное сотрудничество в XVIII – первой половине XIX вв. – К., 1988.

1.5.7. Відміна кріпацтва і буржуазні реформи на українських землях другої половини XIX ст.

Бестужев И. Крымская война 1853 – 1856 гг. – М., 1956.

Бойко В. Реформа управління державними селянами другої половини ХІХ ст. в Лівобережній Україні // Сіверянський літопис. – 2000. – № 5.

Бойко В. Реформи державних селян другої половини ХІХ ст. в Лівобережній Україні: Автореф. дис.канд. іст. наук. – Донецьк, 2001.

Бондаревський А. Волосне управління та становище селян на Україні після реформи 1861 р. – К., 1961.

Горенко Л., Присяжнюк Ю. До аграрної історії України: деякі аспекти соціально-економічного розвитку Правобережної України в ХІХ ст. – Черкаси, 1996.

Захарова І. Роль земств у розвитку народної освіти в Україні (1864 – 1917 рр.): Автореф. дис... канд. іст. наук. – К., 2002.

Краснікова О. З історії становлення і функціонування земельних банків в Україні (1861 – 1918 рр.) // УІЖ. – 1999. – № 6.

Марочко В. Українська селянська кооперація. Історико-теоретичний аспект (1861-1929 рр.): Автореф. дис... д-ра іст. наук. – К., 1995.

Марченко О. Міське самоврядування на Півдні України у другій половині ХІХ ст.: Автореф. дис... канд. наук. – Одеса, 1997.

Нікітін Ю. Селянське управління в Київській губернії у 70-х рр. ХІХ ст. // Наукові записки НПУ ім. М. Драгоманова. – Вип. 38. – К., 2001. – С. 56 – 65.

Олійників О. Українці у Кримській війні. – Одеса, 2004.

Орловський Б. Селянські реформи в Україні 1848 – 1861 рр., їх значення і наслідки // Генеза. – 1994. – № 1.

Павлюк В. Магнатерія Волині в умовах розвитку ринкових відносин у другій половині ХІХ ст. // УІЖ. – 2000. – № 1.

Присяжнюк Ю. Ментальність українського селянства в умовах капіталістичної трансформації суспільства (другої половини ХІХ ст.) // УІЖ. – 1999. – № 3.

Присяжнюк Ю. Українське селянство ХІХ – ХХ ст.: Еволюція, ментальність, традиціоналізм. – Черкаси, 2002.

Присяжнюк Ю., Горленко Л. Ринкова еволюція аграрних відносин в Україні (друга половина ХІХ ст. – 1905 р.) // УІЖ. – 2000. – № 5.

Реєнт О. Україна в імперську добу (ХІХ – початок ХХ ст.). – К, 2003.

Скиба О. Селянська реформа ХІХ ст. на території Слов'янсько-сербського та Старобільського повітів Катеринославської губернії. – Луганськ, 2006.

Ткаченко О. Підприємницька та меценатська діяльність родини Терещенків в Україні (1861 – 1917 рр.). – Автореф. дис... канд. іст. наук – К., 1998.

Щерба Т. Структура прибутків та видатків бюджетів міського самоуправління Правобережної України в другій половині ХІХ ст. // Наукові записки НПУ ім. М. Драгоманова. – Вип. 45. – К., 2002. – С. 51 – 61.

1.5.8. Індустріалізація промисловості в другій половині ХІХ ст.

Бровер І. Україна на переломі до промислового капіталізму: соціально-економічні нариси й матеріали. – Одеса, 1931.

- Венгерська В. Формування кредитно-банківської системи на Правобережній Україні (кінець XVIII – початок XX ст.). – К., 1997.
- Гай-Нижник П. Зародження і занепад української кооперації (кінець XIX ст. – 1920 р.) // Київська старовина. – 2003. – № 6. – С. 87 – 93.
- Голобуцький В. Економічна історія Української РСР. (Дожовтневий період). – К., 1930.
- Гуржій І. Україна в системі всеросійського ринку 60 – 90-х рр. XIX ст. – К., 1968.
- Довжук І. Вугільно-металургійна промисловість Донбасу та України в кінці 80 – 90-х рр. XIX ст. – К., 1997.
- Заєць О. Залізорудна промисловість України в дореволюційний період. – К., 1974.
- Заєць О. Товарне сільськогосподарське виробництво на Чернігівщині у другій половині XIX ст. // Київська старовина. – 2003. – № 1. – С. 58 – 65.
- Крутіков В. Гірничопромислова буржуазія Донецько-Придніпровського регіону та соціально-економічна політика царизму в пореформений період (60 – 90-ті рр. XIX ст.): Автореф. дис... д-ра іст. наук. – Кіровоград, 1996.
- Лазанська Т. Історія підприємництва в Україні (на матеріалах торгово-промислової статистики XIX ст.). – К., 1999.
- Машкін О. Історія зародження та розвитку акціонерних об'єднань в сільськогосподарському машинобудуванні України (XIX – початок XX ст.): Автореф. дис... канд. іст. наук. – К., 1997.
- Мельник Л. Технічний переворот на Україні у XIX ст. – К., 1972.
- Мельник О. Криворізькому залізнорудному басейну – 125: документи і матеріали (1873 – 1941). – Кривий Ріг, 2007.
- Олянич В. Розвиток цукрової промисловості на Лівобережній Україні (наприкінці XIX – на початку XX ст.): Автореф. дис... канд. іст. наук. – Харків, 2000.
- Орлик В. Казенні палати в системі фінансового управління Російської імперії в кінці XVIII – у XIX ст. (на матеріалах Київської губернії) // УІЖ. – 2003. – № 2.
- Пилипенко О. Експорт лісу та продукції деревообробної промисловості з України наприкінці XIX – на початку XX ст. // Київська старовина. – 2006. – № 5. – С. 36 – 41.
- Пилипенко О. Експорт продукції птахівництва з Наддніпрянської України наприкінці XIX – на початку XX ст. // Київська старовина. – 2006. – № 3. – С. 80 – 97.
- Половець В. Історія кооперації Лівобережної України (1861 – 1917 рр.). – Чернігів, 2002.
- Темірова Н. Поміщики України в 1861 – 1917 рр.: соціально-економічна еволюція. – Донецьк, 2003.
- Фареній І. З історії становлення кооперативного руху в Наддніпрянській Україні: друга половина XIX – початок XX ст. – Черкаси, 2003.
- Чернецький Є. Правобережна шляхта за російського панування (кінець XIX – початок XX ст.): джерела, структура стану, роди. – Біла Церква, 2007.

Шляхов О. Судновласники і моряки Азово-Чорноморського басейну: 90-ті рр. XIX ст. – Дніпропетровськ, 2003.

1.5.9. Суспільно-політичний та національний рухи

Гошуляк І. Зародження й розвиток ідеї соборності в українській суспільно-політичній думці дореволюційного періоду // Історичний журнал. – 2004. – № 6 – 7.

Гудь Б. Загибель Аркадії: Етносоціальні аспекти українських політичних конфліктів XIX – першої половини XX ст. – Львів, 2006.

Довгич В. Українська ідея в політичній теорії Драгоманова. – К., 1992.

Дудко В. Аудиторія журналу Основа (1861 – 1862): кількісний вимір // Київська старовина. – 2001. – № 6.

Іванова Л. Державницька ідея в громадівському русі 60-х рр. XIX ст. // Україна в XX ст.: уроки, проблеми, перспективи. – К., 2001.

Іванова Л. До питання про Київську громаду // Історичні записки. – К., 1999.

Іванова Л. Суспільно-політичний рух в Україні в 50-60-х рр. XIX ст. – К., 2000.

Іванова Л. Харківська громада // Вісник Академії праці і соціальних відносин федерації профспілок України. – К., 2000.

Іванова Л., Іванченко Р. Громадівський рух 60-х рр. XIX ст. в Україні. – К., 1999.

Іванова Л., Іванченко Р. Суспільно-політичний рух 60-х рр. XIX ст. в Україні: до проблем становлення ідеології. – К., 2000.

Іванченко Р. Михайло Драгоманов у суспільно-політичному русі Росії та України. – К., 1971.

Історія українських політичних партій. Кінець XIX ст. – 1917 р.: Хрестоматія-посібник / упор. Б.Королов, І.Михальський. – Ч. 1. – К., 2004.

Катренко А. Національно-культурна та політична діяльність Київської громади (60 – 90-ті рр. XIX ст.). – К., 2003.

Катренко А. Український національний рух XIX ст. – Ч. 2. – К., 1999.

Круглашов А. Драма інтелектуала: Політичні ідеї Михайла Драгоманова. – Чернівці, 2000.

Левицька Н. Академічний студентський рух в Україні в кінці XIX – на початку XX ст. – К., 1998.

М.Драгоманов. Біографічний нарис // УІЖ. – 1991. – № 9.

Нариси з історії українського національного руху. – К., 1994.

Наумов С. Український політичний рух на Лівобережжі (90-ті рр. XIX ст. – лютий 1917 р.). – Харків, 2006.

Перші міжнародні Драгоманівські читання. Матеріали – Вип. 1. – К., 2003.

Побірченко Н. Короткий біографічний словник членів Київської старої громади (другої половини XIX – початку XX ст.). – К., 1999.

Романенко Є. Формування українських національних партій на території Російської імперії на рубежі XIX – XX ст.: порівняльний аналіз // Київська старовина. – 2003. – № 2. – С. 30 – 35.

Тарасов А. Опозиційний рух учнівської молоді півдня України 60 – 70-х рр. XIX ст. // Київська старовина. – 2006. – № 2. – С. 56 – 62.

Тисяча років українській суспільно-політичній думці у 9-ти томах. – К., 2001. – Т. 5. – Кн. 2: Кінець XIX – початок XX ст.

Чикаленко Є. Спогади (1861 – 1907) – К., 2003.

Шип Н. Суспільно-політичне і духовне життя українців у складі Російської імперії (XIX ст.): Нариси для самостійного опрацювання з курсу “Історія України”. – К., 2004.

1.5.10. Політична діяльність таємних організацій, гуртків і груп в другій половині XIX ст.

Брицький П. Політичні ідеї та рухи в Україні у другій половині XIX ст. // Історія в школі. – 1999. – № 6.

Голуб І. Українська соціал-демократія і міжнародний соціалізм: сторінки політичної історії (кінець XIX – перша чверть XX ст.). – Дніпропетровськ, 1998.

Гошовська В. Становлення української соціал-демократичної думки кінця XIX – початку XX ст. – Харків, 1997.

Дмитренко А. Студентський рух в університеті Святого Володимира в 60 – 80-х рр. XIX ст. // Сіверянський літопис. – 2002. – № 5.

Дмитриченко В. Соціалістична думка на Україні в 70-х – на початку 80-х рр. XIX ст. – К., 1974.

Жученко В. Соціально-економічна програма революційного народництва на Україні. – К., 1969.

Заруба В. Антін Синявський та Одеська Громада 90-х рр. XIX ст. // Київська старовина. – 2003. – № 4. – С. 23 – 29.

Катренко А. Національно-культурна та політична діяльність Київської громади (60 – 90-ті рр. XIX ст.) – К., 2003.

Катренко А. У пошуках шляхів побудови справедливого суспільства (Діяльність народівців і чорнопредільців в Україні у 80-х рр. XIX ст.). – К., 2001.

Катренко А. Український національний рух XIX ст. – Ч. 2. – К., 1999.

Катренко А., Мойсієнко В. Демократичний рух в Україні 70 – 80-х рр. XIX ст. – Черкаси, 1994.

Наумов С. Братство тарасівців // УІЖ. – 1999. – № 5 – 6.

Павко А. Політичні партії, організації в Україні: кінець XIX – початок XX ст. – К., 1999.

Пашук А. Проблеми суспільного розвитку в ідеології революційного демократизму України (друга половина XIX – початок XX ст.). – Львів, 1982.

Політичний терор і тероризм в Україні (XIX – XX ст.). – К., 2002.

Романенко Є. Формування українських національних партій на території Російської імперії на рубежі XIX – XX ст.: порівняльний аналіз // Київська старовина. – 2003. – № 2.

Рудько М. Революційні народники на Україні (70-ті рр. XIX ст.) – К., 1973.

Світленко С. Народництво в Україні 60 – 80-х рр. XIX ст.: теоретичні проблеми джерелознавства та історії. – Дніпропетровськ, 1999.

Світленко С. Народництво в Україні 60 – 80-х рр. XIX ст.: аналіз публікацій документальних джерел. – Дніпропетровськ, 1995.

Світленко С. Народництво в Україні: сучасний погляд на проблему // УІЖ. – 1997. – № 3 – 4.

Фесенко А. Народницький рух на Миргородщині // Київська старовина. – 2002. – № 3.

1.5.11. Зміни у соціальній та національній структурі української нації другої половини XIX ст.

Бовуа Д. Битва за землю в Україні 1863 – 1914: Поляки в соціально-етнічних конфліктах. – К., 1998.

Горбань Т. Українці в структурі етнонаціональної ієрархії Російської імперії (XIX – початок XX ст.) // Історичний журнал. – 2005. – № 6.

Кривошея І. Еволюція дворянства Правобережної України наприкінці XVIII – початку XX ст. (за матеріалами Київської губернії): Автореф. дис... канд. іст. наук. – К., 1997.

Мазурка Л. Формування української меншини в Казахстані (80-ті рр. XIX – початок 30-х рр. XX ст.): Автореф. дис... канд. іст. наук. – К., 1996.

Монолатій І. Етнонаціональні спільноти в Галичині (1867 – 194 рр.): критичний аналіз методологічних підходів // Історичний журнал. – 2005. – № 4.

Наулко В. Етнічний склад населення Української РСР. – К., 1965.

Павлюченко О. Україна в російсько-югославських суспільних зв'язках другої половини XIX – початку XX ст.: Автореф. дис... канд. іст. наук. – К., 1992.

Петренко Є. Переселення козаків і селян України на Кубань (1792 – 1917): Автореф. Дис... канд. іст. наук. – К., 1997.

Поліщук Ю. Етносоціальна структура населення Волині за переписом 1897 р. // Сіверянський літопис. – 2002. – № 1.

Попечительный Комитет об иностранных поселениях Южного края России 1799 – 1876 гг. – Одесса, 2001.

Попок А. Українські поселення на Далекому Сході як теоретичний та етнокультурний феномен (кінець XIX – XX ст.): Автореф. дис... канд. іст. наук. – К., 2002.

Сергійчук В. Українці в імперії. – К., 1992.

Скорейко Т. Населення Буковини за австрійськими урядовими переписами другої половини XIX – початку XX ст. – Чернівці, 2002.

Стрелко А. Славянское население в странах Латинской Америки. – К., 1980.

Тихонов В. Переселения в России во второй половине XIX в. – М., 1972.

Українські канадці в історичних зв'язках із землею батьків. – К., 1990.

Шлепаков А. Українська трудова еміграція в США і Канаді (кінець XIX – початок XX ст.). – К., 1960

Якименко Н. Переселение крестьян Украины на окраины России в период капитализма (1861 – 1917 гг.): Автореф. дис д-ра ист. наук. – Полтава, 1988.

1.5.12. Західноукраїнські землі в другій половині XIX ст.

Алексієвець М. Роль М.Грушевського у піднесенні національної самосвідомості українського народу (кінець XIX – початок XX ст.). – Тернопіль, 2002.

Гелей С. Консервативна течія в суспільно-політичній думці України в XIX ст. – Львів, 1996.

Гончарук Т. Боротьба українців Східної Галичини за справедливую систему виборів. – К., 1998.

Гончарук Т. Формування виборчої системи в Східній Галичині у другій половині XIX ст. – К., 1998.

Грицак Я. “Молоді” радикали в суспільно-політичному житті Галичини // Записки НТШ. – Т. 222. – Львів, 1991.

Добржонський О. Національний рух українців Буковини XIX – XX ст. – Чернівці, 1999.

Історія суспільних рухів і політичних партій в Україні (XIX ст. – 1920 р.). – Львів, 1993.

Кондратюк К. Нариси історії українського національно-визвольного руху XIX ст. – Тернопіль, 1993.

Кугутяк М. Галичина: сторінки історії. Нарис суспільно-політичного руху (XIX ст. – 1939 р.). – Івано-Франківськ, 1993.

Куций Г. Галицьке русофільство XIX ст.: генеза історичної свідомості // Історичний журнал. – 2006. – № 6.

Москвофільство: документи і матеріали. – Львів, 2001.

Попов В. Громадські та культурні зв'язки народів Австро-Угорщини з українцями в 60 – 80-ті рр. XIX ст.: Автореф. дис... канд. іст. наук. – Донецьк, 2002.

Рацілевич А. Український національний рух на Волині наприкінці XIX ст. – у листопаді 1917 р. (історіографія проблеми) // Історичний журнал. – 2004. – № 3.

Савенко В. Роль Наукового товариства ім. Т.Шевченка в українському національному відродженні (друга половина XIX – початок XX ст.): Автореф. Дис...канд. іст. наук. – Чернівці, 1997.

Сухий О. Галичина: між Сходом і Заходом: Нариси історії XIX – початку XX ст. – Львів, 1999.

Українські політичні партії кінця XIX – початку XX ст. Програмові і довідкові матеріали / упор. В.Шевченко. – К., 1993.

Федорук О. До історії становлення культу Т.Шевченка у Галичині у 60-х рр. XIX ст. (народовці й Куліш) // Київська старовина. – 2001. – № 4.

Філіпчук В. Початки українського національного відродження на Буковині // УІЖ. – 1999. – № 2.

Химка Д. Зародження польської соціал-демократії та українського радикалізму в Галичині (1860 – 1890). – К., 2002.

Чорновіл І. Галицький сейм: виборчі компанії 1889 – 1895 рр. // Київська старовина. – 2002. – № 1.

Чорновіл І. Поляки й українці в політиці Австро-Угорщини в другій половині 80-х рр. XIX ст. // Українська спадщина, національна свідомість, державність. Збірник наукових праць. – Львів, 1995.

Чорновіл І. Польсько-українська угода 1890 – 1894 рр.: генеза, перебіг подій, наслідки: Автореф. дис... канд. іст. наук. – Львів, 1995.

Чорновіл І. Польсько-українська угода 1890 – 1894 рр. – Львів, 2000.

Шевчук А. Про характер діяльності Волинського відділення Селянського поземельного банку в 1883 – 1906 рр. // Історичний журнал. – 2004. – № 10 – 11.

Шевчук А. Польське національне повстання 1863р.: вплив на становище селян Волинської губернії (60 – 70 рр. XIX ст.) // Історичний журнал. – 2005. – № 6.

Янишин Б. Народовці на рубежі 70 – 80-х рр. XIX ст. у контексті політичної культури галицьких українців // УІЖ. – 2001. – № 6.

1.5.13. Українська культура другої половини XIX ст.

Борисенко В. Боротьба демократичних сил за народну освіту на Україні в 60 – 90-х рр. XIX ст. – К., 1980.

Історія української культури: У 5 т. – Т. 4. – Кн. 2. – К., 2005.

Коцаренко Т. Амвросій Метлинський в контексті розвитку європейської та української фольклористики доби романтизму другої половини XIX ст. // Київська старовина. – 2006. – № 5. – С. 71 – 83.

Кушпет В. Старцівство: мандрівні співці-музиканти в Україні (XIX – початок XX ст.) – К., 2007.

Лазуренко В. Від роду до роду: Громадське життя і побут українського селянства у другій половині XIX ст. – Черкаси, 2004.

Лузняк М. Українська науково-популярна книга кінця XIX – початку XX ст. як соціокультурний феномен: з історії виникнення та становлення. – Львів, 2000.

Нариси з історії українського мистецтва. – К., 1990.

Огієнко І. Українська культура. – К., 1991.

Онопрієнко В. Історія української науки XIX – XX ст. – К., 1998.

Пилипенко О. Система освіти в Україні на рубежі XIX – XX ст. // Київська старовина. – 2004. – № 6. – С. 31 – 40.

Родина Колессів у духовному та культурному житті України кінця XIX – XX ст.: збірник наукових праць та матеріалів / упор. А.Вовчак, І.Довглюк; відп. ред. В.Івашків. – Львів, 2005.

Рубан В. Український портретний живопис другої половини XIX ст. – початку XX ст. – К., 1986.

Смольницька М. Колегія Павла Галагана в національно-культурному житті України (1871 – 1920 рр.). – К., 2007.

Стоян Т. Університетська освіта в другій половині XIX ст.: Автореф. дис... канд. іст. наук. – К., 1999.

Український драматичний театр. В 2-х томах. – Т. 1. – К., 1957.

Українсько-польські культурні відносини XIX – XX ст. / відп. ред. О.Федорук. – К., 2003.

- Франко О. Федір Вовк – вчений і громадський діяч. – К., 2000.
- Херсонєць Н. Освітній рух сільських та міських громад на Півдні України у другій половині XIX ст. // Київська старовина. – 2006. – № 1. – С. 64 – 72.
- Чорний О. Торговельно-морехідна освіта в Україні у другій половині XIX – на початку XX ст. // Історичний журнал. – 2006. – № 3.
- Чуткий А. Про подвійну лояльність української інтелігенції Наддніпрянщини другої половини XIX ст. // Історичний журнал. – 2004. – № 10 – 11.
- Чуткий А. Професура Університету Св. Володимира і вища жіноча освіта у Києві (друга половини XIX – початок XX ст.) // Історичний журнал. – 2005. – № 5.
- Шевченко Л. М.І. Пирогов в Україні. – К., 1996.
- Шип Н. Київська духовна академія – центр вищої духовної освіти Наддніпрянської України (XIX – початок XX ст.) // УІЖ. – 1999. – № 2.
- Шудря Є. Подвижниці народного мистецтва: бібліографічні нариси. – Зошит 1. – К., 2003.
- 5.1.3.Електронна бібліотека кафедри історії України
Архів М.П. Драгоманова. – Варшава, 1938.
- Борисенко В. Боротьба демократичних сил за народну освіту на Україні в 60 – 90-х рр. XIX ст. – К., 1980.
- Грінчеко Б. – Драгоманов М. Діалоги про українську національну справу. – К., 1994.
- Громада № 5.Укладач М.Драгоманов. – Женева, 1882.
- Драгоманов М. Австро-руські спомини (1867 – 1877) // літературно-публіцистичні праці в 2-х т. – Т. 2. – К., 1970.
- Драгоманов М. Вибрані праці. – Т. 1. – Кн. 1. – К., 2006.
- Драгоманов М. Листи на Наддніпрянську Україну. – Коломия, 1894.
- Драгоманов М. Політичні пісні українського народу XVIII – XIX ст. – Ч. 1. – Женева, 1883.
- Драгоманов М. Політичні пісні українського народу XVIII - XIX ст. – Ч. 2. – Женева, 1883.
- Драгоманов М. Українська література, проскрибована російським урядом. – Львів, 2001.
- Костомаров М. Закон Божий (Книга буття українського народу). – К., 2001.
- Павлик М. М.П. Драгоманов. Єго юбилей, смерть, автобіографія і список творів. – Львів, 1896.
- Павлик М. М.П. Драгоманов. Переписка. – Львів, 1901.
- Павлик М. Переписка М.Драгоманова з М.Бучинським. – Львів, 1910.
- 5.1.4.Наукова література
- Бовуа Д. Битва за землю в Україні 1863 – 1914. Поляки в соціо-етнічних конфліктах. – К., 1998.
- Борисенко В. Курс української історії. – К., 1998.
- Борисенко В., Левченко І. Культурно-освітня діяльність громадськості Лівобережної України в 1825 – 1860 рр. – К., 2002.
- Доценко О., Іванова Л. Кирило-Мефодіївське товариство. – К., 2002.

Задеснянський Р. Національно-політичні погляди М. Драгоманова, їх вплив та значення. – Торонто, 1980.

Іванова Л. Україна між Сходом і Заходом. – К., 2007.

Іванова Л., Іванченко Р. Суспільно-політичний рух 60-х рр. ХІХ ст. в Україні. – К., 2000.

Іванченко Р. Раби Києва не мовчали... – К., 1991.

Когут З. Російський централізм і українська автономія: Ліквідація Гетьманщини, 1760 – 1830. – К., 1996.

Листування І. Франка та М. Драгоманова / редкол. Вакарчук І., Ісаєвич Я. – Львів, 2006.

Лозинський М. 40 літ діяльності просвіти. – Львів, 1908.

Лукеренко В. Світогляд М. Драгоманова. – К., 1965.

Сарбей В. Національне відродження України // Україна крізь віки: В 15-ти томах. – К., 1998. – Т. 9.

1.6. Історія України 1900-1939 рр.

Узагальнюючі праці

Верига В. Нариси з історії України (кінець ХVІІІ – початок ХХ ст.). – Львів, 1996.

Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної української нації ХІХ – ХХ ст. – К., 1996.

Історія України в особах: ХІХ – ХХ ст. – К., 1995.

Історія України. Під загальною редакцією В. Смолія. – К., 2000.

Історія України ХХ ст. – К., 2000.

Історія України: нове бачення: В 2-х т. – К., 1995 – 1996.

Культура і побут населення України. – К., 1993.

Нарис історії України ХХ ст. Навчальний посібник. Під загальною редакцією В. Смолія. – К., 2002.

Україна крізь віки: У 15-ти т. – К., 1997 – 1999.

Шевчук В., Тараненко М. Історія української державності. – К., 1999.

1.6.1. Україна на початку ХХ ст. (1900-1913 рр.)

Андрусишин Б. У пошуках соціальної рівноваги. Нарис історії робітничої політики українських урядів 1917 – 1920 рр. – К., 1995.

Борисенко В., Непорожня Г. Суспільно-політична діяльність учителів і учнівської молоді України в 1899 – перша половина 1907 рр. – К., 2002.

Бочаров В. Ліквідація общинного землекористування в Україні (1906 – 1917 рр.) // Наука. Релігія. Суспільство. – 2005. – № 2. – С. 3 – 9.

Голобуцький В. Економічна історія Української РСР. Дожовтневий період. – К., 1970.

Горбань Т. Ідея соборності в українській суспільно – політичній думці першої чверті ХХ ст. // УІЖ. – 2005. – № 6. – С. 95 – 102.

Гошуляк І. Зародження й розвиток ідеї соборності в українській суспільно-політичній думці дореволюційного періоду // Історичний журнал – 2004. – № 6 – 7. – С. 71 – 89.

Михальський І. До мемуарів діячів національно-визвольного руху України кінець XIX – початок XX ст. // Пам'ять століть. – 2003. – № 5. – С. 96 – 106.

Павко А. Політичні партії, організації в Україні: кінець XIX – початок XX ст.: зародження, еволюція, діяльність, історична доля. – К., 1999.

Реєнт О. Революційні та соціальні рухи трудящих мас України // УІЖ. – 2005. – № 4. – С. 89 – 107.

Реєнт О. Україна в імперську добу (XIX – початок XX ст.). – К., 2003.

Робітничий рух на Україні. Збірка документів і матеріалів. – К., 1987.

Шаповал Ю. Україна XX ст.: Особи та події в контексті історії. – К., 2001.

1.6.2. Тема 2. Україна в Першій світовій війні

Адамовський В. Депортація населення з українських земель напередодні і в роки Першої світової війни // Історія України. – К., 2004.

Брусилов А. Мои воспоминания // Военно-исторический журнал. – 1989. – № 10, 12.

Волковинський В. Бойові дії на українських землях у роки Першої світової війни // Проблеми історії України. – 2003. – Вип. 4. – С. 52 – 69.

Гермайзе Й. Нариси з історії революційного руху на Україні. – К., 1926.

Головко О. Апарат управління фінансами Російської імперії на українських землях у роки Першої світової війни // Право України. – 2005. – № 3. – С. 129 – 131.

Грушевський М. Новий період історії України за роки від 1914 до 1919. – К., 1992.

Загребельна Н. Допомога громадських організацій Південно-Західного фронту в роки Першої світової війни (1914 – 1918 рр.) // Історія України. – 2003. – С. 92 – 116.

Зорик А. Политические партии России и Украины в годы Первой мировой войны (1914 – февраль 1917 гг.). – Харьков, 2002.

Кась'янов Г. Українська інтелігенція на рубежі XIX – XX ст.: соціально-політичний портрет. – К., 1990.

Кривець Н. Українсько-німецькі взаємини наприкінці Першої світової війни // Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки. – К., 2004. – Вип. 13. – С. 27 – 42.

Перша Світова війна і слов'янські народи. – К., 1998.

Реєнт О. Перша світова війна і Україна. – К., 2004.

Реєнт О. Україна в період Першої світової війни: історіографічний аналіз // УІЖ. – 2004. – № 4. – С. 3 – 37.

Шацило В. Первая мировая война 1914 – 1918: факты, документы. – М., 2003.

1.6.3. Революційний рух і державне будівництво в Україні. Утворення УНР

Андрусишин Б. У пошуках соціальної рівноваги. Нарис історії робітничої

політики українських урядів революції та визвольних змагань 1911 – 1920 рр. – К., 1995.

Бондаренко Д. Взаимоотношения Временного правительства и УЦР. – Одесса, 2004.

Василік І. Військове міністерство Української Держави (1918): Структура функції // Військово-історичний альманах. – 2005. – Ч. 1. – С. 4 – 12.

Верстюк В. Українська Центральна Рада. – К., 1997.

Винниченко В. Відродження нації. – К., 1990. – Ч. 1 – 3.

Грушевський М. Новий період в історії України за роки від 1910 – 1919. – К., 1992.

Гусев В. Падіння Центральної Ради – початок нової сторінки української історії // Історія України. – 2003. – № 19. – С. 1 – 6.

Держалюк М. Міжнародне становище України та її визвольна боротьба у 1917 – 1922 рр. – К., 1998.

Дорошенко Д. Історія України 1917 – 1923: В 2-х т. – Т. 1. – К., 2002.

Захарчук А. Державотворчі пошуки в Україні періоду Ц.Р.: політико-правовий аспект. – Суми, 2003.

Копиленко О. Сто днів Центральної Ради. – К., 1992.

Кудлай О. Діяльність Народного міністерства внутрішніх справ УНР // УІЖ. – 2005. – № 2. – С. 90 – 104.

Мазепа І. (1884 – 1952). Україна в огні й бурі революції 1917 – 1921. – К., 2003.

Матвієнко В. Центральна Рада: федералістська ідея та інтеграційна політика // Память століть. – 2003. – № 5. – С. 88 – 95.

Нагаєвський І. Історія української держави ХХ ст. – К., 1993.

Реєнт О. Більшовизм і українська революція 1917 – 1920 рр. спроба визначення характеру і динаміки соціальних процесів. – К., 1994.

Солдатенко В. Українська революція. Історичний нарис. – К., 1999.

Українська революція і державність (1917 – 1920 рр.) – К., 1998.

Український національно-визвольний рух. Березень – листопад 1917: Документи і матеріали. – К., 2003.

1.6.4. Українська держава Павла Скоропадського (квітень- грудень 1918 р.)

Андрусишин Б. Програмні засади робітничої політики гетьманського уряду // Наукові записки. Збірник молодих вчених та аспірантів. – Т. 1. – К., 1996.

Боберський І. Щоденник, 1918 – 1919 рр. – К., 2003.

Гай-Нижник П. Грошова (емісійна) політика уряду Української держави 1918 р. // Фінанси України. – 2007. – № 4. – С. 136 – 145.

Держалюк М. Міжнародне становище України та її визвольна боротьба у 1917 – 1922 рр. – К., 1998.

Захарченко П. Селянська війна в Україні: рік 1918. – К., 1997.

Осауленко Л. Гетьман України П. Скоропадський 29 квітня 1918 р. – 14 грудня 1918 р.: Кн. 1. – Луцьк, 2003.

Павленко Ю., Храмов О. Українська державність у 1917 – 1919 рр. історико-

генетичний аналіз. – К., 1995.

Павлюк О. Боротьба України за незалежність і політика США (1917 – 1923). – К., 1996.

Папакін Г. Павло Скоропадський: патріот, державотворець, людина: Історико-архівні нариси. – К., 2003.

Пиріг Р. Земельна реформа гетьмана Павла Скоропадського: спроба проведення та причини невдачі // УІЖ. – 2006. – № 3. – С. 68 – 84.

Реєнт О. Павло Скоропадський. – К., 2003.

Скоропадський П. Спомини. – К., 1992; 1997.

Трофимович В. Деякі аспекти державотворення в період Гетьманату Скоропадського // Україна соборна. – К., 2005. – Вип. 2. – Ч. 1. – С. 141 – 153.

Церква в Українській державі. Доба Гетьманату. – К., 1997.

1.6.5. Відродження Української Народної Республіки під проводом Директорії

Андрусишин Б. Директорія УНР і автокефалія Української Православної церкви // Пам'ять століть. – 2004. – № 5. – С. 4 – 23.

Андрусишин Б. У пошуках соціальної рівноваги. Нарис історії робітничої політики українських урядів революції та визвольних змагань 1911 – 1920 рр. – К., 1995.

Горак В. Директорія: потенціал і можливості політичного виживання // Україна ХХ ст.: проблеми національного відродження. Збірник наукових праць. – К., 1993.

Гражданская война на Украине. 1918 – 1920. Сборник документов и материалов: В 3-х т. – К., 1967.

Збірник пам'яті Симона Петлюри. (1879 – 1926). – К., 1992.

Іванис В. Симон Петлюра – президент України 1879 – 1926. – Дрогобич, 1991.

Коваль М. Чисельність армії УНР в Кам'янецьку добу Директорії (червень – листопад 1919 р.) у світлі архівних документів // Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика. – 2007. – Вип. 112. – С. 228 – 234.

Лозовий В. Внутрішня та зовнішня політика Директорії УНР. – К., 2005.

Марчук П. Українсько-московська війна. 1917 – 1919. – Торонто, 1957.

Притуляк П. Україна і Брестський мир: від підписання до виконання (1917 – 1918 рр.). – К., 2004.

Соловійова В. Українська дипломатія у країнах Центральної Європи (1917 – 1920 рр.). – Донецьк, 2004.

Стахів М. Україна в добі Директорії УНР. – Т. 1 – 7. – Скрантон, 1962 – 1966.

Шаповал М. Гетьманщина і Директорія: Спогади. – Нью-Йорк, 1958.

Яковлів О. Основи Конституції УНР. – Нью-Йорк, 1964.

1.6.6. Західноукраїнська народна республіка

Васюта І. Національно-визвольний рух у Західній Україні (1918 – 1939 рр.) // УІЖ. – 2001. – № 6. – С. 35 – 64.

Великочий В. Джерела до вивчення державного будівництва в ЗУНР. – Івано-

Франківськ, 2003.

Геник Л. Ідеї федерації Австрії й ЗУНР // *Визвольний шлях*. – 2003. – № 1. – С. 36 – 45.

Західно-Українська республіка 1918 – 1923 рр. Документи і матеріали. – Т. 1. – Івано-Франківськ, 2001.

ЗУНР: досвід державотворення та проєкції на сучасність // *Історичний журнал*. – 2003. – № 3. – С. 89 – 91.

Красівський О. ЗУНР, Польща: політика та воєнне протиборство (листопад 1918 – липень 1919 рр.). – Львів, 1999.

Красівський О. ЗУНР і Польща: політичне та воєнне протиборство (листопад 1918 – липень 1919 рр.). – Львів, 1999.

Красівський О. Східна Галичина і Польща в 1918 – 1923 рр.: Проблеми взаємовідносин. – К., 1998.

Лозинський М. Галичина. 1918 – 1921 рр. – Відень, 1922.

Малюта О. Органи влади ЗУНР та УНР в екзилі у 20 – 40-ті рр. ХХ ст.: боротьба за національну державність як форму організації повсякденного життя української еміграції // *Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика*. – 2007. – Вип. 12. – С. 287 – 308.

Ситник О. Досвід державного будівництва ЗУНР як вияв прагнення до соборності українських земель // *Наука. Релігія. Суспільство*. – 2002. – № 2.

Стахів М. Західна Україна: Нарис історії державного будівництва, збройної та дипломатичної боротьби в 1918 – 1923 рр. У 6 т. – Скрантон, 1961 – 1988.

Стерго П. Карпатсько-Українська держава. – Львів, 1994.

Царенко М. Взаємини урядів УНР і ЗУНР 1919 р.: погляд В.Винниченка // *Наше гасло*. – 2004. – № 3. – С. 110 – 112.

Чубатий М. Державний лад на західній області Української Народної Республіки. – Львів, 1921.

1.6.7. Українська радянська держава (кінець 1918 – 1921 рр.)

Бондарчук П. Національно-культурна політика більшовиків в Україні на початку 20-х років. – К., 1998.

Верстюк В. «Воєнний комунізм» на Україні // *Маршрутами історії*. – К., 1990.

Верстюк В. Махновщина. Селянський повстанський рух в Україні (1918 – 1921 рр.). – К., 1991.

Ганжа О. Українське селянство в період ставлення тоталітарного режиму (1917 – 1927 рр.). – К., 2000.

Гражданская война на Украине. 1918 – 1920. Сборник документов и материалов: в 3-х тт., 4-х кн. – К., 1967.

Дорошенко М. Більшовицький «експорт» в Україну тоталітарних структур влади у 1917 – 1921 рр. // *Історичний журнал*. – 2004. – № 4. – С. 10 – 20.

Кульчицький С. УСРР в добу воєнного комунізму (1917 – 1920 рр.). – К., 1994.

Махно Н. Воспоминания. – К., 1991.

Морцеюк Л. Українська радянська державність в контексті реалізації більшовицької моделі централізованої держави 1918 – 1959 рр. – К., 1998.

Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни (1919 – 1920 рр.). – Збірник документів і матеріалів. – К., 1957.

Реєнт О. Кірстовщина // УІЖ. – 1989. – № 11. – С. 25 – 37.

Стахів М. Україна проти більшовиків. – Кн. 2. – Тернопіль, 1993.

Фролов М. Комуністична партійна радянська еліта в УСРР (1917 – 1922 рр.): становлення і функціонування. – Запоріжжя, 2003.

Юрійчук Є. Становлення і характер радянської влади в Україні: історико-правові аспекти (1917 – 1922 рр.). – К., 1998.

1.6.8. УСРР у період нової економічної політики (1921 – 1928 рр.)

Греченко В., Ярмиш О. Україна в добу «раннього» тоталітаризму (20-ті рр. ХХ ст.). – Харків, 2001.

Даниленко В. Українізація: здобутки і втрати (20 – 30-ті рр.) // Проблеми історії України: факти, судження, пошуки. – К., 1992. – Вип. 2.

Даниленко В., Касьянов Г., Кульчицький С. Сталінізм на Україні: 20 – 30 рр. – К., 1991.

Журба М. Селянська кооперація національних меншин України в 20-ті рр. ХХ ст. // Вісник Київського інституту «Слов'янський університет». Історія. – Вип. 11. – 2001. – С. 30 – 43

Касьянов Г., Даниленко В. Сталінізм і українська інтелігенція (20 – 30 рр.). – К., 1991.

Кульчицький С. Комунізм в Україні: перше десятиліття (1919 – 1928 рр.). – К., 1996.

Мовчан О. Участь професійних спілок УСРР у боротьбі з бюрократизмом (1920 – 1928 рр.) // Проблеми історії України. – Вип. 8. – 2003. – С. 183 – 197.

Мовчан О. Голод 1921 – 1923 рр. на Україні // УІЖ. – 1990. – № 10 – 12.

Нариси історії української інтелігенції: перша половина ХХ ст. – Кн. 2. – К., 1994.

Сергійчук В. «Українізація Росії»: Політичне ошуканство українців російською більшовицькою владою в 1923 – 1932 рр. – К., 2000.

Сушко О. Непмани: соціально-історичний тип приватних підприємців в УРСР (1921 – 1929 рр.). – К., 2003.

Чирко Б. Національні меншини в Україні (20 – 30-ті рр. ХХ ст.). – К., 1995.

Шаповал Ю. Україна в 20 – 50 рр. Нариси історії української інтелігенції (перша половина ХХ ст.). – К., 1994.

1.6.9. Україна на етапі утвердження тоталітарного режиму (1929-1939 рр.). Голодомор 1932 – 1933 рр.

Борисенко В. Усні свідчення про геноцид // Пам'ять століть. – 2003. – № 3. – С. 62 – 73

Волковинський В. та інші. Християн Раковський: політичний портрет. – К., 1990.

Голод 1932 – 1933 рр. в Україні: причини і наслідки. – К., 2003.

Голодомори в підрадянській Україні: праці членів Асоціації дослідників

голодоморів в Україні. – К., 2003.

Гриневич А. Сталінська «революція з гори» та голод 1933 р. як фактори політизації української спільноти // УІЖ. – 2003. – № 5. – С. 50 – 64.

Куліш А. Голодомор 1932 – 1933. Причини, жертви, злочинці. – К. – Харків, 2001.

Кульчицький С. Голодомор 1932 – 1933: механізми сталінського терору // УІЖ. – 2007. – № 4. – С. 4 – 26.

Марочко В. “Торгсин”: золота ціна життя українських селян у роки голоду (1932 – 1933) // УІЖ. – 2003. – № 3. – С. 90 – 102.

Марочко В., Хілліг Гьотц. Репресовані педагоги України: жертви політичного терору (1929 – 1941). – К., 2003.

Нікольський В. Репресивна діяльність органів державної безпеки СРСР в Україні (кінець 1920-х – 1950 рр.). Історико-статистичне дослідження. – Донецьк, 2003.

Свистович С. Взаємодія органів більшовицької влади і громадських об'єднань України у процесі здійснення суспільної трансформації (1920-ті – початок 1930-х рр.) // Наука. Релігія. Суспільство. – 2006. – № 2. – С. 58 – 65.

Соболь П. Голодомор як специфічний інструмент політичного тоталітаризму // Людина і політика. – 2004. – № 4. – С. 83 – 91.

Три голодомори в Україні в ХХ ст.: погляд із сьогодення: Матеріали міжнародної конференції. – К., 2003.

Шаповал Ю. Україна 20 – 50-х рр.: сторінки ненаписаної історії. – К., 1993.

1.6.10. Західноукраїнські землі під владою іноземних держав (20-30-ті рр.)

Бутко С. Походження засновників Організації Українських Націоналістів: регіональний аспект // Україна соборна: Збірник наукових статей. – К., 2005. – Вип. 2. – Ч. 3. – С. 400 – 406.

Васюта І. Національно-визвольний рух у Західній Україні (1918 – 1939 рр.) // УІЖ. – 2001. – № 6. – С. 35 – 64.

Вегеш М. Августин Волошин і Карпатська Україна // Дзвін. – 1991. – № 3.

Граб О. Тенденції та перспективи культурного піднесення Західної України і проблема самоідентифікації українців у добу розгортання національного руху (1920-ті рр.) // Вісник ДФКОКІМ. – 2004. – № 3. – С. 76 – 86.

Дробот І. Буковинські українці в боротьбі за соборну державність (1920 – 1930-ті рр.). – К., 2002.

Качараба С. Еміграція з Західної України (1919 – 1939). – Львів, 2003.

Касьянов Г. До питання про ідеологію організації українських націоналістів (ОУН) // Аналітичний огляд. – К., 2003.

Касьянов Г. Ідеологія ОУН: історико-ретроспективний аналіз // УІЖ. – 2004. – № 1. – С. 29 – 42; № 2. – С. 68 – 82.

Кентій А. Українська військова організація (УВО) у 1920 – 1928 рр.: короткий нарис. – К., 1998.

Кучерик О. Генеза військової доктрини ОУН // Військово-історичний альманах. – 2004. – Ч. 2 (9). – С. 56 – 65.

Мірчук П. Нарис історії Організації Українських Націоналістів. – Мюнхен –

Лондон – Нью-Йорк. – Т. 1. – 1939; Т. 2. – 1968.

Рубльов О., Черненко Ю. Сталінщина й доля західноукраїнської інтелігенції. – К., 1994.

Смолій В. Польське цивільне і військове аграрне осадництво у Західній Україні: історико-правовий контекст (1919 – 1939 рр.). – Тернопіль. – 2003.

Солдатенков В. Галицька армія у Наддніпрянській Україні. – К., 2004.

Ходак В. Боротьба ОУН з радянофільством у Західній Україні (1929 – 1934 рр.) // Україна соборна. – Вип. 2. – К., 2005. – С. 389 – 394.

Яхимович Б. Драма Карпатської України. Події 1938 – 1939 рр. на Закарпатті. Потреба їх сучасної оцінки // Дзвін. – 1990. – № 11. – С. 84 – 87.

6.1.1. Електронна бібліотека кафедри історії України

Волошин А. Вибрані твори. – Ужгород, 2002.

Голодомор 1932 – 1933 рр. в Україні: Документи і матеріали / упоряд. Р.Піріг. – К., 2007.

Гренджа-Донський В. Щастя і горе Карпатської України Щоденник. Мої спогади. – Ужгород, 2002.

Павло Скоропадський. Спогади: кінець 1917 – грудень 1918 рр. / гол. ред. Я.Пеленський. – К. – Філадельфія, 1995.

Україна у ХХ ст. Документи і матеріали. – К., 2000.

6.1.2. Наукова література

Борисенко В., Непорожня Г. Суспільно-політична діяльність учителів і учнівської молоді України в 1900 – першій половині 1907 рр. – К., 2002.

Ветров І., Шевченко О. Червона армія і рейхсфер: військово-технічна співпраця у 1922 – 1933 рр. – К., 2008.

Історія українського селянства. – Т. 2. – К., 2006.

Корпус січових стрільців: воєнно-історичний нарис. Ювілейне видання 1917 – 1967. – Чикаго, 1969.

Кульчицький С. Україна між двома війнами // Україна крізь віки. – Т. 11. – К., 1998.

Новітня історія України. – К., 2000.

Сергійчук В. Як нас морили голодом. – К., 2006.

Українська державність у ХХ ст.: історико-політологічний аналіз. – К., 1996.

Шпорлюк Р. Імперія та нації (пер. з англійської мови). – К., 2000.

1.7. Історія України з 1939 р. по сьогодні

Узагальнюючі праці

Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної української нації ХІХ – ХХ ст. – К., 1996.

Історія України в особах: ХІХ – ХХ ст. – К., 1995.

Історія України. Під загальною редакцією В.Смолія. – К., 2000.

Історія України ХХ ст. – К., 2000.

Історія України: нове бачення: В 2-х т. – К., 1995 – 1996.

Культура і побут населення України. – К., 1993.

Нарис історії України ХХ ст. Навчальний посібник. Під загальною редакцією В.Смоля. – К., 2002.

Україна крізь віки: У 15-ти т. – К., 1997 – 1999.

Шевчук В., Тараненко М. Історія української державності. – К., 1999.

1.7.1. Україна на початку Другої світової війни (1939-1942 рр.)

Відновлення Української держави в 1941 р. Нові документи та матеріали. – К., 2001.

Гриневич В. Україна на початковому етапі Другої світової війни; Німецько-радянська війна 1941 – 1945 рр. // Політична історія України. ХХ ст.: У 6 т. – Т. 4. – К., 2002 – 2003. – С. 63 – 304.

Гриневич В. Україна: хроніка ХХ ст. Рік 1939: довідкове видання. – К., 2007.

Дробот І., Кучер В., Чернега П. Україна у Другій світовій війні. – К., 1998.

Коваль М. Друга світова війна і Україна (1939 – 1945): Історіософські нотатки. – К., 1999.

Король В. Трагедія військовополонених на окупованих територіях України в 1941 – 1944 рр. – К., 2002.

Косик В. Україна і Німеччина у Другій світовій війні. – Париж – Нью-Йорк – Львів, 1993.

Кучер В. Початок Великої Вітчизняної війни: погляд із сьогодення // Історичний журнал. – 2006. – № 3.

Литвин В. Україна в Другій світовій війні (1939 – 1945). – К., 2004.

Сливка Ю. Україна в Другій світовій війні: національно-політичні та міжнародно-правові аспекти. – Львів, 2005.

Стоколос Н. Конфесійна політика окупаційної адміністрації рейхскомісаріату «Україна» в 1941 – 1942 рр. // УІЖ. – 2004. – № 3. – С. 91 – 111.

Сушко О., Виговський М. Крах спроби фашизації школи на Україні // Радянська школа. – 1988. – № 5. – С. 82 – 84.

Україна в полум'ї війни 1941 – 1945 / гол. ред. кол. П.Панченко. – К., 2005.

Україна і Польща в горнилі Другої світової війни: До 60-річчя перемоги над фашизмом / ред. П.Чернега, Г.Стрельський. – К., 2005.

Ярош Б. Тоталітарний режим на західноукраїнських землях 30 – 50 рр. ХХ ст. (Історико-політологічний аспект). – Луцьк, 1995.

1.7.2. Воєнні дії, окупаційний режим та рух опору в Україні (1942 – 1943 рр.)

Архіви окупації 1941 – 1944 рр.: Наукове видання. – Т. 1 – 2. – К., 2006.

Веденєєв Д. «Повстанська розвідка діє точно і відважно...». Документальна спадщина підрозділів спеціального призначення ОУН та УПА 1940 – 1950-ті рр. – К., 2006.

Ветров І. Економічна експансія третього рейху в Україні 1941 – 1944 рр. – К., 2000.

Гогун О. Маловідомі сторінки історії радянського партизанського руху України в документах польського підпілля (1942 – 1944) // УІЖ. – 2006. – № 3. – С. 151 – 158.

Головко М. Суспільно-політичні організації та рухи України в період Другої світової війни 1939 – 1945 рр. – К., 2004.

Документи і матеріали з історії Організації Українських Націоналістів. – К., 2002.

Кентій А. Збройний чин Українських Націоналістів 1920 – 1956 : Історико-архівні нариси. – К., 2005

Киричук Ю. Історія УПА. – Тернопіль, 1991.

Косик В. Україна і Німеччина у Другій світовій війні. – Париж – Нью-Йорк – Львів, 1993.

Мануйлик О. Топкими болотами Волині та Полісся. – Рівне, 2006.

Матеріали та документи Служби безпеки ОУН (б) у 1940-х рр. – К., 2003.

Мірчук П. Українська Повстанська Армія. 1942 – 1952. – Львів, 1991.

Патриляк І. Легіони Українських Націоналістів (1941 – 1942): історія виникнення та діяльності. – К., 1999.

Потильчак О. Радянсько-військовий полон та інтернування в Україні (1939 – 1954 рр.). – К., 2004.

Сергійчук В. ОУН-УПА в роки війни: Нові документи і матеріали. – К., 1996.

Сергійчук В. Поляки на Волині у роки Другої світової війни: Документи з українських архівів і польські публікації. – К., 2003.

Україна партизанська 1941 – 1945. Партизанські формування та органи керівництва ними / гол. ред. В.Смолій. – К., 2001.

Україна: хроніка ХХ століття. Роки 1941 – 1943 / гол. ред. В.Смолій. – К., 2005.

Шваповал Ю. ОУН і УПА на терені Польщі (1944 – 1947). – К., 2000.

1.7.3. Визволення України від гітлерівських окупантів. Завершення Другої світової війни (1943 – 1945 рр.)

60-річчя визволення України від фашистських загарбників: внесок українського народу в перемогу над фашизмом у роки Другої світової війни: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції 27 жовтня 2004 р. – К., 2004.

Актуальні проблеми Великої Вітчизняної війни 1941 – 1945 рр.: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 27 – 28 квітня 2005 р. – Луганськ, 2005.

Бережинський В. Київська оборонна операція 1943 р. (12 листопада – 22 грудня 1943). – К., 2003.

Велика Вітчизняна війна: маловідомі сторінки історії, імена, події: всеукраїнська наукова конференція / відп. ред. П.Тронько – К, 2004.

Карамаш С. Визволення Києва і унікальні документи державного архіву м. Києва про концтабір у м. Цайтхайн // Пам'ять століть. – 2005. – № 3 – 4. – С. 181 – 194.

Карпатський рейд Сумського партизанського з'єднання С.Ковпака в світлі архівних документів (за фондами ЦДАГО України) // Історичний журнал. – 2005. – № 2.

Король В. Визвольні бої Червоної армії на території України (1943 – 1944 рр.) // УІЖ. – 2005. – № 1. – С. 16 – 34.

Лисенко О. Друга світова війна як предмет наукових досліджень та феномен історичної пам'яті // УІЖ. – 2004. – № 5. – С. 3 – 16.

Лисенко О. Бойові дії авіації в роки Великої Вітчизняної війни. – К., 2003.

Лішавський В. Стратегія Корсунь-Шевченківської перемоги (до 60-річчя Корсунь-Шевченківської наступальної операції 24 січня – 17 лютого 1944 р.): Воєнно-історичний нарис. – К, 2004.

Потильчак О. Трудові ресурси радянських військовополонених та «остарбайтерів» з України у нацистській військовій економіці в роки Другої світової війни. – К., 1998.

Романько О. ОУН і УПА в Другій світовій: боротьба за національне визволення чи громадське протистояння? // Історичний журнал. – 2007. – № 3. – С. 3 – 12.

Сергійчук В. Самі себе звоювали. Діяльність винищувальних батальйонів проти українського національно-визвольного руху. – К., 2003.

Сергійчук В. Тавруючи визвольний прапор: Діяльність агентури НКВС-НКДБ під виглядом ОУН-УПА. – К., 2006.

Тронько П. Внесок народу України в перемогу над гітлерівськими загарбниками // УІЖ. – 2005. – № 3. – С. 95 – 100.

Україна: хроніка ХХ ст. Роки 1944 – 1945. – К., 2005.

Чернега П. Вклад робітників України у зміцнення воєнно-економічної могутності СРСР в роки Другої світової війни (1939 – 1945). – К., 2004.

1.7.4. Українська РСР у роки повоєнної відбудови і дальшого розвитку господарства і культури (1945 – 1953 рр.)

Акція “Вісла”: Документи. – Львів – Нью-Йорк, 1997.

Веселова О. Українське суспільство в 1945 – 1953 рр.: ідеологізація по-сталінськи // Історичний журнал. – 2005. – № 6. – С. 1.

Військовий полон та інтернування. 1939 – 1956. Погляд через 60 років: Матеріали міжнародної конференції 2 – 4 червня 2006 р. – К., 2008.

Воронов І., Пилявець Ю. Голод 1946 – 1947 рр. – К., 1991.

Генега Р. Участь львівського студентства в русі опору в другій половині 1940 – на початку 1950-х рр. // УІЖ. – 2007. – № 3. – С. 97 – 112.

Голод в Україні 1946 – 1947. Документи і матеріали. – Київ – Нью-Йорк, 1996.

Доценко О. Соціально-економічний і політичний розвиток України в 20 – 80-х рр. ХХ ст. – К., 2002.

Йорг Б. Червоний терор. Історія сталінізму (пер. з німецької мови). – К., 2007.

Ковпак Л. Найближча історія: Україна 1945 – 2000 рр. – К., 2007.

Кучер В. Нові документи з історії національно-визвольної боротьби в Україні 40 – 50-х рр. ХХ ст. // Історичний журнал. – 2004. – № 12. – С. 10 – 11.

Лещенко Л. Україна на міжнародній арені (1945 – 1946 рр.). – К., 1969.

Макарчук С. Переселення поляків із західних областей України в Польщу у 1944 – 1946 рр. // УІЖ. – 2003. – № 3. – С. 103 – 115.

Межею чужини розірване життя: депортація лемків із Польщі в Україну 1944 – 1947 рр. – Полтава, 2007.

Неживий О. Голодомори в Україні у ХХ ст.: навчальний посібник. – К., 2007.

Останній період “Сталінщини” // Україна крізь віки: в 15 т. – К., 1998. – Т. 13.

Потильчак О. Поховання іноземних військовополонених та інтернованих Другої світової війни в Україні. – К., 2004.

Рубльов О., Черченко Ю. Західноукраїнська інтелігенція та сталінщина // УІЖ. – 1991. – № 1 – 2.

Шаповал Ю. Україна 20 – 50-х років. – К., 1994.

1.7.5. Політичні, економічні та національно-культурні зміни в 50-х – першій половині 60-х рр.

Дорохіна Т. «Визвольний шлях»: заснування та початковий період діяльності (1948 – 1953) // Історичний журнал. – 2005. – № 6. – С. 4.

Баран В. Україна після Сталіна: Нарис історії. 1953 – 1985 рр. – Львів, 1992.

Військовий полон та інтернування. 1939 – 1956. Погляд через 60 років: Матеріали міжнародної конференції 2 – 4 червня 2006 р. – К., 2008.

Войналович В. Партійно-державна політика щодо релігії та релігійних інституцій в Україні 1940 – 1960-х рр.: політологічний дискурс. – К., 2005.

Данилюк Ю., Бажан О. Опозиція в Україні (друга половина 50-х – 80-ті рр. ХХ ст.). – К., 2000.

Дзюба І. Інтернаціоналізм чи русифікація? // Вітчизна. – 1990. – № 5 – 8.

Захаров Б. Нарис історії дисидентського руху в Україні (1956 – 1987). – Харків, 2003.

Касьянов Г. Незгодні: українська інтелігенція в русі опору 1960 – 1980-х рр. – К., 1995.

Ковпак Л. Найближча історія: Україна 1945 – 2000 рр. – К., 2007.

Кривчик Г. Протиріччя культурного розвитку українського села у 1960 – 80-ті рр. // УІЖ. – 2002. – № 5. – С. 24 – 33.

Курносів Ю. Суспільно-політичний розвиток УРСР у 50 – першій половині 60-х рр. // УІЖ. – 1990. – № 5. – С. 79 – 86.

Лібералізація радянського суспільства // Україна крізь віки: в 15 т. – К., 1998. – Т. 13.

Лук'яненко Л. Сповідь у камері смертників. – К., 1991.

Бажан О. Політика десталінізації в Україні (друга половина 50 – початок 60-х рр.) // Історичний журнал. – 2004. – № 12. – С. 1 – 2.

Русначенко А. Національно-визвольний рух в Україні: середина 1950 – початок 1990-х рр. – К., 1998.

Савельєв В. 50 – 80-ті: час пошуків і втрачених можливостей. Про минуле – заради майбутнього. – К., 1989. – С. 164 – 178.

Потильчак О. Табори для військовополонених та інтернованих в Україні 1950 – 1954 рр. Організаційно-структурний аспект // Історичний журнал. – 2005. – № 6. – С. 2.

Чорновіл В. Лихо з розуму (Портрети двадцяти «злочинців»). – Львів, 1991.

1.7.6. Наростання застійних явищ та криза тоталітарної системи (друга половина 60-х – середина 80-х рр.)

Андрощук О., Бажан О., Басара Г., Барановська Н., Бойко О. Україна: хроніка ХХ ст. Роки 1976 – 1985. – К., 2006.

Бадзьо Ю. Право жити: Україна в складі СРСР, людина в системі тоталітарного соціалізму. – К., 1996.

Бажан О. Придушення інакомислення в добу “застою” // Політичний терор і тероризм в Україні. ХІХ – ХХ ст. Історичні нариси. – К., 2002. – С. 797 – 832.

Дзюба І. Пастка. Тридцять років зі Сталіним. П’ятдесят років без Сталіна: Науково-публіцистичне дослідження. – К., 2003.

Касьянов Г. Незгодні: українська інтелігенція в русі опору 1960 – 80-х рр. – К., 1995.

Ковпак Л. Найближча історія: Україна 1945 – 2000 рр. – К., 2007.

Кривдіна І. Гельсінський рух і його вплив на національно-політичні процеси в Україні (1976 – початок 90-х рр.): Автореф. дис... канд. іст. наук. – Одеса, 2001.

Підгірняк С. Необароковий живопис у контексті культурного життя 70 – 80-х рр. ХХ ст. // Київська старовина. – 2004. – № 1. – С. 169 – 171.

Овсієнко В. Світло людей: Спогади-нариси про Василя Стуса, Юрія Литвина, Оксану Мешко. – К., 1996.

Панченко П., Чишко В. Украинское село на путях научно-технического прогресса: достижения и просчеты (60 – 80-е гг.). – К., 1989.

Посилення консервативних тенденцій // Україна кризь віки: В 15-и т. – Т. 13. – К., 1998.

Брехунець Н. Русифікація освітньої сфери України 50 – 80-х рр. ХХ ст. у сучасній історіографії // Історичний журнал. – 2004. – № 12. – С. 6 – 7.

Українська Гельсінська група: До 20-ліття створення. – К., 1996.

Український національний фронт: Дослідження, документи, матеріали. – Львів, 2000.

Український правозахисний рух: Документи й матеріали. – Вашингтон – Торонто, 1978.

Шелест П. Все, що скоїться, я передбачав // Україна. – 1990. – № 22 – 23.

Шелест П. Холодна «відлига» // Київ. – 1990. – № 7. – С. 77 – 92.

1.7.7. Українська РСР в роки «перебудови» (квітень 1985-серпень 1991 рр.)

Акт проголошення незалежності України: Прийнятий Верховною Радою України 24 серпня 1991 р. // Голос України. – 1991. – № 165.

Андрощук О., Бажан О., Басара Г., Барановська Н., Бойко О. Україна: хроніка ХХ ст. Роки 1986 – 1990. – К., 2006.

Барановська Н. Соціальні та економічні наслідки Чорнобильської катастрофи. – К., 2001.

Бойко О. Україна в 1985 – 1991 рр. Основні тенденції суспільно-політичного розвитку. – К., 2002.

Бойко О. Історія України: Посібник. – К., 2003.

Бойко О. Суспільно-політичні трансформації в Україні (квітень 1985 – серпень 1991): історико-політологічний аналіз: Автореф. дис... док. політ. наук. – К., 2003.

Литвин В. Політична арена України: Дійові особи та виконавці. – К., 1994.

Програма народного Руху України // Другі Всеукраїнські збори Народного руху, 25 – 28 жовтня 1990 р.: Документи. – К., 1990.

Ракитський Б., Ракитська В. Перебудова: теоретична експертиза концепції і практичної політики // Філософська і соціологічна думка. – 1989. – № 10. – С. 3 – 25; № 11. – С. 14 – 31; № 12. – С. 3 – 21.

Слюсаренко А., Томенко М. Нові політичні партії України. Довідник. – К., 1990.

Україна багатопартійна: Програмні документи нових партій. – К., 1991.

Чорнобильська трагедія в документах та матеріалах // З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. – 2001. – № 1.

Чорнобильська трагедія: Документи і матеріали. – К., 1996.

Шаповал Ю. Щербицький: особа політика серед обставин часу // УІЖ. – 2003. – № 1. – С. 118 – 129.

Щербицький В. Спогади сучасників. – К., 2003.

1.7.8. Україна в умовах незалежності (серпень 1991-2008 рр.)

Андрощук О., Бажан О., Басара Г., Барановська Н., Бойко О. Україна: хроніка ХХ ст. Роки 1996 – 2000. – К., 2005.

Антикризові заходи уряду. Доповідь прем'єр-міністра України Л.Кучми на сесії Верховної Ради України 18 листопада 1992 р. // Голос України. – 1992. – 19 листопада.

Безп'ятчук Ж., Білан І., Горобчишина С., Дацишин М., Дуда А. Розвиток демократії в Україні: 2001 – 2002 рр. – К., 2006.

Бородін Є. Історія формування державної молодіжної політики в Україні (1991 – 2004 рр.). – Донецьк, 2006.

Вінцовський Т. Політичні діячі України: 1917 – 2004. – Харків, 2005.

Юричко А. Вразливість України від інформаційних маніпуляцій у ЗМІ на межі ХХ – ХХІ ст. // Київська старовина. – 2007. – № 1. – С. 169 – 173.

Голованов С., Головка М., Балабанов Г., Капелюшний В., Петренко В. Сучасна Україна: історичні, правові, економічні та духовно-культурні аспекти становлення і розвитку. – К., 2005.

Гузенко Ю. Історія міжнародних зв'язків України. – Миколаїв, 2005.

Діденко Ю. Народний рух у державотворчих процесах України (1989 – 2002). – Одеса, 2006.

Біла С. Досвід ліберального реформування української економіки (1991 – 2005 рр.) // УІЖ. – 2006. – № 6. – С. 125 – 145.

Мартинов А., Віднянський С. Еволюція зовнішньої політики України (1991 – 2006 рр.) // УІЖ. – 2006. – № 4. – С. 32 – 51.

Завальнюк О., Рибак І. Новітня аграрна історія України. – Кам'янець-Подільський, 2004.

Історія України ХХ – початку ХХІ ст.: навчальний посібник. – Кам'янець-Подільський, 2007.

Касьянов Г. Україна 1991 – 2007: нариси новітньої історії. – К., 2007.

Панасюк Б. Помаранчева революція в променях національної ідеї: Історико-художній нарис – К., 2006.

Семенюк Т. Парламентські вибори 2006 р.: політичний аналіз // Історичний журнал. – 2007. – № 4. – С. 2.

Політична система сучасної України: особливості становлення, тенденції розвитку. – К., 1998.

Полуденный Ю. Виктор Ющенко и Украина. – Краматорск, 2007.

Стратегія розвитку України: теорія і практика. – К., 2002.

Кульчицький С. Україна: суспільство й держава на терезах історії (1991 – 2006 рр.) // УІЖ. – 2006. – № 4. – С. 15 – 32.

7.1.1. Електронна бібліотека кафедри історії України

Варшавський акт обвинувачення С.Бандери та товаришів / Упор. М.Посівнич. – Львів, 2005.

Гренджа-Донський В. Щастя і горе Карпатської України: Щоденник. Мої спогади / Упор. Д.Федака. – Ужгород, 2002.

Дзюба І. Інтернаціоналізм чи русифікація. – К., 1998.

Мешко О. Свідчу. – К., 1996.

Роман Шухевич у документах радянських органів державної безпеки (1940 – 1950). – Т. 1 – 2. – К., 2007.

Україна у ХХ ст. Документи і матеріали. – К., 2000.

7.1.2. Наукова література

Касьянов Г. До питання про ідеологію Організації українських націоналістів (ОУН). – К., 2003.

Касьянов Г. Теорії нації та націоналізму. – К., 1999.

Коваль М. Україна у другій світовій і Великій вітчизняній війнах // Україна крізь віки. – Т. 12. – К., 1998.

Новітня історія України. – К., 2000.

Шпорлюк Р. Імперія та нації (пер. з англійської мови). – К., 2000.

Українська державність у ХХ ст.: Історико-політологічний аналіз. – К., 1996.

Розділ 2. Всесвітня історія

2.1. Історія стародавнього світу

2.1.1. Основна література

- Авдиев В. И. История Древнего Востока. - М., 1970.
Всемирная история. - М., 1955, т. 1, 2
Историография античной истории. / Под ред. В. И. Кузищина. - М., 1980.
История Древнего Востока./Под ред. В. И. Кузищина. - М., 1979.
История древнего мира. / Под ред. П. М. Дьяконова, В. Д. Нероновой, И. С. Свенцицкой. - М., 1983. т. 1-3.
История древнего мира/Под ред. А. Г. Бокщанина. - М., 1982, ч. II.
История древнего мира/Под ред. Ю. С. Крушкол. - М., 1979, ч. I.
История Древнего Рима. - Спб.: Полигон, 1998.
История Древнего Рима/Под ред. В. И. Кузищина. - М., 1981.
История Древней Греции/ Под ред. В. П. Авдиева. А. Г. Бокщанина, Н. Н. Пкуса. - М., 1972.
Историки античности. – М., 1989, т.1-2.
Источниковедение Древней Греции (эпоха эллинизма) / Под ред. В. И. Кузищина. - М., 1982.
Першиц А. И., Монгайт А. Л., Алексеев В. П. История первобытного общества. - М., 1974.
Практикум по истории древнего мира. / Под ред. И. С. Свенцицкой. - М., 1981, вып.1,2.
Тематическая хрестоматия по истории древнего мира. Древний Восток/Сост. Н. Н. Пикус. - М., 1963, вып. I.
Хрестоматия по истории Древнего Востока / Под ред. В. В. Струве и Д. Г. Редера. - М. 1963.
Хрестоматия по истории древнего мира. Пособие для учителей. / Сост. Ю. С. Крушкол, Н. Ф. Мурыгина, Е. А. Черкасова. - М., 1975.
Хрестоматия по истории древнего мира. / Под ред. В. Г. Боруховича. - Саратов, 1973.
Хрестоматия по истории Древнего Рима. / Под ред. С. Л. Утченко. - М., 1962.
Хрестоматия по истории Древнего Востока. / Под ред. М. А. Коростовцева, И. С. Кацнельсона, В. И. Кузищина. - М., 1980, ч. 1, 2.
Хрестоматия по истории Древней Греції. / Под ред. Д. П. Каллистова. - М., 1964.

2.1.2. Додаткова література

- Андреев Ю. В. Раннегреческий полис. Гомеровский период. - Л., 1976.
Антична література. Хрестоматія. - К., 1968.
Античная Греция. - М., 1983, т. 1, 2.

- Античная Греция. Проблемы развития палиса. Под ред. Е. С. Голубцовой Л. А., Маринович, А. Й. Павловой, Е. М. Фролова. - М., 1983, т. I.
- Берлев О. Д. Общественные отношения в Египте эпохи Среднего царства. - М., 1978.
- Бокщанин А. Т. Источниковедение Древнего Рима. - М. 1981.
- Бонгард-Левин Г. М. Древнеиндийская цивилизация. - М., 1980.
в эллинистическом Египте. - М., 1960.
- Гафуров Б. Т., Цибукидис Д. И. Александр Македонский и Восток. - М.: Наука, 1980.
- Гиоргадзе Г. Г. Очерки по социально-экономической истории Хеттского государства. - Тбилиси, 1973.
- Геродот. История в девяти книгах. - К., 1993.
- Гловацька К. Міфи Давньої Греції. - К., 1991.
- Глускина Л. М. Проблемы социально-экономической истории Афин IV в. до н. э. - Л., 1975.
- Дандамаев М. А. Рабство в Вавилонии VII-IV вв. до н. э. - М., 1974.
- Древняя Греция/Под ред. В. В. Струве, Д. П. Каллистова. - М., 1956.
- Дуров В. С. Юлий Цезарь: человек и писатель. - Л., 1991.
- Дьяконов И. М. Общественный и государственный строй Древнего Двуречья (Шумер). - М., 1959.
- Энгельс Ф. Роль труда в процессе превращения обезьяны в человека. // К. Маркс и Ф. Энгельс. Твори. Т. 20.
- Энгельс Ф. Происхождение семьи, частной собственности и государства. К. Маркс, Ф. Энгельс Твори Т. V, - С. 96 - 104.
- История первобытного общества. Проблемы антропосоциогенеза. - М., 1983.
- Ковалев С. И. Основные вопросы происхождения христианства. - М., 1964.
- Козик П. З. Социальные основы христианского сектантства II - III вв. н. э. - Казань, 1966.
- Коростовцев М. А. Религия Древнего Египта. - М., 1976.
- Косидовський З. Оповіді євангелістів. - К., 1981.
- Кошеленко Г. А. Греческий полис на эллинистическом Востоке. - М. 1978.
- Крист К. История времен римских императоров от Августа до Константина. - Ростов-на-Дону, 1997, т.1.
- Крюков М. В. Формы социальной организации древних китайцев. - М., 1970.
- Кузищин В. И. Римское рабовладельческое поместье II в. до н. э. - I в. н. э. - М., 1973.
- Кузищин В. И. Античное классическое рабство как экономическая система. - М., 1990.
- Культура древнего Рима. - М., 1985, т.1-2.
- Ленцман Я. А. Рабство в микенской и гомеровской Греции. - М., 1963.
- Моммзен Т. История Рима. - СПб., 1993.
- Никифоров В. Н. Восток и всемирная история. - М., 1977.
- Оппенгейм. А. Древняя Месопотамия. Портрет погибшей цивилизации. 2-е издание, перераб. и доп. - М., 1990.

- Першиц, А. Н., Монгайт А. А., Алексеев В. П. История первобытного общества. - М., 1983.
- Петровский Б. Б. Вапскос царство (Урарту). - М., 1959.
- Плутарх. Порівняльні життєписи. - К., 1991.
- Проблемы античной культуры. - М., 1986.
- Рабство на периферии античного мира. - Л., 1968.
- Ранович А. Б. Эллинизм и его историческая роль. - М., 1950.
- Ранович А. Б. Первоисточники по истории раннего христианства. – М., 1990.
- Свеицкая Й. С. От общины к церкви. /О формировании христианской церкви/. - М., 1985.
- Свеицкая Й. С. Тайны писания первых христиан. - М., 1980.
- Сергеенко М. Е. Ремесленники Древнего Рима. - Л., 1968.
- Соболевский С. И. Аристофан и его время. - М., 1957.
- Струве В. В. Государство Лагаш (XXV-XXIV вв. до н. э.). - М., 1961.
- Транквилл Гай Светоний. Жизнь двенадцати цезарей. - М., 1990.
- Тайлор Э. Б. Первобытная культура. – М., 1989.
- Утченков С. Л. Древний Рим. События. Люди. Идеи. - М., 1969.
- Утченко С. Л. Кризис и падение Римской республики. - М., 1965.
- Федорова Е.В. Императорский Рим в лицах. 2-е издание перераб. и дополн. - Смоленск, 1995.
- Цибукидис Д. Й. Древняя Греция и Восток. Эллинистическая проблематика греческой историографии /1850 - 1974/. - М., 1981.
- Чемерис В. Скандал в імператорському сімействі. - К., 1988.
- Шахермейер О. Александр Македонский. - М.: Наука 1984.
- Шофман А. С. Восточная политика Александра Македонского. - Казань, 1976.
- Шофман Й. Ш. Цезарь Август. - Л., 1990.
- Штаерман Е. М. Расцвет рабовладельческих отношений в Римской республике. - М., 1964.
- Штаерман Е. М. Древний Рим: проблемы экономического развития. - М., 1978.
- Яйленко В.П. греческая колонизация VII-III вв. до н.э. – М., 1982.

2.2. Історія середніх віків

2.2.1. Основна література

- Абеляр Петр. Теологические трактаты. М., 1995.
- Августин Аврелий. Исповедь. М., 1991.
- Анселим Кентерберийский. Сочинения. М., 1995.
- Антология педагогической мысли христианского средневековья. М., 1994.
- Гальфрид Монмутский. История бриттов. М., 1984.
- Город в средневековой цивилизации Западной Европы. В 4-х т. М., 1999 – 2000.
- Городская жизнь в средневековой Европе. М., 1987.

- Григорий Турский. История франков. М., 1987.
 Дигенис Акрит. М., 1994.
 Евсевий Памфил. Церковная история. М., 1993.
 Жизнеописание трубадуров. М., 1993.
 Истоки эпохи Каролингов. М., 1999.
 Конрад Мегенбург. Плач о церкви Германии. Волгоград, 1996.
 Опыт тысячелетий. Средние века и эпоха Возрождения: быт, нравы, идеалы. М., 1996.
 Памятники средневековой латинской литературы. IV – XI вв. М., 1970.
 Памятники средневековой латинской литературы. X – XII вв. М., 1972.
 Репина Л.П. Женщины и мужчины в истории. Новая картина европейского прошлого. М., 2000.
 Саксонское зеркало. М., 1985.
 Франциск Ассизский. Сочинения. М., 1995.

2.2.2. Додаткова література

- Басовская Н. Столетняя война: леопард против лилии. М., 2002.
 Большаков О. История халифата. М., 2001.
 Брайант А. Эпоха рыцарства в истории Англии. СПб., 2001.
 Буданова В.П. Варварский мир эпохи великого переселения народов. М., 2000.
 Глогер Б. Император, Бог и дьявол. СПб., 2003.
 Гуревич А.Я. Средневековый мир: культура безмолвствующего большинства. М., 1990.
 Дефурно М. Повседневная жизнь времен Жанны д'Арк. СПб., 2002.
 Другие Средние века. К 75-летию А.Гуревича. М.-СПб., 2000.
 Дюби Ж. Европа в средние века. Смоленск, 1994.
 Дюби Ж. Средние века. От Гуго Капета до Жанны д'Арк. М., 2000.
 Жак ле Гофф. Другое средневековье. Екатеринбург, 2000.
 Жак ле Гофф. Людовик Святой. М., 2001.
 Жак ле Гофф. Средневековый мир воображаемого. М., 2001.
 Жак ле Гофф. Цивилизация Средневекового Запада. М., 1992.
 История Европы в 8 томах. М., 1990 – 1997. Т.2. М., 1992.
 История искусств. Западноевропейское искусство. М., 1993.
 История крестовых походов. Под ред. Д.Райли-Смита. М., 1998.
 Карл Великий. Реалии и мифы. М., 2001.
 Кесслер У. Ричард I Львиное сердце. Ростов-на-Дону, 1998.
 Контамин. Война в средние века. М., 2001.
 Лебек С. Происхождение франков. М., 1993.
 Лінч Дж. Середньовічна церква. К., 1994.
 Лот Ф. Последние Каролинги. СПб., 2001.
 Мельвиль М. История ордена тамплиеров. СПб., 1999.
 Мулен Л. Повседневная жизнь средневековых монахов в Западной Европе. X – XV век. М., 2002.

- Мюссе Л. Варварские нашествия на Европу. Вторая волна. СПб., 2001.
- Носов К.С. Рыцарские турниры. СПб., 2002.
- Пастуро М. Повседневная жизнь Англии и Франции во времена рыцарей Круглого стола. М., 2001.
- Перну Р., Клен М. Жанна д'Арк. М., 1992.
- Перруа Э. Столетняя война. СПб., 2002.
- Поньон Э. Повседневная жизнь Европы в 1000 году. М., 1999.
- Пти-Дютайи Ш. Феодалная монархия во Франции и Англии в X – XIII вв. СПб., 2001.
- Райс Т. Византийцы. М., 2003.
- Репина Л. Женщины и мужчины в истории. Новая картина европейского прошлого. М., 2002.
- Ришар Ж. Латино-Иерусалимское королевство. СПб., 2002.
- Рыцари. М., 2000.
- Средневековая Европа глазами современников и историков. М., 1995.
- Уоллес-Хедрилл. Варварский Запад. 400 – 1000 гг. СПб., 2002.
- Фаулер К. Эпоха Плантагенетов в Валуа. СПб., 2002.

2.3. Ранній Новий час (XVI – перша половина XVII ст.).

2.3.1. Основна література

- Английская реформация. Документы и материалы. М., 1990.
- Вазари Дж. Избранные жизнеописание наиболее знаменитых живописцев ваятелей и зодчих. М., 2001.
- Вазари Джорджо. Жизнеописания наиболее знаменитых живописцев ваятелей и зодчих. Т. 1 – 5. М., 1971.
- Ланда Диего. Сообщения о делах в Юкатане. М., 1994.
- Леонардо да Винчи. Избранные произведения. М., 2000.
- Лютер М. Избранные произведения. СПб., 1994.
- Лютер М. Время молчания прошлого: Избранные произведения 1520-1526. Харьков, 1994.
- Микеланджело. Поэзия. М., 1992.
- Мировая культура. В 2-х кн. М., 2001.
- Монтень Мишель. Опыты. В 3-х кн. М., 2000.
- Мор Т. Утопия. М., 1978.
- Путешествия Христофора Колумба. Дневники. Письма. Документы. М., 1961.
- Ришелье А. Политическое завещание. М., 1999.
- Эразм Роттердамский. Оружие христианского война. СПб., 1992.

2.3.2. Додаткова література

- Америка после Колумба: взаимодействие двух миров. М., 1992.
- Андреев Р. Гений Франции или жизнь кардинала Ришелье. Документальное историческое исследование. М., 1999.

- Баткин Л. Итальянское Возрождение. Проблемы и люди. М., 1995.
- Бродель Ф. Матеріальна цивілізація, економіка і капіталізм, XVI – XVIII ст. К., 1999.
- Буркхардт Я. Культура Возрождения в Италии. СПб., 1996.
- Вашингтон И. Жизнь и путешествия Христофора Колумба. Харьков, 1992.
- Гуманистическая мысль, школа и педагогика эпохи средневековья и начала нового времени. М., 1990.
- Дмитриева О. Елизавета I Английская. М., 1998.
- История культуры стран Западной Европы в эпоху Возрождения. М., 1999.
- Кнехт Р. Ришелье. Ростов-на-Дону, 1997.
- Магнат Алистер. Богословская мысль Реформации. Одесса, 1994.
- Прокопьев А.Ю. Германия в эпоху религиозного раскола 1555 – 1648. СПб., 2002.

2.4. Нова історія країн Європи та Америки

2.4.1. Основна література

- Альперович М.С., Слезкин Л.Ю. Новая история стран Латинской Америки. – М., 1970.
- Американские просветители: Избранные произведения: В 2-х т. – М., 1968 – 1969. Т. 1-2.
- Буржуазная и Великая французская революция / Гусейнов Э.Е., Кожокин Е.М., Ревякин А.В. – М., 1989.
- Великая французская революция в России / Под ред. Адо А.В. и В.Г. Сироткина. В 2-х т. – М., 1989. т. 1-2.
- Галкин И.С. Создание Германской империи (1815 – 1871 гг.). – М., 1986.
- Документы истории Великой французской революции / Сост. А.В. Адо и др. – М., 1990.
- Ерофеев Н.А. Очерки по истории Англии (1815 - 1917). – М., 1959.
- Историография истории нового времени стран Европы и Америки / Под ред. И.П. Дементьева. – М., 1990.
- Историография новой и новейшей истории стран Европы и Америки / Под ред. А.В. Адо, И.С. Галкина, И.П. Дементьева, А.Д. Колпакова. – М., 1977.
- История Италии: В 3-х т. – М., 1970 – 1971. Т. 1-2.
- История США: В 4-х т. – М., 1984 – 1987. Т. 1.
- История Франции в 3-х т. – М., 1972 – 1973. Т. 1-2.
- Кан А.С. История скандинавских стран (Дания, Норвегия, Швеция). – М., 1980.
- Кропоткин П.А. Великая французская революция 1789 – 1793 . – М., 1979.
- Лавровский В.М. Аграрный переворот в Англии (история в источниках). – М., 1925.
- Лавровский В.М. Сборник документов по истории Английской буржуазной революции XVII в. – М., 1973.
- Майский И.М. Испания 1807 – 1917: Исторический очерк. – М., 1957.
- Маркова Л.А. Наука. История и историография в XIX – XX вв. – М., 1987.

Потемкин В.Ф. Промышленная революция во Франции: в 2-х т. – М., 1971. Т. 1-2.

Ревуненков В.Г. Очерки по истории Великой французской революции. Падение монархии: 1789 – 1792 гг. – Л., 1983.

Сборник документов по истории нового времени стран Европы и Америки (1640 - 1870) / Сост. Е.Е. Юровская. – М., 1990.

Сборник документов по истории нового времени: Буржуазные революции XVII – XVIII вв. / Под ред. В.г. Сироткина. – М., 1990.

Сергеев В.В. Англия и объединение Германии в 1848 – 1871 гг. – Л., 1986.

Хрестоматия по новой истории / Под ред. А.А. Губера и А.В. Ефимова: В 2-х т. – М., 1963 – 1965. Т. 1-2.

Хрестоматия по социально-экономической истории Европы в новое и новейшее время / Под ред. В.П. Волгина. – М., - Л., 1929.

2.4.2. Додаткова література

Законодательство Английской революции 1640 – 1660 гг. / Сост. Н.П. Дмитриевский. – М., Л., 1946.

Кудрявцев А.Е. Великая английская революция. – Л., 1925.

Английская буржуазная революция XVII в. / Под ред. Е.А. Косминского и Я.А. Левицкого: В 2 т. – М., 1954.

Архангельский С.И. Аграрное законодательство Великой английской революции. – М., Л., 1935 – 1940. – Ч. 1-2.

Барг М.А. Кромвель и его время. – М., 1960.

Лавровский В.М., Барг М.А. Английская буржуазная революция. – М., 1958.

Левин Г.Р. Демократическое движение в Английской буржуазной революции. – Л., 1973.

Павлова Т.А. Вторая английская республика (1659 - 1660). – М., 1974.

Павлова Т.А. Кромвель. – М., 1980.

Павлова Т.А. Уинстэнли. – М., 1988.

Поршнев Б.Ф. Франция, Английская революция и европейская политика в середине XVII в. – М., 1970.

Прозорова Н.С. Политические и правовые взгляды Джона Лильберна. – М., 1960.

Савин А.Н. Лекции по истории Английской революции. – М., 1937.

Американская революция XVIII в. Практикум по новой истории. – М., 1976. – ч. 1.

Конституции зарубежных государств. – М., 1997.

Сборник документов по истории нового времени стран Европы и Америки. – М., 1990.

Хрестоматия по новой истории. 1640 – 1870. – М., 1990.

Аптекер Г. Американская революция. 1763 – 1815. – М., 1962.

Баранюк А. Чудо в Филадельфии: 200 лет спустя. – К., 1988.

Болховитинов Н.Н. США: Проблемы истории и современная историография. – М., 1980.

- Война за независимость и образование США. – М., 1976.
- Зубков А.Ю. Англия и ее Североамериканские колонии в преддверии войны за независимость. // ННИ. – 1982. - № 2.
- Каленский В.Г. Билль о правах в конституционной истории США. – М., 1983.
- Очерки Новой и Новейшей истории США. – М., 1960. – Т. 1.
- Севастьянов Г.Н., Уткин А.И. Томас Джефферсон. – М., 1980.
- Согрин В.В. Буржуазная революция в США: общее и особенное // ВИ, 1983. - №. 3.
- Согрин В.В. Принятие Конституции США: мифы и реальность // ННИ, 1983. - № 3.
- Ушаков В.В. Статьи Конфедерации и вечного союза – Первая американская конституция (к истории изучения) // Проблемы всеобщей истории. – М., 1973.
- Харц Л. Либеральная традиция в Америке. – М., 1993.
- Яковлев Н.Н. Вашингтон. – М., 1976.
- Французская революция XVIII века. – М., 1988.
- Практикум по новой истории (1640-1870). Выпуск 1. – М., 1981.
- Марат Ж.-П. Избранные произведения. – Т.1-3. – М., 1956.
- Робеспьер М. Избранные произведения. – Т.2-3. – М., 1965.
- Адо А.В. Крестьянское движение во Франции во время Великой буржуазной революции конца XVIII в. – М., 1971.
- Захер Я.М. Движение “бешеных”. – М., 1961.
- Кучеренко Г.С. Исследования по истории общественной мысли Франции и Англии XVI- перв. пол. XIX в. – М., 1981.
- Буржуазные революции XVII-XIX вв. в современной буржуазной историографии. МГУ, 1986.
- Карлейль . История Франции.
- Гайраметов А.Г., Юдин А.И. Западно-европейский и русский утопический социализм нового времени. – М., 1991.
- Манфред А.З. Три портрета эпохи Великой французской революции. – М., 1978.
- Галкин В.В. Наука и утопия? – М., 1981.
- Энгельс Ф. Положение рабочего класса в Англии // Маркс К., Энгельс Ф. Соч. Т.2.
- Ерофеев Н.А. Народные иммиграции и классовая борьба в Англии в 1825 – 1850 гг. – М., 1962.
- Ерофеев Н.А. Очерки по истории Англии (1815 - 1917). – М., 1959.
- Ерофеев Н.А. Промышленная революция в Англии. – М., 1965.
- Ерофеев Н.А. Чартистское движение. – М., 1961.
- Кертман Л.Е. География, история и культура Англии. – М., 1968.
- Куница В.З. Чартистское движение в Англии. – М., 1959.
- Мортон А.Л. История Англии. – М., 1950.
- Резников А.Б. Первая классовая битва пролетариата Англии 1842 г. – М., 1970.
- Рожков Б.А. Чартистское движение 1836 – 1854 гг. – М., 1960.
- Ротшейн Ф.А. Очерки по истории рабочего класса в Англии. – М., 1952.

- Тревельян Д. Социальная история Англии. – М., 1959.
- Материалы по истории Французской революции 1848 г. 2-е изд. – М., Л., 1935.
- Революция 1848 года во Франции в воспоминаниях участников и современников. – М., Л., 1934.
- К столетию революции 1848 г. Сборник статей / Под ред. Б.Ф. Поршнева и Л.А. Бендриковой. – М., 1948.
- Бендрикова Л.А. Французская историография революции 1848 – 1849 годов во Франции. – М., 1969.
- Застенкер Н.Е. Революция 1848 года во Франции. – М., 1948.
- Революция 1848 – 1849 гг. / Под ред. Ф.В. Потемкина и А.И. Молока: В 2 т. – М., 1952. – Т. 1-2.
- Собуль А. Из истории Великой буржуазной революции 1789 – 1794 годов и революции 1848 года во Франции. – М., 1960.
- Франко-Прусская война и Россия. – Минск, 1976.
- Нарочницкая Л.И. Россия и войны Пруссии в 60-х гг. XIX ст. за объединение Германии «сверху». – М., 1960.
- Шнеерсон Л.М. Австро-прусская война 1866 года и дипломатия великих европейских держав. / Из истории «германского вопроса» / Минск, 1962.
- Ротштейн Ф.А. Две прусские войны. – М., Л., 1945.
- Ревуненко В.Г. Приход Бисмарка к власти. – Л., 1941.
- Роотс В.Г. Шлезвиг-Гольштинский вопрос и политика европейских держав в 1863 – 1864 гг. – Таллин, 1957.
- Галкин И.С. Объединение Германии. – М., 1959.
- Дунаевский М.И. Историография новой истории стран Западной Европы и США. – М., 1974.
- Гарибальди Дж. Мемуары. – М., 1966.
- Кирова К.Э. Жизнь Джузеппе Мадзини (1805 – 1872). – М., 1981.
- Ковальская М.И. Италия в борьбе за национальную независимость и единство. – М., 1981.
- Лурье А.Я. Гарибальди (1807 – 1882). – М., 1957.
- Невлер В.Е. Джузеппе Гарибальди. – М., 1961.
- Тарле Е.В. История Италии в новое время. – СПб., 1901.
- К столетию Гражданской войны в США // Сб. статей. – М., 1961.
- Аллен Дж. С. Реконструкция: Битва за демократию в США, 1865 – 1875. – М., 1963.
- Бурин С.Н. На полях сражений Гражданской войны в США. – М., 1988.
- Ефимов А.В. США. Пути развития капитализма: до империалистического периода. – М., 1969.
- Иванов Р.Ф. Авраам Линкольн и гражданская война в США. – М., 1964.
- Куропятник Г.П. Вторая Американская революция. – М., 1961.
- Желубовская Э.Я. Крушение второй империи и возникновение Третьей республики во Франции. – М., 1950.
- История Парижской Коммуны 1871 г. // Под ред. Манфреда А.З. и др. – М., 1971.
- Керженцев П.М. История Парижской Коммуны 1871 г. – М., 1959.

- Оболенская С.В. Франко-прусская война и общественное мнение Германии и России. – М., 1977.
- Парижская Коммуна 1891 г. Т. 1-2. – М., 1961.
- Бисмарк О. Мысли и воспоминания. – М., 1940 – 1941, 2002.
- Германская история в Новое и Новейшее время. В 2-х т. // Под ред. Сказкина и др. М., 1970.
- Ерусалимский А.С. Внешняя политика и дипломатия германского империализма в конце XIX в. М., 1951.
- Ерусалимский А.С. Бисмарк: дипломатия и милитаризм. М., 1968.
- Исследования по истории германского империализма начала XX в. М., 1987.
- Хальгартен Г. Империализм до 1914 г. М., 1961.
- Людвиг Э. Последний Гогенцоллерн (Вильгельм II). М., 1991.
- Оболенская С.В. Политика Бисмарка и борьба партий в Германии в конце 70-х г. XIX в. М., 1992.
- Суботник Ю.Ф. Россия и Германия: Партнёры и противники. М., 1996.
- Туполев Б.М. Германский империализм в борьбе за «место под солнцем». М., 1991.
- Чубинский В.В. Бисмарк. Биография . С-П.б., 1997.
- Антюхина-Московченко В.И. Третья республика во Франции: 1870-1918. М., 1986.
- Антюхина-Московченко В.И. История Франции 1870-1918. М., 1963.
- Манфред А.З. Внешняя политика Франции 1871-1891гг. М., 1952.
- Манфред А.З. Образование русско-французского союза. М., 1960.
- Розенталь Э.М. Дипломатическая история русско-французского союза в начале XX века. М., 1960.
- Чернега В.Н. Буржуазные партии в политической системе Франции: Третья – Пятая республики. М., 1987.
- Белявская И.А. Буржуазный реформизм в США в начале XX ст.
- Белявская И.А. Теодор Рузвельт и общественно-политическая жизнь США. – М.: Наука, 1978.
- Громаков Б.С., Лисневский Э.В. История государства и права США (1870 - 1917). – Ростов-на-Дону, 1973.
- Жидков О.А. Антитрестовское законодательство на службе монополий. – М., 1976.
- Зубок Л.И. Очерки истории США (1877 - 1918). – М., 1956.
- История США в четырех томах // Под ред. Севастьянова Г.И. и др. – Т.2. 1877 – 1918. – М.: Наука, 1985.
- Куропятник Г.П. Фермерское движение в США: от грейнджеров к Народной партии, 1867 – 1896. – М., 1971.
- Манькин А.С. История двухпартийной системы США (1789 - 1980). – М., 1981.
- Мозелин В.П. Корпорации, монополии и право США. – М., 1966.
- Некоторые итоги изучения двухпартийной системы в США // Новая и Новейшая история. – 1988, № 2.

Очерки новой и новейшей истории США // Под ред. Г.Н. Севастьяновой и др. В 2-х т. – Т. 1. – М., 1960.

Фурсенко А.А. Династия Рокфеллеров 2-е изд. – Л., 1970.

Байбакова Л.В. Двухпартийная система США в период «позолоченного века». – М., 1996.

Волкова И.В. Популизм и консерватизм: к истории американской мысли конца XIX в. – М., 1892.

Носков В.В. Институты власти и внешняя политика США (1901 – 1913). – Спб., 1993.

Уткин А.И. Теодор Рузвельт. – Свердловск, 1989.

2.5. Новітня історія Європи та Америки

2.5.1. Основна література

Актуальные проблемы современной Африки. – М., 1989.

Васильев С.П. История Востока. В 2-х т. М., 1992.

Внешняя политика стран Ближнего и Среднего Востока. – М., 1984.

Государственная власть и общественно-политические структуры в арабских странах (история и современность). – М., 1984.

Дунин А. Консервативная революция. – М., 1994.

Жуков. История Японии в 2-х частях. – М., 1998.

Зарождение идеологии национально-освободительное движение (XIX – н. XX в.). Очерки об истории общественной мысли народов Востока. – М., 1973.

Зубов А. Б. Парламентская демократия и политические традиции Востока. – М., 1990.

История Востока. // Под ред. Васильева – М., 2000.

История Китая и современность. – М., 1976.

Новітня історія країн Азії та Африки. – Львів, 1995.

Новейшая история стран Азии и Африки XX век. В трех частях. // Под ред. А.М. Родригеса. – М., 2001.

Национальные процессы в странах Ближнего и среднего Востока. – М., 1970.

Новейшая история Вьетнама. – М., 1984.

Новейшая история Японии 1945 – 1975 гг. – М., 1979.

Кузнецов Ю.Д., Навлицкая Г.П., Сырицин И.М. История Японии. – М., 1988.

Кутаков Л.Н. Очерки новейшей истории Японии. (1918 – 1963 гг.) – М., 1965.

Маночка П.И. Актуальные проблемы современной Африки. – М., 1989.

Международные проблемы Азии 80-х гг. – М., 1983.

Молодякова Э.В., Маркарьян С.Б. Размышление о процессе модернизации Японии. – М., 1996.

Молодяков В. Консервативная революция в Японии. – М., 1997.

Новичев А.Д. История Турции. В 4-х т. – М., 1974 – 1978.

Столяр Т. Кланові коріння японського соціалізму // жур. “Східний світ” №2. – 2002. – С. 65.

Симановская Л.В., Юрьева М.Ф. История Китая с древнейших времен до наших дней. – М., 1974.

Узловые проблемы истории Индии. – М., 1981.

2.5.2. Додаткова література

Агаев С.Л. Иран в прошлом и настоящем. – М., 1981.

Алиев Г.С. Турция в период правления младотурков. – М., 1972.

Антонова К.А. История Индии (краткий очерк). – М., 1973.

Афганистан: экономика, политики, история. – М., 1984.

Беляев И.П., Примаков Л.И. Египет: время президентства Насера. – М., 1972.

Ближний Восток и современность. Вып. 4. – М., 1997.

Борисов О.В. Внутренняя и внешняя политика Китая в 70-е годы. – М., 1982.

Ганди М. Статьи, речи, интервью. – М., 1985.

Горев А.В. Махатма Ганди. – М., 1989.

Громько А.А. Африка: прогресс. Трудности, перспективы. – М., 1981.

Денисов В.И. Корейская проблема: пути урегулирования. – М., 1990.

Демосин. Китайский дневник 1921 – 1927 гг. – М., 1985.

Ефимов Г.В. Буржуазная революция в Китае и Сунь Ятсен (1911 – 1913 гг.). Факты и проблемы. – М.: Наука, 1974.

Еремеев Д. Возникновение ислама // Азия и Африка сегодня. – 1991. - №1

Еремеев Д. Почему Восток отстал от Запада // Азия и Африка сегодня. – 1989. - № 7, 9, 11.

Зубов А. Б. Парламентская демократия и политические традиции Востока. - М., 1990.

Иванов М.Е. Иран в 60 – 70-х гг. XX века. – М., 1977.

Иванов М.С. Антифеодальные восстания в Иране в середине XIX века. – М.: Наука, 1982.

Иранская революция 1978 – 1979 гг. / Отв. ред. А.З. Арабаджян. – М.: Наука, 1989.

История Монгольской Народной Республики. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: Наука, 1983.

История стран Азии и Африки в новое время: Учебник для студентов высших учебных заведений / Ред. кол. Ф. Ацамба, В. Павлов, М. Пак. – Ч. 1, 2. – М.: Изд-во МГУ, 1989, 1990.

История Тропической и Южной Африки. 1918 – 1988. – М.: Наука, 1989.

История Афганистана / Отв. ред. Ю.В. Ганковский. – М.: Мысль, 1992.

Исаев М.П. Индокитайская хроника: Вьетнам, Лаос, Кампучия. Трудные дороги борьбы и созидания. – М.: Политиздат, 1987.

Китай после «культурной революции». – М., 1978.

Кобелев Е.А. Лаосская Народно-Демократическая Республика. – М., 1975.

Кузнецов Ю.Д. и др. История Японии. – М.: Высш. школа, 1988.

Киселев В. И. Палестинская проблема в международных отношениях: региональный аспект. - М., 1988.

Малашенко А. Ислам в политике и политика в исламе // Азия и Африка сегодня. – 1991. – № 8.

Меликсетов А.В. Победа китайской революции 1945 – 1949 гг. – М.: Наука, 1989.

Мирский Г. Авторитаризм и власть военных в «третьем мире» // Мировая экономика и международные отношения. – 1989. - № 7.

Митрохим Л.В. Индия: вступая в XXI век. – М., 1987.

Медведко Л.И. Анатомия ближневосточного конфликта. – М., 1989.

Мартышкин О.В. Политические взгляды М.К. Ганди. – М., 1970.

Неру Дж. Автобиография. – М., 1955.

Неру Дж. Внешняя политика Индии. – М., 1965.

Новейшая история Китая т.1. 1917 – 1927 гг.; т.2 1927 – 1949 гг. – М., 1989.

Национально-освободительные движения в Азии и Африки // Века неравной борьбы. Под ред. В.Н. Никифорова. – М., 1976.

Новая история Вьетнама. – М.: Наука, 1980.

Новейшая история Вьетнама. – М.: Наука, 1984.

Новейшая история Китая. 1917 – 1927 гг. – М.: Наука, 1983.

Новейшая история Китая. 1928 – 1949 гг. – М.: Наука, 1984.

Новейшая история арабских стран (1917 – 1966 гг.). – М.: Наука, 1968.

Петров Д.В. Япония в мировой политике. – М., 1979.

Розалиев Ю. Новая и новейшая история стран Азии и Африки. – М.: Высш. школа, 1987.

Суслина С.С. Промышленность Южной Кореи. – М., 1988.

Современная Корея. – М., 1971.

40 лет КНР / Отв. ред. М.Л. Титаренко. – М.: Наука, 1989.

«Третий мир» и судьбы человечества / Отв. ред. М.Я. Волков, В.Г. Хорос. – М.: Наука, 1990.

Ульяновский Р.А. Три лидера. – М., 1987.

2.6. Нова історія країн Азії та Африки

2.6.1. Основна література

Ацамба Ф.М. История стран Азии и Африки в новое время: в 2-х т. – М: изд-во Московского ун-та, 1980.

Васильев Л.С. История Востока: в 2-х т. Учеб. пос. Т.2. – М., Высшая школа, 1998.

Зарубежный Восток : вопросы экономической истории города : Сб. ст. – М.: Наука, 1990.

История стран Азии и Африки в новое время: Учебное пособие (в 2-х частях), ч. 2. М., изд-во ун-та, 1991.

Милянцев В.А. Восток и Запад во втором тысячелетии. – М., 1998.

Новая история Индии. М., 1961.

Новая история Китая.- М., 1972.

Хрестоматия по новой истории. Т. 1. (1640-1815 гг.). М., 1963.

Хрестоматия по новой истории. Ч.2.

6.1.2. Додаткова література

Азия- диалог цивилизаций. (Отв. Ред. Е.А. Литвинский, Е.В. Антонова). // СПб.: Гиперион, 1996.

Азия- диалог цивилизаций. (Отв. Ред. Е.А. Литвинский, Е.В. Антонова). // СПб.: Гиперион, 1996.

Акимкина Н.А., Люксембург М.А. Практикум по истории стран зарубежного Востока (Индия, Иран, Турция). – М.: Высшая школа, 1963.

Алаев Л.Б. некоторые вопросы развития индийской общины в конце ХУІІІ века – в начале ХХ века. - // Вопросы истории, №8, 1962, №4, 1972.

Антонова К.А. Английские завоевания Индии в ХУІІІ в. – М., 1958.

Антонова К.А., Бангард-Левин Г.М., Котовский Г.Г. История Индии. – М., 1979.

Ашрадян К.В. Феодализм в Индии: особенности и этапы развития. – М., 1977.

Ашраф К.В. Феодализм в Индии: особенности и этапы развития. – М., 1977.

Бедняк И.Я. Япония в период перехода к империализму. - М., 1962.

Буддистский взгляд на мир. Под. ред. Е.А. Островский. – Спб., 1994.

Волшебная Япония. – Спб., 2001.

Воробьев М.В. Очерки истории по науке, технике и ремеслу в Японии. – М., 1976.

Гольдберг Н.М. Очерки по новой истории Индии. Национально-освободительное движение в новое время. – М., Наука. 1965.

Гринилева Л.Д. Культура послевоенной Японки. – М., 1981.

Губер А.А., Ким Г.Ф., Хейфец А.Н. Новая история стран Азии и Африки. Учебник, 1982.

Дискуссионные проблемы японской истории (Отв. ред. А.Е.Жуков). - М., 1991.

Ермаченко И.С. Современная историография КНР о проблемах новой истории Китая: научно-аналитический обзор. – М., 1987.

Журнал „Сходознавство”. НАН України.

Илюшечкин В.П. Крестьянская война тайпинов. М., 1967.

Кабанов А.М. „Намбороку” – трактат по искусству чайной церемонии. – М., 1998.

Касты Индии. М., 1965.

Кудрявцев М.К. Община и касты в Хиндустане (из жизни индийской деревни). – м., 1971.

Кузнецов Ю.Д. История Японии. - М., 1988.

Кутина Н.М. Из истории национально-освободительного движения в Индии в ХІХ веке (образование партии Индийский национальный конгресс). – Ташкент, 1979.

Малявин В.В. Китайская цивилизация. – М., 2001

Малявин В.В. Этническая история китайцев на рубеже средневековья и нового времени. – М., 1987.

- Маньчжурское владение в Китае (Сб. ст., отв. Ред. С.Л.Тихвинский) – М.: Наука, 1966.
- Маркс К. Революция в Китае и Европе - Соч., т.9.
- Мацуо Байо. Поезії. – К., 1991.
- Меликсетов. История Китая. – М., 1998.
- Мечников Л.В. Цивилизация и великие исторические реки: Статьи. – М.: АО изд. Группы “Прогресс”. – “Пангея”, 1995.
- Молодякова Э.В., Маркарян С.Б. Японское общество: книга перемен (полтора века эволюции). - М., 1996.
- Мэнага. Сабура. История японской культуры. – М., 1972.
- Народное восстание в Индии в 1857 – 1859 гг.: Сб. статей. – М., 1975.
- Норман Г. Возникновение современного государства в Японии. - М., 1961.
- О генезисе капитализма в странах Востока (XV- XIX вв.). М., 1962.
- Осипов А.М. Национально-освободительное движение в 1857 – 1859 гг. в Индии. – М., 1957.
- Очерки новой истории Японии (1640-1917) под ред А.Л. Гальперина. - М., 1958.
- Паниккар К.М. Очерки истории Индии. Пер. с англ. – М., 1961.
- Панфилова Т.В. Человек в мировоззрении Востока. – М., 1995.
- Проблемы Дальнего Востока. // РАН, Изд-во Востоковедение.
- Сидихменов В.Я. Китай: страницы прошлого: 3-е изд. испр. и доп. – М.,: Наука , 1987.
- Скачков К.А. Пекин в дни тайпинского восстания. Из записок очевидца – М., 1958.
- Східний світ. // НАН України.
- Тайпинское восстание 1850-1864 гг. сб. документов. – М., 1967.
- Тояма Сигэки Мэйдзи исин Крушение феодализма в Японии. - М., 1959.
- Фурсов А.И. развитие азиатских обществ XVIII- нач. XX в.: современные западные теории: научно-аналитический обзор. – М, 1990.
- Фэн Ю. Лань. „Краткая история китайской философии”. – СПб., 1998.
- Человек и мир в японской культуре. Сб. Статей. – М., 1985.
- Эйдус Х.Т. Очерки новой и новейшей истории Японии. - М., 1955.(всі загальні праці у списках попередніх семінарських занять)
- Энгельс Ф. Персия и Китай. Соч., т.12.
- Яковед Ю.В. История цивилизаций. М: Владар , 1995.
- Япония сегодня. Журнал.
- Японские средневековые дневники. – СПб., 2001.
- Японська лірика феодальної доби. – Харків, 1931.

Розділ 3. Історія слов'янських народів

- Абрамович Г.В. Князья Шуйские и Российский трон. – Л., 1991. – 192 с.
- Алексеев Ю.Г. Освобождение Руси от ордынского ига. – Л., 1989. – 218с.
- Ананьев А.А. Муки бессмертной власти: царь Иоанн Грозный. – М.: Новости, 1993. – 624с.
- Ангелов Д. Богомільство в Болгарії.- М.- 1954.
- Асеев Ю.С. Архитектура, древнего Киева.- К.- 1982.
- Баран В.Д. Козак Д.Н. Терпиловський Р.В. Походження слов'ян. - К., 1991,
- Брайчевський М.Ю. Походження Русі. - К., 1968.
- Брайчевський М.Ю. К історії расселення славян на византийських землях.
- Брайчевський М.Ю. Біля джерел слов'янської державності. - К.-1964,
- Бромлей Ю.В. Становление феодализма в Хорватии. - М.- 1964.
- Бушуев С.В. История государства Российского. – М.: Кн. палата. Кн.2. – XVII – XVIII в. – 1994. – 416 с.
- Валишевский К. Иван Грозный. – М.: ТЕРРА – Книжный клуб, 2003. – 429с.
- Валишевский К. Первые Романовы: Репринт. воспроизведение изд. 1911 г. – М., 1989. – 476 с.
- Валишевский К. Смутное время. – М.: ТЕРРА, 2003. – 335 с.
- Вандич П. Ціна свободи. Історія Центрально – Східної Європи від Середньовіччя до сьогодні. – К., 2005. – 463 с.
- Вандич Пётр. Ціна свободи: Історія Центрально-Східної Європи від Середньовіччя до сьогодні. — К.: Критика, 2004. — 464с.
- Великая Моравия, ее историческое и культурное значение.- М. -1985,
- Виноградов В. Н. Османская империя: от величия к упадку // История Балкан: Век восемнадцатый. - М., 2004.
- Виноградова А. И., Мельников Г. П., Шушарин В. П. К проблеме становления этнического самосознания словаков // Развитие этнического самосознания славянских народов в эпоху зрелого феодализма. - М., 1989. С. 233—244.
- Глухов В.П. Россия в XVI – XVII веках: Учеб. пособие. – М., 2001. – 93 с.
- Горский Антон Анатольевич. Русь: От славянского Расселения до Московского царства. — М. : Языки славянской культуры, 2004. — 392с.Османская империя. Проблемы внешней политики и отношений с Россией: Сб. ст. / РАН; Институт востоковедения / С.Ф. Орешкова (отв.ред.) — М., 1996. — 246с.
- Греков Б.Д. Киевская Русь.- М., 1963.
- Грушевский М,С. Історія України-Руси.- К., 1991, Т.1.
- Данилевский Игорь Николаевич. Русские земли глазами современников и потомков (XII- XIV вв.): Курс лекций. — М.: Аспект Пресс, 2000. — 389с.
- Джурич Воислав. Византийские фрески. Средневековая Сербия, Далмация, славянская Македония / Государственный ин-т искусствознания Мин-ва культуры РФ / Г.С. Колпакова (пер.). — М. : Индрик, 2000. — 592с.
- Ефремов Ю. Иван Грозный: личность и эпоха. – К., 1991. – 54с.
- Забелин И.Е. Минин и Пожарский. Прямые и кривые в Смутное время. – М.: Аграф, 1999. – 335 с.

- Забелин Иван Е. История города Москвы. — М.: АСТ, 2007. — 768с.
- Замыслов В.А. Иван Болотников. — Ярославль, 1989. — 496 с.
- Иордан. О происхождении и деянии гетов.- М., 1960.
- История Болгарии (в 2-х томах).- М.- 1954-1958.- Т.1.
- История государства Российского: Хрестоматия:В 10-ти кн. / Российская гос. библиотека / Георгий Ефимович Миронов (авт.- сост.). — М.: Книжная палата, 1996. Кн. 2 : XV- XVI вв.: Свидетельства. Источники. Мнения. — 463с.
- История западных славян: учебное пособие для студ. вузов / М.К. Любавский. - Москва: Парад, 2004. - 607 с.
- История и культура Болгарии.- М.- 1981.
- История культуры стран Западной Европы в эпоху Возрождения: учебник для студ.вузов, обуч. по гуманит. спец. / Л.М.Брагина, О.И.Варьяш, В.М.Володарский; Под ред. Л.М.Брагиной. - Москва : Высшая школа, 1999. - 479с.
- История Польши. В 3-х томах. М.- 1954-1958.- Т.1.
- История России / В.П. Дмитренко. Ч.1. — М., 1994. — 192с.
- История России. С древнейших времен до конца XVII века: Учеб. пособие для студ. / А.П. Новосельцев, А.Н. Сахаров, В.И. Буганов. — М.: АСТ, 1996. — 576 с.
- История Сербии и Черногории. Босния, Герцеговина, Македония, Словения, Хорватия. — М., 2002. — 500 с.
- История татар с древнейших времен. / Под ред. Усманов Миркасым и Хакимов Рафаэль. — Т.2. — М., 2006. — 960 с.
- История Югославии (в 2-х томах).- М.- 1963.- Т.1.
- История южных и западных славян.- М.- 1987.
- История южных и западных славян: Учебник для студ. вузов, обуч. по напр. и спец. «История»:В 2 т. / Г.Ф. Матвеев (ред.), З.С. Ненашева (ред.) — М. : Изд-во Моск. ун-та, 1998. — Библиогр.: с. 667-678. Т. 1 : Средние века и Новое время. — 688с.
- История южных и западных славян: Учебник для студ. вузов, обуч. по напр. и спец. «История»:В 2 т. / Г.Ф. Матвеев (ред.), З.С. Ненашева (ред.) — М.: Изд-во Моск. ун-та, 1998. Т. 1: Средние века и Новое время. — 688с.
- Іналджик Галіль. Османська імперія: класична доба 1300-1600 / Інститут сходознавства ім. А.Кримського НАН України / Олександр Галенко (пер.з англ.). — К.: Критика, 1998. — 286с.
- Історія південних та західних слов'ян.- К.- 1987.
- Карамзин Н.М. История государства Российского.- М.- 1989.-Кн.1,2.
- Каргалов В.В. Конец ордынского ига. — М.: Наука, 1984. — 152с.
- Кинросс Лорд. Расцвет и упадок Османской империи / М.С. Мейер (ред.), М. Пальников (пер.с англ.). — М.: Крон-Пресс, 1999.
- Коваленко Геннадий Михайлович. Кандидат на престол: Из истории политических и культурных связей России и Швеции XI-XX веков. — С.Пб.: Русско-Балтийский информационный центр БЛИЦ, 1999. — 207с.
- Козляков Вячеслав Николаевич. Василий Шуйский. — М.: Молодая гвардия, 2007. — 301 с.
- Королюк В.Д. Древнепольское государство. - М.- 1957.

- Королюк В.Д. Перемещение славян в Подунавье и н на Балканы //Советское славяноведение.- 1976.- №6.
- Королюк В.Д. Славяне и восточные романцы в эпоху раннего средневековья. Политическая и этническая история.- М.- 1985.
- Королюк В.Д. Славяне и восточные романцы в эпоху раннего средневековья. Политическая и этническая история.- М.- 1985.
- Костомаров Н.И. Смутное время Московского государства в начале XVII столетия 1604 – 1613. – М.: Чарли, 1994. – 800 с.
- Костомаров Н.И. Смутное время Московского государства в начале XVII столетия 1604 – 1613. – М.: Чарли, 1994. – 800 с.
- Костомаров Николай Иванович. Земские соборы: Исторические монографии и исследования. — М. : Чарли, 1995. — 640с.
- Костомаров Николай Иванович. Куликовская битва / А.А. Олейников (подгот.). — К.: Радуга, 2005. — 48с.
- Кріль Михайло Михайлович. Історія Словаччини: навч. посіб. / Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. — Л.: Видавничий центр ЛНУ ім. І.Франка, 2006. — 264с.
- Лаптева Л.П. Племенные источники по истории Чехии периода феодализма.- М.- 1985.
- Лаптева Ю.Г. Письменные источники пи истории Чехии периода феодализма (до 1848). – М., 1985. – 199с.
- Лаптева Л.П. История Чехии периода феодализма (V век – 1648 г.). Учебное пособие. - М., 1993.
- Літопис Руський. - К.- 1989.
- Мавродин В.В. Происхождение русского народа. Л.- 1978.
- Макарова И. Ф. Болгарский народ в XV—XVIII вв.: Этнокультурное исследование. - М., 2005.
- Материалы по истории СССР для семинарских и практических занятий. Вып.1. Древнейшие народы и государства на территории СССР: Учеб.пособие. - М., 1985.
- Медведева Каталин Татьяна. Политический кризис во владениях Австрийских Габсбургов в начале XVII века и Конфедерация 1608-1609 гг.: Автореф. дис... канд. ист. наук: 07.00.03 / Московский гос. ун-т им. М.В.Ломоносова. Исторический факультет. Кафедра истории южных и западных славян — М., 2002. — 25с.
- Мельников Г. П. Культура Словении, Хорватии и Далмации, Словакии в Средние века и эпоху Возрождения // История культур славянских народов. В 3 тт. Т. I. Древность и Средневековье. - М., 2003.
- Мельников Г. П. Культура Словении, Хорватии и Далмации, Словакии в Средние века и эпоху Возрождения // История культур славянских народов. В 3 т. Т. I. Древность и Средневековье. М., 2003.
- Насонов Арсений Николаевич. «Русская земля» и образование территории древнерусского государства; Монголы и Русь: Историко-географическое исследование; История татарской политики на Руси. — СПб.: Наука, 2002. — 412с.

- Осипов Н. Олегов щит. Чуден град. Куликовская битва / И.Е. Варичев. – М.: Панорама, 1992. – 128с.
- Павлов А.П. Государев двор и политическая борьба при Борисе Годунове (1584 – 1605 гг.). – СПб.: Наука, 1992. – 278 с.
- Парсамов Сергей Суренович. Курс лекций по истории средних веков / Кировоградский гос. педагогический ин-т им. В.К.Винниченко. — Кировоград, 1996. Вып. 2.: Западные и южные славяне в средние века. — 156с.
- Пензев Константин Александрович. Великая Татария. История земли Русской. — М.: Алгоритм, 2006. — 300с.
- Петров В. Походження українського народу.- К., 1992.
- Петров В.П. Етногенез слов'ян.- К., 1972.
- Петрухин В. Я., Раевский Д. С. Очерки истории народов России в древности и раннем Средневековье. - М. 2004.
- Платонов С.Ф. Борис Годунов. – М.: Аграф, 1999. – 256 с.
- Платонов С.Ф. Очерки по истории смуты в Московском государстве XVI – XVII вв.: Опыт изучения общественного строя и сословных отношений в смутное время. – М., 1995. – 470 с.
- Погодин А.Л. Краткий очерк истории славян. – 2003. – 136 с.
- Попцов О.М. Хроника времен «Царя Бориса». – М.: Совершенно секретно, 1996. – 478 с.
- Похилевич Д.Л. Польща в добу феодалізму.- Львів.- 1965.
- Пресняков А.Е. Российские самодержцы. – М., 1990. – 461 с.
- Прохоров Г. М. Русь и Византия в эпоху Куликовской битвы. Статьи / РАН; Институт русской литературы (Пушкинский Дом). — 2.изд., испр. и доп. — СПб.: Алетейя, 2000. — 288с.
- Развитие этнического самосознания славянских народов в эпоху раннего средневековья.- М.- 1982
- Раннефеодальные государства на Балканах VI-XII вв.- М.- 1985.
- Российское государство в XIV-XVII вв.: Сб. статей, посвященный 75-летию со дня рождения Ю.Г.Алексеева / А.П. Павлов (отв.ред.). — СПб.: Дмитрий Буланин, 2002. — 616с.
- Рыбаков Б.А. Древняя Русь. Сказания. Былины. Летописи.- М. 1963,
- Рыбаков Б.А. Киевская Русь и русские княжества XII-XIII вв.- М.,1982.
- Рыбаков Б.А. Язычество древних славян.- М.- 1981.
- Самчук В. Л. Культура південних та західних слов'ян: Навч. посібник / Національний ун-т «Києво-Могилянська академія». Миколаївська філія. — Миколаїв : Видавництво МФ НаУКМА, 2002. — 128с.
- Седов В.В. Восточные славяне в VI - XIII вв.- М.- 1982.
- Седов В.В. Происхождение и ранняя история славян.- М., 1979.
- Скрынников Р.Г. Борис Годунов. – М.: Знание, 1992. – 64 с.
- Скрынников Р.Г. Великий государь Иоанн Васильевич Грозный: в 2т. – Смоленск: Русич, 1996.
- Скрынников Р.Г. Минин и Пожарский: Хроника Смутного времени. – М., 1981. – 352 с.
- Скрынников Р.Г. На страже московских рубежей. – М., 1986. – 334 с.

Смута в Московском государстве: Россия начала XVII столетия в записках современников / А.И. Плигузов, И.А. Тихонюк. – М.: Современник, 1989. – 462 с.

Смутное время. История и современность: Материалы XX Всероссийской заочной научной конференции / С.Н. Полтарак. – СПб.: Нестор, 2000. – 145с.

Соловьев К. А. Властители и судьи. Легитимация государственной власти в Древней и Средневековой Руси. IX - первая половина. XV вв. / Московский гос. ун-т им. М.В.Ломоносова; Институт гос. управления и социальных исследований. — М.: Университетский гуманитарный лицей, 1999. — 251с.

Социальная структура и классовая борьба России XVI – XVIII вв.: Сб. науч. тр. – М., 1988. – 194 с.

Сто великих битв: историческая литература / Ред. Р.В. Тихомиров. - Москва: Вече, 2001. - 640 с.

Тацит К. О происхождении германцев и местоположении Германии.- М., 1970. Т.1.

Тихомиров Михаил Николаевич. Древняя Москва XII- XV вв. Средневековая Россия на международных путях XIV- XV вв. / С. Шмидт (ред.). — М.: Терра-Книжный клуб, 1999. — 432с.

Толочко П.П. Древняя Русь. Очерки социально-политической истории.- К., 1987,

Толочко П.П. Древнерусский феодальный город.- К.- 1989.

Тортіка Олександр Олександрович. Історична географія та населення Великої Болгарії (630-660 рр. н.е.): Методика дослідження кочових суспільств середньовіччя: Автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.02 / Інститут сходознавства ім. А.Кримського НАН України — Х., 1999. — 19с.

Третьяков П.Н. По следам древних славянских племен.- М.-1982.

Третьяков П.Н. Последам древних словянских племен.- Л., 1982.

Ульяновский В.И. Российские самозванцы: Лжедмитрий I. – К.: Лыбидь, 1993. – 290с.

Ульяновский В.И. Россия в начале смуты. Очерки социально-политической истории и источниковедения. Ч.1. – К., 1993. – 368 с.

Ус Лариса Борисовна. Внешняя политика Московского государства (XV-XVI вв.): Конспект лекций / Новосибирский гос. технический ун-т. — Новосибирск, 2001. — 43 с.

Усанов Виктор Иванович, Лабузов Вячеслав Александрович. Историография отечественной истории: с древнейших времен до 1917 года: Курс лекций / Оренбургский гос. педагогический ун-т; Челябинский гос. педагогический ун-т. — Оренбург: Издательство ОГПУ, 2000. Ч. 1 : Эпоха феодализма. — 108с.

Федоров Б. Князь Курбский. Первый царь Московский Иоанн IV Васильевич Грозный / Е. Тихомиров. – М.: Новая книга, 1995. – 592с.

Фрейдзон В. И. История Хорватии. Краткий очерк с древнейших времен до образования республики (1991 г.). – СПб., 2001.

Хотинский Н.А. История и география Куликова поля. – М.: Знания, 1988. – 64с.

Хрестоматия по истории южных и западных славян.- Минск. 1988-1991.- Т.1.

Черкасова М. С. Теоретические проблемы феодализма в России: Учеб. пособие / Волгоградский гос. педагогический ун-т. — Вологда: Русь, 2000. — 74с.

- Черній Альберт Іванович, Черній Валерій Альбертович. Історія південних і західних слов'ян: В 3ч. (від найдавніших часів до кінця XX ст.): Підруч. для вузів — Рівне : ППФ «Волинські обереги», 1999. — 443с.
- Черній Альберт Іванович, Черній Валерій Альбертович. Історія південних і західних слов'ян: В 3ч. (від найдавніших часів до кінця XX ст.): Підруч. для вузів — Рівне : ППФ «Волинські обереги», 1999. — 443с.
- Чиркович С. Сербія: Середніе века. М., 1996.
- Чорній В. П. Історія Болгарії. — Львів, 2007. — 404 с.
- Ширококоряд Александр Борисович. Куликовская битва и рождение Московской Руси. — М.: Вече, 2005. — 414с.
- Ширококоряд Александр Борисович. Швеція. Гроза с Балтики. — М.: Вече, 2008. — 430с.
- Шмидт С.О. Россия Ивана Грозного. — М.: Наука, 1999. — 557с.
- Эрлих Г. Царь Борис, прозванъем Годунов: Хроники грозных царей и смутных времен. — М.: Яуза: Эксмо, 2006. — 478 с.
- Юшко Алевтина Алексеевна. Феодалное землевладение Московской земли XIV века / РАН; Институт археологии. — М.: Наука, 2002. — 239с.

Розділ 4. Методика навчання історії

Державна програма “Україна. Освіта ХХІ століття”. – К., 1994

Державний стандарт загальної середньої освіти в Україні. Освітня галузь “Суспільствознавство”. К., 2004.

Нова редакція програми з всесвітньої історії для загальноосвітніх закладів. 6-11 клас. К., 1998.

Александра М., Крижанівська В. Деякі роздуми щодо сутності формаційного та цивілізаційного підходів до розвитку історичного процесу та проблеми періодизації загальної історії. // ІВШ. – 1999. - №3. – С. 6-12.

Алексеева Н.М. Игры на уроках истории. // ПИВШ. – 1991. - №5. – С. 114-115.

Антонова Т.С., Батаева Т.В. Первый компьютерный учебник “История России. XX век”. // ПИВШ. – 1998. - №5. – С. 57-67.

Антонова Т.С., Харитонов А.Л. Мультимедийный учебник истории России XX века: мифы и реалии информатизации процесса обучения. // ПИВШ. – 2000. - №3. – С. 54-61.

Антонова Т.С., Харитонов А.Л. Первый компьютерный учебник по истории 20 месяцев спустя. Отработка методики и опыт применения в школах. // ПИВШ. – 1999. - №6. – С. 57-64.

Балыкина Е.Н. Обучающая компьютерная программа “Шедевры иконописи Беларуси XII-XVIII вв.”. // ПИВШ. – 2000. - №9. – С. 33-38.

Баханов К. Втілення ідеї “занурювання” в практику навчання історії в школі. // ІВШ. – 2001. - №11-12. – С. 34-37.

Баханов К. Групова робота на уроках історії. // ІВШУ. – 1998. - №3. – С. 38-43.

Баханов К.О. Історія України з найдавнішого часу до XVI ст. 7 клас. Робочий зошит учня. / За ред. Н.Г. Теплоухової. – К.: Абрис, 1997. – 112 с.

Баханов К. Класифікаційні ознаки технології навчання історії в школі. // ІВШ. – 2001. - №3-4. – С. 18-19.

Баханов К. Лабараторно-практичні роботи з історії України (методичний посібник для вчителів). – К.: Генеза, 1996. – 208 с.

Баханов К. Модель навчання у грі. // ІВШ. – 2000. - №10. – С. 12-17.

Баханов К. Модель навчання у дискусії. // ІВШ. – 2000. - №9. – С. 16-22.

Баханов К. Навчання історії без підручника за технологіє. Ю. Троїцького. // ІВШ. – 2000. - №7. – С. 28-29.

Баханов К. Навчання історії за інтегрованою системою. // ІВШ. – 2000. - №5-6. – С. 37-43.

Баханов К. Навчання історії за проектною системою. // ІВШУ. – 2000. - № 3. – С. 33-37.

Баханов К. Навчання історії у вальфдорській школі. // ІВШ. – 2000. - №8. – С. 13-20.

Баханов К. Облік індивідуальних досягнень учнів у навчанні історії. // ІВШУ. – 1999. - № 2. – С. 25-27.

Баханов К. Педагогічні інновації: навчання історії за комбінованою системою

М. Гузика. // ІВШУ. – 2000. -№ 2. – С. 25-31.

Баханов К. Підсумки всеукраїнських олімпіад юних істориків і проблеми викладання історії. // ІВШУ. – 1996. -№ 2. – С. 18-28.

Баханов К. Проблема визначення мети і завдань шкільної історичної освіти. // ІВШУ. – 2001. - №6. – С. 18-19.

Баханов К. Проблема мети і завдання шкільної історичної освіти в сучасній російській дидактичній літературі. // ІВШ. – 2001. - №5. – С. 28-29.

Баханов К. Робота з обдарованими дітьми під кутом зору Всеукраїнської олімпіади юних істориків. // ІВШУ. – 1998. - №4. – С. 30-35.

Баханов К. Робочий зошит учня “Історія України з найдавніших часів до XVI ст.” (7 клас). Методичні аспекти. // ІВШУ. – 1997. - № 3. – С. 28-33.

Баханов К. Способи фіксації навчального матеріалу на уроках історії. // ІВШУ. – 1997. -№ 4. – С. 21-25.

Баханов К. Технологія групової творчої справи в навчанні історії у школі. // ІВШУ. – 2000. -№ 1. – С. 23-29.

Баханов К. Технологія повного засвоєння навчального матеріалу. // ІВШУ. – 2001. - №2. – С. 20-25.

Баханов К. Технологія розвивального навчання. // ІВШУ. – 2001. -№ 1. – С. 21-25.

Баханов К. У пошуках інноваційних технологій викладання історії. // ІВШУ. – 1996. -№ 1. – С. 20-24.

Баханов К. Шляхом інноваційного навчання. // ІВШУ. – 1999. -№ 4. – С. 19-25. // ІВШУ. – 1999. -№ 4. – С. 50-51.

Баханов К., Генетова Т. Всеукраїнська олімпіада юних істориків: підсумки і нові завдання. // ІВШУ. – 2001. - №4. – С. 26-33.

Біловіл Г. Урок: “Політична роздрібленість Київської держави” (7 кл.). // ІВШ. – 2000. - №4. – С. 27-28. Є схема.

Бірюльов І. М. Всесвітня історія: Нові часи. Підручник для 8 кл. середн. шк. – К.: Генеза, 1999. – Ч. 1. XVI – кінець XVIII ст. (1 прим.)

Борзова Л.П. Дидактические игры. // ПИВШ. – 2000. - №1. – С. 46-47.

Борзова Л.П. Игры при изучении нового материала на уроке истории. // ПИВШ. – 2000. - №3. – С. 46-50.

Брандт М.Ю. Из истории европейской цивилизации. Фрагмент рабочей тетради. // ПИВШ. – 1997. - №4. – С. 29-50.

Булда А. Методичні матеріали до викладання історії України в 7-му класі. Урок №4: Виникнення найдавніших племінних союзів ранній залізний вік. // ІВШ. – 1999. - №7-8. – С. 33-36.

Булда А. Педагогічна практика студентів-істориків як фактор професійного становлення.

Булда А. Питання професійної підготовки учителя історії в період національно-визвольних змагань українського народу (1917-1920 рр.). // ІВШУ. – 1998. -№ 1. – С. 52-55.

Булда А. Професійна підготовка вчителів історії у період національно-визвольних змагань (1917-1920 рр.). // ІВШ. – 1998. - №1. – С. 2-7.

Быкова К.В. Семинар и лабораторная работа. // ПИВШ. – 1988. - №5.

Вихрев В.В. Компакт-диск по истории древнего мира. // ПИВШ. – 2001. - №6. – С. 43-51.

Віднянський С. В., Дрібниця В. О. Всесвітня історія: Навчальний посібник для 11 кл. – К.: Фаренгейт, 2000. – Ч. 2. Новітня історія. 317с. 9(М)7 / В 42 (5 прим.)

Власов В. Знайомтесь: новий підручник – “Вступ до історії України. 5 клас”. // ІВШУ. – 1998. -№ 3. – С. 51-55.

Войцеховський Ю, Чубукова Т. Використання дидактичних ігор на уроках історії України (7-8 кл.) . // ІВШ. – 1997. -№ 6. – С. 15-16.

Всесвітня історія 1914 – 1939: Навчальний посібник для 10 кл. /Авт.упоряд. Я. М. Бердичевський, Т. В. Ладиченко. 4-е вид. – К.: А.С.К.,1999. – 415с. 9(М)7 / В 84 (4+1 прим.)

Всесвітня історія 1939 – 1998: Навчальний посібник для 11 кл. – 2-е вид. перер. – К.: А.С. К., 1999. – 576с. 9(М)7 / В 85 (8+1 прим.)

Всесвітня історія: Нові часи: Підручник для 9 кл. середн. шк. / С. В. Білоніжко, І. М. Бірюльов та інш. К.: Генеза, 1999 – Ч. 2. Кінець XVIII – початок ХХ ст. 240с. 9(М)3 / В 65 (1 прим.)

Вяземский Е. Е. Методика преподавания истории в школе. – М.: Владос, 1999. – 176 с.

Вяземский Е. Е., Стрелова О. Ю. Как сегодня преподавать историю в школе. – М., 1999.

Вяземский Е. Е., Стрелова О. Ю. Методика преподавания истории в школе. – М., 1999.

Вяземский Е. Е., Стрелова О. Ю. Методические рекомендации учителю истории. Основы профессионального мастерства. – М., 2000.

Галенко Марія. “Акт проголошення незалежності України”. План-конспект уроку. // ІВШУ. – 1997. -№ 4. – С. 32-37.

Галлахер К. Навчання історії Європи ХХ ст. у Великобританії (проблеми і суперечності). // ІВШУ. – 1996. -№ 2. – С. 46-47.

Гісем О. В. Мартинюк О. О. Всесвітня історія: Нова історія (XVI – кін. XVIII ст.) 8 кл. - К.: А.С. К., 1999. – 320с. 9(М)3 / Г 51 (2 прим.)

Гісем О. В. та інші Всесвітня історія: Новітній період (1914 – 1939 рр.) К.: Ніка-Центр, 1999. – 335с. 9(М)7 / Г 51 (1 прим.)

Годер Г.И. История древнего мира в задачах и заданиях. // ПИВШ. – 1996. - №1. – С. 58-63.

Голованов С. Методика проведення уроку історії з використанням вистави “Вибір”. // ІВШУ. – 1997. -№ 1. – С. 30-36; № 2. – С. 35-38.

Голованов С. Нетрадиційні уроки історії з використанням історичних міні-вистав. // ІВШУ. – 1996. -№ 2. – С. 29-34.

Гончар Б. М., Дрібниця В. О. Всесвітня історія. Частина друга. Кінець XVIII – поч. ХХ ст.: Навч. посібник для 9 кл. – К.: Фаренгейт, 2000. –240с., іл. 9(М)3 / Г 65 (4 прим.)

Градскова Е. П., Самсонов А. И. Школьный атлас по истории России с древн. времен до наших дней: Пособ. для уч.10 – 11 кл. общеобраз. учрежд. – М.: Просвещение, 1997. – 104с. 9(4Рос.)(084) / Г 75 (1 прим.)

Давлетов О. Націонал-соціалізм в сучасних українських та німецьких підручниках з історії: яке місце в них відведено показу повсякденного життя. // ІВШ. – 2000. - №11-12. – С. 29-33.

Де Кегель І. Кілька думок щодо розробки підручників з історії. // ІВШУ. – 1999. -№ 2. – С. 6-7.

Дрібниця В. Класифіація політичних партій в курсах шкільних історичних дисциплін. // ІВШ. – 1999. - №6. – С. 19-21.

Дрібниця В. О., Рубльов А. С. Всесвітня історія: Нова історія. Ч. I 1913 – 1939: Навчальний посібник для 10 кл. – К.: Фаренгейт, 2000. – 192с. 9(М)7 / Д 74 (4 прим.)

Дрібниця В. Українська національна революція XVII століття (1648-76 рр.) в європейському контексті. // ІВШ. – 2001. - №1. – С. 25-28.

Дубас О. Підготовка і видання нових підручників. Досягнення і головні труднощі. // ІВШУ. – 1999. -№ 2. – С. 4-5.

Дятлова О. Суспільствознавство як інтегрована дисципліна у програмах української школи 20-30-х років. // ІВШУ. – 2000. -№ 1. – С. 47-49.

Ерохина М.С. Историческая личность: современная методика изучения. // ПИВШ. – 1996. - №7. – С. 50-52.

Егоров Г. “Європейський вимір” у викладанні історії. // ІВШ. – 1998. - №9. – С. 14-16.

Егоров Г. Експерти Ради Європи про форми і методи викладання історії. // ІВШ. – 2000. - №10. – С. 8-11.

Егоров Г. Європейська стратегія громадянської освіти і виховання учнів. // ІВШУ. – 1997. -№ 3. – С. 50-55.

Егоров Г. Підручники громадянознавства: досвід Франції. // ІВШУ. – 1998. - № 2. – С. 53-55.

Егоров Г. Шкільна історична освіта: пошук нових підходів до формування змісту. Досвід країн Західної Європи. // ІВШ. – 1998. - №10. – С. 5-7.

Егоров Г., Мельниченко Б., Василенко Н. Оцінювання і контроль знань учнів в зарубіжній школі. // ІВШ. – 2000. - №9. – С. 8-12.

Захарова Е.Н. Российская цивилизация. // ПИВШ. – 1993. - №6. – С. 21-35.

Защитинська Міжпредметні зв'язки на уроках історії. // ІВШ. – 2001. - №5. – С. 25-27.

Игры для старшеклассников. // ПИВШ. – 1992. - №5-6. – С. 54-55.

История – особая наука: мысли об истории и историках. // ПИВШ. – 2001. - №5. – С. 39-42.

История в эпиграммах. // ПИВШ. – 2000. - №7. – С. 57-60, №8. – С.36-40.

История России с древнейших времен до наших дней. // ПИВШ. – 1996. - №1. – С. 34-57, №2. С. 35-55.

История: 300 тестов и проверочных работ для школьников и поступающих в вузы / А. Э. Безсонов, А. А. Данилов, Л. В. Жукова и др. – М.: Дрофа, 1999. – 592с. 9 (М) / И 90 (1 прим.)

Іванова О. Підручник з історії: проблеми та перспективи. // ІВШУ. – 1999. -№ 1. – С. 6-8.

Ігнатенко М. Місце історичного краєзнавства в викладанні історії України в

школах. // ІВШ. – 2001. - №3-4. – С. 40-42.

Льюшина О. Алгоритми історичного процесу. // ІВШ. – 1999. - №3. – С. 25-26.

Льюшина О., Сотніченко В. Використання художньо-образних уявлень як прийом формування історичних знань на прикладі теми “Громадянська війна у США 1861-1865 рр.”. // ІВШ. – 1998. - №3. – С. 20-26.

Ісаєв Д. Робота над атласами триває. // ІВШУ. – 2000. -№ 3. – С. 55.

Історія стародавнього світу в літературних творах: Хрестоматія для 6 кл. серед. школи. – К.: Ірпінь, 1998. – 400с. 9(М)03 / І 90 (2 прим.)

Історія стародавнього світу: Зб. завдань. Навч. посібник для учнів 6-х кл. -Х.: Світ дитинства, 1999. – 92с. 9(М)01 / І 90 (2 прим.)

Калініна Л. Деякі підходи до визначення концептуальних засад шкільної історичної освіти. // ІВШУ. – 1999. -№ 1. – С. 8-10.

Калініна Л. Структурування змісту шкільної історії: пошуки підходів, досвід. // ІВШУ. – 1998. -№ 1. – С. 25-30.

Калініна Л., Пометун О. На шляху до взаєморозуміння: загальноєвропейський контекст шкільної історії. // ІВШУ. – 1998. -№ 1. – С. 21-24.

Кереновский А. А. История русской армии. В 4-х т. – М.: Голос, 1994, 1999. 9 (4 Рос) / К 36 (по 1 прим.)

Киген Дж., Уиткрофт Э. Кто есть кто в военной истории (с 1453 по настоящее время). – Лондон-Нью-Йорк, М.: “Дограф”, 2000. – 432 с. 9 (03) / К38 (1 прим.)

Кинкулькин А.Т. Академик двух академий: Милица Васильевна Нечкина. // ПИИОВШ. – 2001. - №7. – С. 58-65.

Клетогонов А. Россия и мир во второй половине XX века. // ПИВШ. – 1993. - №6. – С. 9-18.

Клименко А.В. Лекции и семинары в преподавании истории и права. // ПИВШ. – 1998. - №3. – С. 23-26.

Клименко А.В., Машков В.С. Брэйи-ринг “Первая половина XX в.: год за годом”. // ПИИОВШ. – 2001. - №7. – С. 26-32.

Колотилова Н.Ф. Научно-практическая конференция учащихся как средство повышения интереса у к предмету. // ПИВШ. – 2001. - №7. – С. 65-67.

Коляда І. А. та інші Історія України: Підручник для 6-7 кл. серед. шкіл з поглибл. вивч. Історії / І. А. Коляда, К. І. Крилич, С. П. Юрченко. – К.: Генеза, 1999. – 256с. 9(4 Укр) / К 62 (4 прим.)

Коляда І. Урок: Київська держава за правління Ярослава Мудрого (7 кл.). // ІВШ. – 2000. - №2. – С. 20-26.

Коляда І., Грабовська В. Інтегрований урок з історії України та української літератури на тему: “Коліївщина 1768 року в поемі Т. Г. Шевченка “Гайдамаки””.// ІВШУ. – 1997. -№ 4. – С. 25-29.

Комаров В. Визвольні змагання українського народу (1917-1920 рр.) як складова змісту економічної освіти (10 кл.). // ІВШ. – 2001. - №1. – С. 20-24; №2. – С. 28-32.

Комаров В. Деякі актуальні питання розвитку методики навчання історії як науки. // ІВШУ. – 2000. - №4. – С. 23-28.

Комаров В. Економічна освіта дев'ятикласників на уроках вітчизняної історії

кінця XIX – початку XX ст. // ІВШ. – 1999. - №12. – С. 18-21; С. 15-19; 2000. - №1. – С. 13-16; №2. – С. 15-19.

Комаров В. Економічна освіта школярів на уроках історії України (7-8 кл). // ІВШ. – 1998. - №1. – С. 14-18.

Комаров В. Економічна освіта школярів на уроках історії України (8-9 кл). // ІВШ. – 1998. - №10. – С. 14-19.

Комаров В. Історичні образи: як їх формувати. // ІВШУ. – 2001. - №2. – С. 26-28.

Комаров В. Питання економічної освіти дев'ятикласників на уроках історії України (друга половина XIX ст.). // ІВШ. – 1999. - №6. – С. 14-18; №7. – С. 14-20.

Комаров В. Формування поняття “Українська державність” на уроках історії та правознавства. // ІВШУ. – 1998. - № 2. – С.36-38 .

Концептуальні засади шкільної історичної освіти (“Круглий стіл” на сторінках журналу). // ІВШУ. – 1999. - № 3. – С. 20-26; № 4. – С. 3-6.

Концепция исторического образования в общеобразовательных учреждениях Российской федерации. // ПИВШ. – 2000. - №4. – С. 2-8.

Копцюх Б. Використання матеріалів кабінету історії і правознавства у навчально-виховній роботі. // ІВШ. – 2001. - №2. – С. 38-39.

Копцюх Б. Вірші-загадки у вивченні історії України (7 кл.). // ІВШ. – 1999. - №8-9. – С. 25-26.

Корнєєв В. Інтеграція предметів: історія і географія. // ІВШ. – 1998. - №2. – С. 14-19.

Король О. В. Методика викладання українського народознавства в школі: Навч.-метод. Посібник. – К., 1998.-365с. 902.7(4 Укр.) / К 68 (1 прим.)

Короткова М. В. Наглядность на уроках истории. – М., 1999.

Короткова М. В. Практикум по методике преподавания истории в школе. Учебное пособие. – М. – 272 с.

Короткова М. В., Студеникин М. Т. Методика обучения истории в схемах, таблицах, описаниях. – М.: Владос, 1999.

Коцур В., Чернов Б. Проблема змісту історичної освіти у шкільних підручниках з історії. // ІВШ. – 2000. - №3. – С. 12-16; №7. – С. 15-23.

Коцур В., Чернов Б. Проблеми удосконалення апарату організації засвоєння знань у шкільних підручниках з історії. // ІВШ. – 1999. - №8-9. – С. 17-21.

Кравчук Г. Використання антропоніміки у навчальному процесі. // ІВШ. – 2000. - №7. – С. 23-27.

Краснопільська Р. Урок з елементами гротеску. // ІВШУ. – 2001. - № 1. – С. 47-49.

Краснопольська Р. Урок-“чайна церемонія”.// ІВШУ. – 2001. - № 1. – С. 46-47.

Криlach К. Прометей-визволитель (Сценарій позакласного заходу для учнів 6-х класів). // ІВШУ. – 1997. - № 3. – С. 34-35.

Кудря Т. Тема “Розпад Радянського Союзу і відродження незалежності України” (План-конспект уроків) // ІВШУ. – 1999. - № 1. – С. 31-36; № 2. – С. – 28-34; № 3. – С. 46-49; № 4. – С. – 30-34; 2000. - № 1. – С. 42-43.

Кузнецов Ю. Монологічна і діалогічна структура підручника з історії та її

- вплив на демократичну поведінку учнів. // ІВШУ. – 1998. -№ 4. – С. 50-52.
- Кузьменко О. Урок-семінар. // ІВШУ. – 2001. - № 2. – С. 29-31; №6. – С. 20-23.
- Кузьмина Э.М., Набатова О.В. Из опыта тестовой проверки знаний. // ПИВШ. – 1998. - №5. – С. 34-36.
- Кулікова Л. Гімназія як символ кращих традицій у вітчизняній освіті. // ІВШ. – 2000. - №4. – С. 8-14.
- Кульчицький С. В. та інші Історія України: Підручник для 11-го кл. серед. школи / С. В. Кульчицький, М. В. Коваль, Ю. Г. Лебедев. – К.: Освіта, 2000. – 367с. 9(4 Укр) / К 90 (9 прим.)
- Кучерук И.В. Образные задания на уроках истории. // ПИИОВШ. – 2001. - №7. – С. 43-47.
- Лазукова Н.Н. Использование технологического подхода в обучении истории. // ПИВШ. – 2001. - №1. – С. 59-67.
- Лебедева Ю. Західна Україна у складі Польщі. // ІВШУ. – 1998. -№ 1. – С. 36-39.
- Лебедева Ю. Розробки уроків за темою “Західноукраїнські землі в 1920-39 рр.” 10 клас. // ІВШУ. – 1998. -№ 2. – С. 39-45.
- Липавский С.А. Школьный археологический кружок. // ПИВШ. – 1993. - №1. – С. 45-57.
- Локшина О. Напрямки реформування змісту середньої освіти у сучасній Європі. // ІВШ. – 2000. - №9. – С. 13-15.
- Локшина О. Принципи структурування змісту шкільної історичної освіти у Великобританії. // ІВШУ. – 2001. - №3. – С. 49-52.
- Локшина О., Ткаченко Ю. Система шкільної освіти Сполученого королівства Великої Британії та Північної Ірландії. // ІВШ. – 2001. - №7. – С. 23-27.
- Луцишина И.В. Формирование умения работать с текстом учебника в V классе. // ПИВШ. – 1998. - №4. – С. 22-26.
- Мазнюк В. Подорож козацькими стежками. Острів Хортиця (Сценарій історичного вечора). // ІВШУ. – 2000. -№ 1. – С. 44-46.
- Мазнюк В. Сповідь великої політики: матеріали до уроку на тему “Перша світова війна” // ІВШУ. – 1998. -№ 1. – С. 43-46.
- Майер Р. Роль учебника истории в сегодняшней Европе. // ПИВШ. – 2000. - №8. – С. 53-55.
- Мамонов Г. Боністика на уроках історії. // ІВШ. – 2000. - №2. – С. 17-19.
- Мамонов Г.А. История медицины на уроках. // ПИВШ. – 1993. - №4. – С. 33-35.
- Мартинюк О, Гісем О. Нові вітчизняні навчальні атласи з історії. // ІВШУ. – 2000. -№ 2. – С. 50-52.
- Мацкайлова О.А. Познавательные игры в курсе истории средних веков. // ПИВШ. – 1999. - №8. – С. 29-35.
- Мельниченко Б. Друга світова війна в навчальних планах з історії в середній школі ФРН. // ІВШ. – 2000. - №5-6. – С. 27-32.
- Мельниченко Б. Концептульні засади вивчення історії в сучасній загальноосвітній школі Чехії та Словачії. // ІВШ. – 1999. - №5. – С. 10-15.
- Мельниченко Б. Система шкільної освіти у Федеративній республіці

Німеччини. // ІВШ. – 2001. - №5. – С. 17-21.

Миллард Э. Атлас Древнего мира. / Пер. с англ. Л. Седова; Ил. Р. Барнетта. – М.: Слово, 1999. – 64с. 9(М)03 / М 60 (1 прим.)

Миرونюк С. Використання технічних засобів навчання в теорії і практиці викладання історії. // ІВШ. – 2000. - №2. – С. 12-14.

Мисан В. Вивчення писемних джерел на уроках історії України. Універсали Центральної Ради. // ІВШУ. – 1997. -№ 2. – С. 31-34.

Мисан В. Використання опорних конспектів на уроках історії. // ІВШУ. – 1997. -№ 1. – С. 27-30.

Мисан В. До питання про назви курсів шкільної історії. // ІВШУ. – 2000. -№ 2. – С. 2-5.

Мисан В. Історія України. Друга половина XVI – перша половина XVII ст. Робочий зошит. – Львів: Кальварія – Київ: Абрис, 1997. – 96 с.

Мисан В. Історія України. Друга половина XVII – кінець XVIII ст. Робочий зошит. – Львів: Кальварія – Київ: Абрис, 1997. – 96 с.

Мисан В. Історія України. Кінець XVIII – перша половина XIX ст. Робочий зошит. – Львів: Кальварія – Київ: Абрис, 1997. – 96 с.

Мисан В. Історія України. Друга половин XIX – початок XX ст. Робочий зошит. – Львів: Кальварія – Київ: Абрис, 1997. – 96 с.

Мисан В. Робота в динамічних парах на уроках з початкового курсу історії України. // ІВШУ. – 1996. -№ 1. – С. 31-33.

Мисан В. Характеристика уроку з пропедевтичного курсу історії. // ІВШУ. – 2001. -№ 1. – С. 26-31.

Мисан В. Якої історії та як потрібно вчити п'ятикласників. // ІВШУ. – 1996. - № 1. – С. 29-30.

Мороз П. В. Дидактичні матеріали з історії стародавнього світу: 6 кл. – К.: А.С.К., 1998. – 126с. 9(070.2) / М 80 (1 прим.)

Мороз П. Методичні вимоги до характеристики історичної особи. // ІВШУ. – 1997. -№ 3. – С. 26-28.

Недосекина Н.В., Пастухова В.А. Изучение истории культуры: интегрированный поход. // ПИВШ. – 1999. - №2. – С. 23-26.

Нильсен Х. С. Викладання історії в Данії. // ІВШУ. – 1996. -№ 1. – С. 39-40,42.

О современных методах преподавания истории. // ПИВШ. – 2001. - №4. – С. 66-77.

Оберман В.Я. Опорные конспекты и схемы на уроках истории. // ПИВШ. – 1996. - №3. – С. 24-32.

Огнев'юк В. До питання про зміст історичної освіти // ІВШУ. – 1998. - № 4. – С. 2-5.

Ореходько О. Ігровий компонент на уроках історії Стародавнього Сходу. // ІВШ. – 2000. - №7. – С. 34-37.

Ореходько О. Історія та комп'ютер. // ІВШ. – 2001. - №5. – С. 22-24.

Ореходько О. Комп'ютери на уроках історії. // ІВШУ. – 2001. - №4. – С. 23-25.

Осадчук Р. Застосування словесно-діалогічних методів у навчальному процесі. // ІВШ. – 1999. - №7. – С. 11-13; №8-9. – С. 12-16.

Осадчук Р. Роль запитань учителя у застосуванні словесно-діалогічних

методів навчання. // ІВШ. – 2000. - №8. – С. 20-22.

Осадчук Р. Сутність і види контролю і перевірки знань учнів. // ІВШ. – 2001. - №2. – С. 2-6.

Осмаловська О. Міні-підручник з історії до адаптивно-перетворювального етапу з теми “Україна в умовах десталінізації (1956-1964)”. // ІВШ. – 1999. - №3. – С. 30-32.

Охредько Олег. Вивчення історичної хронології на уроках історії стародавнього світу за допомогою дидактичних ігор. // ІВШ. – 1999. - №12. – С. 21-24.

Падаляк М. Г., Хірна О. О. Всесвітня історія: Історія середніх віків: Підручник для 7 класу. – К.: Фаренгейт, 2000. 288., іл. 9(М)1 / П 44 (5 прим.)

Палатна О. Дидактичні матеріали з всесвітньої історії до теми “Друга світова війна” (11 кл.). // ІВШ. – 2001. - №5. – С. 30-35.

Палатна О. Країни Західної Європи, США і Канада в II пол. XX століття: роздатковий матеріал (11 кл.). // ІВШ. – 2000. - №2. – С. 31-33.

Панферова Н.Н. О методике формирования учебных умений школьников. // ПИВШ. – 2000. - №3. – С. 43-45.

Панферова Н.Н. Обучение истории во второй половине XIX – начале XX века. // ПИВШ. – 2000. - №1. – С. 69-71.

Пасічник В. Викладання предметів “Історія” та “Суспільствознавство” у світлі реформ освіти у Польщі. // ІВШ. – 2000. - №8. – С. 10-12.

Пасічник В. Модернізація змісту підготовки вчителів історії у вузах Польщі. // ІВШУ. – 2001. - №1. – С. 53-54.

Пастушенко Р. Діагностування навчальних досягнень учнів з історії. // ІВШУ. – 2001. - №2. – С. 32-35.

Перші результати конкурсу на кращі підручники з історії України. // ІВШУ. – 1999. - №2. – С. 51-54.

Пироженко Л. Автори перших популярних книг з історії України та їх творчий доробок (кінець XX ст. – 20-і рр. XX ст.). Част.І. О.Я Єфіменко // ІВШ. – 1998. - №4. – С. 10-14.

Пироженко Л. Автори перших популярних книг з історії України та їх творчий доробок (кінець XX ст. – 20-і рр. XX ст.). Част.ІІ. Г.О. Коваленко // ІВШ. – 1998. - №9. – С. 6-9.

Пироженко Л. Автори перших популярних книг з історії України та їх творчий доробок (кінець XX ст. – 20-і рр. XX ст.). Част.ІІІ. М. С. Грушевський. // ІВШ. – 1999. - №3. – С. 16-19.

Пироженко Л. Автори перших популярних книг з історії України та їх творчий доробок (кінець XX ст. – 20-і рр. XX ст.). Част. ІV. М. М. Аркас. // ІВШ. – 1999. - №4. – С. 16-19.

Пироженко Л. Вклад Івана Крип'якевича в популяризацію історії України. // ІВШ. – 2000. - №8. – С. 11-14.

Пироженко Л. Г. М. Хоткевич та його “Історія України”. // ІВШ. – 2000. - №4. – С. 15-17.

Пироженко Л. З історії навчальної книги в Україні. // ІВШ. – 1997. - №11. – С. 9-11.

Пироженко Л. Н.Я. Григоріїв – автор навчальних книг з історії України. // ІВШ. – 2000. - №2. – С. 2-6.

Пироженко Л. Навчальні книги з історії України в період відродження української державності та національної школи (1917-1920 рр.). // ІВШ. – 1999. - №8-9. – С. 5-8.

Підсумковий контроль знань з суспільствознавчих дисциплін: думка учнів, батьків, учителів. // ІВШУ. – 1999. - № 2. – С. 40-51.

Подольський А. Рада Європи і проблеми викладання історії. // ІВШ. – 1997. - №7. – С. 3-4.

Померанцева Н.Л. Предметная историческая неделя. // ПИВШ. – 1998. - №3. – С. 66-67.

Пометун О. Вивчення історії в початковій школі як основа і найважливіший засіб виховання духовності, національної свідомості та розвитку мислення молодших школярів. // ІВШУ. – 1996. - № 2. – С. 15-18.

Пометун О., Фрейман Г. Нові підходи до відбору та структурування змісту сучасної історичної освіти. // ІВШУ. – 2000. - № 1. – С. 2-7.

Програми для загальноосвітніх навчальних закладів. // ІВШ. – 2001. - №8. – С. 2-25.

Програми для загальноосвітніх навчальних закладів. Історія України. Всесвітня історія. 5-11 класи (нова редакція). / За ред. акад. В. А. Смолія // ІВШУ. – 1998. - № 4. – С. 6-29.

Ржепецький Л. Використання прислів'їв та приказок на уроках з історії України (з досвіду роботи). // ІВШ. – 1997. - № 6. – С. 19-20.

Ржепецький Л. Формування в учнів історичного мислення засобами фольклору (на прикладі навчального курсу з історії України для 5 класу). // ІВШ. – 2000. - №1. – С. 7-9.

Розвадовська Л. Методичні поради з історії щодо впровадження інновацій у навчальний процес. // ІВШ. – 2000. - №4. – С. 20-22.

Рыжова С.В., Рыжов В.А. Викторина “Интеллектуальный лабиринт”. // ПИВШ. – 2000. - №4. – С. 60-63.

Рыжова С.О., Рыжов В.А. Викторина “Своя игра”. // ПИИОВШ. – 2001. - №7. – С. 32-37.

Рыхкова Н.Г. Использование компьютерного учебника на занятиях по истории (из опыта работы). // ПИВШ. – 2000. - №3. – С. 52-53.

Самостоятельная работа школьников по изучению общественных дисциплин (история и современность). // ПИВШ. – 2001. - №7. – С. 68-71.

Сизон В. Випробування джури, або Незвичайна подорож через Дніпровські пороги на Січ (сценарій історичного вечора для учнів 6-8 класів). // ІВШУ. – 1997. - № 1. – С. 37-40.

Сизон В. Молитва за Україну. “Круглий стіл”, присвячений 400-річчю від дня народження та 35 – річчя від дня смерті видатного вченого, просвітителя XVII ст. митрополита Київського Петра Могили. // ІВШУ. – 1996. - № 2. – С. 38-41.

Сизон В. Увага до уваги, або кілька порад молодому вчителю, як мобілізувати увагу учнів 5-8 класів. // ІВШУ. – 1996. - № 2. – С. 36-38.

Скворцова Н.Г. Элементы смеховой культуры на уроках истории. // ПИВШ. –

1998. - №5. – С. 42-43.

Смирнов С.Г. Из “Задачника по истории древнего мира”. // ПИВШ. – 1993. - №6. – С. 46-57.

Смотрицький Євген. Про історичну освіту. // ІВШУ. – 1997. -№ 4. – С. 13-15.

Солдатова О.Н. Развитие мышления учащихся на уроках истории. // ПИВШ. – 2000. - №9. – С. 39-42.

Сотніченко В. Бізнес-фестиваль на уроці історії. // ІВШ. – 1998. - №4. – С. 15-17.

Сотніченко В. Виховання толерантності на уроках історії. // ІВШУ. – 2000. -№ 2. – С. 31-36.

Сотніченко В. Диференціація процесу формотворення знань на основі структурування змісту навчального матеріалу (на прикладі теми “Перша світова війна”, 10 кл.). // ІВШ. – 1999. - №7. – С. 25-28.

Сотніченко В. Рейтингова система оцінювання результатів навчальної діяльності учнів: сутність і значення. // ІВШ. – 1998. - №5-6. – С. 28-30.

Сотніченко В. Система оцінювання в школі: проблема модернізації. // ІВШ. – 1999. - №5. – С. 20-22.

Сотніченко В. Структурування знання при вивченні історії в школі. // ІВШ. – 1998. - №10. – С. 10-13.

Сотніченко В. Технологія формотворення знань як базова технологія розвитку здібностей учнів до самостійної навчальної діяльності (на прикладі теми “Хрестові походи”, 7 кл.). // ІВШ. – 2000. - №8. – С. 31-40.

Сотніченко В. Урок історії: нові технології навчання. // ІВШ. – 1997. - №8. – С. 16-21.

Сотніченко В., Ільюшина Олена. Тема: “Розвиток західноєвропейської середньовічної культури” (7 кл.). // ІВШ. – 1999. - №10. – С. 42-44. Є стрічка часу.

Стельмах С. П. та інші Всесвітня історія. Новий період (Кінець XVIII – початок XX ст) 9 кл. – К.: Академія, 1998. 296с. 9(М)3 / С 79 (1 прим.)

Степанищев А. Т. Методический справочник учителя истории. – М., 2000.

Стрелова О.Ю. Формулировка темы урока: нераскрытые возможности. // ПИВШ. – 1997. - №3. – С. 43-45.

Теміров Ю. Т., Шикова Л. В. Всесвітня історія XX ст.: Основні відомості шкільного курсу. – Донецьк: БАО, 1998. – 93с. 9(М)7 / Т 32 (2 прим.)

Терещенко К. Інтелектуальні ігри на уроках історії (на прикладі уроку-гри “Руїна: причини, наслідки, уроки”, 8 кл.). // ІВШ. – 2000. - №10. – С. 18-20.

Терно С. До проблеми підвищення ефективності оцінювання результатів навчання учнів. // ІВШУ. – 2001. - №3. – С. 14-19.

Терно С. Сучасні тенденції розвитку історичної освіти: досвід Ради Європи. // ІВШ. – 1997. -№ 7. – С. 1-3.

Терно С. Технологія формування наукових понять в учнів 9-х класів на уроках історії. // ІВШ. – 2001. - №1. – С. 13-20; №2. – С. 24-27.

Терно С. Умови формування наукових понять в учнів на уроках історії. // ІВШ. – 2000. - №1. – С. 9-12.

Тирская Е.А. О семинарских занятиях и групповой форме работы. // ПИВШ. –

1991. - №3. – С. 115-116.

Тоболін Т. Вивчення життя і діяльності історичних осіб через використання схем-портретів. // ІВШУ. – 1999. -№ 1. – С. 25-27.

Тоболін Т. Піктограми на уроці історії. // ІВШУ. – 2000. -№ 2. – С. 36-39.

Требования к историческому образованию учащихся в средней школе (Временный государственный стандарт). // ПИВШ. – 1993. - №4. – С. 53-59, №5. – С. 45-51.

Троицкий Л.Ю. Дети пишут историю (инновационная технология исторического образования). // ПИВШ. – 1999. - №1. – С. 24-27.

Турянська О. Технологічні засади історичної освіти. // ІВШУ. – 2000. -№ 3. – С. 11-14.

Удод О. Аксіологічний (ціннісний) підхід у викладанні історії. // ІВШУ. – 1999. -№ 3. – С. 27-30.

Удод О. Історична освіта і формування духовних цінностей. // ІВШУ. – 1996. - № 1. – С. 16-20.

Уланова Л. Рівні навченості учнів з історії та критерії їх оцінювання. // ІВШУ. – 2000. - №3. – С. 37-41.

Умбрашко К.Б. Развитие творческого мышления на уроках истории. // ПИВШ. – 1996. - №2. – С. 29-34.

Учительский катехизис. // ПИВШ. – 1991. – №4. – С. 107-112.

Ушаков А.В. Первое учебное пособие для педучилищ по отечественной истории. // ПИВШ. – 1997. - №3. – С. 57-67.

Фатке В. Работа с картой. // ПИВШ. - 1991. - №3-4. – С. 48-54.

Федорук Я. Історія України в життєписах князів та гетьманів: Посібн. для учнів. – Тернопіль: Навч. книга, 1999. 80с. 9(4 Укр) / Ф 33 (2 прим.)

Фідря О. Афоризми та висловлювання у викладанні історії. // ІВШУ. – 1998. - № 1. – С. 32-35.

Фідря О. Інформаційно-розвиваючі блоки як один із засобів індивідуалізації навчання історії. // ІВШУ. – 1997. - № 2. – С. 26-30.

Фідря О. Методологія історії і тенденції розвитку шкільної історичної освіти, // ІВШУ. – 1999. -№ 3. – С. 31-36.

Хейлик Л. Організація словникової роботи на уроках історії. // ІВШУ. – 1998. -№ 3. – С. 43-44.

Хофман Х. Разработка программы социального и политического образования в Нидерландах. // ПИВШ. – 1991. - №3. – С. 98-103.

Черваков Н.Н. Организация работы с документами на уроке. // ПИВШ. – 1999. - №8. – С. 47-50.

Чернов А.В. Использование информационных технологий в преподавании истории и обществознания. // ПИВШ. – 2001. - №8. – С. 40-46.

Чернова М.Н. Изучаем историю семьи. // ПИВШ. – 2001. - №3. – С. 47-54.

Шевченко Н.И. Работа с учебником и развитие школьников. // ПИВШ. – 1999. - №6. – С. 45-51.

Шикуленко О. Завдання для самостійної роботи з історії України (10 клас). // ІВШУ. – 1997. -№ 3. – С. 38-42.

Шугаєва Л. Шкільна освіта України польсько-литовської доби. // ІВШ. – 1997.

- № 6. – С. 5-8.

Щеглова Т.К. Устная история и краеведческая работа. // ПИВШ. – 1998. - №5. – С. 60-66.

Щербо И.Н. Технология развития рефлексивного мышления. // ПИВШ. – 2001. - №2. – С. 50-53.

Эдиджер М. О преподавании истории. // ПИВШ. – 1991. - №5. – С. 147-152.

Энциклопедический словарь юного историка: / Отечественная история / Сост. В. Б. Перхавко. – М.: Педагогика-Пресс, 1997. – 584с.; ил., карты. 9(4 Рос) / С 68

Энциклопедический словарь юного историка: Всеобщая история / Сост. Н. С. Елманова, Е. М. Савичева. – 2-е изд., доп. – М.: Педагогика пресс, 1999. – 448с. 9(03) / С 68.

ЗМІСТ

1. Пояснювальна записка.....	3
2. Розділ 1. Історія України.....	6
1.1. Давня та середньовічна історія України.....	6
1.2. Історія України в період раннього нового часу.....	14
1.3. Україна в період капіталізму.....	22
1.4. Новітня історія України.....	28
Розділ 2. Всесвітня історія.....	42
2.1. Історія Стародавнього світу.....	42
2.2. Історія Середніх віків.....	62
2.3. Початок становлення індустріального суспільства. Доба Просвітництва.....	69
2.4. Монополістичний капіталізм початку ХХ століття в країнах Західної Європи і США. Особливості розвитку народів Сходу в період нового часу світової історії.....	78
2.5. Новітня історія та її головні закономірності.....	86
Розділ 3. Історія слов'янських народів.....	115
3.1. Історія слов'янських народів періоду феодалізму.....	115
3.2. Слов'яни в період раннього нового часу.....	120
3.3. Слов'янські народи в епоху капіталізму.....	121
3.4. Новітня історія слов'янських.....	124
Розділ 4. Теорія та методика навчання історії.....	132
Рекомендована література.....	138
4.1. Історія України.....	138
4.2. Всесвітня історія.....	203
4.3. Історія слов'янських народів.....	218
4.4. Теорія та методика навчання історії.....	224